شىنجاڭ
تارىخ ماتېرىياللىرى

8

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

شىنجاڭ
تارىخ ماتېرىياللىرى

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا ر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار تەتقىقات ھەيئىتى

8

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى (8)

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھەر ئازاتلىق كوچا № 306)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ مېدىتسىنا ئىنىستىتۇتى باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
فورماتى: 1092 × 787 مم 1/32 باسما تاۋىقى: 10.875
1983 - يىلى 4 - ئاي 1 - نەشرى
1983 - يىل 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: M11098.118
تىراژى: 1 — 8,000
باھاسى: 0.63 يۈەن
(ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلىدۇ)

مۇندەرىجە

شىنجاڭدا ياپون جاھانگىرلىگىگە قارشى مىللى بىرلىك-
سەپنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ بۇزۇلۇشى ....
.... ۋېن پېيرەن (1)
لى فۇمىن تەرجىمىسى
يولداش چېن تەنچۇ شىنجاڭدا..................جى خې (54)
لى فۇمىن تەرجىمىسى
يولداش ماۋزېمىننىڭ شىنجاڭنىڭ مالىيە ئىشلىرىنى
باشقۇرغان مەزگىللەردە قوللانغان تەدبىرلىرى ۋە
تۆھپىلىرى.................. ليۇ دېخې (65)
قۇربان مەمەت تەرجىمىسى
ئىنقىلاۋىي قۇربان لىن جىلۇ شىنجاڭدا ....(ماقالىنى
تەيشەن ناھىيىسى تەمىنلىگەن)..................... (157)
تۇرسۇن ئاخۇن تەرجىمىسى
شىنجاڭدا تۈرمىگە تاشلىنىش ۋە تۈرمىدىن بوشىتىلىش
جەريانىم.................. ۋۇ نەيمىن (207)
شاۋكەت تۇرسۇن تەرجىمىسى
تۈرمىدىكى كۆرەش خاتىرىسى.............. فاڭ جىژ چۇن (234)
ياڭ چۇڭخۇي تەرجىمىسى
كوك ئاسماندىكى قەلب ....(چېن شۇڭ ئاغزاكى
بايان قىلغان)..................... (290)
خەۋپ - خەتەرلەرنى باشتىن كوچۇرۇپ يەنئەنگە قايتىش
.... ليۇ ياجې (304)
ئابلىمىت تۇرسۇن تەرجىمىسى

شىنجاڭدا ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى مىللىي بىرلىكسەپنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ بۇزۇلىشى

ۋېن پېيرەن

18 - سېنتەبىر ۋەقەسىدە، گومىنداڭ پىرقىسى قارشى تۇرماسلىق سىياسىتى قوللىنىپ، شەرقىي شىمالدىن ئىبارەت تاغ - دەريالىرىمىزنى باشقىلارغا ئىككى قوللاپ ئۆتكۈزۈپ بەردى. «خې مېي كېلىشىمى» ئىمزالانغاندىن كېيىن، سەددىچىن سېپىلىدىن ئىبارەت مۇھىم مۇداپىئە قورغىنى قولدىن كېتىپ، شىمالىي جۇڭگو ھالاكەتكە يۈزلىنىپ جۇڭگو - ياپونىيە ئوتتۇرىسىدىكى مىللىي زىددىيەت ئاساسىي زىددىيەتكە ئايلاندى. مانا بۇ، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش مىللىي بىرلىكسەپنى ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى.

جۇڭگو كومپارتىيىسى ياپون جاھانگىرلىكى ۋە جىياڭ جېيىشى ۋەتەن ساتقۇچ ھۆكۈمىتى بىلەن تىغمۇ - تىغ زىت ئىدى. مەسىلەن: 1934 - يىلى 4 - ئايدا، ياپون جاھانگىرلىكى جۇڭگونى يۇتۇۋالىدىغان «تيەنيۈي باياناتى» نى ئېلان قىلغاندا، جۇڭگو كومپارتىيىسى «جۇڭگو خەلقىنىڭ ياپون جاھانگىرلىك-

گە قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىنىڭ ئاساسى پەروگراممىسى» نى ئېلان قىلدى. شۇ يىلى 6 ـ ئايدا گومىنداڭ «مانجۇرىيە» بىلەن بولغان قاتناش، پوچتا ئالاقىسىغا رۇخسەت قىلدى. بۇ ئەمەلىيەتتە مانجۇرىيىنى ئېتىراپ قىلغانلىق ئىدى. جۇڭگو كومپارتىيىسى يەنە «گومىنداڭنىڭ شىمالى جۇڭگونى سېتىۋېتىش سىياسىتىگە قارشى تۇرۇش توغرىسىدا خىتاپنامە» ئېلان قىلىپ، چىن كۆڭلى بىلەن جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇپ، قول بولۇشنى خالىمايدىغان كىشىلەرنى ئىتتىپاقلىشىپ ياپون جاھانگىرلىكىگە بىردەك قارشى تۇرۇشقا چاقىردى. يەنە شۇ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى مەركىزىي ئىشچى ـ دىخانلار دېموكراتىك ھوكۇمىتى «جۇڭگو ئىشچى ـ دىخانلار قىزىل ئارمىيىسىنىڭ شىمالغا يۈرۈش قىلىپ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش خىتاپنامىسى» نى ئېلان قىلدى. خىتاپنامىدا: «ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرىدىغان بارلىق خەلق — بىزنىڭ قېرىنداشىمىز، [illegible] جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرىدىغان بارلىق قوراللىق [illegible] كەڭ خەلقنى، ئەر ـ ئايال، قې- [illegible] ئېتىقات ۋە سىياسى گۇرۇھ دەپ ئايرىماس- [illegible] قارشى تەشكىلاتقا قوبۇل قىلى- [illegible] بۇ چاغدا شىنجاڭنىڭ سىياسى ۋە- [illegible] قەدەمدە تۇراقلانغان، شىڭ شىسەي ياپون [illegible] قارشى تۇرىدىغانلىقىنى ئىپادىلىگەن [illegible] ھەر خىل يوللار بىلەن سوتسىيالىزىم يولىدا [illegible] توغرىسىدا 3 ـ ئىنتېرناتسىئونالغا [illegible] قىلدۇرگەن ئىدى. شۇ چاغدىكى تارىخى شارائىت ۋە ۋەزىيەتنىڭ تەلىۋى ئاستىدا، كومپارتىيىنىڭ شىڭ شىسەي

بىلەن ھەمكارلىشىپ بىرلىكسەپ تۈزۈشى تامامەن زورۇر ئىدى. بۇ — جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش، مىللى بىرلىكسەپ قۇرۇش توغرىسىدىكى بىر قاتار چاقىرىقىنىڭ روھىغا ئۇيغۇن كېلەتتى.

1935 ـ يىلى 10 ـ ئايدا، جۇڭگو ئىشچى ـ دىخانلار قىزىل ئارمىيىسىنىڭ ئاساسىي كۈچلىرى شىمالى شەنشىگە يېتىپ بېرىپ 11 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى «ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ شىمالى جۇڭگونى يۇتىۋالغانلىقى ۋە جياڭ جيېشىنىڭ جۇڭگونى ساتقانلىقى توغرىسىدا خىتاپنامە» ئېلان قىلدى. شۇنىڭغا ئۇلاپلا 11 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى يەنە «ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش خىتاپنامىسى» نى ئېلان قىلدى. خىتاپنامىدا دولەت مۇداپىئەسى ھوكۇمىتىنىڭ 10 چوڭ پىروگراممىسى ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

1935 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ماۋجۇشىنىڭ «ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇشنىڭ تاكتىكىسى توغرىسىدا» دىگەن ئەسىرى ئېلان قىلىندى. بۇ بىر تارىخى ھوججەت جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە بارلىق ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنىڭ ئىدىيىۋى ئاساسى ھەركەت قىبلىنامىسى بولدى. جۇڭگونىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش مىللى بىرلىكسېپى ئۈچۈن يىمىرىلمەس نەزىرىيىۋى ئاساس سېلىپ بەردى.

جۇڭگو كومپارتىيىسى ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش مىللى بىرلىكسەپىنىڭ نەزىرىيە ۋە تەلىۋىگە ئاساسەن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە رەھبەرلىك قىلىپ، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسى، شۇنداقلا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بەختىيار تۇرمۇشى ئۈچۈن ئۆچمەس توھپىلەرنى ياراتقان ئىدى.

جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى
ۋە 6 سىياسەت

1933 ـ يىلى شىنجاڭدىكى 12 ـ ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشىدە شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن ئۇ، زىلاكىن، شۇنىڭدەك بەزى كوممۇنىستلارنىڭ تەكلىۋىنى قوبۇل قىلىپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، مىللەتلەر باراۋەر بولۇش، تىنچلىقنى ساقلاش، ئىسلاھات يۈرگۈزۈشتىن ئىبارەت 5 سىياسەتنى ئېلان قىلدى. 1935 ـ يىلى «12 ـ ئاپرېل»نىڭ 1 ـ يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا، يەنە پاك بولۇش سىياسىتىنى قوشۇپ، جەمئى 6 بۈيۈك سىياسەت دەپ تولۇقلىدى. شۇ چاغدا ئۇ 6 بۈيۈك سىياسەتنى ئىزاھلاپ: بۇ سىياسەت جەڭگىۋار نەزەرىيىگە ئىگە، ماركسىزم ـ لېنىنىزم [illegible] ئاساس قىلغان، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت [illegible] بۇ سىياسەت ئىجاتلىق سىياسەت بولۇپ، [illegible] رىئايە قىلىشىغا، ھەم ھەقىقى ھىمايە [illegible] ئېرىشكەن ئىدى.

[illegible] سىياسەت ئىچىدىكى جاھانگىرلىككە قارشى [illegible] ئەمەلىلەشتۈرۈش، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ [illegible] دىكى فاڭچېن، سىياسەتلىرىنىڭ شىنجاڭدا [illegible] ئىجرا بولۇشى ئۈچۈن، كومپارتىيە شىنجاڭدا بىر ئاممىۋى [illegible] قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. ئۇ بولسىمۇ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى، قىسقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى ئىدى.

جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى 1935 ـ يىلى 4 ـ ئايدا قۇرۇلدى. باش ئۇيۇشما ئۈرۈمچىدە بولۇپ، شۆبە ئۇيۇشمىلىرى شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىغا تارقالغان ئىدى. بارلىق ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتىن يۇقىرى بولغان مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ھەممىسى دىگۈدەك بۇ تەشكىلاتقا قاتناشتى. بۇ 6 سىياسەتنىڭ گەۋدىلىنىشى ھەمدە بىرلىكسەپنىڭ تەشكىلى شەكلى ئىدى. جۇڭخۇا مىللەتلىرى خەۋپلىك پەيتتە تۇرغاندا، شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان كوممۇنىستلار پارتىيىسى ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇشنى ھىمايە قىلىدىغان، ئىنقىلاپنى ھىمايە قىلىدىغان بارلىق ئىلغار زاتلارنى تەشكىللەپ كومپارتىيە رەھبەرلىكىدە ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى قۇرغان ئىدى. بۇ ئۇيۇشما قۇرۇلغان كۈندىن باشلاپ ئېغىر تارىخى ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالدى. شېڭ شىسەي بۇ ئۇيۇشمىنىڭ پەخرى باشلىقى بولسىمۇ ھەقىقى رەھبەرلىك ھوقۇقى كوممۇنىستلارنىڭ قولىدا ئىدى. مەسىلەن، ئۇيۇشمىنىڭ باش كاتىۋى ۋاڭ شۇچىڭ، ۋاڭ باۋچەن، خۇاڭ مىنيۇ (خۇاڭ خوچىن)، بولۇملەرنىڭ مەسئۇللىرى ماۋزېمىن، ۋەن شەنتىن، مەنسۇر، سېيىت ھاجى قاتارلىقلار ئىدى.

جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ كونكرېت ۋەزىپىسى ۋە ئىشلىگەن خىزمەتلىرى ھەمدە ئۇنىڭ ئاساسى شوئارى، غەربى شىمالنى ئىسلاھ قىلىش، شەرقى شىمالنى قايتۇرىۋېلىش، جاھانگىرلىككە ـ فاشىزىمغا قارشى تۇرۇش، ھەر كەزلىك ھالدا ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇشتىن

ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭ كونكرېت خىزمىتى ياپون جاھانگىرلىگىگە قارشى تۇرۇش مىللىي بىرلىكسەپنى نەزەرىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئاممىنى قوزغاش، ئاممىغا تەشۋىق قىلىش، ئاممىنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇ خىزمەتلەرنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ژورنال «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىكسەپ» دەپ ئاتىلاتتى. 1935 - يىلدىن 1942 - يىلى ئەتىيازغىچە ئېلىپ بېرىلغان ئاممىۋى نامايىشلارنى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى تەشكىللىگەن ۋە رەھبەرلىك قىلغان. باش ئۇيۇشما ۋە شۆبە ئۇيۇشمىلاردا جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش كۇرسلىرى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، كادىرلارنى نۆۋەت بىلەن تەربىيىلەيتتى. ئاممىغا قارىتا ماركسىزم - لېنىنىزم ۋە 6 بۈيۈك سىياسەت توغرىسىدا، ئېقىم مەسىلىلىرى توغرىسىدا دوكلات يىغىنلىرى ئۆتكۈزۈلەتتى. ھەر قاتلامدىكى زاتلارغا ۋەزىيەت تەرەققىياتى ۋە ئېقىم سىياسەتلىرى توغرىسىدا تەربىيە بېرىش، ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ۋە [illegible] بىرلىشىشىكى ئاكتىپ ئامىللارنى ئىشقا سېلىپ [illegible] گىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىغا پائال يار- [illegible] جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش چوڭ ئار- [illegible] قىلىش ۋە مۇستەھكەملەش — شىنجاڭدىكى [illegible] خەلقلىرىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇ- [illegible] ئاساسى ۋەزىپىسى ئىدى.

شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان كوممۇنىستلار، 7 - ئىيۇلدا لۇگوچياۋ ۋەقەسى پارتلىغاندىن كېيىن، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ تەشكىلىي ئىقتىدارىدىن پايدىلىنىپ، پۈتۈن شىنجاڭدا كەڭ كۆلەملىك ئىئانە توپلاش ھەركىتىنى قانات يايدۇردى. ئۇنىڭ شەكلى خىلمۇ - خىل بولدى. كۆلىمى ئەڭ كەڭ بولغىنى، لۇگوچياۋ ۋەقەسىدىن كېيىنكى ئالتۇن ئىئانە قىلىش ھەركىتى، 1938 - يىلدىن كېيىنكى كىيىم - كېچەك ئىئانە قىلىش ھەركىتى بولغان ئىدى. بايلار ۋە باي سودىگەرلەردىن ئىئانە ئېلىشتىن باشقا ئاممىۋى تەشكىلاتلار (ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى، ئاياللار جەمئىيىتى)، ئەدەبىيات - سەنئەت تەشكىلاتلىرى. ئىدارە - مەكتەپلەر ھەر خىل ئەدەبىيات نومۇرلىرىنى كۆرسىتىش ئارقىلىق پۇل توپلىغان ئىدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئاممىنى ئىگىلىگەنلىكى ئۈچۈن، ۋەزىپىسى كۆرۈنەرلىك ئورۇنلانغان ئىدى. مەسىلەن: ۋۇخەننى قوغداش جېڭىدە، دۆلەت مۇداپىئەسى شىنجاڭ ماركىلىق 17 ئايروپىلان ۋۇخەن ھاۋا بوشلۇقىدا پەرۋاز قىلدى. بۇ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىغا قوشقان تۆھپىسىنىڭ بىرى ئىدى.

شىڭ شىسەي ئاشكارا ئەكسىيەتچىللەشكەندىن كېيىن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى پارتلىدى. بەزى ئىستىخىيىلىك يەر ئاستى ئىنقىلاۋى تەشكىلاتلىرى شەكىللىنىپ، كەلگۈسىدىكى شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات بولۇشى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان تارىخى شەرتلەرنى يارىتىپ بەردى. شۇنى قارارلاشتۇرۇش كېرەككى 1934 - يىلى 4 - ئايدىن باشلاپ 1942 - يىلى 8 - ئايغىچە شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى بىر ئىلغار تەشكىلات بولۇپ، ئۇ ئىنقىلاۋىي ئىشلار ئۈچۈن ناھايىتى زور تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى.

يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى ۋە 8 ـ ئارمىيە ئىش بېجىرىش ئورنى

ئاڭلىماققا «يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى» كىشىلەرگە يېڭىدىن ئەسكەر بولغانلارنىڭ بىر باتالىيونى دېگەن تۇيغۇنى پەيدا قىلىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس ئىدى. شىنجاڭدىكى يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى پىشقەدەم قىزىل ئارمىيە، پىشقەدەم جەڭچىلەردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئادەم سانىدىن ئېيتقاندا، بىر باتالىيونغا توشمايدىغان بۇ ئەترەت جۇڭگو ئىشچى ـ دېھقانلار قىزىل ئارمىيىسىنىڭ بىر تەركىۋى قىسمى ئىدى.

يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى تارىخىغا كەلسەك، ئەسلىدە 1936 ـ يىلى قىزىل 4 ـ يۇنۇلۇش ئارمىيىسى، ماۋجۇشى ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يولىيورۇقى بويىچە، ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن شىمالغا يۈرۈش [illegible] ئىدى. ئەمما 25 مىڭ يوللۇق ئۇزۇن سەپەردە، [illegible] گوتاۋنىڭ يولىيورۇقى بىلەن قارشىلاشقان ھالدا [illegible] يولغا ئېغىپ ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىدىن [illegible] 4 ـ يۇنۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ 30 ـ 9 ـ ۋە 5 ـ [illegible] دىكى 28 مىڭدىن كۆپرەك قوماندان ـ جەڭچىلەرنى [illegible] ئاتالمىش «خەلقارا يول ئېچىش» دېگەن خاتا شۇئارى ئاستىدا، زورمۇ ـ زو خۇاڭخېدىن ئۆتۈشكە بۇيرۇق بەردى. ئارمىيىمىز خېشى كارىدورىدا، غەربىي شىمالدىكى چوڭ مىلىتارىست مابۇفاڭ قاتارلىق باندىت قوشۇنلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، يىل بويى قانلىق ئېلىشتى، جاڭ گوتاۋنىڭ خاتا

لۇشيەنى ئارقىسىدا ئارمىيىمىز يېتىم ھالدا جەڭ قىلدى، ئارقا سېپى بولمىدى، چىقىم بولدى، تولۇقلانمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەنلەر ئاتلىق، ئارمىيىمىز پىيادە بولغانلىقتىن ئېغىر چىقىم تارتتى. ئەڭ ئاخىرىدا، 1937 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ئارمىيىمىز شىنجاڭ چېگرىسى شىڭشىڭشاغا كەلگەندە ئاران 400 دىن ئارتۇق كىشىسى قالغان ئىدى. بىرىنچى سەپتە ئەسلىدىكى 30 ـ كورپۇس 88 ـ دىۋىزىيىسىنىڭ 268 ـ تۇەنى جەڭ قىلغان بولۇپ، تۇەنجاڭى ياڭ شۈمىن، جېڭۋېيسى ليۇ چىنىيەن، سەنمۇجاڭى رۇزىجيەن يولداشلار ئىدى. بۇلار «چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى شىڭشىڭشا ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ مۇدىرى ۋاڭشياۋدىيەننىڭ قىزغىن كۈتۈۋېلىشىغا ئېرىشتى»، شۇ كۈنى كەچتە ليۇ چىنىيەن شىڭ شىسەيگە تېلېفون بەرگەندە، شىڭ شىسەي قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. 26 ـ كۈنى لى شيەنىيەن ۋە چىن شىسەي قاتارلىق يۇقۇرى دەرىجىلىك رەھبىرى يولداشلارمۇ شىڭشىڭشاغا يېتىپ كەلدى. 27 ـ كۈنى سوۋېتنىڭ ئىككى يۈك توشۇش ئايروپىلانى قىزىل ئارمىيىگە قورال ـ ياراق، ئوق ـ دورا ۋە يېمەكلىك ئەكىلىپ بەردى. دەم ئېلىپ تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن، ئادەم سانى كۆپ بولمىسىمۇ، لېكىن ئىنتايىن خىل، جەڭگىۋارلىقى ئىنتايىن كۈچلۈك بولغان بۇ قىزىل ئارمىيە قوشۇنى شىنجاڭغا كىرگەن ئىدى.

ئەسلى شىڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن، يولۋاس بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ، يولۋاسنى قۇمۇلنىڭ گارنىزون سىلىڭلىقىغا تەيىنلىگەن ئىكەن. شىڭ شىسەي ئارمىيىمىزگە: «يولۋاس سوۋېتكە، كومپارتىيىگە، 6 بۈيۈك سىياسەتكە قارشى تۇرىدۇ، سىلەر ئۇنىڭدىن ھوشيار بولۇڭلار، ئارقىمىزدىن يەنە 50 مىڭ كىشىلىك قىزىل ئارمىيە

شىنجاڭغا كىرىدۇ دەپ كەڭ جامائەت پىكرى پەيدا قىلىڭلار» دەپ ئۇقتۇردى. دەرۋەقە 4 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى يولۋاس بىر شياۋ شياۋ دەرىجىلىك فۇگۇەننى ئېۋەتىپ، ئارمىيىمىزنى تەسلىم بولۇشقا قىستىدى. شىڭ شىسەينىڭ تەلىۋىگە بىنائەن ئۇ ئېتىپ تاشلاندى. 28 ـ كۈنى ئۇ يەنە بىر جۇڭشياۋ دەرىجىلىك فۇگۇەننى ئېۋەتكەندە، يۇقۇرىسىدىكىگە ئوخشاش جايلاندى. كېيىن يولۋاس شىڭ شىسەي تەرىپىدىن ئېۋەتىلگەن قوشۇن ئارقىلىق يېڭىلىپ ئىچكىرىگە قېچىپ كەتكەن ئىدى.

1937 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى چېن يۈن، تېڭ دەيyۈەن، لى گۇاڭ قاتارلىق يولداشلار شىڭ شىسەي ئېۋەتكەن بىر دادۇي قوشۇنىنىڭ مۇھاپىزىتى ئارقىسىدا شىڭشىڭشاغا يېتىپ كەلدى، ئۇلار بىر قانچە 10 ئاپتوموبىلدا شىڭ شىسەي ئېۋەتكەن كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئېلىپ كەلگەن ئىدى. چېن يۈن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ۋاكالىتەن قوماندان، جەڭچىلەرگە سۆز قىلدى. يولداش چېن يۈن بىلەن بىرگە كەلگەن سوۋېتلىك يولداشلارمۇ بار ئىدى، ئۇلار قىزىل ئارمىيىمىزنى سۈرەتكە ئالدى. شۇ چاغدا بەزى قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى يولداش چېن يۈننىڭ سۆزىنى دىگەندەك قوبۇل قىلالماي، قايتىپ كېيىنىشنى تەلەپ قىلغاندا، يولداش چېن يۈن ئۇلارغا ئەگىتىپ ئىزاهات بەرگەن ئىدى. كىيىم ـ كېچەكنى يەڭگۈشلىگەن چاغدا، جەڭچىلەر «كۆك ئاسمان، ئاق قۇياش» بەلگىلىك كاكارنى كورۇپ بەكمۇ يىرگىندى، ئۇزلىرىنىڭ ئەسلىدىكى 8 بۇرجەكلىك شەپكىسىدىن ئايرىلغىسى كەلمەي، 8 بۇرجەكلىك شەپكە بىلەن بەش يۇلتۇزلۇق كاكارنى ئۆز يېنىدا ساقلاشنى تەلەپ قىلدى. يەنە نۇرغۇن يولداشلار بۇ قىممەتلىك

بۇيۇملارنى ئۆز يانلىرىدا سۇقۇپ قالدى. دىمەك، قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى پىشقەدەم قىزىل ئارمىيىنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىنى نەقەدەر قىزغىن سويگەن ـ ھە!

5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى تاڭ سەھەردە قىزىل ئارمىيە قوماندان ـ جەڭچىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن ماشىنىلاردا ئولتۇرۇپ، يولغا چىقىپ، 5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. قارلىق تاغ، ساسلىق ئوتلاقلارنى كېسىپ 25 مىڭ يوللۇق ئۇزۇن سەپەرنى بېسىپ ئۆتكەن پىشقەدەم قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى شىنجاڭغا كېلىپ يېڭى ئەسكەرگە ئۆزگەردى. بۇ شەرەپلىك جەڭگىۋار كوللىكتىپ «يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى» دەپ ئاتالدى. قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى بۇنىڭغا قاتتىق ئېچىناتتى، بەزىلىرى يىغلاپ كېتەتتى. 30 ـ كورپۇس باشلىقى يولداش چىن شىسەي ئىزاھات بېرىپ: بىزنىڭ قوماندان ـ جەڭچىلىرىمىز ئۇچۇن ئېيتقاندا، يەنىلا پىشقەدەم قىزىل ئارمىيە دىيىلىدۇ، رىيال مۇھىت ۋە ئىنقىلاپنىڭ ئېھتىياجىغا بويسۇنۇش كېرەك. يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى دىگىنىمىز سىرتقا قارىتا ئېيتىلغان نامىدىنلا ئىبارەت، دىگەن ئىدى.

يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى، ماۋجۇشى ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سەمىمىي غەمخورلۇقىدا، سىياسى ئېقىم مەسىلىلىرى ئۆگىنىشى، مەدەنىيەت ئۆگىنىشى، تېخنىكا ئۆگىنىشىدەك شەرەپلىك ۋەزىپىلەرنى تاپشۇرۇۋالغان ئىدى. ئىشچى ـ دېخان ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرىنىڭ نۇرغۇنلىرى ئۆگىنىشنى ساۋات چىقىرىشتىن باشلىغان ئىدى. 1937 ـ يىلى 7 ـ ئايدا، يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى 1 ـ 2 ـ 3 ـ 4 ـ ئەترەت ۋەكادىرلار 5 ـ ئەترەت بولۇپ تەشكىل قىلىندى.

كادىرلار سىياسىي ۋە مەدەنىيەت ئۆگىنىشتىن باشقا، ئاساسلىقى ئۇرۇش تاكتىكىسىنى ئۆگىنەتتى، جەڭچىلەر بولسا، مەدەنىيەت سەۋىيىسى، ياش ئالاھىدىلىكى بويىچە، ئاپتوموبىل، بىرونەۋىك، زەمبىرەك، دوختۇرلۇق، ئاۋىئاتسىيە قاتارلىق دەرس تۈرلىرىگە ئايرىلغان يەنە ئاز ساندىكىلىرى چەتئەل تىللىرى ئۆگىنەتتى. يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىدىكى نۇرغۇن جەڭچىلەر كېيىنكى ۋاقىتلاردا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى، ھاۋا ئارمىيىسى ۋە باشقا مىخانىكىلاشقان ئارمىيە خىللىرىنىڭ ئاساسلىق تايانچلىرى بولدى.

قىزىل ئارمىيىنىڭ مەدەنىيەت ئۆگىنىشىگە كەلسەك كۆپلىگەن قىزىقارلىق ئىشلار بولغان ئىدى. مەسىلەن: جىددى جەڭلەردىمۇ مەدەنىيەت ئۆگىنىشىنى داۋاملاشتۇرغان، ئۇلار جەڭ مەيدانىغا بېرىشتىن بۇرۇن، مەدەنىيەت كادىرلىرى يەككە خەتلەرنى يېزىپ چاپلاپ قوياتتى. جەڭچىلەر ئۇنى پارچە قەغەزلەرگە يېزىۋېلىپ مىلتىقىنىڭ پاينەكلىرىگە چاپلاپ ئۆگىنىش قىلاتتى. بۈگۈنكى كۈندىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېگىز بىنا، پارلاق ئۆي، يورۇق چىراق ئاستىدىكى ئۆگىنىشى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ھەقىقەتەن جاپالىق ئۆگىنىش ئىدى. دىمەك ئۇلار پېشقەدەم قىزىل ئارمىيىنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرغانلىقى ئۈچۈن، بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ شانلىق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن ئىدى.

ھەربىي تېخنىكا ئۆگىنىشىدىكىلەر، بەزىدە شىڭ شىسەي ئېۋەتكەن ھەربىي مۇئەللىمنىڭ دەرسىنى ئاڭلايتتى، بەزىدە شىڭ شىسەينىڭ قوشۇنلىرى بىلەن بىللە ئۆگىنىش قىلاتتى. شىڭ شىسەينىڭ مىخانىكىلاشقان قوشۇنىدا ئۆگىنىش قىلغان قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى، ھەر ھەپتىنىڭ يەكشەنبە كۈنلىرى يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىغا قايتىپ كېلەتتى. ئۇلارغا يولداش فاڭ لىڭ رەھبەرلىك قىلىپ، سىياسىي ئۆگىنىش قىلدۇراتتى، ياكى تەشكىللى تۇرمۇش ئۆتكۈزەتتى.

يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى شىڭ شىسەيگە زور ياردەم كۆرسەتتى، ماخۇسەن ۋە مامۇتلار شىنجاڭدا قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرغان چاغدا شىڭ شىسەي قوشۇنى، جۈملىدىن جاۋداۋتۇەن ۋە ھەربىي مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئالدىنقى سەپكە كەتكەندە، شەھەر قوغداش ۋەزىپىسى يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىغا تاپشۇرۇلغان ئىدى. شىڭ شىسەي يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىغا نىسبەتەن ئالاھىدە دوستلۇق ۋە ئىشەنچ بىلدۈرگەن ئىدى. ئۇ دائىم يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىغا كېلىپ مېھمان بولاتتى، ئۇ يەنە يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىنىڭ كادىرلىرىغا ئۆز قوشۇنلىرىنى تەربىيىلەپ بېرىشنى تەكلىپ قىلاتتى.

دەرۋەقە شىڭ شىسەينىڭ دوستلۇقى ۋە ئىشەنچىسى تېيىز ئىدى. ئۇ يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىنىڭ جەمئىيەتتىكى شۆھرىتىدىن قىزغىنىپ، باشقىچە غەرەزدە خىلمۇ-خىل رەزىل ۋاسىتىلارنى قوللىنىپ، يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىغا تاقابىل تۇراتتى، بىرىنچىدىن، يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى ئەتراپىغا نۇرغۇن پايلاقچىلارنى ئورۇنلاشتۇراتتى، ئۇزۇن سىناقلاردىن ئۆتكەن قىزىل ئارمىيە قوماندان-جەڭچىلىرى ئۇلارنى سېزىۋالغان ھامان، قۇيرۇغىنى چىۋىغا قىسىپ تىكىۋېتەتتى. ئىككىنچىدىن، ئۆز كونترۇللىقىدىكى كادىرلارنىڭ يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى بىلەن ئالاقە قىلىشىنى ۋە يېقىنلىشىشىنى قاتتىق نازارەت قىلاتتى ۋە توسايتتى. ئۈچىنچىدىن، بىر

ھۆكۈمەتنى ئېۋەتىپ، يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىدا دائىم تۇرغۇزۇپ، كۆرۈنۈشتە تەمىنات مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا ياردەملەشتۈرۈش، ئەمەلىيەتتە پايلاقچىلىق قىلدۇراتتى. دوستلۇقنى بىلدۈرۈپ يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىغا مېھمان بولۇپ كەلگەندىمۇ، ئوگزىلەرگە پىلىموت قۇرۇپ قويۇپ، زور تۈركۈمدىكى قوراللىق مۇھاپىزەتچى بىلەن كېلەتتى. شىڭ شىسەي ھېچقانداق كىشىگە ئىچكى سىرىنى ئاشكارىلىمايتتى، ئۇنىڭچە، مۇشكۇل كۈنلەردە بىللە بولۇپ ئۆتمىدىغان كىشىلەر يوق دەپ ھىساپلىناتتى.

«يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى» شىنجاڭدا ئىككى يىل 8 ئاي ۋاقىت تۇردى، ئۇلار ھەقىقەتەن مەزمۇت تۇرۇپ، چېنىققان ئىدى. 1939 - يىلى 6 - ئايدا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى جۇئېنلەي، چۆچەكتىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا بارغاندا شىنجاڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ لاگېرغا بېرىپ يېڭى ئەسكەرلەرنى يوقلاپ، ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىپ، جەڭچىلەرنىڭ تېخنىكا ئۆگىنىشىگە ئىلھام بەرگەن ئىدى. مۇئاۋىن رەئىس جۇئېنلەي: «ھازىرقى ئاساسىمىز ئاجىز، بىزمۇ پات ئارىدا ئۆزىمىزنىڭ بىر ئالاھىدە قوشۇنىنى قۇرۇپ چىقىمىز» دېدى. بىرونېۋىك ۋە تانكا ھەيدەشنى ئۆگىنىۋاتقان قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خوشال بولۇپ، تېخىمۇ بېرىلىپ جاپاغا چىداپ ئۆگەندى، 1939 - يىلى يىل ئاخىرىدا، قىزىل ئارمىيە قوشۇنى پۈتۈنلەي يەنئەنگە يېتىپ بېرىپ 8 - ئارمىيىنىڭ مېخانىكىلاشقان قوشۇنلىرىغا قاتناشتى.

شىنجاڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن چېگرىداش بولغانلىقى ئۈچۈن، شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش سىياسىتىنى قوللىنىپ، ئۆزىمۇ كومپارتىيىنىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلىپ، ماركسىزم - لېنىنىزمنى تەشۋىق قىلىشنى قوللىغان ئىدى، ئۆزىمۇ كۆپ قېتىم ماركسىزم - لېنىنىزم ھەققىدە نۇتۇق سۆزلىگەن ئىدى. مەسىلەن: 1938 - يىلى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ بىر قېتىملىق ئەزالار يىغىنىدا، ئۇ ئىككىلەنمەستىن قەتئىي ئىنقىلاپ قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە 8 - ئارمىيىنىڭ قەھرىمانلىق بىلەن كۈرەش قىلغان روھىنى مەدھىيلەپ: «بۈگۈنكى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەزالىرى كەلگۈسىدىكى كومپارتىيە ئەزالىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ» دېگەن ئىدى. ئۇ چاغدا شىڭ شىسەينىڭ ئەكسىيەتچىل ماھىيىتى تولۇق ئاشكارا بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ نەيرەڭ سۆزلىرى نۇرغۇن كوممۇنىستلارنى ۋە ئىنقىلاپچىلارنى قايمۇقتۇرغان ئىدى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ماۋجۇشىنىڭ بىرلىكسەپ توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىنى يېتەكچى ئىدىيە قىلىپ، ئىنقىلاپنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، شىنجاڭدا 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇپ، شىڭ شىسەينى قولغا كەلتۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلىدى. ئەڭ ئاۋۋال چېن يۈن، ئاندىن فاڭ لىڭ (دىڭ فا)، ئاخىرىدا چېن تەنچيۇ (شۇجيە) 3 يولداش شىنجاڭدىكى 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنىغا رەھبەرلىك قىلدى. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى، خەلقارا ياردەمنى قولغا كەلتۈرۈش، خەلقارا قاتناش يولىنىڭ راۋانلىقىغا كاپالەتلىك قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان كوممۇنىستلار ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى ۋە پارتىيىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسى ئارقىلىق، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە تەسىر كۆرسەتتى.

ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلغان دەسلەپكى چاغدا، دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ غەربىي زالىدا، كېيىن نەنلياڭدىكى، يەنى ھازىرقى 8 - ئارمىيە ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ خاتىرە سارىيىدا ئىشلىدى. 8 - ئارمىيە ئىش بېجىرىش ئورنىدىكى رەھبىرى يولداشلارنىڭ ھەممىسى ئىنقىلاۋىي ساداقەتلىك ئارزۇسى بىلەن شىڭ شىسەيگە قارىتا قولغا كەلتۈرۈش ۋە ياردەم بېرىش خىزمىتىنى ئىشلىدى.

يولداش چېن يۈن، 1937 - يىلى 4 - ئايدا شىنجاڭغا كېلىپ، يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىدا تۇرۇپ، شىڭ شىسەي بىلەن دائىم ئالاقىلىشىپ، بىر قاتار ھەم ئىتتىپاقلىق، ھەم كۈرەش قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىدى. مەسىلەن: گومىنداڭنىڭ شىنجاڭنى ئۆز چاڭگىلىغا كىرگۈزۈش، كومپارتىيىنىڭ كۈچىنى ئاجىزلىتىش غەرىزى ماجۇڭيىڭنىڭ مەغلۇپ بولۇشى بىلەن تۈگەپ كەتكەن ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇلار كۆپ قېتىم مابۇفاڭ، مابۇچىڭ قاتارلىق چوڭ مىلىتارىستلارنى شىنجاڭغا - تەسىر كۈچىنى كىرگۈزۈشكە كۈشكۈرتتى. يولداش چېن يۈن قومۇل مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىشنى تەكلىپ قىلدى، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى 8 - تۇەنىنىڭ قومۇلدا تۇرغانلىقى شىڭ شىسەينىڭ بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلىپ قوللانغان تەدبىرى ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئاممىنىڭ ياپون جاھانگىرلىرىگە قارشى تۇرۇش ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاش، ئىئانە توپلاش ھەركىتىنى قانات يايدۇرۇشى يولداش چېن يۈن ۋە سوۋېت كومپارتىيىسىدىكى بەزى يولداشلار ئوتتۇرىغا قويغان مۇھىم تەدبىر ئىدى.

1937 - يىلى كۈزدە، پارتىيە يولداش فاڭ لىنى يولداش

چېن يۈننىڭ خىزمىتىنى ئۆتكۈزىۋېلىشقا ئەۋەتتى. دەسلەپتە يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىدا، كېيىن ياڭماۋخۇدا تۇرۇپ ئىشلىدى. ئۇ چاغدا بۇ ئورۇننى يولداش فاڭ لىنىڭ گۇڭگەنى دەپ ئاتايتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن ياكى يەنئەندىن كەلگەن جۇڭگو كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ مېھمانخانىسى ئىدى. 1938 - يىلى 9 - ئايدا، شىنجاڭدا 3 - نۆۋەتلىك ھەر مىللەت خەلق ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى ئېچىلدى. شىڭ شىسەي سىياسىي دوكلادىنى قۇرۇلتايدىن ئاۋۋال يولداش فاڭ لىنىڭ كۆرۈپ چىقىشىغا بەرگەن. دوكلاتتا، ياپون جاھانگىرلىرىگە قارشى تۇرۇش مىللىي بىرلىكسەپ مەسىلىسىدە، كومپارتىيىنىڭ رولى تەكىتلەنمىگەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە دوكلات ئۇزۇن بولۇپ، سۆزلىرى تەكرارلىنىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، يولداش فاڭ لىنىڭ سەمىمىي ھالدا ياپون جاھانگىرلىرىگە قارشى تۇرۇش تەشۋىقاتىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى، دېموكراتىيىنى جارى قىلدۇرۇشنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈش ۋە كومپارتىيىنىڭ مىللىي بىرلىكسەپتىكى رەھبەرلىك رولى قاتارلىقلارنى تەكىتلەش لازىم دەپ كۆرسەتكەن ئىدى. شىڭ شىسەي كۆرۈنۈشتە بۇ پىكىرنى قوبۇل قىلغاندەك بولۇپ ئازدۇر - كۆپ تۈزەتكەن بولسىمۇ، دوكلات بەرگەندە سۆزنى باشلاپلا: «مەن بۇ قېتىم موسكۋاغا باردىم، ستالىن دوكلادىمنى تەكشۈردى ......» دېگەن. بۇنىڭدىن شۇنداق مەنا چىقىدىكى، ئۇ، ستالىننىڭ يۈكسەك ئابرۇيىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنى ئۆستۈرۈپ، دوكلاتقا قىل سىغمايدۇ دېگەننى بىلدۈرمەكچى، ئۇنىڭ بۇ خىل دارىتمىلىرى يولداش فاڭ لىنىڭ پىكرىنى قوبۇل كۆرمىگەنلىكتىن ئىبارەت ئىدى.

شىڭ شىسەي نېمە ئۈچۈن موسكۋاغا باردى؟ شىڭ شىسەي ئۇ چاغدا سوۋېت كومپارتىيىسىگە ئەزا بولۇش، شىنجاڭنى بىر ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەت قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قوشۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆزى بىر سوتسىيالىستىك دۆلەتنىڭ باشلىقى بولۇش كويىدا بولغان ئىدى. 1937 - يىلى كۈزدە جەنۇبى شىنجاڭدا ماخۇسەن، مامۇتلارنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قارا نىيىتى تېخىمۇ چېكىدىن ئاشتى. ئەمما سوۋېت كومپارتىيىسى ئۇنىڭ مۇنداق تەلەپلىرىگە ئامالسىز ئىدى. شۇڭا شىڭ شىسەي بۇ ئىشقا ئاچچىغلىنىپ شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان سوۋېت كومپارتىيە ئەزالىرىنى قولغا ئالغان ئىدى. بۇ كىشىلەرنى ستالىن چاقىرتىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ، ئۇ خاتىرجەم بولالماي موسكۋاغا بارغاندا ستالىننىڭ پوزىتسىيىسىنى چېكىپ كۆرمەكچى بولۇپ، سوۋېت كومپارتىيىسىگە كىرىش تەلىۋىنى تەستىقلاپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. ستالىن ئۇنىڭغا بىر ئاز ئىلھام بېرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى مارشاللىرى ئېسىپ يۈرۈيدىغان قوماندان خەنجىرىدىن بىرنى، يېڭى پوبېدادىن بىرنى بېرىپ، باشقا تەلەپلىرىگە جاۋاپ بەرمىدى. شىڭ شىسەي «3 - قۇرۇلتاي» دىن بۇرۇن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى. گەرچە ئۇنىڭ ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشمىغان بولسىمۇ، ئۇ يەنە ھە دەپ پو ئېتىپ: "ستالىن ئىنتېرناتسىئونالىزىم جەڭچىسى دەپ ماختىدى، شۇڭا سوۋېت ئىتتىپاقى مارشاللىرىنىڭ خەنجىرىدىن بىرنى تەقدىم قىلدى" دەپ داۋراڭ سالدى. بۇ ئۇنىڭ موسكۋاغا بارغانلىقىنىڭ ئىچكى سىرى.

8 - ئارمىيە ئىش بېجىرىش ئورنىغا ئەڭ ئاخىرىدا يولداش چېن تەنچۇ رەھبەرلىك قىلدى. 1934 - يىلى كۈزدە،

مەركىزىي قىزىل ئارمىيىمىز جياڭشىدا مۇھاسىرىنى بۇزۇپ چىققاندا ئۇ پارتىيىنىڭ يوليورۇقىنى قوبۇل قىلىپ، مەركىزىي سوۋېت رايونىدا قېلىپ پارتىزانلىق ئۇرۇشىنى داۋاملاشتۇرغان، قەيسەرلىك بىلەن كۈرەش قىلىپ، دۈشمەنلەرگە قاتتىق زەربە بېرىپ كۆپ قېتىم خىزمەت كۆرسەتكەن ئىدى. بىر قېتىملىق مۇھاسىرىنى بۇزۇپ ئۆتۈشتە ئۇنىڭ ئوڭ قولىغا ئوق تېگىپ، سول قولىغىلا قالغان ئىدى. قولىغى ساقايغاندىن كېيىن يەنە بوشاشماستىن كۈرەشكە داۋاملىق قاتناشتى. 1935 - يىلى بۇيرۇققا بىنائەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ 3 - ئىنتېرناتسىئونال خىزمىتىگە قاتناشتى، 1939 - يىلى ۋەتەنگە قايتىپ فاڭ لىڭنىڭ خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىلى ھەم 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭ ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ مەسئۇلى بولدى.

يولداش چېن تەنچۇ، شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان كوممۇنىستلارنى 6 بۈيۈك سىياسەتنى ئىجرا قىلىش، بىرلىكسەپ بايرىقى ئاستىدا شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيىتى قاتارلىق جەھەتلەردە تېخىمۇ كۆپ تۆھپە يارىتىش، كوممۇنىستلارنىڭ ئېسىل ئىستىلى ئارقىلىق شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىگە تەسىر كۆرسىتىش ھەم ئۇلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىش، ئارقا سەپنى مۇستەھكەملەپ، ئالدىنقى سەپكە ياردەم بېرىپ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسىنى تېزلىتىشكە چاقىردى.

يولداش چېن تەنچۇ پارتىيىلىك يولداشلارغا بولغان سىياسىي، ئىدىيىۋى تەربىيە خىزمىتىگە ئالاھىدە ئېتىبار بېرەتتى، ئۇ 8 - ئارمىيە ئىش بېجىرىش ئورنىنى پارتىيىنىڭ

بىر سىياسى مەكتىۋى قاتارىدا ھىساپلاپ، پارتىيىلىك يولداشلارغا ماركسىزىم لېنىنىزىم، پارتىيە تارىخى، ماۋجۇشىنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش توغرىسىدىكى مىللى بىرلىكسەپ جەھەتتىكى بەزى شانلىق ئەسەرلىرىدىن سۆزلەپ بېرەتتى. جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىگە يارىتىپ بەرگەن ئۇلۇغ تۆھپىلىرىنى، ئالدى بىلەن ماۋجۇشى ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىگە مەنسۇپ دېيىش بىلەن بىر ۋاقىتتا يولداش چېن تەنچۇغا ئوخشاش مۇنداق بىر ياخشى باشلىقنىڭ كونكرېت رەھبەرلىكى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك دەپ قاراشقا توغرا كېلىدۇ.

شىنجاڭدىكى چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى ۋە ئۆلكە مۇداپىئە باشقارمىسى

شىڭ شىسەي تەختكە چىقىشتىن بۇرۇنقى شىنجاڭ، مىلىتارىستلارنىڭ مەنپەئەت تالىشىدىغان سورۇنى بولۇپلا قالماستىن، جاھانگىرلارنىڭ غايىسىدىكى مۇستەملىكە ئىدى. ئۇلار گېئولوگ تەكشۈرۈش بايرىقى ئاستىدا جاسۇس كىرگۈزۈپ، شىنجاڭنى بولۇۋېلىش ھەركىتى بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئالدى بىلەن ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى ئۆزىنىڭ «مۇستەملىكىچىلىك يولىنى ئىزدىنىپ «ستەيىننى باشچىلىقىدىكى قاراقچىلار گۇرۇھىنى كۆپ قېتىم شىنجاڭغا ئېۋەتىپ، ئاتالمىش گېئولوگ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ئەڭ ئاخىرقى قېتىمقىسى 1931 ـ يىلدىن 1933 ـ يىلغىچە بولغان ئىدى. ئۇلار كەشمىردىن چېگراغا كىرىپ، قەشقەر، خوتەن، چەرچەن، چاقلىق ئارقىلىق دۈڭخۇاڭغا، ئاندىن يۈمىن، جۇچۈەن، سەددىچىن سېپىلىدىن ئۆتۈپ تيانشاننىڭ جەنۇبى ئېتەكلىرىنى بويلاپ، قۇمۇل، پىچان، تۇرپان، بۈگۈر، كۈچار، قەشقەر ئارقىلىق يەنە ھىندىستانغا چىقىپ كەتكەن. جۇ گوچىڭ يازغان «ستەيىن ۋە ئاسىيانىڭ ئەڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى مەدەنىي يادىكارلىقلار» دېگەن ماقالىدا كۆرسىتىلىشىچە، ۋېي، جىڭ سۇلالىلىرىدا يېزىلغان تاختا پۈتۈكلەردىن بىرقانچە ئون تاختا، جىڭ دەۋرىنىڭ دەسلىۋىدە يېزىلغان تاختا پۈتۈكلەردىن يۈز تاختىدىن ئارتۇق، دۈڭخۇاڭدىكى خەن دەۋرى خارابىلىرىدىن خەن دەۋرىگە ئائىت قول يازمىلاردىن بىرقانچە يۈز تاختىنى ئوغرىلاپ كەتكەن. دۈڭخۇاڭدىن يەنە تاڭ دەۋرىدە يېزىلغان كىتاپلاردىن بىر قانچە مىڭ تومنى ئوغرىلاپ كەتكەن. يەنە نۇرغۇن سانسكرىت يېزىقى، پارس يېزىقى، تۈرك يېزىقى، ئۇيغۇر يېزىقى قاتارلىق كۆپ خىل يېزىقتىكى ھۆججەت ماتېرىياللارنىمۇ ئوغرىلاپ كەتكەن. ئۇنىڭدىن باشقا ھەر خىل قاش تېشى، ساپال، مىتال، سەنئەت بۇيۇملىرىمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇلاڭچىلىق ئۇسۇلى يوقىتىش خاراكتېرىدا بولۇپ، تاملاردىكى قېدىمقى سۈرەتلەرنى پولات ھەرە بىلەن ھەرىدەپ ئېلىپ كەتكەن. ئۇلارنىڭ قەدىمى يەتكەنلا جايلاردا بارلىق مەدەنىي يادىكارلىقلار نابۇت قىلىنىۋېتىلگەن. شۇ قېتىم ئوغرىلاپ كېتىلگەن ئېسىل تام سۈرەتلىرى، ھەيكەل سۈرەتلەر، سەنئەت بۇيۇملىرى، قول يازما ۋە مەتبەئەدە بېسىلغان كىتاپلار 160 ساندۇققا قاچىلانغان. جاھانگىر قاراقچىلارنىڭ مەدەنىي يادىكارلىقلارنى بۇلاپ كېتىشى بولسا بىر كىچىك ئىش، ئەمما ۋەتەن تۇپرىغىنى پارچىلاش قەستى باشقىچە چوڭ ئىش ئىدى. ئۇلار گېئولوگ تەكشۈرۈش بايرىقى ئاستىدا، شىنـ

جاڭنى پارچىلاش قەستىدە ئىدى. ئۆزلىرى بۆلۈپ كەتكەن يادىكارلىقلاردا ئۇچراتقان بەزى پارچە-پۇرات ھىندى، ياۋروپا يېزىقلىرىغا ئاساسەن، تارىخىي پاكىتلارنى بۇرمىلاپ، بەزەن سەپسەتىلەرنى تارقىتىپ، قەدىمقى شىنجاڭنىڭ تىلى ھىندى، ياۋروپا تىللىرىدىكى مىللەتلەرگە مەنسۇپ، بۇ يەردە ئولتۇراقلاشقان مىللەتنىڭ كۆپى «ئارىيانلار» ئىدى دېدى. بۇ خىل يالغان سۆزلەرنى تارقىتىشتىن مەقسىدى، شىنجاڭ ئەزەلدىن جۇڭگو زېمىنى ئەمەس دېمەكچى، بۇنىڭ بىلەن شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ مۇستەملىكە ھۆكۈمرانلىقىغا كىرگۈزۈشكە يول تېپىشتىن ئىبارەت ئىدى.

1933-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، قەشقەردە ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» نىڭ كېلىپ چىقىشى، ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى پىلانلىغان، سىتەيىننىڭ گېئولوگ تەكشۈرۈش بايرىقى ئاستىدا يۆلەپ قوپۇرۇلغان بىر قورچاق ھاكىمىيەت ئىدى. ئەنگلىيە جاھانگىرلىكى گېئولوگ تەكشۈرۈش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيىسى، تاغ-دەريا يوللىرىنى ھەتتا قايسى جايدا بۇلاق ۋە قۇدۇق بارلىقىنى ئېنىق تەكشۈرۈۋالغان ئىدى. نىمە ئۈچۈن مۇنداق قىلىدۇ؟ روشەنكى، بۇ قوراللىق تاجاۋۇز قىلىشنىڭ تەييارلىقى ئىدى.

18-سېنتەبىرنىڭ ئالدى-كەينىدىكى ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق ماھىيىتى ئەنگلىيەگە ئوخشاش ئىدى. ئۇنىڭ زېمىنىگە بولغان قارا نىيىتى ئۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ چۈشەتتى، ئۇلار ياڭ زىڭشىن، جىن شۇرېن دەۋرىدىلا شىنجاڭغا كۆپ قېتىم گېئولوگ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئەۋەتىپ، راھىپ-لامالاردىن پايدىلانغان ھەم چوچەكتە پاھىشىخانا ئېچىپ ھەربىي ئاخبارات توپلاپ جاسۇسلۇق ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللانغان ئىدى. ئەڭ ئاشكارا بولغىنى شۇكى، داشىجۇڭنى ماجۇڭيىڭ قىسمىغا كىرگۈزۈپ، ئىلگىرى شىنجاڭغا ئورۇنلاشتۇرغان جاسۇس ئاق گۋاردىيىچى دىياكوۋ بىلەن ئۇچراشتۇرۇپ، شىنجاڭدا ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكىتىنى ئېلىپ باردى.

داشىجۇڭ، يەنە بىر ئىسمى يۈي خۇاتىڭ شىئەندىن ئۆتۈشىدە، ماجۇڭيىڭ تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىپ، شياۋ شياۋ سەنمۇلۇق ۋەزىپىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ماجۇڭيىڭ شىنجاڭغا ئىككىنچى قېتىم كىرگەندە، داشىجۇڭ تېلېگىرامما تەرجىمە قىلىش خىزمىتى ئىشلىگەن. ماجۇڭيىڭ ئۇرۇشتا يېڭىلگەندە، داشىجۇڭ ئۆزىنىڭ ئىشپىيونلۇق سەزگۈرلىكى بىلەن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شېڭ شىسەينى قوللايدىغانلىقىنى بايقاپ، ماجۇڭيىڭنى شىنجاڭدا پۇت تىرەپ تۇرالمايدۇ دەپ ھۆكۈم چىقىرىپ، قېچىپ كېتىش ھىلىسىنى قوللىنىپ يوشۇرۇنۇۋالغاندا، ماجۇڭيىڭ ئۇنى تۇتۇۋالالماي ئاچچىقى كېلىپ قەيەردە تۇتۇلسا شۇ يەردە ئېتىپ تاشلاش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەن، لېكىن ئۇ قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ شېڭ شىسەي قىسمىغا ئۆتۈۋالغان. داشىجۇڭ تېلېگىرامما مۇتەخەسسىسى ئىدى، شېڭ شىسەي ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ، خۇاڭ مۇسۇڭ، لوۋېنگەنلەرنىڭ نەنجىڭغا ئەۋەتكەن مەخپىي تېلېگىراممىلىرىنى ئۈزۈۋېلىپ شۇنىڭغا تەرجىمە قىلدۇرغان ئىدى. 1933-يىلىنىڭ ئاخىرى لوۋېنگەن نەنجىڭغا قاراپ تېكىۋەتكەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي داشىجۇڭنى قولغا ئالدى. ئاردىن 4 يىل ئۆتۈپ 1937-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، شېڭ شىسەي غوجانىياز ھاجىنى قولغا ئېلىپ، سىرتقا قارىتا، يۈي خۇاتىڭ (داشىجۇڭ) غوجانىياز ھاجىنى سېتىۋېلىپ كەڭ كولەملىك

ئىسيان كوتىرىشنى پىلانلىغان دەپ تەشۋىق قىلدى، كېيىن كىشىلەر تارىخىي پاكىتلارغا قارىماي، ئېيتىپ يۇرگەن سوزلەرگە ئەگىشىپ غوجانىياز ھاجىنى ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ غالچىسى دەۋالدى. ئەمەلىيەتتە، داشجۇڭ غوجانىياز ھاجى مۇئاۋىن رەئىس بولۇشتىن ئاۋال قولغا ئېلىنغان ئىدى، داشجۇڭ قولغا ئېلىنىپ 4 يىل تۇرمىدا ياتقان تۇرسا، قانداق قىلىپ مۇئاۋىن رەئىس غوجانىياز ھاجىنى سېتىۋالسۇن؟ شۇڭا غوجانىياز ھاجىنىڭ ياپون جاھانگىرلىكى بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق. داشجۇڭ غوجانىياز ھاجىنى سېتىۋالدى دىگەن سوز ئويدۇرمىدىن ئىبارەت.

يۇقۇرقى پاكىتلاردىن شۇنى چۈشەنگىلى بولىدىكى: جاھانگىرلارنىڭ شىنجاڭنى بۇلۇۋېلىپ زىمىن كېڭەيتىمچىلىكىنى يولغا قويۇپ، بازار ۋە خام ماتىريال بازىسى قولغا كەلتۇرۇشنى قەستلىگەنلىگى مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى بولغان بولسا، مۇھىمى، شىنجاڭنى پارچىلاپ، كوۋرۇك قىلىپ، سوۋېتكە، كوممۇنىزىمغا قارشى تۇرۇش ئىدى. شۇڭا شىنجاڭدا چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى قۇرۇلۇشتىن خېلى بۇرۇنلا 3 - ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئالاھىدە خىزمەت خادىملىرى كېلىپ شىنجاڭدا جاھانگىرلىككە قارشى، ئىشپىيونلۇققا قارشى تۇرۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ئىدى. بوگونىن (پىرىخوپكا) بولسا بۇنىڭ بىرى ئىدى.

شىنجاڭ جۇڭگونىڭ مەڭگۇ ئايرىلماس زىمىنى ئىكەنلىگىنگە كاپالەتلىك قىلىش، پۇرولىتارىيات ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبىسى. دۇنيادا تۇنجى سوتسىيالىستىك دولەت سوۋېت ئىتتىپاقىنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن دۇشمەنلەر قېلىپچىلىرىنى بولەۋاتقان ئىكەن، ئۇنىڭغا تىغمۇ - تىغ تاقابىل تۇرۇش زورۇر ئىدى. شۇڭا، شىڭ شىسەينىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇشنى شەرت قىلغان ئاساستا شىنجاڭدا 3 - ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئاخبارات تەشكىلى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى: «شىنجاڭ دۇبەن مەھكىمىسى چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى» ئىدى.

چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى 1935 - يىلى 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى قۇرۇلدى. «1 - ئاۋغۇست» كۈنى شىنجاڭدا ئوخشاش بولمىغان مەنىگە ئىگە ئىدى. 1934 - يىلى «1 - ئاۋغۇست»دا غوجانىياز ھاجى شىنجاڭنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان؛ ماجۇڭيىڭنىڭ قالدۇق قىسمى ماخۇسەن، شىڭ شىسەينىڭ باش مەسلىھەتچىسى مالىنكوفنىڭ كېلىشتۇرۇشى ئارقىسىدا، تەرتىپكە سېلىنغان سابىق 36 - دىۋىزىيە نامىنى ساقلاپ خوتەندە تۇرغان، مەمۇرىيەت جەھەتتە بىرلىككە كېلىپ شىنجاڭ ئۆلكەلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىگىگە ئۆتكەن كۈن ئىدى. شۇڭا «1 - ئاۋغۇست» كۈنىنى «شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن بىرلىككە كەلگەن كۈن»، «جاھانگىرلىككە قارشى ئارمىيىنىڭ قۇرۇلغان كۈنى» قىلىپ بەلگىلىگەن.

چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ تارىخى ئۆزگىرىشى مۇنداق: جىن شۇرېن ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە ئىنتېرناتسىئونال ئاخبارات باش ئىدارىسى ئۈرۈمچى سوۋېت كونسۇلخانىسىدا قۇرۇلغان ئىدى. ئۇنىڭ شۆبە ئىدارىلىرى جياڭ جېيشى ئىشغالىيىتىدىكى رايونلارغا چوكقۇرلاشقان. مەسىلەن، لەنجۇدىكى «گاۋچياڭ سودا سارىيى» شۇنداق ئىدى، 12 - ئاپرېلدا شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن دۇبەن مەھكىمىسىدە «مەخپى ئىشلار ئىشخانىسى» قۇرۇلدى. 1935 - يىلى «1 - ئاۋ-

غۇست» دا «مەخپىي ئىشلار ئىشخانىسى» چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، شىڭ شىسەي ئۆزى باشلىق بولدى. مۇئاۋىنلىققا چىن پېيىڭ (ئەسلى ئىسمى ليۇجۈ جۇڭ، سوۋېت كومپارتىيە ئەزاسى) تەيىنلەندى. مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ئىلغار زات ۋۇزۇجۇن ئىدى. باشقارما تەۋەسىدە تەشكىلات، ئاخبارات، مەخپىي تېلېگرامما، مالىيە ئىشلىرىدىن ئىبارەت 4 بۆلۈم تەسىس قىلىنغان ئىدى. بۇلارنىڭ سىرتىدا رەسىم بۆلۈمى ۋە تېلېگرامما ئىستانسىسى بار ئىدى. ئاساسلىق مەسئۇل بولغۇچىلار: مالىنچىپ باشچىلىقىدىكى 7 نەپەر سوۋېت ھەربىي ئوقۇتقۇچىسى ئىدى، باشقا خىزمەتچىلىرىدىن: لىن دې، بىيا ۋىچۈشى، لى ۋېخۋا، ۋەن يۈلىن، ۋۇنەنسەن، جۇدېتەي، جىياۋيۇ، ليۇشۇمىن، جاشى فىن، شاۋچىن قاتارلىق جۇڭگو كومپارتىيە ئەزالىرى ۋە سوۋېت كومپارتىيە ئەزالىرىدىن بولۇپ جەمئىي 20 دىن ئارتۇق كىشى ئىدى. شۇ چاغلاردا يەنە بەزى ئىدىيىسى بىر قەدەر ئىلغار پارتىيىسىز زاتلارنىمۇ قوبۇل قىلىنغان. مەسىلەن: لى گوچىن ئاخبارات بۆلۈمىگە باشلىق بولغان ئىدى. 1943 ـ يىلى چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى ئەمەلدىن قالغاندا، ئۇ مۇۋەققەت باشقارما باشلىقى بولۇپ، ئاخىرقى خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن. چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىغا قاتناشقان خادىملارنىڭ، شۇ چاغدا مۇتلەق كۆپچىلىكى كومپارتىيە ئەزاسى ياكى ئىلغار زاتلار ئىدى. لېكىن سۇقۇنۇپ كىرگەن ئايرىم بۇزۇقلارمۇ بولغان، مەسىلەن، جاۋېنرۇ بىلەن گاڭ شىن شىڭ شىسەي تەرىپىدىن كىرگۈزۈلگەن ئىشپىيونلار ئىدى.

چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىغا قاتناشقان خادىملار، ھەيلى پارتىيىلىك بولسۇن ياكى پارتىيىسىز بولسۇن ھەممىسى قەسەم بېرىش رەسمىيىتىنى ئۆتەيتتى، ئۇلارغا قاتتىق ئىنتىزام تەلىۋى قويۇلغان ئىدى: بىرىنچىدىن، خەلقارا كوممۇنىزم ئاخبارات تەشكىلىنىڭ ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار ئۈچۈن ھەربىي سوتنىڭ جازاسىغا ئۇچرايتتى، ئىككىنچىدىن، يۇقۇرىدا ئاتا ـ ئانىسى، تۆۋەندە خوتۇن ـ بالىلىرىغىچە قەتئىي مەخپىيەتلىكنى ساقلاپ، ئۆلۈپ كەتكەنگە قەدەر ئۆزىنى ئاشكارا قىلماسلىقى لازىم ئىدى. ئۈچىنچىدىن، ھەيدىلىپ كېتىشكە بولاتتى، رۇخسەت سوراشقا بولمايتتى.

چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ كونكرېت ۋەزىپىسى، سىرتقى قارىتا جاھانگىرلارنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق ۋە سىڭىپ كىرىش ھەركىتىنى توسۇش، زورۇر تېپىلغاندا، سودا ئىشلىرى بىلەن شىنجاڭغا چېگرىداش مۇستەملىكە ئەللەرگە كىرىپ، جاھانگىرلارنىڭ تاجاۋۇز قىلىش ھەركىتىنى ئىگەللەش؛ جىياڭ جىيېشى ئىشغالىيىتىدىكى رايونلاردا بولسا، ئاساسلىقى مابۇفاڭ قاتارلىق چوڭ مىلىتارىستلارنىڭ ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇشىغا دائىر ئاخباراتلارنى ئىگەللەشتىن ئىبارەت ئىدى. شۇڭا چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى، 3 ـ ئىنتېرناتسىئونالنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىدە خائىنلاردىن، ئىشپىيونلاردىن مۇداپىئە كۆرۈش، جاھانگىرلارنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق، تاجاۋۇزچىلىق ھەركىتىنى چەكلەشنى مەخسەت قىلغان، كەسپىي جەھەتتە پۈتۈنلەي مۇستەقىل بولۇپ، شىڭ شىسەي بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق ئىدى. شىڭ شىسەي نامدا باشقارما باشلىقى بولسىمۇ، بارلىق ئاخبارات بىۋاستە موسكۋاغا ئەۋەتىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن شىنجاڭ مەسىلىسىنى مۇھاكىمە قىلغاندا، چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىنى شىڭ شىسەينىڭ جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسى ۋە گومىنداڭنىڭ

ساقچى باشقارمىسى بىلەن پەرقلەندۈرۈش لازىم. چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسىغا، شىنجاڭ دۇبەن مەھكىمىسى دىگەن سوزنى قوشۇش خىزمەتكە ئاسانلىق تۇغدۇرۇش ئۈچۈن بولۇپ، ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇ ستالىن رەھبەرلىگىدىكى 3 - ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئاخبارات ئورگىنى ئىدى.

1942 - يىلى شىڭ شىسەي كۆزدە ئۇچۇقتىن ئۇچۇق سوۋېتكە، كوممۇنىزىمغا، خەلققە قارشى ئەكسىل ئىنقىلاۋىي يولغا قاراپ ماڭدى. سوۋېت كومپارتىيىسى ئەزالىرى چېكىنىپ چىقىپ كەتتى، جۇڭگو كومپارتىيە ئەزالىرى قولغا ئېلىندى، ئىلغار زاتلارنىڭ كوپچىلىگى قولغا ئېلىندى، 3 - ئىنتېرناتسىئونال ئاخبارات تەشكىلىنىڭ ئاشكارا تۇرۇش ئىمكانىيىتى قالمىغانلىقتىن چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى 1943 - يىلى كۆزدە ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. شىنجاڭ چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى چېگرا قاراۋۇل پونكىتى تەسىس قىلمىغان ئىدى. چېگرا قاراۋۇل ئەترىتى ئولكە مۇداپىئە باشقارمىسىغا قارايتتى. ئولكە مۇداپىئە باشقارمىسى چېگرىلارغا مىنا كومۇش ۋە قاراۋۇللۇق قىلىش ۋەزىپىسىنى ئوتەيتتى. ئولكە مۇداپىئە باشقارمىسىنىڭ چېگرا ئىشلىرى باشقارمىسى بىلەن ئوخشاش بولمىغان يېرى شۇكى، ئۇ شىڭ شىسەينىڭ بىۋاستە كونترۇللۇقىدىكى مۇداپىئە ئورگىنى بولۇپ، شىڭ شىسەي ئاشكارا ئىنقىلاپقا قارشى تۇرۇشتىن بۇرۇن ۋەتەننى قوغداش ۋە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش رولىنى ئوينىغان.

كومپارتىيىنىڭ توھپىلىرى

1933 - يىلى شىنجاڭدىكى «12 - ئاپرېل» سىياسى

ئوزگىرىشىدىن باشلاپ، ستالىن شىڭ شىسەينى ئومۇمى يۈزلۈك قوللاپ، ھەربى، سىياسى، ئىقتىسادىي ۋە تېخنىكا قاتارلىق جەھەتلەردە ياردەم بەرگەن. 6 بۈيۈك سىياسەت ۋە 8 مادىلىق ۋەزىپىنىڭ يولغا قويۇلۇشى، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ قۇرۇلۇشى، شىنجاڭدا بىرلىكسەپ ۋەزىيىتىنى شەكىللەندۈردى. بۇلارنىڭ ھەممىسى كومپارتىيىنىڭ تەشەببۇسى ئارقىسىدا بولغان زور سىياسى تەدبىرلەر ئىدى.

شىنجاڭدا خىزمەت قىلغان جۇڭگو كومپارتىيە ئەزالىرى ئاساسەن 3 تەرەپتىن كەلگەن: بىرىنچى تۈركۈمى 4 - يولۇش ئارمىيىسىنىڭ غەربكە يۈرۈش قىلىش ئەترىتى بىلەن كېلىپ، بەزىلىرى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن يەرلىك خىزمەتكە ئالماشقان، مەسىلەن، خۇاڭ خوچىن؛ ئىككىنچى تۈركۈمى 3 - ئىنتېرناتسىئونال خىزمىتىگە قاتناشقان ياكى جياڭجېيشىنىڭ قورشاپ يوقۇتىشىغا قارشى تۇرۇشتا ۋە ئۇزۇن سەپەردە ھېيىپ بولغان پىشقەدەم كادىرلاردىن سوۋېت ئىتتىپاقىدا داۋالىنىپ بۇيرۇق بويىچە ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەنلەر، مەسىلەن: چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن قاتارلىق يولداشلار؛ 3 - تۈركۈمى 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىڭ شىسەينىڭ تەكلىۋىگە ئاساسەن، يەنئەندىن ئېۋەتىلگەن پارتىيىلىك يولداشلار. شۇڭا 1937 - يىلى 5 - ئايدىن باشلاپ، شىنجاڭدا خىزمەت قىلغان جۇڭگو كومپارتىيە ئەزالىرى تەدرىجى كوپىيىپ، شىڭ شىسەي ئاشكارا ئەكسىيەتچىلىك يولغا مېڭىشتىن بۇرۇن، 150 دىن ئارتۇق كىشىگە يەتكەن. بۇلار مەدەنى - مائارىپ، مەمۇرىيەت قاتارلىق جەھەتلەردە ناھايىتى مۇھىم خىزمەتلەرنى ئۇستىگە ئالغان ئىدى. بۇ يول-

داشلار پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە ماۋجۇشىنىڭ سەمىمىي غەمخورلۇقىدا، فاڭ لىن، چېن تەنچۇ قاتارلىق يولداشلارنىڭ رەھبەرلىكىدە، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئارقىسىنى مۇستەھكەملەش، خەلقارا ياردەمنى قولغا كەلتۈرۈش، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىش، شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە بەختىيار تۇرمۇش يارىتىشتا ئۇلۇغ تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى. 3-باپنىڭ ئاخىرقى سۆزىدە كۆرسىتىلگەندەك: «بىرلىكسەپنىڭ جەريانى، كومپارتىيىنىڭ تۆھپىلىرى، ئاسماندىكى ھەسەن-ھۈسەندەك شانلىق تارىختۇر». بۇ نۇرغۇن پاكىت سان-سىفىرلارغا ئاساسلانغان.

ئالدى بىلەن يولداش ماۋزېمىنگە كېلەيلى. ئۇ بىرلىكسەپ مەزگىلىدە، مالىيە نازىرى ۋە خەلق ئىشلىرى نازىرى بولغان، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدە، مالىيە تەشكىلاتلىرى تەرتىپكە سېلىنىپ، پۇل تۈزۈمى بىرلىككە كەلتۈرۈلۈپ ئىسلاھ قىلىندى، پۇل مۇئامىلىسى مۇقىملاشتۇرۇلدى. ئۇ چاغدا شىنجاڭنىڭ پۇل تۈزۈمى بەك قالايمىقان ئىدى، قەشقەردە «قەشقەر پۇلى» بولسا، سۈيدۈڭ ناھىيىسىدە يەنە چىڭ سۇلالىسىدا ئىشلەنگەن يارماق ئىشلىتىلەتتى. بەزى چوڭ سودا سارايلىرى قومۇش تارشا شەكلىدىكى قەغەز پۇللارنى تارقىتاتتى، ئۆلكە پۇلىدىن باشقا يەنە تەڭگە، يامبۇ، ياغ تىزا بار ئىدى، قالايمىقان ئۆزىگە خوجا خىلمۇ-خىل پۇللار بار ئىدى. يولداش ماۋزېمىن پۇل تۈزۈمىنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن يەرلىك پۇللارنى

ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۆلكە پۇلىغا بىرلىككە كەلتۈردى. ئاندىن «سەر»نى «دوللار» پۇل تۈزۈمى بىرلىك قىلىنغان ئىسلاھاتنى يولغا قويدى. پۇل 1، 3، 5 دوللارلىقتىن ئىبارەت خىللارغا بۆلۈنگەن. 1938-يىلى ئىسلاھات يولغا قويۇلۇپ، 1942-يىلىغا قەدەر، شىنجاڭدا مال باھاسى ئىزچىل مۇقىم بولدى. شىنجاڭ ئۆلكە پۇلى بىلەن ئامېرىكا دوللىرىنىڭ قىممەت سېلىشتۇرمىسى 5.2 : 1 بولغان ئىدى.

پۇل ۋە مال باھاسى مۇقىم بولغانلىقتىن سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تېز راۋاجلىنىشى كاپالەتكە ئىگە بولدى. 6 بۈيۈك سىياسەت ئىچىدە پاك بولۇش سىياسىتى، 8 ۋەزىپە ئىچىدە ئادىل ئىشلەش ۋەزىپىسى بار ئىدى. مۇشۇنداق سىياسەت، ۋەزىپىلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا كومپارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە نەمۇنىلىك رولى بولمىغان بولسا ئۇ قۇرۇق سۆزدىن ئىبارەت بولۇپ قالغان بولاتتى. يولداش ماۋزېمىن ئىقتىسادىي ساھەدە سىستېمىلىق كۆرەشنى قانات يايدۇردى. خىيانەتچىلىك ۋە ئىسراپچىلىقنىڭ يوچۇقلىرىنى توستى، خىيانەتچى ئەمەلدارلارغا چاقماق تېزلىكىدە زەربە بەردى. ئۇچۇق بەلگىلىمە چىقىرىپ، قانۇنسىز ھالدىكى فېئوداللىق ئېكسپلاتاتسىيە ۋە باج، سېلىقلارنى ئەمەلدىن قالدۇردى. باي سودىگەرلەرنىڭ جازانىخورلۇق قىلىشىنى چەكلىدى.

يولداش ماۋزېمىن يىراقنى كۆرىدىغان غايە ۋە ئۇلۇغۋار پىلان بىلەن ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى چوڭ ئارقا سەپنىڭ قۇرۇلۇشىغا كىرىشتى: ئارقىدا قالغان دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىگىلىكىنى زامانىۋىلاشقان سانائەتكە ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن شىنجاڭدا بەش مىليون يۈەنلىك زايوم تارقاتتى.

ياپون جاھانگىرلىگىگە قارشى ئۇرۇشقا ياردەم بېرىپ، ياپون جاھانگىرلىگىگە كۈچلۈك زەربە بەردى. سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، بىر زامانىۋىلاشقان ئايروپىلان ئىشلەش زاۋۇتى (سىرتقا قارىتا تىراكتور زاۋۇتى دەپ ئاتالغان) نى لايىھىلىدى. 1942 - يىلى 5 - ئايدا زاۋۇت قۇرۇلۇشنى باشلاپ لىنتە كېسىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى، يولداش ماۋ زېمىن ۋە باشقا پارتىيە ئىچىدىكى مەسئۇل يولداشلار مۇراسىمغا قاتناشتى. ئىش باشلىنىپ 3 ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، شىڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچىل رەزىل ئەپتى - بەشىرىسىنى ئاشكارىلىدى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ماكىدىغان بىر توپ خائىنلار خىلمۇخىل ماھارەت كۆرسىتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە، خەلققە قارشى تۇرۇپ، كوممۇنىستلارنى قولغا ئالدى. ستالىن شىنجاڭ ۋەزىيىتىنىڭ باشقىچە بولغانلىقىنى بايقاپ، سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىنى قايتۇرۇپ كەتتى. تەممىنلەيدىغان ماشىنا - ئۈسكۈنىلەرنى توختاتتى، يولداش ماۋ زېمىن كۆڭۈل قويۇپ كۆپ يىللىق پىلانلىغان بىر زامانىۋىلاشقان چوڭ سانائەت قۇرۇلۇشى ئەپسۇسكى بىرلىكسەپنىڭ بۇزۇلۇشى بىلەن توختاپ قالدى (زاۋۇت ئورنى ھازىرقى 1 - ئاۋغۇست پولات زاۋۇتىدا ئىدى).

تارىختا ئۆتكەن فېئودال مىلىتارىستلار شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە نىسبەتەن سىياسى جەھەتتە، «ئۆز يېغى بىلەن ئۆز گۆشىنى قورۇش»، مەدەنىيەت جەھەتتە، «نادانلاشتۇرۇش» سىياسىتىنى قوللانغان ئىدى. «ئىستىغپار ھوجرىسىدا» مەن ياڭ زېڭشىننىڭ يوەن شىكەيگە يازغان بىر ئاسما خېتىنى كۆرگەن ئىدىم. ئۇنىڭدا: «چەنتولارنىڭ مەدەنىي - مائارىپى راۋاجلاندۇرۇلسا، ئۇلارنىڭ ھاكىمىيەت ئىدىيىسى قوزغىلىدۇ،

بۇ چوقۇم شىنجاڭنى قالايمىقانچىلىققا ئېلىپ بارىدۇ» دېيىلگەن. تا 1936 - يىلى ئەتىيازغىچە دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ دەرۋازىسى بېشىدا ياغاچ تاختىغا ئويۇلغان «يىراق شەرقتىن كەلدىم بۇياققا، چىڭ ساقلاپ تۇرىمەن غەربنى، قالدۇرىمەن بىلىمسىز نادانلىقتا، پادىشاغا بوي سۇندۇرىمەن خەلقنى» دېگەن مەزمۇندىكى خەت ئېسىلغان ئىدى.

دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ شەرقى باغچىسىدا ياڭ زېڭشىن يازغان: «جۇمھۇرىيەت ئەمدىلا قۇرۇلغان ئىدى، ئۇيالماي ئاتاشتى ھەممە جايدا خاقان بىز دەپ، جۇڭيۈەن تالاشلىرىدىن مۇستەسنا ئۆزەم، گۈزەللىكتە ئەلا ئىدى چېگرام مېنىڭ. لەشكەر باشلاپ جەنۇپتىن كەلدىم شىمالغا، ئايلاندۇرىمەن ئۇلارنى ئۇزاققىچە نادان پۇخراغا» دېگەن مەزمۇندىكى بېغىشلىما ئېسىلغان ئىدى. ئۇلارنىڭ بېغىشلىمىلىرىنى بىرلەشتۈرگەندە، «ئۇلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ ئىزدەنگىنى فېئوداللىق ئايرىپ باشقۇرۇش، سىياسى جەھەتتە قېرىنداش مىللەتلەرگە نىسبەتەن قوراللىق باستۇرۇش، مەدەنىيەت جەھەتتە نادانلاشتۇرۇش سىياسىتىنى يولغا قويۇش، شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئاڭسىز، ساۋاتسىز قالدۇرۇپ، ئۇلارنى مەڭگۈ ئىپتىدائى تۇرمۇشتا قالدۇرۇش» تىن ئىبارەت ئىدى. فېئودال مىلىتارىستلار ھەددىدىن ئېشىپ شۇ دەرىجىگە يەتكەنكى، ئۇلار ئۆزىنىڭ قانلىق سىياسىتىنى ئويما بېغىشلىما قىلىۋالغان ئىدى.

كومپارتىيە شىنجاڭغا كېلىپ، ئىشنى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىن باشلىغان ئىدى. شىنجاڭنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچىدە بىر روس تىلىدىكى سىياسى - قانۇن دارىلفۇنۇنى، بىر سىفەن مەكتىۋى، بىر ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ شىنجاڭ بويىچە باش-

لانغۇچ مەكتەپ 50 كە يەتمەيتتى. ھەر خىل مەكتەپلەرنىڭ سىنىپلىرى كام ئىدى. بىر سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئوقۇش پۈتتۈرسە ئۇنىڭ ئورنىغا يەنە بىر سىنىپ ئوقۇغۇچى ئېلىناتتى. مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار ئىككى مىڭ ئەتراپىدا ئىدى. دارىلفۇنۇننى پۈتتۈرگەنلەر تىڭجاڭ، ۋالى، پوسول بولاتتى. سىفەن، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەنلەر ھاكىم بولاتتى، مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇغانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەمەلدار - بايلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئىدى، ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ پەرزەنتلىرى دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇيتتى. گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىق قىلغان چاغدا خوتەنگە ۋالى بولغان خې دىڭباڭ، ئازاتلىقتىن كېيىن شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىغا مۇئاۋىن باشلىق بولغان يى باۋدالار ئاۋال خەنزۇلارنىڭ خۇسۇسى مەكتەپلىرىدە ئوقۇپ، كېيىن سىفەن مەكتىۋىگە ئوقۇشقا كىرگەن.

كومپارتىيە رەھبەرلىكىدە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى مەدەنىيەت جەھەتتە قەد كۆتەردى. بىرىنچىدىن، 1934 - يىلدىن 1937 - يىلغىچە كومپارتىيىنىڭ تەشەببۇسى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا، شىنجاڭدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا 3 تۈركۈم ئوقۇغۇچى ئېۋەتىلدى. ھەر بىر تۈركۈمدە 120 دىن 130 غىچە كىشى باردى. ئۇلار ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن كۆپىنچىسى شىنجاڭدا تەھرىرلىك، ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىنى ئىشلەپ مەدەنىيەت، مائارىپ سەپلىرىدە تايانچ كۈچ بولغان ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا بەزىلىرى دوختۇر، يېزا ئىگىلىك، سۇ ئىشلىرى، چارۋىچىلىقنىڭ تېخنىك خادىملىرى ئىدى. بۇلار ئىچىدىن نۇرغۇن كىشىلەر 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىدا گومىنداڭغا قارشى تۇرغان ئىنقىلاپچىلارغا

ئايلاندى. ئىككىنچىدىن، 1935 - يىلى كومپارتىيە «شەكلى مىللى، مەزمۇنى ماركسىزم - لېنىنىزم بولغان مىللى مەدەنىيەتنى تەرەققى قىلدۇرۇش» شوئارىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي - مائارىپ ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى، قېرىنداش مىللەتلەر ئۆزىنىڭ تىل - يېزىقى بىلەن مەدەنىي - مائارىپىنى راۋاجلاندۇردى. قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپلىرى يامغۇردىن كېيىنكى يامبۇكتەك ئۆسۈپ تەرەققى قىلدى. ئۇ چاغدا تارىخىي شارائىتنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن ئوقۇتقۇچىلار بەك ئاز ئىدى. 1937 - يىلى يەنە «سىفەن مائارىپىنى كېڭەيتىش» شوئارىنى ئوتتۇرىغا قويدى. 1938 - يىلغا كەلگەندە ئالى مەكتەپتىن بىر، دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق، تىببىي دورىگەرلىك، ئۆلچەش قاتارلىق تېخنىكوملاردىن 4، سىفەن مەكتىۋىدىن 5، ھەر بىر ۋىلايەتتە بىردىن ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى. مىللى باشلانغۇچ مەكتەپ 250 تىن ئاشتى، ئوقۇغۇچىلار سانى 200 مىڭغا يېقىنلىشىپ ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا يۈز ھەسسە كۆپەيگەن ئىدى.

شىڭ شىسەي ئاغزىدا ماركسىزمنى ياقلىسىمۇ، ئۇنىڭ ئەكسىيەتچىل ماھىيىتى 1936 - يىلىدىن باشلاپ گايىدا ئاشكارا، گايىدا غۇۋا سېزىلىپ كەلگەن ئىدى. «شەكلى مىللى، مەزمۇنى ماركسىزملىق» مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇش شوئارى 1936 - يىلى «12 - ئاپرېل» نىڭ ئۈچ يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا شىڭ شىسەي تەرىپىدىن «شەكلى مىللى، مەزمۇنى 6 بۈيۈك سىياسەت» قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. بۇ، ئۇنىڭ كەڭ

ئاممىنىڭ دىيالېكتىك ماتېرىيالىزىم دۇنيا قارىشى بويىچە تەربىيىلىنىشىگە قارشى تۇرغانلىقى ئىدى. ئۇنىڭ ماركسىزىمنى ياقلىشى بىر مەھەل ئاممىنى ئالداشتىنلا ئىبارەت ئىدى.

ئەندى ، مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى لىن جىلۇنىڭ شانلىق ئىش ئىزلىرىغا كەلسەك ، ئۇ شىنجاڭنىڭ مەدەنىي - مائارىپىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئەڭ چوڭ تۆھپە قوشقان ئىدى . يولداش لىن جىلۇنىڭ ئەسلى ئىسمى لىن ۋېيلياڭ، تۇرمۇشتا ئاددى - ساددى، ھەم ئەخلاقلىق، ھەم قابىلىيەتلىك، يۇقىرى بىلىملىك، ھەم يازغۇچى، ھەم شائىر ئىدى. بىرلىكسەپ جەريانىدا جۇڭگو كومپارتىيىسى سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ «شىنجاڭدا پارتىيىنى تەرەققىي قىلدۇرماسلىق، پارتىيىنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرىنى قۇرماسلىق» فاڭجېنىنى قوللانغانلىقتىن يولداش لىن جىلۇ خىزمەتتە توسالغۇ ۋە چەكلىمىگە ئۇچرىغان ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ نۇرغۇن ئىلغار ياشلار ۋە ئىنقىلاپچىلارنى ئەتراپىغا توپلىغان. شىنجاڭ شۆبىيۈەنىدە ئىلىم مۇدىرى بولغان چاغدا ماركسىزىم - لېنىنىزىم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىپ، ھەر مىللەت ياشلىرىغا ماتېرىيالىزىملىق دۇنيا قاراشنىڭ ئىستىقبالى توغرىسىدا تەربىيە بېرىپ، ئىنقىلاپ ئۇرۇقلىرىنى تيانشاننىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىغا چاچقان ئىدى. ئۇ، ئىتتىپاق بولۇش، جىددى بولۇش، ئەستايىدىل بولۇش، تېتىك بولۇشتىن ئىبارەت 4 سوزلۇك فاڭجېنىنى قوللىنىپ ، مەكتەپ ئىستىلىنى تەرتىپكە سالدى، ئىنتىزامدىكى بوشاڭلىقنى تۈزەتتى. ئوقۇتۇش مېتودىدا قوزغىتىش، ئۆگىنىش بىلەن ئىشلىتىشنى بىرلەشتۈرۈش ، نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈشنى تەشەببۇس قىلدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرس

ئۆتۈشى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزى ئۆگىنىشى ئارقىلىق بىر - بىرىنى تولۇقلىشىنى تەشەببۇس قىلىپ، مائارىپ سۈپىتىنى تېز يۇكسەلدۈردى. يولداش لىن جىلۇ ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى دەرسخانىلاردا دەرس ئۆتۈش يولى بىلەن تەشۋىق قىلىشتىن باشقا، يەنە دائىم دىگەندەك شىنجاڭ گېزىتىدە ماقالە ئېلان قىلىپ تۇراتتى. ئىنقىلاۋىي ئىستىل مەسىلىسى توغرىسىدا نۇرغۇن ماقالىلارنى يازغان، گېزىتتە ئۇنىڭ «يېڭى ئىستىل» توغرىسىدا 1 - 2 - 3 - ماقالىلىرى ئېلان قىلىنغان ئىدى.

يولداش لىن جىلۇ قېرىنداش مىللەت ياشلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن ئىدى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى رەھبەرلىرىدىن بولغان ئابدۇكېرىم ئاباسوف يولداش لىن جىلۇنىڭ ياخشى شاگىرتلىرىنىڭ بىرى ئىدى . ئۇ، يەنئەنگە تەلپۈنۈپ، ماۋجۇشى رەھبەرلىكىدە جۇڭگو ئىنقىلاۋى يولىدا مېڭىشنى قەتئى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. ئۇ 1945 - يىلى 5 - ئايدا ئىلىدا يولداش لىن جىلۇنىڭ قۇربان بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، يولداش لىن جىلۇنىڭ ۋاپاتىغا قايغۇ بىلدۈرۈپ تۆۋەندىكى شېئىرنى يازغان: « تۇيۇقسىز كەلدى ئۈرۈمچىدىن بۇ شۇم خەۋەر، كوز يېشىم ئاقتى بۇلاقتەك مولدۇرلەپ؛ يورۇتتى جاھاننى ئۇستاز غايىسى، ئۆچمەس ئىنقىلاۋىي جاسارەت مەڭگۈگە گۈللەپ؛ تەكشى ئېچىلدى باغ - باغلاردا گۈل - چېچەكلەر، لەپىلدىدى ئادالەت تۇغى ئىلى قوزغۇلۇپ ، ئاتلاندى 3 ۋىلايەتتە سانسىز باتۇرلار، لاۋۇلدىغىنى جېمىكى جاي يالقۇن بولۇپ ؛ تېخىمۇ چىڭىدى ئىشچى - دىخان ئىرادىسى ، چۈشتى سەكراتقا ياۋ بولدى خاراپ؛ قىزىللاشتى مەرھۇمنىڭ قېنى بىلەن تۇغ ، يۈرۈش قىلدى باتۇر

جەڭچىلەر ئالغا قاراپ.» ئىپتىخارلىققا تولغان، دۈشمەنگە غەزەپ ئوتى ئاچقان ئىنقىلاۋىي قۇربانغا پرولېتارىياتلىق ھېسداشلىق تولۇق ئىپادىلەنگەن بۇ شېئىرنى مەن يېنىمدا ساقلاپ كەلگەن ئىدىم.

ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەندى ئابدۇكېرىم ئابباسوف يولداش لىن جىلۇنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، قەيسەرلىك بىلەن باتۇرانە كۈرەش قىلغان ئىدى. ئىلىنى ئازات قىلىش ۋاقتىدا، ئۇ جەڭگە قوماندانلىق قىلىپ، گومىنداڭنىڭ زاپاس 7-دىۋىزىيىسىنىڭ بىر پولكىنى مەغلۇپ قىلىپ غۇلجا شەھىرىنى ئازات قىلدى. دەرۋەقە يولداش لىن جىلۇ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن ئىنقىلاۋىي ياشلار يولداش ئابباسوفتىن ئىبارەت بىرلا كىشى بولۇپ قالماستىن، يەنە نۇرغۇنلىغان ياشلار تيانشاننىڭ شىمالى، جەنۇبى رايونلىرىدا گومىنداڭغا قارشى تۇرۇش بايرىقىنى ئېگىز كۆتىرىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازات بولۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان ئىدى.

يولداش لىن جىلۇ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىغا خۇشتار بولۇپ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتقان ئىدى. ئىنقىلاۋىي شېئىر-ناخشىلارنى ۋە ئىشچى-دېخان، ئەسكەرلەرنىڭ ئۇلۇغ ئوبرازىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يېڭىچە تىياتىرلارنى يولغا قويۇپ، ياشلارغا «خۇاڭخې مارشى»، «بىز تەيخاڭ تېغىدا»، «قەھرىمانلار مارشى»نى ئۆگەتكەن ئىدى؛ شەخسەن ئۆزى «قاراۋۇل»، «تىيەنجاجىڭ»، «لەپىلدەش»، «كىچىك دوستۇم خاتالاشتىڭ» قاتارلىق شىجۈي تىياتىرلىرىنى ئويناشقا رېژىسسورلۇق قىلدى. 1938-يىلدىن باشلاپ، جۇڭگو كومپارتىيىسى بىر تۈركۈم ئىلغار ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەرنى

شىنجاڭغا ئەۋەتتى، «تەجرىبە تىياتىر ئۆمىكى» قۇرۇلدى. يولداش لىن جىلۇ مەزكۇر ئۆمەكنىڭ ئوينىغان نومۇرلىرىنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى، ئەدەبىي ئۇسلۇبى قاتارلىق جەھەتلەردە نۇرغۇن يېتەكچى خاراكتېردىكى پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. كېيىن، شىڭ شىسەي ئاشكارا ئەكسىيەتچىلىك قىلىپ، يولداش لىن جىلۇغا ئوخشاش نۇرغۇن مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزالىرىنى قىردى، بۇ كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىنقىلاۋىي روھى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە قالدۇرغان ماددى ۋە مەنىۋى بايلىقى، ئەمگەكچى خەلقلەرگە قالدۇرغان نەمۇنىلىك ئوبرازى مەڭگۈ ياشايدۇ. مەن ئۇلارنىڭ ئۇلۇغ تۆھپىلىرىنىڭ بىر قىسمىنىلا ئەسلەپ چىقتىم.

بىرلىكسەپنىڭ بۇزۇلۇشى

شىڭ شىسەي تەختكە چىقىپ ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ستالىن ئەپرىسىپنى زىلاكىنىنىڭ خىزمىتىنى تاپشۇرۇۋېلىشقا ئەۋەتتى. ئۇ چاغدا، شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى ئەپرىسىپنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىشلەيتتى. شىڭ شىسەينىڭ ئۈچ نۇقتىلىق تەلىۋى ئەپرىسىپ ئارقىلىق ستالىنغا يەتكۈزۈلگەن ئىدى. بىرىنچى، شىنجاڭنىڭ فېئودالىزم تۈسى ئىنتايىن قويۇق بىر جەمئىيەت بولۇپ، دىنىي خۇراپاتلىق چوڭقۇر يىلتىز تارتقان، مىللەتلەر مۇرەككەپ، ئۇرۇشنىڭ ۋەيران قىلىشى ئېغىر، شۇڭا شىنجاڭدا سىنىپىي كۈرەشنى ئېلىپ بېرىشقا بولمايدۇ. ئالدى بىلەن ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇپ، مەدەنىيەتنى يۈكسەلدۈرۈپ، شەرت-شارائىت پىشىپ

يېتىلگەندە ئاندىن سوتسىيالىزمغا ئۆتۈش؛ ئىككىنچى، شىنجاڭ غەربىي چېگرا بولۇپ، جاھانگىرلارنىڭ تالاش - تارتىش قىلىش نۇقتىسى، ئەنگلىيە، ياپونىيە جاھانگىرلىكىنىڭ شىنجاڭدا ئاغدۇرمىچىلىق قىلىش، سىڭىپ كىرىش، ئۇنى پارچىلاش سۇيىقەستى گايىدا ئۇرلەپ، گايىدا پەسىيەتتى، خەلقنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىپ تېچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئارمىيە ـ ھوكۇمەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، ھەربىي ھوقۇقنى باشقىلارغا بېرىپ قويماسلىق ۋاكچىنىنى يولغا قويۇش؛ ئۈچىنچى، كومپارتىيىنىڭ پىكرىگە قەتئىي ھۆرمەت قىلىش، 6 بۈيۈك سىياسەتنى قەتئىي ئىجرا قىلىش، شىنجاڭنىڭ كونكرىت ئەھۋالىغا ئاساسەن، خەلق ئاممىسى ئىچىدە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى، مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى، ئاياللار ئۇيۇشمىسىدىن ئىبارەت 3 ئاممىۋى تەشكىلاتنى قۇرۇش، ۋاقىتىنچە سىياسىي پارتىيە تەشكىلاتلىرىنى قۇرماسلىق، شەرت پىشىپ يېتىلگەندە، 3 ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئۇنىڭ سوۋېت كومپارتىيىسىگە كىرىشنى تەستىقلاپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىش، شىنجاڭنى ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەت سۈپىتى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قوشۇش. (بۇنى شىڭشىسەينىڭ كاتىۋى جاڭۋىنتيەن ماڭا ئېيتىپ بەرگەن. ھوججەتنى جاڭ ۋىنتيەن كۆچۈرگەن ئىكەن).

ئۇ چاغدىكى دۇنيا ۋەزىيىتى گېرمانىيە، ئىتالىيە، ياپونىيە فاشىستلىرىنىڭ ئوق مەركىزى شەكىللىنىۋاتقان بىر چاغ بولۇپ، 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئارپىسى ئىدى. شىنجاڭنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قوشۇش ياكى شىڭشىسەينى گومىنداڭ تەرىپىگە مايىللاشتۇرۇش، جۇڭگونىڭ ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇشىغا، سوتسىيالىستىك سوۋېت ئىتتىپاقىغا پايدىسىز ئىدى. ستالىن شىڭشىسەينىڭ سىنىپىي ماھىيىتىنى چۈشىنەتتى. ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان تېچ ئۆتۈش، پارتىيىگە كىرىش مەزھەپچىلىك غەرىزى قاتارلىق بىر يۈرۈش شىۋجېڭجۇيىلىق لۇشيەننى قوبۇل قىلمىغان ئىدى. شىڭشىسەي ئوتتۇرىغا قويغان ئۈچ نۇقتىلىق تەلەپنى ئەزەلدىن تارتىپ قارارلاشتۇرۇش ياكى ئىنكار قىلىش تەرىقىسىدە جاۋاپ بەرمىگەن. بىرلىكسەپ سىياسىتىنىلا ساقلاپ، ئۆز ئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش شەرتى ئاستىدا، شىڭشىسەيگە بېرىشكە تېگىشلىك ياردەملەرنى بەرگەن.

خىزمەت مۇناسىۋىتى ئارقىلىق مەن سوۋېت كوممۇنىستلىرى ۋاڭ شۈچىڭ، ۋەن شەنتىڭ، ۋاڭ باۋچيەن قاتارلىقلار بىلەن قويۇق ئارىلىشاتتىم. ئۇلاردىن سوۋېت كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى بەزى ئەھۋاللىرىنى بىلگەن ئىدىم. شىنجاڭغا ئېۋەتىلگەن سوۋېت كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئاساسلىق ئەزالىرى موسكۋادىن يولغا چىققاندا ستالىن ئۇلارنى قوبۇل قىلىپ، كورۇشىدىكەن. بۇ ستالىنىنىڭ شىنجاڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. ستالىن ئۇلارغا: «شىنجاڭنى 3 ـ ئىنتېرناتسىئونال ياردىمى ئاستىدىكى جۇڭگوغا تەۋە بولغان 3 ـ خىل سىياسىي كۈچ سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلىش، ئۇ ھەم گومىنداڭغا تەۋە ئەمەس، ھەم كومپارتىيىدىن پەرقلەندۈرۈلۈشى لازىم. سوۋېت كومپارتىيىسى شىنجاڭدا پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققىي قىلدۇرماسلىق ھەم جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق كېرەك» دىگەننى خىزمەت ۋاكچىنى قىلىپ بەلگىلەپ بەر-

گەن. بۇ يەردە ئۆز كۆز قاراشلىرىمنى ئېيتماقچىمەن. ئەپرىسوۋ باشچىلىقىدىكى سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا يۈرگۈزگەن خىزمىتىدە خاتالىق بار. ئۇلار بەزى سۈرگۈن قىلىنغانلارنى، ياكى تىروتسكىچى گۇمانى بىلەن پارتىيىدە چارە كۆرۈلگەن، كىشىلەرنى ئاق - قارىسىنى ئايرىماستىنلا شىڭشىسەيگە تونۇشتۇرۇپ بەرگەنلىكتىن مۇھىم خىزمەت ئورۇنلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. مەسىلەن: ساقچى ئىدارىسىنىڭ 3 - بۆلۈم باشلىقى خۇفىڭجۇ، ئۈرۈمچى سىفەن مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى چەن يىتەنلەر يېغىۋېلىش لاگېرىدىن قېچىپ چىقىپ شىنجاڭغا كەلگەنلەر ئىدى. بۇ خىل خاتالىق شىڭشىسەينىڭ سوۋېت كوممۇنىستلىرىنى زور تۈركۈمدە قولغا ئېلىشىغا سەۋەبچى بولدى. 1937 - يىلى كۈزدە شىڭشىسەي جەنۇبىي شىنجاڭدا ماخۇسەن، ماھمۇتلارنىڭ تەسىر كۈچىنى يوقاتقاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ سوۋېت كومپارتىيىسىگە كىرىش پۈرسىتى كەلدى دەپ قارىغان ئىدى. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان سوۋېت كوممۇنىستلىرىنىڭ ئامالسىز ئىكەنلىكىنى چۈشۈنۈپ ئەسەبىلىك بىلەن ئۇلارنى قولغا ئالدى.

سوۋېت كوممۇنىستلىرى ئۆزلىرىگە كېلىدىغان مۇنداق بالايى - ئاپەتلەرنى ئالدىن - ئالا سەزگەن ئىدى. غوجانىياز ھاجى قولغا ئېلىنغان كۈندىن باشلاپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەھبىرى ۋاڭ شۇچىڭ غەم - قايغۇغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. 1937 - يىلى كۈزدە، ۋاڭ شۇچىڭ، ۋاڭ باۋچيەن قاتارلىقلار مېنى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن رەسىم تارتىش مۇتەخەسسىسىگە ھەمرا بولۇپ، بوغدا كۆلىنى سەيلە قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇ چاغدا تاشيول يوق، فۇكاڭدىن بوغدا كۆلىگە ئاتلىق چىقىشقا توغرا كېلەتتى. مەن بوغدا كۆلىگە بارغاندا، ھەۋەس بىلەن «تيانشاندا بوغدانى سەيلە قىلىش ئېستىخارى» تېمىسىدا بىر شېئىر يازدىم.

يولداش ۋاڭ شۇچىڭ بۇ شېئىرىمنى كۆرۈپ يۇمۇرلۇق سۆزلەر بىلەن: «ئىنقىلاپ ئۈمىدۋارلىرى دائىم دىڭگۇدەك ئالەم ئۆزگىرىشلىرىگە پىسەن قىلمايدۇ» دېدى. ئۇ چاغدا بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىگەن ئىدىم. يىل ئاخىرىسىغا كېلىپ قولغا ئېلىنغان چاغدىلا ئاندىن چۈشەندىم.

مەن قولغا ئېلىنىشتىن بۇرۇن شىڭشىسەينىڭ ناھەق ئەنزىلەرنى پەيدا قىلىپ كىشىلەرنى قىرىدىغانلىقىنى ئەسلا چۈشەنمەيتتىم.

ۋاڭ مىڭنىڭ شىنجاڭغا كەلگەنلىكىنى سوۋېت كوممۇنىستلىرىنىڭ دەسلەپكى قېتىم شىنجاڭغا كەلگەنلىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئۆز بىلەن دۈشمەن كۈچى سېلىشتۇرمىسىدا تۈپ ئۆزگىرىش بولغان ئىدى. يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى بولۇپلا قالماستىن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قۇدرەتلىك قىزىل ئارمىيىسى بار ئىدى. شىڭشىسەي يولداش چېن يۈننىڭ قومۇل مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى تەكلىۋىنى قوبۇل قىلىپ، سوۋېت قىزىل ئارمىيە 8 - پولكىنى تەكلىپ بىلەن ئېلىپ كەلگەن (8 - پولك پىيادە ئەسكەرلەر، ھاۋا ئارمىيىسى، ھەرخىل ئەسكىرى خىللىرى بولغان كۈچەيتىلگەن پولك ئىدى)، ئۇلار قومۇلدا تۇردى. جەنۇبىي شىنجاڭغا سوۋېت قىرغىز پولكىنى ئېۋەتىپ، ماخۇسەن، ماھمۇتلارنى يەڭگەندىن كېيىن ئۇلارنىمۇ شىڭشىسەي ئېلىپ قېلىپ قىزىلسۇدا تۇرغۇزدى. دېمەك، جۇڭگو قىزىل ئارمىيىسى بىلەن سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ بىرلىشىشى،

سان جەھەتتە شىڭ شىسەي قىسمىلىرىغا تەڭ كېلەتتى. سۈپەتتە ۋە جەڭگىۋارلىقتا، شىڭ شىسەي قىسمىدىن كۆپ كۈچلۈك ئىدى. مۇنداق ئەھۋال ئاستىدا پارتىيىنى تەرەققىي قىلدۇرماسلىق، پارتىيىنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرىنى قۇرماسلىق خاتا ئىدى. شۇڭا، ۋاڭ مىڭنىڭ ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلاۋىي لۇشيەنىگە كاشىلا قىلغانلىقى شىنجاڭدا بىرلىكسەپنىڭ بۇزۇلۇشىنى كەلتۈرۈپ چىققان سەۋەپلەرنىڭ بىرى بولدى. نەتىجىدە ئەكسىل ئىنقىلاپ قولىدىن كەلگەن بارلىق ۋاستىلار بىلەن كومپارتىيىگە تاقابىل تۇردى، ھالبۇكى، كومپارتىيە قولىدىن كېلىدىغان ۋاستىلاردىن پايدىلىنىپ ئەكسىل ئىنقىلاپقا تاقابىل تۇرالمىدى. شۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن مۇنەۋۋەر كوممۇنىستلار باندىت شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى ۋە ئۆلتۈرۈلدى،

شىنجاڭدا بىرلىكسەپنىڭ بۇزۇلۇشىنى شىڭ شىسەينىڭ سىنىپىي ماھىيىتى بەلگىلىگەن. بىرلىكسەپنى بۇزغان باش جىنايەتچى شىڭ شىسەي ئىدى. بۇ جياڭ جيېشىنىڭ «12 - ئاپرېل» چوڭ قىرغىنچىلىقى بىلەن ئوخشاپ كېتەتتى. شىڭ شىسەي ھۆكۈمرانلىق ئورنىغا چىقىشتىن ئىلگىرىلا قارا نىيەتلىك ئىدى. ئۇ ئالدى بىلەن زېمىننى ئىگىلىۋېلىپ ئاندىن تەسىر كۈچىنى كېڭەيتكەن ئىدى. ئۇنىڭ سىياسى قارا نىيىتى گېتلېر بىلەن ئوپ - ئوخشاش بولۇپ، يەر شارىنى پۈتۈن يۇتىۋەتسىمۇ نەپسى قانمايتتى. ئۇ تەختكە چىقىشتىن ئاۋال تەختكە چىقىشقا تەقەززا ئىدى. تەختكە چىققاندىن كېيىن دۆلەت باشلىقى بولۇشنى كۆزلەيتتى. كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، شىڭ شىسەي پارتىيىگە كىرىش كويىدا بولدى. ئۇ، بۇ ئارقىلىق شەخسى مەنپەئەتىنى پۇرولېتارىياتنىڭ ئىنقىلاۋى مەنپەئەتى ئۈستىگە قويۇپ، زورلۇق - زومبۇلۇق قىلماقچى بولغان ئىدى. مانا بۇ باندىت شىڭ شىسەينىڭ ئىدىيىۋى ماھىيىتى. شىڭ شىسەي بىر چوڭ مىلىتارىست بولۇپ، باشقا مىلىتارىست بىلەن ئوخشىمايدىغان يېرى شۇكى، ئۇ، ئازدۇر - كۆپتۇر نەپ بېرىش يولى بىلەن كىشىلەرنى ئالداپ ئازدۇراتتى، ماركسىزىم ئىبارىلىرىنى سۆزلەيتتى. سەھنىلەرگە چىقىپ دىئالېكتىك ماتېرىيالىزىمنى سۆزلەيتتى. ئاددى - ساددە تۇرمۇش ئۆتكۈزۈش قىياپىتىدە ياسىنىۋالاتتى. تۆۋەندىكىلەرگە ئەدەپ - ئەخلاقلىق بولغان، ئامىمىغا چوڭقۇر چۆكىدىغان قىياپەتتە بولۇۋالاتتى. ئوتتۇرا مەكتەپ، سىفەن، شىنجاڭ شۆيۈەنىدە ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈش مۇراسىملىرىغا قاتنىشاتتى ھەم مەكتەپ پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئايرىم سۆزلىشەتتى. كادىرلارغا قارىتا بولۇشچە «يېقىنلىق» مۇئامىلە قىلاتتى. ئايرىم دەپتەرگە يېزىپ قويۇپ قولغا ئالماقچى بولغانلار بىلەنمۇ يېقىنلىق قىياپەتتە سۆزلىشەتتى، ھاردۇق سورايتتى، پەخرى نام ياكى ياردەم پۇلى بېرەتتى. بۇنىڭ بىلەن كىشىلەرگە مېھرى - شەپقەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇپ، بالايى - ئاپەتنىڭ كېلىپ قالغانلىقىنى سەزدۈرمەيتتى. شۇڭا ئۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە، خەلققە قارشى تۇرۇش يولىغا مېڭىشتىن ئىلگىرى ئامىمىنى ئالداپ قولغا كەلتۈرۈۋالغان ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا قارىغۇلارچە بويسۇنۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئامالسىز ئىدى. 1937 - يىلى 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى كەچ سائەت 9 دا مەن ئۇنىڭ ئىشخانىسىدا «6 بۈيۈك سىياسەت كۈرسى» نى سېلىشتۇرۇپ بېرىۋاتقان ۋاقتىمدا شەخسەن ئۆزى ماتېرىيال سېلىشتۇرغۇچىلارغا ئالمىنى ئاقلاپ بېرىپ كۆپ ۋەدىلەرنى قىلغان بولسىمۇ، مەن سائەت

11 دە ئۆيگە قايتىپ بېرىشىم بىلەنلا قولغا ئېلىندىم.

بىرلىكسەپ جەريانىدا كومپارتىيىنىڭ ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلىرى، دېموكراتىك ئىستىلى، پارتىيىنىڭ ئامما ئارىسىدا كۈنساناپ ئۇسۇۋاتقان ئىناۋىتى، ئىجتىمائىي تەسىرىنىڭ كۈنساناپ كېڭەيگەنلىكى، كومپارتىيە يادرو قىلىنغان جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش كۈچلىرى تېز ئەۋج ئېلىپ كۈنساناپ مۇستەھكەملەنگەنلىكى، شىڭ شىسەيىنى يارىماس ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويغانلىقىغا ھەسەت قىلاتتى. ئۇنىڭ تېخىمۇ تەرەققىي قىلىپ، شىڭ شىسەيىنىڭ سىياسىي ئاساسىنى تەۋرىتىۋېتىدىغانلىقىدىن ئەنسىرەپ، كومپارتىيىدىن ئاممىنى ئارىتىۋېلىش كۈرىشىنى جىددىي ئىشلىدى، بۆلگۈنچىلىك قىلدى، ئىشپىيون قويۇپ پايلاقچىلىق قىلدى، يېقىنلىشىشىنى چەكلىدى، قاتتىق توستى. خىلمۇ-خىل ۋاستىلىرى كارغا كەلمىگەندىن كېيىن، ئاخىرىدا، «ئىسيان كۆتىرىش ئەنزىسى» دېگەن كوزىرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ، ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىقىپ، قولغا ئالدى ۋە ئۆلتۈردى.

نىمە ئۈچۈن 1942-يىلى بىرلىكسەپ بۇزۇلدى؟ شەيئىلەرنىڭ تەرەققىياتى مەلۇم ئۆزگۈرۈش جەريانىنى بېسىپ ئۆتىدۇ. كومپارتىيە بىلەن شىڭ شىسەي ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت بىرلىكسەپ جەريانىدا مەۋجۇت ئىدى، كېيىن كەسكىنلەشتى. كوممۇنىستلار ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇپ، خاتالىقنى تۈزۈتۈپ، پىرىنسىپتا سودىلاشماسلىقى لازىم ئىدى. بۇ — ماۋجۇشىنىڭ ئىزچىل تەلىمى. بىرلىكسەپ باشلانغاندىلا، كومپارتىيە شىڭ شىسەيگە نىسبەتەن قولغا كەلتۈرۈش ھەم كۈرەش قىلىش فاڭجېنىنى قوللىنىپ ھەمكارلاشقان ئىدى. 1936-يىلى «12-

ئاپرېل» دىن كېيىن، شىڭ شىسەي شىنجاڭ گېزىتى تەھرىر بۆلۈمىدىكى خادىملار بىلەن سۆزلەشكەندە، ئۇ شىنجاڭدا سىنىپىي كۈرەشنى يولغا قويماسلىق، ماقالە يازغاندا مۇمكىن قەدەر سىنىپىي كۈرەش دېگەن سۆزنى ئىشلەتمەسلىكنى ئېيتقان. ئۇ «پرولېتارىيات» دېگەن ئاتالغۇنى «يوقسۇزلار توپى» دەپ ئۆزگەرتىش توغرىسىدا تەكلىپ بەرگەن. شۇ چاغدا گېزىتخانىدا ئىشلەۋاتقان سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى يولداش ۋەنشەننىڭ لېنىننىڭ: «سىنىپىي كۈرەشنى ئېتىراپ قىلىپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە، پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىنى ئېتىراپ قىلغان كىشى ماركسىزمچى بولالايدۇ» دېگەن سۆزىنى ئىستىنات كەلتۈرۈپ، شىڭ شىسەيىنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىغان، شىڭ شىسەي ۋەنشەنگە نارازىلىق بىلدۈرۈپ، ئۇنى قەشقەرنىڭ مەمۇرىي باشلىقلىقىغا يوتكەپ، خىزمىتىنى ۋاڭ باۋچيەنگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن ئىدى.

كومپارتىيە بىلەن شىڭ شىسەي ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت يەنە كادىرلار لۇشيەنى جەھەتتە گەۋدىلىك ئىپادىلەنگەن ئىدى. كومپارتىيە شىڭ شىسەيىنىڭ يېقىنلىرىنىلا ئىشقا قويۇش لۇشيەنىگە قەتئىي قارشى تۇردى. شىڭ شىسەي شىنجاڭدىكى ھۆكۈمرانلىق ئورنىنى مۇستەھكەملىۋالغاندىن كېيىن، خوتۇنىنىڭ تۇققانلىرىنى، يۇرتداش، ساۋاقداشلىرىنى شىنجاڭغا يوتكەپ كەلگەن ئىدى. قېيناتىسى چۇزۇڭجۇننى ئېلى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسى قىلدى. ئۇ ئېلىدا زورلۇق-زۇمبۇلۇق قىلاتتى، ئاممىنى ئېزەتتى، قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىغان ئىدى. ھەممىلا جاي دات-پەرياتقا تولغان ئىدى. خې يۇجۇ، سۇن بېيشياڭ، لاڭ داۋخىن، چېن دۇڭبەي، گوشلياڭ، كاڭ بىڭلىن،

سۇي گۇچىڭ، سۇيلەن، ۋاڭ لىسى، ۋاڭ چىچياۋلار 10 چوڭ دوكتور دەپ ئاتالغانلار ئىدى. بۇلار ئىچىدە ئايرىم كومپارتىيە ئەزاسى ۋە ئىلغار زاتلارمۇ بار ئىدى. كوپىنچىسىنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىسى تۇتۇق، بەزىلىرىنىڭ ئىدىيىسى ئەكسىيەتچىل ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى شىڭ شىسەي تەرىپىدىن نازارەت، ئىدارە، شەھەر باشلىقلىقىغا ۋە باشقا مۇھىم خىزمەتلەرگە قويۇلدى. بۇلار شىڭ شىسەي ئەتراپىدا پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ، سىياسەت بەلگىلەيدىغانلار ئىدى. كومپارتىيە بۇ فېئودال ۋە مەزھەپچىلىك گۇرۇھىنى بۇزۇپ تاشلاش يۈزىسىدىن كوپ قېتىم داۋلى سوزلەش كۈرىشى ئېلىپ بارغان ئىدى. شىڭ شىسەي سوۋېت كومپارتىيىسى ۋە ستالىنىنىڭ ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، 10 چوڭ دوكتورنىڭ كوپىنى چەت ۋىلايەت، ناھىيىلەرگە يوتكىۋېتىپ، چۇزۇكچۇننى ئولكىلىك ھوكۇمەتنىڭ باش كاتىپلىقىغا تەيىنلەپ ئەكىلىۋالدى. چۇزۇكچۇن ئوزىنىڭ ئىلىدىكى مەنپەئەتىدىن ۋاز كېچىشنى خالىماي، ئېغىر شەرت قويۇپ، ئىلىدا شەخسىي ھوزۇرلىنىشى ئۈچۈن سېلىنىۋالغان باغچىسى ۋە ھايۋاناتلار باغچىسىنى پۈتۈنلەي ئۈرۈمچىگە يوتكەپ كېلىشنى تەلەپ قىلدى. ھازىرقى ئۈرۈمچىدىكى "نۇر باغ" شۇ ئارقىلىق بىنا بولغان. كوچۈرۈش جەريانىدا چۇزۇكچۇن مىليتارىستلىق قاراملىقىنى ئىپادىلەپ، ھايۋاناتلار باغچىسىدىكى تۇتۇشقا بوي بەرمىگەن بۇغا ۋە باشقا ھايۋاناتلارنى بۇيرۇق بىلەن ئاتتۇرۇۋەتكەن.

شىنجاڭنىڭ سىياسىسى مۇرەككەپ ئىدى. ئوكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن، نۇرغۇن ئاق گۋاردىيىچىلەر شىنجاڭغا قېچىپ كېلىۋالغان بولۇپ، بۇلارنىڭ بەزىلىرىنى شىڭ شىسەي مۇھىم خىزمەتلەرگە ئورۇنلاشتۇرغان. ئالتاينىڭ ۋالىسى بوقات مۇشۇلارنىڭ بىرى ئىدى. سوۋېت - گېرمان ئۇرۇشى پارتلىغان چاغدا، ئۇ، كوكتوقاي ھاكىمى راخاتنى توپولاڭ كوتىرىشكە قۇتۇرتۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ 7 نەپەر مۇتەخەسسىسىنى چەمبەر - چەس باغلىتىپ، لاۋۇلداپ كويۇۋاتقان ئوتقا تاشلىتىپ كويدۇرتىۋەتتى. تاشقى ئىشلار مەھكىمىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ نوتىسىنى تاپشۇرغاندىن كېيىن، شىڭ شىسەي نائىلاج تازىلاشقا ئەسكەر ئەۋەتكەندە، بوقات قاتارلىقلار تەسلىم بولۇپ، مەسىلىلەر تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىنىپ باش جاۋاپكاردىن 11 كىشىنى قولغا ئالدى. 1942 - يىلى 2 - ئايدا، لى يىڭچى باشچىلىقىدا ئوچۇق سوت ئۇيۇشتۇرۇلدى. ئوچۇق سوتقا نازارەت، باشقارما باشلىقلىرى تەكلىپ بىلەن قاتناشتۇرۇلدى. كومپارتىيىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرىدىن يولداش ماۋزېمىن، ۋاڭ باۋچيەن قاتارلىقلارمۇ ئوچۇق سوتقا قاتناشقان ئىدى. ئوچۇق سوت ھەركۈنى يېرىم كۈندىن 10 نوۋەت داۋام قىلدى. سوتتا بوقات قاتارلىق كىشىلەر سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوچمەنلىك قىلىپ، سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىنى كويدۇرۇپ ئولتۇرگەنلىكىنى ئىقرار قىلدى. بۇ ئەسلىدە ئاق گۋاردىيىچىلەر فاشىستلارنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قوزغىشىغا ماسلىشىپ، روسىيىدە چار پادىشالىق تۈزۈمىنى تىرىلدۈرۈش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان جىنايى ھەركىتى ئىدى. لېكىن 4 - ئايدا ھوكۇمىنى خۇلاسە قىلغان چاغدا، لى باۋلىڭ سوت كوللېگىيىسىگە ۋاكالىتەن "بوقات قاتارلىق 11 كىشى سوۋېت كونسۇلىنىڭ سېتىۋېلىشى ئارقىسىدا، سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىنى كويدۇرۇپ ئولتۇرۇۋەتكەن" دەپ ئېلان قىلىپ، ئەنزە پەيدا

قىلىش بىلەن توپىلاڭ كوتىرىشىنىڭ خاراكتېرىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتكەندە، ۋاڭ باۋچيەن تاشقى ئىشلار مەھكىمىسىگە ۋاكالىتەن سوز قىلىپ، "سىلەرنىڭ ھەق-ناھەقنى ئايرىلاشتۇرۇپ، ئاق-قارىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىپ، يالغان ئەنزە پەيدا قىلغانلىقىڭلارغا قەتئىي قارشىلىق بىلدۈرىمەن. بۇنىڭ بىلەن دىپلوماتىيە جەھەتتە كېلىپ چىقىدىغان ئاقىۋەتلەرگە پۈتۈنلەي ئۆزەڭلەر جاۋابكار" دېدى. يولداش ماۋزېمىن ئاچچىقىدا ئورنىدىن تۇرۇپ، بىۋاستە تېلېفون ئارقىلىق شىڭ شىسەيگە، مەن سىزنىڭدىن مۇنۇ ئىككى مەسىلىنى سورايمەن: بىرىنچىدىن، سەن سوۋېت بىلەن دوستمۇ ياكى سوۋېتكە قارشىمۇ؟ ئىككىنچىدىن، بۇنى ئۆزەڭ شۇنداق قىلغانمۇ ياكى تۆۋەندىكىلەرنىڭ ئويۇنىمۇ؟ دېگەندە، شىڭ شىسەي ئىنتايىن ئوڭايسىزلىنىپ، لى يىڭچىگە جىددى ئۇقتۇرۇش قىلىپ، "كوپچىلىك ئالدىدا خۇلاسىنىڭ كۈچكە ئىگە ئەمەسلىگىنى" ئېلان قىلدى. لى يىڭچى يامان غەرەز يوشۇرۇنغان بۇ خۇلاسىنى كويدۈرۈپ تۈكۈرۈك قاچىسىغا تاشلىۋەتتى. مانا بۇ كومپارتىيىنىڭ شىڭ شىسەي بىلەن بىرلىكسەپ ئىچىدە ئېلىپ بارغان ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق كۈرىشى ھەم بىرلىكسەپنىڭ بۇزۇلىشىدىكى بىر سىگنال ئىدى. شىڭ شىسەينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش سۈيىقەستىگە ئۇزۇن ۋاقىت بولغان ئىدى. 1938 - يىلى ئۇ ستالىن بىلەن كورۇشكەندىن باشلاپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يىراقلاشتى. ستالىن ئوتتۇرىغا قويغان "شىنجاڭ جۇڭگونىڭ 3 - خىل سىياسى كۈچى" دېگەن سوزىنى "شىنجاڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئارمىيىسى ۋە 6 بۈيۈك سىياسىتى بولغان بىر مۇستەقىل سىياسى گۇرۇھ" دەپ ئۆزگەرتىۋەتكەن ئىدى. بۇنىڭدىن مەقسىدى، 3 - ئىنتېرناتسىئونال بىلەن ئالاقەم يوق دېگەننى ئېلان قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. لېكىن ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قۇدرەتلىك كۈچى ئالدىدا، يېنىكلىك بىلەن ھەركەت قىلىشقا پېتىنالمايتتى. 1941 - يىلى ۋەزىيەتنى خاتا مولچەرلىدى. ئۇ، گېرمانىيە، ئىتالىيە، ياپونىيىدىن ئىبارەت 3 دولەتنىڭ ئىتتىپاقى قورۇلدى، فاشىستلارنىڭ ھەيۋىسى كوتىرىلدى دەپ ھېساپلىدى. گومىنداڭ ئىككىنچى قېتىم كومپارتىيىگە قارشى دولقۇن قوزغاپ، جەنۇبى ئەنخۇي ۋەقەسىنى پەيدا قىلدى. 1941 - يىلى 6 - ئاينىڭ 12 - كۈنى سوۋېت - گېرمانىيە ئۇرۇشى ۋە ئۇلۇغ ئوكيان ئۇرۇشى ئارقا-ئارقىدىن پارتلىدى، گىتلېرچىلار چاقماق تېزلىكىدىكى ئۇرۇش ئارقىلىق ئوكرائىنىنى بېسىۋالدى. جياڭ جيېشىنىڭ كومپارتىيىگە ئاكتىپ قارشى تۇرۇش، ياپون جاھانگىرلىكىگە پاسسىپ قارشى تۇرۇش ئەپتى-بەشىرىسى تېخىمۇ ئاشكارىلاندى. 1941 - يىلدىن 1942 - يىلغىچە ياپون فاشىستلىرى بېسىۋالغان رايونلاردا، "ئامانلىقنى كۈچەيتىش ھەركىتى" يۈرگۈزدى؛ گومىنداڭ قوشۇنلىرى ھەر قايسى جەڭ رايونلىرىدا ئارقىمۇ-ئارقا مەغلۇپ بولغانلىقتىن، نۇرغۇن ئوفىتسېرلار "ئەگرى يول بىلەن ۋەتەن قۇتقۇزۇش" فاڭجېنىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، فاشىستلارغا تەسلىم بولۇش ئۈچۈن پىكىر تەييارلىدى.

شىڭ شىسەي يۇقۇرىدىكى ئەھۋاللارنى بىرلەشتۈرۈپ، "فاشىستلارنىڭ كۈچىگە تاقابىل تۇرغىلى بولمايدۇ. ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇشنىڭ ئىستىقبالى يوق، كومپارتىيە جۇڭگونى قۇتقۇزالمايدۇ، سوتسىيالىزىم يوقىلىدۇ" دېگەن خۇلاسىغا كېلىپ، پەيتنى قولدىن بەرمەي، جياڭ جيېشىنىڭ

قوينىغا ئۇزىنى ئاتتى. 1941 - يىلى 5 - ئىيىنىسى شىڭ شىچەي بىلەن قېيىنىسى چىۋيۇيشۇننى جىاڭ جىيشى بىلەن كورىشىش ئۇچۇن چۇڭچىڭگە ئەۋەتتى، 1942 - يىلى كۈزدە، كوممۇنىستلارنى قولغا ئالغاندىن كېيىن ، بۇنى سوغا قىلىپ يەنە باجىسى ۋاڭ خۇڭزاۋ بىلەن 5 - ئىيىنىسى شىڭ شىچىنى جىاڭ جىيشىگە ئەۋەتىپ ساداقەتلىكىنى بىلدۇردى. بۇلار بىرلىكسەپنىڭ نىمە ئۇچۇن بۇزۇلغانلىقى، نىمە ئۇچۇن 1942 - يىلى بۇزۇلغانلىقىنىڭ سەۋەبى ۋە ئوتمۇشى ئىدى.

خۇلاسە

شىنجاڭدا بىرلىكسەپنىڭ تۇزۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ بۇزۇلۇشى بىزگە مۇنداق بىر مەسىلىنى، يەنى نىقاپلانغان ئىنقىلاپچى ئاشكارا دۇشمەندىنمۇ قورقۇنۇچلۇق ئىكەنلىكىنى تونۇتىدۇ. شىڭ شىسەي ئەسلىدىلا مەغرۇر قارام جاللات ئىدى. ئۇ ئىنقىلاپ ۋەزىيىتىنى ئوزىنىڭ ئەكسىيەتچىل سىياسى قارا نىيىتىگە خىزمەت قىلدۇرۇش ئۇچۇن كەڭ ئاممىنى ئالدىغان، نۇرغۇن كوممۇنىستلارنىمۇ ئالدىغان ئىدى. ئۇ سەھنىدە سوزلىگەندە ياكى شەخسلەر بىلەن سوزلەشكەندە، نەزىرىيە سوزلىگەندە، ماركسىزىمنى ئىغىزدىن چۇشۇرمەيتتى. ئەمەلىيەتتە بولسا، لۇشۇن تەرىپلەپ بەرگەن «كالپۇكى ئادەم يېغى بىلەن ياغلانغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە پۇتۇن نىيىتى ئادەم يېيىش ئىدىيىسى بىلەن تولغان» ئاشۇ خىل ئادەم ئىدى. ئىنقىلاپ قەدەممۇ - قەدەم غەلىبە قىلغان چاغلاردا، ئۇ ئىنقىلاپچىلاردىنمۇ ئېشىپ كېتەتتى ، بىر مەھەل، جۇڭخۇا مىللىتى

ھايات - ماماتلىقتىن ئىبارەت ئېغىر باسقۇچتا تۇرغاندا، ئىنقىلاپ ئېغىر قىيىنچىلىقلارغا ياكى ئېغىر ئوڭۇشسىزلىقلارغا يولۇققاندا، ئۇ بىر ئوزگۇرۇپلا، ماركسىزىم تونىنى تاشلىۋېتىپ رەزىل ئەپتى - بەشىرىسىنى ئاشكارىلاپ، «جۇڭگونىڭ تەقدىرى»، «نوقۇل ھاياتلىق نەزىرىيىسى» قاتارلىق گومىنداڭنىڭ چەرەندە - پەرەندىلىرىنى يىغىۋېلىپ نومۇسسىزلارچە جىاڭ جىيشىنىڭ قۇلىغا ئايلانغان ئىدى. شىڭ شىسەي بىرلىكسەپ جەريانىدا دائىم دىگۇدەك: «جەڭگىۋار، ئىلمى، نەزىرىيىۋى 6 بۇيۇك سىياسەت، ماركسىزىم - لېنىنىزىم پىرىنسىپلىرىنى ئاساس قىلىدۇ» دىگەن بولسا، 1943 - يىلى 9 - ئايدا، گومىنداڭ شىنجاڭ ئولكىلىك پىرقە بولۇمى قۇرۇلغاندا، خەلققە قىلغان مۇراجىئىتىدە «3 مىللى مەسلەك 6 بۇيۇك سىياسەتنىڭ پىرىنسىپى، 6 بۇيۇك سىياسەتنىڭ ئوزى ئولكىمىزدە 3 مىللى مەسلەكنى ئىجرا قىلىشنىڭ كونكرېت لايىھىسى» دىگەن. قاراڭلارچۇ، نىقاپلانغان ئىنقىلاپچى نەقەدەر قورقۇنۇچلۇق!

يولداش چېن تەنچۇ شىنجاڭدا

جى خې

1937 - يىلى 7 - ئايدا، مەن موسكۋادىن ۋەتەنگە قايتىپ كېلىش سەپىرىمدە شىنجاڭدا قالدۇرۇلۇپ، "يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى" دا رۇس تىلى ۋە ھەربى ئوقۇتقۇچىسى بولدۇم. شۇ چاغدا يولداش دېڭ فا پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدىكى مەسئۇل كىشىسى ئىدى. 2 - يىلى يازدا، يولداش چېن تەنچۇ يەنئەنگە قايتىۋېتىپ شىنجاڭدىن ئۆتكەندە يولداش دېڭ فا يەنئەنگە كەتكەن ئىدى. مەركەزدىن دېڭ فانىڭ خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش توغرىسىدا چېن تەنچۇغا تېلېگرامما ئارقىلىق يوليورۇق كەلگەنلىكتىن، ئۇ پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىللىكىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى، شۇ چاغدىن باشلاپ، مەن يولداش چېن تەنچۇ رەھبەرلىكىدە ئىشلىدىم،

1940 - يىلىنىڭ بېشىدا، يولداش چېن تەنچۇ مەركەزنىڭ بەلگىلىشىگە ئاساسەن، مېنى "يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى" دىن يۆتكەپ چىقىپ فىڭ شۈەننىڭ ئورنىغا ياردەمچى قىلدى. ئۇ چاغدا، پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدىكى ۋەكىللىرى تۇرۇشلۇق ئورۇن بىر كورپۇس ئىككى قەۋەتلىك بىنا بولۇپ، سىرتقا نىسبەتەن شىڭ شىسەيىنىڭ 3 - مېھمانخانىسى دەپ

ئاتىلاتتى، يولداش چېن يۈن، دېڭ فالار بۇ ئۆيلەردە قونۇپ ئۆتكەن، جۇزۇڭلى، يولداش رېن بىيشى ۋە باشقا يولداشلارمۇ سەپەر ئۈستىدە بۇ ئۆيلەردە قونۇپ ئۆتكەن. ئەمەلىيەتتە ئۇ جاي پارتىيىمىزنىڭ سەپەر ئۈستىدىكى خادىملىرىنى قوبۇل قىلىدىغان مېھمانخانىسى ياكى قوبۇل قىلىش پونكىتى ئىدى.

يولداش چېن تەنچۇ پارتىيە ۋەكىللىكىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، "يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى" نىڭ دالا مەشىقىنى ئۇيۇشتۇرۇشنى تۇتتى. ئىشقا كىرىشىشتىن ئاۋال تەييارلىق خىزمەتلىرىنى تولۇق ئىشلەش ئۈچۈن، مېنى دالا مەشىقى قىلىنىدىغان ئورۇنغا بېرىپ يەر شارائىتى، سۇ مەنبەسىنى چارلاپ كورۇشكە ئەۋەتتى. ئاندىن چوڭ قوشۇن يولغا چىقاتتى. پۈتكۈل دالا مەشىقى داۋامىدا، يولداش چېن تەنچۇ بارلىق قوماندان - جەڭچىلەر بىلەن ئىچقويۇن - تاشقويۇن بولۇپ، جاپاغا چىداش ئىستىلىنى جارى قىلدۇرۇپ، جەڭ ئۈستىدە تەكشۈرۈشتەك چارىنى قوللىنىپ، كۈندۈزلىرى ھەربى مەشق قىلىش، پاراتىن ئۆتكۈزۈشنى ئېلىپ بارغاندىن تاشقىرى، كېچىلىرىمۇ تۇرۇش مانېۋىرى ئۆتكۈزۈپ كوپچىلىكنىڭ ئۆگىنىش ۋە مەشقىنى چىڭ تۇتقان ئىدى. 9 - ئايلاردا جۇزۇڭلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ داۋالىنىش سەپىرىدە شىنجاڭدىن ئۆتكەندە، دېڭ ھەدە، چىن جياڭ خاۋ يولداشلار بىلەن ئالاھىدە دالا مەشق ئورنىغا بېرىپ، «يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى» دىكى بارلىق يولداشلارنى يوقلىغان ئىدى. زوڭلى قارشى ئېلىش يىغىنىدا سوز قىلغان. ئېسىمدە قېلىشىچە: «سىلەر پارتىيىمىزنىڭ 4 - يونۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ قالدۇرغان ئۇرۇقلىرى ۋە تايانچلىرى، مەن پارتىيە مەركىزي كومىتېتىغا ۋاكالىتەن سىلەردىن ھال

سوزايمەن، ”يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى“ دىكى يولداشلارنىڭ ھەربى تېخنىكىنى ئۆگىنىپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىسى ئۈچۈن كۈچ تەييارلىشىنى ئۈمىت قىلىمەن» دىگەن مەزمۇندا سوز قىلدى. ئۇنىڭغا ئۇلاپ، دىڭ ھەدىمۇ سوز قىلىپ كوپچىلىككە ئىلھام بەردى. بۇ سوزلەر بىزگە ئوخشاش مەركەزدىن يىراقتا تۇرغان يولداشلار ئۈچۈن ئىنتايىن يېقىملىق تۇيۇلاتتى ھەم زور ئىلھام بولاتتى. شۇ يىلى 9 - ئاي ئاخىرىدا ئىككى ئايدىن كوپرەك داۋام قىلغان دالا مەشقى ئاخىرلاشتى. يولداش چېن تەيچۇ بارلىق قوماندان - جەڭچىلەرگە سوز قىلىپ، قىش پەسلىدىكى گازارما ئۆگىنىشكە سەپەرۋەر قىلغان سوزىدە: بىز ئۈچۈن ۋاقىت كوپ قالمىدى، كوپچىلىك ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ جىددى ئۆگىنىشى لازىم دىدى. يولداش چېن تەنچۇنىڭ باشلامچىلىغى ۋە تەشكىللىشى ئارقىسىدا قىشلىق ئۆگىنىش جىددى ئوتتى. دالا مەشقى ۋە قىش پەسلىدىكى ئۆگىنىش ئارقىلىق ”يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى“ دىكى كەڭ كوماندىر - جەڭچىلەرنىڭ سىياسى ئېڭى ۋە ھەربى تېخنىكىسى زور دەرىجىدە ئوسۇپ، يارامىلىق جەڭگىۋار كوچكە ئايلاندى. 1940 - يىلى 1 - ئايدا ”يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى“ دىكى بارلىق يولداشلار يەنئەنگە قايتىپ بېرىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپ جىددى ئېھتىياجلىق بولغان ھەربى رەھبەر ۋە تېخنىكا تايانچىلىرى بىلەن تولۇقلاندى. بۇ يولداشلار ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشى ۋە كېيىنكى ئازاتلىق ئۇرۇشى، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ئۇرۇشلىرىدا مۇھىم توھپە قوشتى. ھازىر، بۇ يولداشلار ئايرىم - ئايرىم

ھالدا زەمبىرەك قوشۇنى، بىرونىۋىك قىسىملىرى، ھاۋا ئارمىيىسى قاتارلىق زامانىۋى ئارمىيە خىللىرىدا مۇھىم رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالماقتا. ئۇلارنىڭ ئوسۇپ يېتىلىشىنى شۇ يىللاردىكى يولداش چېن تەنچۇنىڭ غەمخورلىغى ۋە تەربىيىلىشىدىن ئايرىۋەتكىلى بولمايدۇ.

يولداش چېن تەنچۇ رەھبەرلىگىدە بىزنىڭ شىنجاڭدا ئېلىپ بارغان بىرلىكسەپ خىزمىتىمىز ناھايىتىمۇ جاپالىق بولغان ئىدى. ئۇ چاغدا شىڭ شىسەي ھەممە تەرەپتىن بىزنى چەكلەيتتى، بىزنىڭ خەۋەرلىشىش ئىستانسىسى قۇرۇشىمىزغا رۇخسەت قىلمايتتى، بارلىق تېلېگرامما، خەت - ئالاقىلار دۇبەن مەھكىمىسىگە تاپشۇرۇلۇش ئارقىلىق ماڭدۇرۇلاتتى. يولداش چېن تەنچۇ ناھايىتى تەجرىبىلىك بولغانلىغى ئۈچۈن، بۇ ئىشلار ئۈستىدە كۈرەش ئېلىپ بارغان ئىدى. مەسىلەن: شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا خىزمەت قىلىۋاتقان يولداشلار بىلەن ئالاقە قىلىشتا، ئومۇمەن مۇھىم بولغان مەخپى ئالاقىلارنى ناھايىتى ئەپچىل يوللار بىلەن شىڭ شىسەينىڭ كوز - قۇلاقلىرىغا تۇيدۇرماي ئېۋەتىپ، ئۇلارغا بولغان رەھبەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش بىرلىكسەپىنىڭ قانات يايدۇرۇلىشىنى ئالغا سۈرەتتى.

ئۈرۈمچىدە خىزمەت قىلىۋاتقان ياكى داۋالىنىۋاتقان يولداشلارغا قارىتا، يولداش چېن تەنچۇنىڭ رەھبەرلىگى تېخىمۇ كونكرىت ئىدى. شۇ چاغلاردا پارتىيە باش ياچېيكىسى ۋە پارتىيە ياچېيكىلىرى قۇرۇلغان ئىدى (سىرتقا نىسبەتەن ئۆگىنىش كومىتېتى دەپ ئاتىلاتتى). بۇ ياچېيكىلاردا قارارلىق تەشكىلى تۇرمۇش ئوتكۈزۈلۈپ، خىزمەتلەر تەكشۈرۈلەتتى ۋە

دوكلات قىلىناتتى. 1941 - يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى يولداش چېن تەنچۇ ئۆزى تۇرۇۋاتقان جايدا پارتىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ 20 يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىندا، يولداش چېن تەنچۇ پارتىيىمىزنىڭ شەرەپلىك تارىخىنى سۆزلىدى ھەمدە ھەر بىر پارتىيە ئەزاسىغا بىردىن خاتىرە ئىزنەك تارقىتىپ بەردى. بۇ خاتىرە ئىزنەكنى ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدە بىزنىڭ بىۋاستە ياچېيكىمىزدىكى يولداشلار لايىھىلەپ ئىشلەپ چىققان. ئىزنەك تېشى سېرىق، ئىچى كۆك، ئوتتۇرىسىدا بەشيۇلتۇز، ئارقىسىدا 20 - يىللىقى دېگەن خەت ئويۇلغان ئىدى. مەن شۇ كەمدە بىر دانە ئىزنەك ئالغاندىن باشقا يەنە بىر يانچۇق سائىتى مۇكاپات ئالغان ئىدىم. بۇ قىممەتلىك خاتىرە بۇيۇملىرى تۈرمىدىكى چاغلىرىمدا باندىتلار تەرىپىدىن ئېلىپ كېتىلدى.

يولداش چېن تەنچۇ جىددىي بولغان خىزمەت داۋامىدا، ئۆزى چىڭ تۇرۇپ جاپاغا چىداپ ئۆگەنگەندىن باشقا (ماركس، لېنىن ئەسەرلىرى ۋە رۇس تىلىنى ئۆگىنىش)، يولداشلارغا ياردەم بېرىش ۋە تەربىيە بېرىشكە دىققەت قىلاتتى، ئۇ دائىم دېگۈدەك ۋاقىت چىقىرىپ كوپچىلىككە دەرس ئۆتەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە دەرستىن ئاۋۋال پۇختا تەييارلىق كۆرەتتى. ئېسىمدە قېلىشىچە، ئۇ بىر قېتىم جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تارىخى توغرىسىدا ئومۇملاشتۇرۇلغان تېزىس يېزىپ چىققان ئىدى. ئۇنىڭدا يەر ئىنقىلاۋى مەزگىلىدە بايدىخانلارغا قارىتا بىر مەھەل بەك سوللۇق قىلىپ، دۈشمەن كېڭەيتىۋېتىلگەنلىكى، بۇنىڭ ئىنقىلاپ ئۈچۈن پايدىسىز بولغانلىقى ئېيتىلغان. بۇ سۆزنى مەن تۇنجى قېتىم ئۇنىڭدىن

ئاڭلىغانلىقىم ئۈچۈن ماڭا ئالاھىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان ئىدى. يولداش چېن تەنچۇ پارتىيە قۇرغۇچىلاردىن بىرى بولمىسىمۇ، لېكىن پارتىيە تارىخىنى سۆزلىگەندە ئۆز تۆھپىلىرى ۋە كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈستىدە ئەسلا ئېغىز ئاچمايتتى، ئەكسىچە ئۇ بەزىدە پارتىيە تارىخىدىكى تەجرىبە - ساۋاقلارنى بىرلەشتۈرۈپ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۆزىنىڭ كەمچىلىك ۋە خاتالىقلىرىنى تەكشۈرەتتى. بۇنداق ئاقكۆڭۈللۈك بىلەن ئۆزىنى تەكشۈرگەنلىكى بىزگە چوڭقۇر تەربىيە بولاتتى ۋە كوپچىلىكنى قايىل قىلاتتى.

1942 - يىلى يەنئەن تېلېگىراممىسى ئارقىلىق ئىستىل تۈزىتىش توغرىسىدىكى ھۆججەتلەرنى (قىسقارتىلمىسى) ئېۋەتكەن ئىدى. يولداش چېن تەنچۇ ئىستىل تۈزىتىش ئۆگىنىشىنى ئۆز ۋاقتىدا ئېلىپ بېرىشىمىزغا رەھبەرلىك قىلدى. دەسلەپتە تارقاق ھالدا ياچېيكىلار بويىچە ھۆججەت ئۆگىنىش ئۇيۇشتۇرۇلدى. كېيىن جايلاردا ئىشلەۋاتقان يولداشلىرىمىز شىڭشىسەي تەرىپىدىن خىزمەتتىن قالدۇرۇلۇپ ئۈرۈمچىگە يوتكەلدى. بۇنىڭ بىلەن ئۆگىنىش تەدرىجىي مەركەزلەشتى. يولداش چېن تەنچۇ ئۆزى شەخسەن ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرىگە قاتنىشاتتى. ئىستىل تۈزىتىش ئۆگىنىشى ناھايىتى ئۈنۈملۈك بولغان ئىدى، كوپچىلىكنىڭ ئىدىيىۋى تونۇشى ئۆستى، ئىتتىپاقلىقى كۈچەيدى، ئىنقىلاۋىي ئىشەنچىسى چىڭىدى، بۇلار تۈرمىدىكى كۈرەشلەردە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن ئىدىيىۋى ئاساس تۇرغۇزۇپ بەرگەن ئىدى.

ئىستىل تۈزىتىش ئۆگىنىشى باشلانغاندىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى كۈنساناپ يامانلاشتى. شىڭ شىسەي نېمىس

باسقۇنچىلىرىنىڭ ئۇرۇشىنى موسكۋاغا يېقىنلاشتۇرغانلىغى، مەملىكەت ئىچىدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئەڭ قىيىن ئوتكەلدە تۇرغانلىغىنى بايقاپ، كومپارتىيە ئەسقاتمايدىغان بولدى دەپ جىياڭ جيېشى بىلەن يوشۇرۇن تىل بىرىكتۈرۈپ، پارتىيىمىزدىكى يولداشلارغا ۋە شىنجاڭدىكى ئىلغار زاتلارغا نىسبەتەن زىيانكەشلىك قىلىشنى جىددىيلەشتۈردى. مۇشۇنداق خەتەرلىك ۋەزىيەتتە، يولداش چېن تەنچۇ ئالدىن كورەرلىك بىلەن بىزگە قارىتا ئىنقىلاۋىي شىجائەت توغرىسىدا تەربىيە بەردى. كوپچىلىكنى ھەر قانداق ئەھۋالدا كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ شەرەپلىك نامىنى ساقلاپ قېلىش، دولەتمەن بولغاندا ئايىنىپ كەتمەسلىك، نامرات بولغاندا پاكلىقنى ساقلاش، ھەيۋە ئالدىدا تىز پۈكمەسلىك توغرىسىدا چۈشەنچە بېرەتتى. ئېسىمدە قېلىشىچە ئۇ بىز بىلەن مۇڭداشقان چاغدا، ئۆزىنىڭ خاربىندىكى بىر مېھمانخانىدا مەجلىس ئېچىۋاتقاندا ئۈشتۈمتۈت دۈشمەن ژاندارمىلىرى قورشىۋالغانلىغىنى، ئۇ، يۈكسەك ئاۋاز بىلەن: «يولداشلار مەيدانىمىزدا چىڭ تۇرايلى!» دېگەن سوزنى قىلىپ، كوپچىلىكنىڭ كەيپىياتىنى تۇراقلاشتۇرۇش رولىنى ئوينىغانلىغىنى، شۇ نوۋەت قولغا ئېلىنغان يولداشلارنىڭ بىرسىمۇ ئاسىيلىق قىلمىغانلىغىنى سوزلەپ بەرگەن ئىدى. ئۇ، ئوز سەرگۈزەشتىلىرى ئارقىلىق، جىددى پەيتلەردە دائىم دىگىدەك رەھبىرى كىشىلەرنىڭ بىر-ئىككى ئېغىز سوزى يولداشلارنىڭ تاقابىل تۇرۇش پوزىتسىيىسىگە تەسىر كورسىتىدىغانلىغىنى ئېيتقان ئىدى. يولداش چېن تەنچۇنىڭ بۇ سەمىمى تەلىمى مەڭگۈ ئېسىمدە ساقلانماقتا. كېيىن، بىزدىكى 100 دىن ئارتۇق يولداشلار ئۇنىڭ مۇشۇنداق روھىنىڭ ئىلھامىدا، قاتتىق جازا ئالدىدا تىز پۈكمىدى، دۈشمەننىڭ شىرىن سوزلىرىگە ئالدانمىدى، «يۈز كىشى بىر نىيەتتە» ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشتەك قەيسەر ئىرادىسىنى نامايان قىلدى.

ۋەزىيەت ئىنتايىن خەتەرلەشكەن چاغدا، مەن مامىنفاڭ بىلەن بىللە يولداش چېن تەنچۇغا ئۇنىڭ مەركەزگە تېلېگىرامما يوللاپ چېكىنىپ چىقىپ كېتىش توغرىسىدا ئىلتىماس قىلىشىنى تەلەپ قىلدۇق. يولداش چېن تەنچۇ تەكرار ئويلىنىپ كورگەندىن كېيىن، مەركەزگە ئەينەن دوكلات قىلدى. ئۇزۇن ئوتمەي، چېكىنىشكە قوشۇلغانلىق توغرىسىدا مەركەزنىڭ جاۋاپ تېلېگىراممىسى كەلدى. يولداش چېن تەنچۇ كېتىش پىلانىنى تۈزۈپ، 3 تۈركۈمگە بولۇنۇپ مېڭىشنى، بىرىنچى تۈركۈمدە مەسئۇل كادىرلار بىلەن ئاۋىئاتسىيە دۈيى ماڭماقچى بولدى، بۇنىڭغا مەن مەسئۇل بولىدىغانلىغىمنى، ئىككىنچى تۈركۈمگە دوختۇر ياڭ شىگۋاڭ مەسئۇل بولۇپ، ياردار بىلەن كېسەللەرنى ۋە بالا-چاقىلارنى ئېلىپ ماڭىدىغانلىغى، ئوزىنىڭ ئاخىردا ماڭىدىغانلىغىنى بەلگىلىدى. مەن بۇ لايىھىگە قوشۇلماي ئۇنىڭ بىرىنچى تۈركۈمدە مېڭىشىنى تەكلىپ قىلدىم. شىڭ شىسەي قولغا ئالماقچى بولسا، ئالدى بىلەن سىلەرنى قولغا ئالىدۇ، شۇڭا ئالدى بىلەن سىلەر كېتىڭلار دىدىم. بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا تالاش-تارتىش بولدى. ئەھۋالدا ئوزگىرىش تېز بولغىنى ئۈچۈن پىلانىمىز ئەمەلگە ئاشمىدى. سوۋېت ئارقىلىق بولىدىغان قاتناشنى شىڭ شىسەي قامال قىلىۋالغان ئىدى. بۇ يەردە مېنىڭچە تەكشۈرۈپ ئېنىقلاشقا تېگىشلىك مۇنداق بىر ئىش بار. بىز كېتىشكە تەييارلىق كورۈۋاتقان چاغلاردا، يولداش چېن تەنچۇ ۋاڭ مىڭنىڭ ئاتىسى-

نى تەكلىپ قىلىپ، ئۇنىڭدىن كوپچىلىك بىلەن بىللە مېڭىشقا رازى بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىنى سورىغاندا، بوۋاي قايتىپ بېرىپ ئويلىنىپ جاۋاپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتقان. لېكىن ئۇ كەلمىگەن، بىز تۈرمىگە تاشلانغاندىن كېيىن، تۈرمەدا بىر شىنجاڭلىق كىشى ماڭا: «سىلەر باشقىلار پاش قىلىپ قويمىغان بولسا ئاللىقاچان كەتكەن بولاتتىڭلار» دېدى. مەن كىمنىڭ پاش قىلىپ قويغانلىقىنى سورىسام، ئۇ كىشى: سىلەردىن چېن فامىلىلىك كىشى شىڭ شىسەيگە خەت يېزىپ، سىلەرنىڭ ماڭىدىغانلىقىڭلارنى، ئۆزىنىڭ "ئادىل شىڭ شىسەي" دىن ئايرىلالمايدىغانلىقىنى تەلەپ قىلغان. مەن بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلەندىم. تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن، تەشكىلگە بۇ ئەھۋالنى ئىنكاس قىلدىم. لېكىن تەكشۈرۈش نەتىجىسى بولمىدى. ئازات بولغان يىلى، بەزىلەر بېيجىڭدا بۇ بوۋاينى كورگەن ئىكەن، ئېھتىمال ۋاڭ مىڭ ئۇنى قايتا ئاستىغا ئالغان بولۇشى مۇمكىن.

1942 ـ يىلى 8 ـ ئايدا، بىزنىڭ بارلىق يولداشلىرىمىز باخۇلياڭغا توپلاندى. 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن شىڭ شىسەينىڭ مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى ئىككى ماشىنا بىلەن كېلىپ، دۇبەن چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن قاتارلىق 5 كىشىنى سوھبەتكە "تەكلىپ" قىلىدۇ، دېدى. يولداش چېن تەنچيۇ تەجرىبىلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ قولغا ئېلىنىدىغانلىق ئېھتىمالىنى بايقاپ، ھاجەتخانىغا كىرىشنى باھانە قىلىپ، ئۆينىڭ ئايلانمىسىدىكى كارىدوردىن مېنى تېپىپ، «جىخې، مەن قولغا ئېلىنىدىغاندەك تۇرىمەن، سىز تېزلىكتە ئىككى ئىشنى بېجىرىڭ: بىرى، بۇ دەپتەرنى دەرھال ليۇفېڭغا تاپشۇرۇپ بېرىڭ (چاڭ زىيى يولداشنى دېمەكچى)، مەن كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئومۇمى ئىشلارغا مەسئول بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇڭ. ئىككىنچىسى، سىز بۇ يەردىكى ئەھۋالنى دەرھال خەلقارا قاتناش پونكىتىغا دوكلات قىلىڭ» دېدى، سوزدىن كېيىن چىقىپ كەتتى. مەن دەپتەرنى دەرھال ليۇفېڭغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، يولداش چېن تەنچيۇنىڭ يوليورۇغىنى يەتكۈزۈپ قويدۇم. ئاندىن كېيىن باخۇلياڭدىن چىقىپ، خەلقارا قاتناش پونكىتىغا بېرىپ يۇقۇرقى ئەھۋاللارنى ئىنكاس قىلدىم. ئۇلار مېنى يوشۇرۇپ قېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئايروپىلانىدا مەخپى ئېلىپ كەتمەكچى بولدى. مەن خەۋپ ئالدىدا تۇرغان يۈزدىن كوپرەك يولداشلارنى ئويلاپ، يالغۇز ئايرىلىپ كېتىشنى خالىمىدىم. قايتىپ كېتىمەن دەپ چىڭ تۇردۇم. قايتىپ كېلىۋېتىپ باخۇلياڭنى قوراللىق ھەربى ساقچىلارنىڭ قورشىۋالغانلىقىنى سەزدىمدە، چوڭ ئىشىك بىلەن كىرىشكە مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن. ئارقا تەرەپكە ئۆتۈپ، ئورۇلۇپ چۈشكەن تام يوچۇغىدىن كىرىۋالدىم.

بۇ قېتىمقى ئايرىلىشتىن كېيىن، يولداش چېن تەنچيۇنى قايتا كورمىدىم. بىز تۈرمىدە ئۇنىڭ ئېغىر ئازاپلانغانلىقى، شۇنداقتىمۇ قەتئى تىز پۈكمىگەنلىكى توغرىسىدىكى تولۇق بولمىغان خەۋەرلەرنى ئاڭلىدۇق، يولداش چېن تەنچيۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىن، بىزگە ھىسداشلىقى بولغان بىر مەھبۇس (ئاز ـ تولا رۇسچە بىلىدۇ) ماڭا: «شۆي جيە ئەسلى 2 ـ تۈرمىنىڭ 9 ـ نومۇرلۇق كامېرىدا ئىدى، — دەۋېتىپ چوڭ بارمىقىنى چىقىرىپ، — سىلەر كوممۇنىستلار ياخشى! شىڭ شىسەي تېلېفون سىمىنى سوراقخانىغىچە تارتىپ كېلىپ، سىلەردىكى شۆي ئە-

پەندى بىلەن تېلېفون ئارقىلىق سۆزلەشمەكچى بولدى، شۇ ئەپەندى شىڭ شىسەينى تىللىدى ھەم تېلېفون ئاپاراتىنى يەرگە ئۇرۇپ چېقىۋەتتى» دېدى. بۇ مەھبۇسنىڭ گۇۋاچىلىقى شۇنى بىلدۈرىدۇكى، يولداش چېن تەنچۇ باشتىن - ئاخىر قەتئىي قەيسەرلىك قىلغان. ئۇ گەرچە قۇربان بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئىنقىلاۋىي روھى مەڭگۈ ھايات، ئۇنىڭ شانلىق ئوبرازى مىليون خەلقنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدۇ!

يولداش ماۋ زېمىننىڭ شىنجاڭنىڭ مالىيە ئىشلىرىنى باشقۇرغان مەزگىللەردە قوللانغان تەدبىرلىرى ۋە تۆھپىلىرى

ليۇ دېخې

شىنجاڭنىڭ يولداش ماۋ زېمىن كېلىشتىن بۇرۇنقى مالىيە ئەھۋالى

شىڭ شىسەي 1933 - يىلى 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى شىنجاڭ ھاكىمىيىتىنى قولغا كىرگۈزىۋالغاندىن كېيىن شەرقتىن چىتەي (ھازىرقى گۇچۇڭ) گىچە، غەربتىن ماناس ناھىيىسىگىچە بولغان ناھايىتى بىر كىچىك رايونىنىلا ئىدارە قىلغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، قالايمىقان ئۇرۇشلار بولۇۋاتقان مەزگىللەر بولغاچقا، ئۇنىڭ مالىيە كىرىمى چەكلىك ئىدى، كىرىم ھەربىي ۋە مەمۇرىي چىقىمنى قامدىيالمايتتى. شۇڭلاشقا شىڭ شىسەي چوڭ پۇل چىقىرىش (ئەڭ چوڭ پۇل 50 سەرلىك) يەنى قەغەز پۇل تارقىتىش چارىسىنى قوللىنىپ، ھاكىمىيىتىنى ساقلاپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى. شۇ چاغدا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ مالىيە ئىشلىرىغا شۇ چاغدىكى مالىيە نازىرى جۇرۇيچىش مەسئۇل

ئىدى. 1934 ـ يىلى كۆزدە ئۇلكە بويىچە ماخۇسەن ئىگەللىۋالغان قاغىلىق ناھىيىسى بىلەن خوتەن ۋىلايىتىدىن باشقا ۋىلايەتلەر ئاساسي جەھەتتىن بىرلىككە كېلىشكە باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن، شىڭ شىسەي شىنجاڭ مالىيىسىنى رەتكە سېلىش كىردىسىنى ئاشۇرۇشنىڭ ئاساسلىق مەسىلە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئالدى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مېخارىمان بىلەن گايانچىرېۋنى شىنجاڭغا كېلىپ مالىيە مەسلىھەتچىسى بولۇپ، مەخسۇس مالىيىنى رەتكە سېلىشقا تەكلىپ قىلىشنى قارار قىلدى. بۇ چاغدا سابىق مالىيە نازىرى جۇرۇيچىش شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇۋەققەت رەئىسلىكىگە كۆتۈرۈلگەن، خارجى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى چېن دېلى، ۋاڭ يۈڭلۇ، خۇ شۇكاڭلار مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقى ۋە مۇئاۋىن نازىرلىقىغا تەيىنلەنگەن ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مالىيە مەسلىھەتچىلىرى شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، مالىيىگە ئائىت بۇرۇنقى ماتېرىياللارنىڭ تولۇق ئەمەسلىكىنى، ئۇدا بىرقانچە يىللىق قالايمىقانچىلىقلار تۈپەيلىدىن، شىنجاڭدىكى ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەرنىڭ مالىيە ئەھۋالىنىڭمۇ ئېنىق بولمىغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. چېن دېلى ۋە بىر قانچە مۇئاۋىن نازىرلار سوۋېتلىك مالىيە مەسلىھەتچىلىرى قاتارلىقلار بىلەن مۇھاكىمە قىلىپ، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيىلىرىگە ئەھۋال ئىگەللەش ئۈچۈن بىر تۈركۈم كۆزەتكۈچى ئەۋەتمەكچى بولدى. شۇ چاغدا، گوييۈڭلۇڭ، سەي خېڭسىڭ، سۇڭ گوجېڭ ۋە جىڭ فېڭجيە قاتارلىق 4 كىشى سابىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن گېرمانىيىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن ۋە جىن شۇرېن تەختتىن غۇلاپ چۈشكەندىن كېيىن ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن بولۇپ، يەنە گېرمانىيىگە بېرىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلىۋاتاتتى. بۇ تۆتەيلەن شىنجاڭدا رۇسچە قانۇن مەكتىۋىنى پۈتتۈرگەن بولۇپ، خۇشۇكاڭ بىلەنمۇ ساۋاقداش ئىدى. بۇ دەل سوۋېتلىك مالىيە مەسلىھەتچىلىرى شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، تىل بىلمىگەنلىكتىن، خىزمەتتە قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەن چاغلار ئىدى، شۇڭا چېن دېلى بۇ بىر قانچە ئادەمنى ئىشقا سېلىش قارارىغا كېلىپ، ئۇلارغا: "بىزدە ھازىر چەتئەل پۇلى يوق، سىلەرنىڭ گېرمانىيىگە قايتىشىڭلار تەس. بىزگە ھەمكارلىشىپ مالىيىنى تەرتىپكە سېلىشىپ بېرىڭلار" دېدى ھەم گوييۈڭلۇڭنى ئىلىغا، سەي خېڭسىڭنى تۇرپان، توخسۇن، پىچان ئۈچ ناھىيىگە، سۇڭ گوجېڭنى ئاقسۇغا، جىڭ فېڭجيەنى ئالتايغا ۋە خوجەنيۈەننى كۇچار بىلەن شۇ ئەتراپتىكى ناھىيىلەرگە نازارەتچى سۈپىتىدە چوڭقۇر چۆكۈپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا ئەۋەتتى. بۇ كۆزەتچىلەر ۋەزىپە ئۆتەپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تەپسىلى تەكشۈرۈش دوكلاتى يازدى. بۇنىڭ ئىچىدە، بولۇپمۇ گوييۈڭلۇڭنىڭ دوكلاتى ناھايىتى ئەتراپلىق ئىدى. ئەسلىدە بار ماتېرىياللارغا تەكشۈرۈلگەن ئەھۋاللارنى بىرلەشتۈرۈپ، باج كىرىمى توغرىسىدا تۆۋەندىكى بەلگىلىمىلەر چىقىرىلدى:

1. تاموژنا بېجى: سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ماددى ئەشيالارنى ئىمپورت قىلغاندا ۋە يەرلىك ماللارنى ئېكىسپورت قىلغاندا، شۇنىڭدەك قەشقەردىكى ھىندىستان سودىگەرلىرى ئاشقورغان ئارقىلىق بەزى تاۋارلارنى ئىمپورت — ئېكىسپورت قىلغاندا ۋە يەرلىك ماللارنى ئېكىس

پۈرت قىلغاندا، ھەممىسىدىن تاموژنا بېجى ئېلىش، باج ئېلىش نىسبىتىنى مال تۈرىگە قاراپ بەلگىلەپ، ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن دەۋرىدىكى تاموژنا بېجى نىسبىتى بويىچە باج ئېلىش.

2 - ئىستېمال بېجى: ئاساسلىقى ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن ئېلىپ كېلىنگەن ھەر خىل توۋار ماللارنى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ مىقياسىدا توشۇپ سېتىلغان توۋار ماللار ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە توشۇپ سېتىلغان شىنجاڭ يەرلىك ماللىرىدىن 5 پىرسەن ئىستېمال بېجى ئېلىش.

3 - مال - چارۋا بېجى: كالا، قوي، ئات، تۆگە، ئېشەك قاتارلىق چارۋا ماللارنى ئېلىپ - ساتقاندا، ساتقۇچى 4 پىرسەن چارۋا بېجى تاپشۇرۇش.

4 - قان بېجى: ھەر خىل چارۋا ماللارنى ئۆلتۈرگەندە 4 پىرسەن قان بېجى تاپشۇرۇش.

5 - جىڭ - تارازا بېجى: ئاشلىقنى ئېلىم - سېتىم قىلغاندا ياكى سىرتقى جايلارغا توشۇغاندا، ساتقۇچى 4 پىرسەن باج تاپشۇرۇش.

6 - مۈلۈك بېجى: ئۆي - مۈلۈك ۋە يەر ئېلىپ - ساتقاندا، ساتقۇچى 9 پىرسەن باج تاپشۇرۇش.

7 - يەل - يېمىش ۋە قوغۇن - تاۋۇز بېجى: قوغۇن - تاۋۇز ۋە يەل - يېمىشنى بازارلاردا كۆپلەپ ساتقۇچىدىن 3 پىرسەن باج ئېلىش، پارچە - پۇرات ئېلىپ - ساتقۇچىلاردىن باج سۈرۈشتە قىلماسلىق.

8 - چارۋىچىلىق بېجى (يايلاق بېجى دەپمۇ ئاتىلىدۇ): ھەر يىلى چارۋىدارلاردىن 4 پىرسەن باج ئېلىش. ئېھتىياجغا

قاراپ بىر قىسىم قويلارنى باجغا ئالغاندىن باشقا، ئات، كالا، تۆگە قاتارلىقلاردىن باج ئالغاندا، ئۇنى قويغا سۇندۇرۇپ ھېساپلاش، بىر ئاتنى 5 قويغا، بىر كالىنى 4 قويغا، بىر تۆگىنى 5 قويغا سۇندۇرۇپ ھېساپلاش، شۇ يىلى تۇغۇلغان تاي، موزاي، بوتىلاقنى ھېساپلىماسلىق. يېزا ئىگىلىگىگە ئېتىۋار بېرىش ئۈچۈن، تېرىلغۇ كالىلىرىدىن باج ئالماسلىق.

9 - پاراق: ھەر يىلى ھەر بىر ئائىلىدىن تېرىقچىلىق قىلغان يەر كۆلىمىگە قاراپ بىر قېتىم باج ئېلىش. بىرىنچى دەرىجىلىك يەرنىڭ ھەر موسىدىن 3 شىڭ (بىر شىڭ تەخمىنەن 4 يېرىم جىڭغا باراۋەر)، ئىككىنچى دەرىجىلىك يەرنىڭ ھەر موسىدىن 2 شىڭ، ئۈچىنچى دەرىجىلىك يەرنىڭ ھەر موسىدىن 1 يېرىم شىڭ ئاشلىق باج ئېلىش. يۇقۇرىدا ئېيتىلغان باج ئېلىش بەلگىلىمىسى چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا بەلگىلەنگەن بولۇپ، شۇ چاغقىچە تەرتىپكە سېلىنمىغان ئىدى. شىڭ شىسەي دەۋرىگە كەلگەندە، ئەسلىدىكى باج ئېلىش نىسبىتىدىن 40 پىرسەن ئاشۇرۇپ باج ئېلىشنى، يەنى بىرىنچى دەرىجىلىك يەرنىڭ ھەر موسىدىن 4 يېرىم شىڭ باج ئېلىشنى، تۆۋەندىكىلىرىنى شۇ نىسبەت بويىچە سۇندۇرۇپ ھېساپلاشنى قارار قىلدى. پاراق ئۈچۈن ئەمەلىي ئېھتىياجغا قاراپ، يېرىمىغا بۇغداي، يېرىمىغا قارا ئاشلىق ئېلىناتتى. مەسىلەن، بىرىنچى دەرىجىلىك يەرلەرنىڭ بېجى ئۈچۈن ئېلىنىدىغان 4 يېرىم شىڭ باجنىڭ يېرىمىغا بۇغداي ياكى گۈرۈچ، قالغان يېرىمىغا قارا ئاشلىق ئېلىناتتى، باج ئادەتتە كۈزدە ئېلىنىشقا باشلاپ يىل ئاخىرىدا يىغىپ بولىناتتى.

باج ئېلىشنىڭ يېڭى بەلگىلىمىلىرى بەلگىلەنگەندىن كېيىن،

پۈتۈن شىنجاڭدىكى باج ئىدارىلىرىنىڭ ھەممىسى بىردەك يۇقۇرىدىكى بەلگىلىمە بويىچە باج ئالدى، لېكىن، مۈلۈك بېجىنى ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئالدى؛ ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن دەۋرىدە مەخسۇس تامۇژنا بېجى ئالىدىغان خادىم يوق بولسىمۇ، بۇنداق باجنى شىڭ شىسەي دەۋرىدە مەخسۇس تامۇژنا بېجى ئالىدىغان خادىم ئالىدىغان بولدى؛ غەللە - پاراق ۋە چارۋىچىلىق، مۈلۈك بېجىنىڭ ھەممىسىنى ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئالدى. باشقا باجلار بويىچە ھوددىگە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، باجنى ھوددىگە ئالغان سودىگەر ھوددىگە ئالغان باجنى تۈركۈمگە بولۇپ ئۆلكە غەزنىسىگە تاپشۇرغاندىن باشقا، قالغان قىسمىنى ئۆزىنىڭ چۆنتۈكىگە سالىدىغان بولسىمۇ، لېكىن باج ئېلىش نىسبىتىنى ئۆز ئالدىغا ئاشۇرالمايتتى. يۇقۇرقى بەلگىلىمىلەر ئېلان قىلىنىپ يولغا قويۇلۇش بىلەنلا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۈرۈمچى، سانجى، مىچۈەن، فۇكاڭلاردا يەرلىك باج ئىدارىسى، ساۋەن، قۇتۇبى، ماناس يەرلىك باج ئىدارىسى، كۇچار، شايار، باي، بۈگۈر، توقسۇن يەرلىك باج ئىدارىسى قۇرۇشنى، ۋىلايەتلەر تۇرۇشلۇق جايلاردا، مەسىلەن: قەشقەر، ئاقسۇ ۋە بەزى بىر قەدەر چوڭراق ناھىيىلەردە، مەسىلەن: گۇچۇڭ، كۇچارلاردا باش باج ئىدارىسى قۇرۇشنى، قالغانلىرىدا شۆبە باج ئىدارىسى قۇرۇشنى قارار قىلدى. يۇقۇرىدا ئېيتىلغان باج ئىدارىلىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، مالىيە نازارىتى تەخمىن چوت بولۇمىنى غەزنە بولۇمىگە ئۆزگەرتىپ سەي خېڭسىڭنى بولۇم باشلىقلىقىغا تەيىنلەپ، كادىرلار خىزمىتىگە مەسئۇل قىلدى، يېڭىدىن پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى ناھىيە ۋە ھەر قايسى باج ئىدارىلىرىنىڭ شتاتىغا كىرگۈزۈلگەن خادىم ۋە ئۇلار ئۈچۈن چىقىم قىلىنىدىغان پۇل ھەر ئايدا ئاجرىتىلىدىغان پۇلنىڭ ئاساسى قىلىنىپ، شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى ئورۇنلىرىدىكى ئەسلىدە بار تەشكىلى سىستېمىلار ۋە خامچوت قايتىدىن تۈزۈلدى ۋە تەرتىپكە سېلىندى. لېكىن، ھەربى ئورۇنلار ۋە قىسىملارنىڭ چىقىمىنى دۇبەن مەھكىمىسى ئۆزى ئىگەللىدى. ئۇ چاغلاردا كىرىم ئاز، چىقىم كۆپ بولغاچقا، پەقەت قەغەز پۇل تارقىتىپ چىقىمنى قاپلاشقا توغرا كېلەتتى. ھەر قايسى ئورۇنلار ئالدىن تۈزگەن خامچوتنى يولغا قويۇشقا ئامال بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مال باھاسى مۇقىم بولماسلىق ۋەجىدىن پەقەت ھەر قايسى ئورۇنلاردىكى خادىملارنىڭ شتاتى بەلگىلىنىپ، ھەر دەرىجىلىك خادىملارنىڭ مائاش ئۆلچىمى توغرىسىدا ۋاقىتلىق بەلگىلىمىلا چىقىرىلدى. مەسىلەن، پۇلنىڭ قىممىتى تۆۋەنلەپ ياكى قۇرغاقچىلىق بولۇپ، خىزمەتچى خادىملارنىڭ تۇرمۇشىغا تەسىر يەتكەن چاغلاردا، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامدىشى ئۈچۈن، شۇ ئاندىلا ئەسلىدىكى ئۆلچەم ئاساسىدا مۇنچە پىرسەن ئاشۇرۇش كېرەك دېگەن ئۇقتۇرۇشلار چۈشۈرۈلدى.

1935 - يىلى قىشتا، شىڭ شىسەي مالىيە نازىرى چېن دېلىنى ئىلىنىڭ مەمۇرى باشلىقلىقىغا، خۇشۇكاڭنى مالىيە نازىرلىقىغا تەيىنلىدى. خۇشۇكاڭ مالىيە نازىرى بولغاندىن كېيىن، ئۆزى تونۇشىدىغان ساۋاقداشلىرىنى ئىمكان قەدەر مالىيە نازارىتىگە يۆتكەپ كېلىپ، قابىلىيەتلىك، تەجرىبىلىك پىشقەدەم مالىيە خادىملىرىنى ۋەزىپىگە تەيىنلىدى. 1936 - يىلى باھاردا، ئۇ يەنە شىمالى شىنجاڭدىكى ھەر قايسى نا-

ھىيىلەردە ئىشلەۋاتقان بەزى تايانچ خادىملارنى مالىيە نازارىتىگە يۆتكەپ كېلىپ، تېز پۈتتۈرۈش كۇرسى ئاچتى. بىر تۈركۈم تايانچ كۈچلەر تەربىيىلەنگەندىن كېيىن، كوپۇنچىلىرى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرىغا تولۇقلاپ ئېۋەتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ئولكىلىك مالىيە نازارىتى ئولكىلىك ھوكۇمەتكە يوللاپ تەستىقلىتىپ، مالىيىگە نازارەت قىلىش ئۇچۇن، چىقىمى چوڭراق بولغان قورۇلۇش كومىتېتى، تاشيول ئىدارىسى، ئاپتوموبىل ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلارغا بىردىن باش مالىيە تەپتىش ئېۋەتتى. بۇلار ئىچىدە سەي خېڭسىڭ، گاۋسۇيمىن، زونەيجۇ ...... قاتارلىقلار بار ئىدى. ھەممە باش مالىيە تەپتىش ئىمزا قويمىسا، مالىيە ئورۇنلىرى پۇل چىقىم قىلىشنى رەت قىلىشى لازىم، دەپ بەلگىلىمە چىقىرىلدى. خۇشۇكاڭ كوزدىن كوچۇرۇش ئومىگى نامى بىلەن 1936 ـ 1937 ـ يىللىرى ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا بېرىپ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرىنىڭ بەزى ئاساسلىق خىزمەتلىرىنى تەرتىپكە سالغاندىن باشقا، شۇ جايلاردا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ ھەربىي تەمىناتىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇردى. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدىكى، خۇجەنيۇەن بۇ تەدبىرلەر ئارقىلىق شۇ چاغدىكى كونكرېت ئەھۋال ئاستىدا شىنجاڭنىڭ مالىيە ئىشلىرى ئۇچۇن دەسلەپكى قەدەمدە ئاساس ياراتتى.

1937 ـ يىلى كۈزدە شىڭشىسەي ئاتالمىش قوزغىلاڭ كوتىرىش سۇيىقەستى ۋەقەسى دىگەن ئەنزىنى ئويدۇرۇپ چىقاردى. ھەر قايسى نازارەتلەردىكى باشقارما ۋە بولۇمچە باشلىقلىرىدىن يۇقۇرى كادىرلارنىڭ مۇتلەق كوپ قىسمى قولغا ئېلىنىپ تۇرمىغا تاشلانغاچقا، خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇشقا ئامال بولمىدى. پەقەت مالىيە نازارىتىدىكىلەردىن خۇشۇكاڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى خىزمىتىنى ئاياقلاشتۇرۇپ قايتىپ كېلىۋېتىپ داۋانچىڭغا كەلگەندە قولغا ئېلىنغاندىن باشقا (ئۇنىڭدىن باشقا مالىيەنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ۋاڭ يۇڭلۇ، سەي خېڭسىڭ، ئابدۇراخمانلارمۇ ئىلگىرى ـ ئاخىر قولغا ئېلىنىپ تۇرمىغا تاشلاندى)، مالىيە نازارىتىدىكى بولۇم دەرىجىلىك كادىرلار ۋە ھەر قايسى ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرىنىڭ بەزى باشلىق، مائاۋىن باشلىقلىرى قولغا ئېلىنمىدى. بۇنىڭدا مالىيە كىرىمى مەسىلىسىنى نەزەرگە ئالغان بولسا كېرەك. مۇبادا ھەممىسىنى بىراقلا يوقاتقاندا، مالىيە ۋە باج كىرىمىگە مۇقەررەر ھالدا ئېغىر تەسىر يېتىدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتقان بولىشى مۇمكىن. مالىيە نازارىتىنىڭ باش ۋە مۇئاۋىن نازىرلىرى قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، مالىيە نازارىتىدە مالىيە مەسلىھەتچىسى ۋە يىڭىدىن مائاۋىن نازىر قىلىپ يوتكەپ كېلىنگەن قۇربان سەئىدىلا قالدى. قۇربان سەئىدى ئەسلىدە قەشقەردىكى 6 ـ دىۋىزىيىنىڭ سەنمۇجاڭى بولۇپ، مەھمۇت سىجاڭ 1937 ـ يىلى يازدا ھىندىستانغا قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، بىر مەزگىل 6 ـ دىۋىزىيىنىڭ مۇۋەققەت دىۋىزىيە باشلىقى بولغان ئىدى. ئۇزۇنغا قالماي، شىڭ شىسەي قۇربان سەئىدىنى مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا يوتكىدى. لېكىن ئۇ مالىيىگە رەھبەرلىك قىلغىدەك قابىلىيەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى. شىڭ شىسەي بۇنى نەزەردە تۇتۇپ، مالىيە نازارىتىدىكى بولۇم باشلىقىدىن يۇقۇرى كادىرلارنى يىغىپ، مالىيە نازارى-

تىنىڭ ۋاقىتلىق نازىرلىقىغا بىر ئادەم كۆرسىتىشنى ئېيتتى. شۇ چاغدىكى مالىيە نازارىتىنىڭ كاتىۋى ياك فېڭچۈن ئەسلىدە شىنجاڭ روسچە قانۇن مەكتىۋىنىڭ تۇنجى قارارلىق ئوقۇغۇچىسى بولغانلىقى ۋە خۇشۇكاڭ بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقداش بولغانلىقى، روسچىنىمۇ، ئۇيغۇرچىنىمۇ بىلگەنلىكى ئۈچۈن، كوپچىلىك ئۇنى مۇئاۋىن مالىيە نازىرلىقىغا كۆرسەتتى. شېڭ شىسەي بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلدى. ياك فېڭچۈن مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىنى ئۈستىگە ئالغاندىن كېيىن، ئۇزۇن ئۆتمەيلا شېڭ شىسەي يولداش جۇبىڭ (يەنى يولداش ماۋزېمىن) نى مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلىدى. كېيىن مۇئاۋىن نازىر قۇربان سەئىدىنى شېڭ شىسەي قولغا ئېلىپ تۈرمىگە تاشلىدى، ياك فېڭچۈنمۇ بۇرۇنلا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا يۆتكىلىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن، مالىيە نازارىتىنىڭ خىزمىتى يالغۇز ماۋزېمىننىڭ ئۈستىگىلا يۈكلىنىپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، شېڭ شىسەي ئۈرۈمچى باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقى چېن يۈجاڭنى قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا ئۇستۇردى. چېن يۈجاڭ بىلەن شېڭ شىسەينىڭ 4 ـ ئىنىسى شېڭ شىچىنىڭ مۇناسىۋىتى قويۇق ئىدى. (شېڭ شىچى شۇ چاغدا ماشىنىلاشقان لۇينىڭ لۈيجاڭى ئىدى). شۇ چاغدا بەزىلەر، شېڭ شىسەينىڭ چېن يۈجاڭنى مالىيە نازارىتىگە ئېۋەتىشى ماۋزېمىنگە نازارەت قىلىش ئۈچۈن دېيىشكەن ئىدى. بۇ گەپنىڭ مەلۇم ئاساسى بار ئىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، شېڭ شىسەي يەنە ئىلى باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لىۋ جېنخۋانى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا يۆتكىدى. لېكىن چېن يۈجاڭ بىلەن لىۋ جېنخۋانىڭ قابىلىيىتى

چەكلىك بولغاچقا ، مالىيە ئىشلىرىدا كۆپ توھپە يارىتالمىدى. يولداش ماۋزېمىن مالىيە نازىرلىقىنى ئۈستىگە ئالغاندىن كېيىن، ئۆزى يېڭىدىن بىللە كەلگەن چېن جىيەلىڭنى خوتەن باج ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا، چېن پىڭنى يەكەن باج ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا، گاۋ يۈچېڭنى قەشقەر باج ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا، لونەيتاڭنى مارالۋېشى ناھىيىلىك باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، شۈي خەنشېڭنى قاغىلىق باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، گۇجېنشىڭنى مالىيە نازارىتىنىڭ كاتىپلىقىغا تەيىنلەپ، بىر تەرەپتىن، ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ باج خىزمىتى رەھبىرىي تايانچىلىرىنى كۈچەيتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئۈرۈمچى شەھىرىدە بىر مالىيە كەسپى مەكتىۋى ئېچىپ، جەمئىيەتتىكى بىر بولۇك ياشلارنى بۇ مەكتەپكە قوبۇل قىلدى، ئۇلاردىن مەدەنىيەت سەۋىيىسى يۇقۇرىراق بولغانلىرىنى ئا سىنىپقا، مەدەنىيەت سەۋىيىسى تۆۋەنرەك بولغانلىرىنى ب سىنىپقا بولۇپ ئوقۇتۇپ، بىر تۈركۈم كەسپى ئىختىساسلىق خادىملارنى تەربىيىلىدى. بۇ بىر تۈركۈم ئوقۇغۇچىلار كېيىنكى چاغلاردا مالىيە ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە مەلۇم رول ئوينىدى. گەرچە شېڭ شىسەي يولداش ماۋزېمىن مالىيە خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلغان مەزگىللەردە بىر قىسىم مالىيە خادىملىرىنى قولغا ئالغان بولسىمۇ، لېكىن قولغا ئېلىنغانلار باشقا سىياسىي ـ مەمۇرى ئورۇنلاردىن قولغا ئېلىنغانلارغا قارىغاندا بىر قەدەر ئاز ئىدى. شۇ چاغدىكى ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، مالىيە نازارىتىنىڭ ھەر قايسى تارماقلىرىدىكى خادىملار خېلىلا كۈچلۈك ئىدى. شۇڭلاشقا، يولداش ماۋزېمىن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مالىيە خىز-

مىتىنى رەتكە سېلىشنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىپ، ناھايىتى ياخشى ئۈنۈم ھاسىل قىلىشتا يۇقۇرىدا ئېيتىلغان خادىملار مەلۇم رول ئوينىدى، بۇ، ئىختىساسلىق خادىملارنى تەربىيىلەش ۋە زاپاس قىلىشنىڭ خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۇرۇپ بېرەتتى. ھالبۇكى، يولداش ماۋزېمىن دەل شۇنداق قىلغان ئىدى.

يولداش ماۋزېمىننىڭ مالىيە خىزمىتىدە قوللانغان فاكجىنى: ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش، باج مەنبەسىنى كېڭەيتىش، كىرىمنى ئاشۇرۇپ، چىقىمغا كاپالەتلىك قىلىش، كىرىمگە قاراپ چىقىم قىلىش، كىرىم بىلەن چىقىمنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۇش، قەغەز پۇل تارقىتىشقا تايانماسلىقتىن ئىبارەت بولۇپ، قالايمىقان قەغەز پۇل تارقىتىپ، قىزىل رەقەمنى ئاشۇرۇۋېتىش — ئۆزىنى ئۆزى بوغۇزلىغان بىلەن باراۋەر، توخۇنى ئۆلتۈرۈپ قوسىقىدىكى تۇخۇمنى ئالماستىن، بەلكى توخۇنى بېقىپ، تۇخۇم بەرگۈزۈشىمىز كېرەك، دەپ ھىساپلايتتى. يولداش ماۋزېمىن قول ئاستىدىكى خىزمەتچى خادىملارغا ئەشۇنداق رەھبەرلىك قىلىپ، ئۆزىنىڭ مالىيىنى رەتكە سېلىش فاكجىنىغا ئاساسەن، ئۇزۇنغا قالماي، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مالىيىسىنى توغرا يولغا سالدى. شۇنىڭدەك، شىڭ شىسەي خىيانەتچىلەرنى قاتتىق جازالاش تەدبىرلىرىنى قوللانغاچقا، مەسىلەن، قۇتۇبى ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى شۈۋېنبىڭ، چىتەي ناھىيىلىك باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىرىدىن ۋاڭ يىمىن بىلەن ۋاڭ چۈنشيۇلار خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن باستۇرۇلغاچقا، خىيانەتچىلىك ھادىسىلىرى ئاساسىي جەھەتتىن تۈگىتىلگەن ئىدى. لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن

ئىسراپچىلىق ھادىسىلىرىمۇ پەيدىن - پەي كۆپىيىپ قالغان ئىدى، مەسىلەن، چەتئەل پۇلى ئارقىلىق سېتىۋېلىنغان ھەر خىل يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ياكى باشقا ماشىنىلار ئوبدان ئاسراپ ئىشلىتىلمىگەچكە ياكى ئوبدان ساقلانمىغاچقا بۇزۇلۇپ ئىسراپ بولۇۋاتاتتى ياكى باشقۇرۇشتىكى پىلان ئەتراپلىق ئويلۇنۇپ تۈزۈلمىگەچكە، مەسىلەن، ماشىنىلارنى قورغاستىن كىرگۈزۈش بىر قەدەر قۇلايلىق بولسىمۇ، لېكىن، بەزەن ئەھۋاللاردا ئالتايدىن كىرگۈزۈلگەچكە توشۇش مۇساپىسى يىراق، يول ئىگىز - پەس بولغانلىقتىن ماشىنىلار سىلكىنىپ زاپچاسلىرى بۇزۇلۇپ كېتەتتى. بەزى چاغلاردا بىر قەدەر چوڭ ماشىنىلارنىڭ بېشى قورغاستىن، قۇيرىغى ئالتايدىن كىرگۈزۈلگەچكە، ئۇنى ئۇزۇنغىچە يۇرۇشلەشتۇرگىلى بولمىغانلىقتىن، يالغۇز ئىشلىتىشكە تەسىر يېتىپلا قالماي، بەلكى چېگرىدا ئوچۇق جايغا تاشلاپ قويۇلغاچقا، بوران - چاپقۇندا چىرىپ بىھۇدە ئىسراپ بولۇپ كېتەتتى. ئۇندىن باشقا مۇنداق بىر ئەھۋالمۇ بار ئىدى: بەزەن چوڭ يىغىنلاردا يىغىن ۋاقتىنى خالىغانچە ئۇزۇنغا سوزۇپ، ھەشەمەتخورلۇق قىلىش، يەپ - ئىچىش ئارقىلىق ھوكۇمەت پۇلى ۋە ماددى نەرسىلەرنى ئىسراپ قىلاتتى؛ ترانسپورتتا قىيىنچىلىق بولغانلىقتىن، ئېكىسپورت قىلىنىدىغان ماللار كوپلەپ بېسىلىپ قېلىش، ئىمپورت قىلىنغان ماللار ئۇزاققىچە چېگرىدا توختاپ قېلىش نەتىجىسىدە بۇزۇلۇپ چىرىپ كېرەكتىن چىقىپ كېتەتتى، شۇڭلاشقا، يولداش ماۋزېمىن بىر تەرەپتىن كارخانا ئورۇنلىرى ئىگىلىك ھىساۋات تۈزۈمىنى كۈچەيتىشى لازىم، دەپ جاكالىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئىسراپچىلىقنى خىيانەتچىلىكتىنمۇ ئېغىر جىناـ

يەت دەپ ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە ئىسراپچىلىقنى چەكلەشنىڭ بەزى چارىلىرىنى تۈزۈپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەر قايسى ئورۇنلاردىكى غوللۇق مالىيە باشقۇرغۇچى خادىملارنىڭ بىر قىسمىنى ئاجرىتىپ، مالىيە نازارىتىدە قىسقا مۇددەتلىك كۇرس ئېچىپ تەربىيىلەپ، كۇرسنى تۈگەتكەندىن كېيىن، بەلگىلەنگەن مالىيە پىلانىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتۇردى، بۇ، مالىيە باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، مالىيە ئىنتىزامىنى قەتئىي ئىجرا قىلىشتا مەلۇم دەرىجىدە تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

يولداش ماۋزېمىننىڭ 1938 - يىلى باھاردا مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقىنى ئۈستىگە ئېلىپ، 1941 - يىلى كۈزدە خەلق ئىشلىرى نازارىتىگە يۆتكەلگىچە بولغان ئارىلىقتا، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىپ بېرىش ئۈچۈن قوللانغان تەدبىرلىرى ۋە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:

1 . خامچوت تۈزۈمىنى ئورنۇتۇپ، نامۇۋاپىق بەلگىلىمىلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش

ياڭ زېڭشىن ۋە جىن شۇرېن دەۋرىدە، بىرەر ناھىيىنىڭ ھاكىمى شۇ ناھىيىنىڭ يەرلىك پادىشاسى بولۇۋېلىپ، يەرلىك كىرىمنى ئۆزىگە سادىق سودىگەرلەرگە ناھىيىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىگە قاراپ سان بەلگىلەپ كوتىرە بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ كەلگەن ئىدى. مەسىلەن، چارۋا ئېلىم - سېتىم بېجى، ئاشلىق ئېلىم - سېتىم بېجى، مال ئالماشتۇرۇش

بېجى، يەنى تۇتاش باج ياكى نامدىكى ئىستىمال بېجى قاتارلىق باجلارنى ھوددىگە ئالغۇچىلارغا كوتىرە بېرىۋېتەتتى. كوتىرە بېرىش چارىسى مۇنداق ئىدى: مەسىلەن، بىر يىللىق چارۋا ئېلىم - سېتىم بېجى 5 مىڭ يۈەنگە بېرىلگەن بولسا، كوتىرە ئالغۇچى ھېلىقى 5 مىڭ يۈەننى ھەر ئايغا بۆلۈپ ئۆلكە غەزىنىسىگە تاپشۇراتتى، پايدا چىقسا كوتىرە ئالغان سودىگەرلەرگە قالاتتى، زىيان چىقسا كوتىرە ئالغۇچى سودىگەر ئۆزى زىياننى تولۇقلاپ تاپشۇراتتى. بۇ ئاشكارا ئىش ئىدى. لېكىن باجنى كوتىرە ئالغۇچى سودىگەرلەر دائىم 4 — 5 مىڭ يۈەن ئوشۇق باج ئېلىپ، مەخپىي ھالدا ھاكىمغا چاي پۇلى قىلىپ بەرگەندىلا ئاندىن باجنى كوتىرە ئېلىش ئىمتىيازىنى مەڭگۈ مۇقىم قىلدۇرىۋالاتتى. باشقا باجلارنى مەسىلەن، ئىستىمال بېجى، ئاشلىق ئېلىم - سېتىم بېجىنى كوتىرە بېرىش ئەھۋاللىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش ئىدى. شىڭ شىسەي ھاكىمىيەتنى ئىگەللىگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەر يالغۇز ئۆي - مۈلۈك ۋە يەر ئېلىم - سېتىم بېجى (يەنە بىر ئىسمى مۈلۈك بېجى) ئېلىشنى، باج نىسبىتى 9 پىرسەنت بولۇشنى، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە 9 پىرسەنت ئايرىشنى، باج كىرىمىنى ئۆلكە غەزىنىسىگە تاپشۇرۇپ، ئايرىغان 9 پىرسەنتىنى ھاكىمغا بېرىشنى، باشقا ھەر خىل باجلارنى يىغىش ئۈچۈن مەخسۇس باجخانا قۇرۇشنى بەلگىلىدى، شۇ چاغدا تۆۋەندىكى باجخانىلار قۇرۇلدى: ئۈرۈمچى باج ئىدارىسى (باش ئىدارە)، سانجى، مىچۈەن، فۇكاڭ باج ئىدارىلىرى شوبە ئىدارە بولۇپ قۇرۇلدى. (شوبە باج ئىدارىلىرىنىڭ باشلىقىنى باج ئىدارىسى تەيىنلەپ ئېۋەتكەندىن كېيىن، مالىيە نازارىتىگە ئەنگە ئال-

دۇراتتى)؛ قەشقەر يېڭىشەھەر، پەيزىۋات، يېڭىسار، مارالۋېشى، تاشقورغان يەرلىك باج ئىدارىلىرى ئىچىدە قەشقەر باج ئىدارىسى باش ئىدارە؛ كۇچار، شايار، باي، بۈگۈر، توخسۇن يەرلىك باج ئىدارىلىرى ئىچىدە كۇچار باج ئىدارىسى باش ئىدارە؛ چىتەي، جىمسار، مورى يەرلىك باج ئىدارىلىرى ئىچىدە چىتەي باج ئىدارىسى باش ئىدارە؛ ساۋەن، قۇتۇبى، ماناس يەرلىك باج ئىدارىلىرى ئىچىدە ماناس باج ئىدارىسى باش ئىدارە بولدى. باج ئىدارىلىرى قۇرۇلغان چاغدا، شىمالىي شىنجاڭدا بولغان نۇرغۇن ئۇرۇشلاردا ئىقتىسادىي جەھەتتە خېلىلا زور زىيان بولغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭ دەسلەپكى قەدەمدە بىرلىككە كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇرۇشنىڭ بارلىق جاراھەتلىرىنى ساقايتىشقا، تېچ بولۇش، ئىتتىپاق بولۇش مەقسىدىگە يېتىش ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىشقا، ۋاقىتىنچە قەغەز پۇل تارقىتىشقا تايىنىپ شۇ چاغدىكى ھالەتنى ساقلاپ قېلىشقا توغرا كەلگەن ئىدى، پۇل يەنىلا 50 سەرلىك قىلىپ چىقىرىلدى، ئەمما ھەر ئايدا تارقىتىلغان پۇلنىڭ ئومۇمىي مىقدارى 1 مىليارت 200 مىليوندىن ئېشىپ كەتكەچكە مال باھاسىنى كونترول قىلىش مۇمكىن بولمىدى. بۇ چاغدا مالىيە نازارىتىگە سەپلەپ بېرىلگەن خادىملارنىڭ كۆپ ساندىكىلىرى تايانچىلاردىن ئىدى، مەسىلەن، غەزىنە بولۇمىنىڭ باشلىقى سەي خېڭسىنىڭ (كېيىن مائاۋىن نازىرلىققا ئۆستۈرۈلدى)، بوغالتىر بولۇمىنىڭ باشلىقى لىي گۇاڭبىنىڭ، باج بولۇمىنىڭ باشلىقى شاۋزوپېي، كاتىپ گاۋ سۈيمىن، لى گوشۇ، ياڭ فېڭچۈن، ياڭ زىيۇن قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى گەرچە تىرىشچانلىق ۋە ساداقەتلىك بىلەن جاپا-مۇشەققەت ۋە تاپا-تەنىگە قارىماي ئىشلىگەن بولسىمۇ، بولۇپمۇ غەزىنە بولۇمىدىكىلەر كېچىنى كۈندۈزگە، كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلاپ ئىشلەپ، خەلق ئىشلىرى نازارىتى، مالىيە نازارىتى، تەمىرات نازارىتى، مائارىپ نازارىتى قاتارلىق 4 چوڭ نازارەت ۋە بەزى ياردەمچى ئورۇنلارنىڭ كىرىم-چىقىم خامچوتىنى تۈزۈپ چىققان بولسىمۇ، خامچوت تۈزۈلگەندىن كېيىن مال باھاسى مۇقىم بولمىغاچقا، پۇل پاخاللىشىپ، ئۇنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا مۇمكىن بولمىدى. نەتىجىدە، خامچوتنى قايتا-قايتا ئۆزگەرتىشكە توغرا كەلدىدە بىر مۇنچە ۋاقىت ئىسراپ بولدى. خۇشۇكاڭ نازىر بولغاندىن كېيىن، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى باج ئىدارىلىرىنىڭ ئەھۋالى پەيدىن-پەي ياخشىلىنىشقا باشلىدى. خۇشۇكاڭ 1936-يىلى باھاردا تۇنجى قېتىم جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، يەرلىكنىڭ بەزى چىقىملىرىنى شۇ جاينىڭ ئەھۋالىغا قاراپ مۇۋاپىق ھالدا تەڭشىدى، ئاساسلىقى باج كىرىمىنى زور كۈچ بىلەن تەرتىپكە سالدى، شۇڭا باج كىرىمى ئاشتى، ھەر ئايدا تارقىتىلىدىغان قەغەز پۇل مىقدارى پەيدىن-پەي ئازايتىلدى. 1937-يىلى خۇشۇكاڭ جەنۇبىي شىنجاڭنى ئىككىنچى قېتىم كۆزدىن كەچۈرگەن چېغىدا، يەنە ئىلگىرىلىگەن ھالدا مالىيىگە پايدىلىق ئىشلارنى ئەۋج ئالدۇرۇپ، پايدىسىز ئىشلارنى چەكلىگەچكە، مالىيە كىرىم-چىقىم ئەھۋالى ئاساسىي جەھەتتىن نورماللاشتى، مال باھاسىمۇ دەسلەپكى قەدەمدە مۇقىملاشتى. خۇشۇكاڭ ۋە ئۇنىڭ ۋاڭ يۈگىلۇ، سەي خېڭسىنىڭ قاتارلىق قابىل خادىملىرى ئىلگىرى-ئاخىرى بولۇپ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ قاماپ قويۇلغان بولسىمۇ، لېكىن مالىيە نازارىتىدىكى بولۇم دەرىجىلىك

رەھبىرىي كادىرلار ۋە ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى بەزى باج ئىدارىلىرىنىڭ باشلىقلىرى يەنىلا ئۆز ۋەزىپىسىنى ئىشلەۋەردى. شۇڭلاشقا يولداش ماۋزېمىن نازىر بولغاندىن كېيىن كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ، ئوبدان رەھبەرلىك قىلغانلىقى ۋە شىڭ شىسەي 1937 - يىلى سۈيىقەستلىك توپىلاڭ كۆتۈرۈش ئەندىزىسى دىگەننى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، زور بىر تۈركۈم كادىرلارنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، يۇقۇرىدا ئېيتىلغان خادىملار قورقۇنۇچ ئىچىدە تېخىمۇ ئېھتىياتچان بولۇپ، ئۆز خىزمىتىنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلەپ، بالايى - ئاپەتتىن ئامان قېلىشنى ئۈمىت قىلغانلىقى ئۈچۈن، يولداش ماۋزېمىن يولغا قويغان مالىيىنى رەتكە سېلىشقا ئائىت بارلىق فاڭجېن ۋە تەدبىرلەر ئوڭۇشلۇق ھالدا ئىشقا ئاشتى. مەسىلەن، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھۆكۈمەت چىقىمى خامچوتى تۈزۈمىنى ئورنۇتۇش ۋە ئۇنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋاقتىدا، غەزىنە بولۇمىنىڭ باشلىقى ۋاڭ باگيەن، بوغالتىر بولۇمىنىڭ باشلىقى ۋۇشۇخې، ۋاڭ خۇەنرۇلار بىلەن كاتىبات ئىشخانىسىدىكى كاتىپلار ۋە بەزى بولۇمچە باشلىقلىرىدىن يۇقۇرى تايانچىلار پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ۋىلايەت مەھكىمىلىرى، ھەر قايسى ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە ھەر قايسى ۋىلايەتلىك ناھىيىلىك، باج ئىدارىلىرىنىڭ چىقىم خامچوتىنى تۈزۈپ چىقتى، باج بولۇمىدىكى مامىڭگۇاڭ، ھۆكۈمەت مۈلكى بولۇمىنىڭ باشلىقى ياڭ شاۋۋېن قاتارلىقلار كىرىم پىلانىنى تۈزۈشكە مەسئۇل بولدى، كېيىن يەنە چىقىم خامچوتىنى تۈزۈشكە ھەمكارلاشتى. خەلق ئىشلىرى نازارىتى، تەمىرات نازارىتى، مالىيە نازارىتى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق باشقا تارماقلارنىڭكىگە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار مەسئۇل بولدى. بۇ خامچوتلار تۈزۈلۈپ بېكىتىلىپ مالىيە نازارىتىنىڭ تەكشۈرۈشىگە يوللانغاندىن كېيىن، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئومۇمى خامچوتى ئىچىگە كىرگۈزۈلدى. ھەربى جەھەتتىكى چىقىملار، مەسىلەن، خادىملارنىڭ ئىش ھەققى ۋە بارلىق ئۆسكۈنىلەر، شۇنىڭدەك كىيىم - كېچەك، تەمىنات، ئات - ئۇلاق، يەم - خەشەك قاتارلىق چىقىملارنىڭ خامچوتىنى تۈزەشكە دۇبەن مەھكىمىسى جىڭلى باشقارمىسى مەسئۇل بولدى ھەمدە ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى بىلەن بىرلىكتە ئومۇمى خامچوت تۈزۈپ چىقىلغاندىن كېيىن، مالىيە نازارىتى ئۇنى تەكشۈرۈپ بېكىتىپ، شۇنىڭغا ئاساسەن پەسىلگە ئايغا بۆلۈپ جىڭلى باشقارمىسىغا پۇل ئاجرىتىپ بەردى. جىڭلى باشقارمىسى ئۇ پۇلنى ئومۇمى يۈزلۈك پىلانلاپ ئورۇنلاشتۇردى. ساقچى جەھەتتە، خامچوت تۈزۈشكە جامائەت خەۋپسىزلىگى باشقارمىسى مەسئۇل بولۇپ، مالىيە نازارىتىگە يوللاپ، ئايغا بۆلۈپ پۇل ئاجرىتىۋالدى، باشقا ئورۇنلارنىڭ، مەسىلەن، مايتاغ نېفىت كېنى، سودا شىركىتى، ئالتۇن كان قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ خامچوتىنى مالىيە نازارىتى باشقا ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە تۈزۈپ چىقتى. يۇقۇرقى خامچوتلار دەسلەپكى قەدەمدە بېكىتىلگەندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يوللىنىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنى تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن ئىجرا قىلىندى. يولداش ماۋزېمىن مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىغىنى ئۈستىگە ئېلىشتىن بۇرۇن، كىرىمنى ئاشۇرغانلارنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈن، ھەر قايسى ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرىدا خېلىلا كۆپ پىرسەن پۇل ئاجرىتىش چارىسى بەلگىلەنگەن ئىدى. مەسىلەن، ئاشلىق بېجى (پاراق) كىرىمىدىن، ھاكىم ئومۇمى كىرىمنىڭ 5 پىرسەنتىنى ئېلىش؛

باجخانىنىڭ باشلىغى، مۇئاۋىن باشلىغى ۋە باجگىرلار 1.5 پىرسەنتىنى ئېلىش بەلگىلەنگەن. ئۇنىڭدىن باشقا باج كىرىمىدىن پىرسەن ئاجرىتىلغان. باج كىرىمىدىن ئاجرىتىلغان پىرسەنتنى باج ئىندارلىرى ئىگەللەپ تەخسىم قىلغان ئىدى. شۇ چاغدىكى ئەھۋالدا، قەشقەر، ئىلى باج ئىندارلىرىنىڭ كىرىمى بىر قەدەر كوپ بولغاچقا، ئاجرىتىلغان پىرسەنتمۇ ئالاھىدە كوپ ئىدى. شۇڭلاشقا، بىرەر باج ئىندارىسى باشلىغىنىڭ ئايلىق كىرىمى، ۋىلايەت ۋالىيسىنىڭ ئايلىق مائاشىدىن كوپ يۇقىرى ئىدى. مەسىلەن، يەكەن، ئاقسۇ، كۇچار باج ئىندارلىرى قاتارلىق ئوتتۇرا دەرىجىلىك باج ئىندارىسى باشلىقلىرىنىڭ ئايلىق كىرىمى شۇ جاينىڭ ھاكىملىرىنىڭ مائاشىدىن جىق يۇقىرى ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ھەرقايسى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرى ھەرقايسى ناھىيىلىك باج ئىندارلىرىنىڭ مائاۋىن باشلىقلىغىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئېلىش بەلگىلەنگەن ئىدى، ئاشلىق بېجى كىرىمىنىڭ كىرىم تارماقلىرىنىڭ كىرىمىدە ئىگەللىگەن نىسبىتى زور ئىدى ھەم ئۇ ھەربىي تەمىنات بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىدى. جەنۇبىي شىنجاڭدا بۇغداي، گۆرۈچ ۋەكوممە قوناق كوپ ئېلىناتتى، شىمالىي شىنجاڭدا بۇغداي، گۆرۈچ ۋەئاققوناق قاتارلىقلار كەپ ئېلىناتتى، بۇغداي بىلەن گۆرۈچ خەلقنى تەمىنلەيدىغان ئاساسلىق ئاشلىق قىلىناتتى، كوممە قوناق، ئاققوناق ئاساسەن يەم-خەشەك قىلىناتتى. ئۇندىن باشقا، يەنە ھەربىيلەرنىڭ ئائىلە تەۋەلىرى تەمىناتى ئاشلىغىنى ۋە ھەر يىلى سېرىقتال ۋاقتىدىكى خەلققە كېرەكلىك ئاشلىقنى ئامباردىن چىقىم قىلىشقا توغرا كېلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، غەللە-پاراق ئۈچۈن نەخ ئاشلىق ئېلىناتتى،

پۇل ئاز ئېلىناتتى. ئاشلىقنى باج ئىندارلىرى ئېلىپ ساقلايتتى ۋە يۇقىرىغا تاپشۇراتتى ھەم ئۇنى يۇقىرىغا تاپشۇرۇشقا ھەيدەكچىلىك قىلاتتى ھەمدە سۈرۈك بېرىپ ۋەزىپىنى ئورۇنلىناتتى، ئۇنداق قىلمىسا، ئۇنىڭغا ئايرىپ بېرىلىدىغان پىرسەن ئازايتىۋېتىلەتتى. خىزمەتنى نەزەردە تۇتقاندا، بۇنداق قىلىشنىڭ مەلۇم پايدىسى بار ئىدى. لېكىن تەشكىلىي دەرىجىنى نەزەرگە ئالغاندا، ئەسلىدە ھاكىمنى ئولكىلىك ھوكۈمەت تەيىنلەيتتى، ھەرقايسى ناھىيىلىك شوبە باج ئىندارلىرىنىڭ باشلىغىنى ۋىلايەتلىك باش باج ئىندارلىرى بىۋاستە تەيىنلەپ ئىشلىتەتتى. مۇنداقتا، ھاكىم شوبە باج ئىندارلىرىنىڭ مائاۋىن باشلىغى بولۇپ قالاتتى ھەمدە بۇ ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەنلەرنىڭ ھەممىسى خەنزۇلاردىن بولغاچقا، مىللىي ھاكىملارنىڭ نارازىلىغىنى قوزغايتتى. يولداش ماۋزېمىن بۇنداق ئەھۋالنى تۈزىتىش ئۈچۈن، ھەرقايسى ناھىيىلىك باج ئىندارلىرىنىڭ باشلىقلىرىنى مالىيە نازارىتى تەيىنلەشنى قارار قىلدى ھەم قايتا-قايتا ئۇلارنى يەرلىك مىللىي ھاكىملارنى ھورمەت قىلىپ، ئۇلار بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقنى ياخشىلاپ، ئىناقلىق بىلەن ھەمكارلىشىپ، كىرىم پىلانىنى ئورۇنلاپ، زورۇر بولمىغان رەسمىيەتلەرنى ئازايتىپ، خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشكە ئاگاھلاندۇرغان ئىدى. شۇنداقلا، خىزمەتلەر داۋامىدا ئۈزلۈكسىز تۈردە كادىرلارنى تەربىيىلىدى ۋە ئىشقا سالدى، ۋاھاكازا.

پىرسەن ئايرىش جەھەتتە مۇبادا ھەممىگە ئوخشاش تەلەپ قويۇپ، پىرسەن ئايرىش ئادىتى بىراقلا ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىلسە، كىرىمگە تەسىر يېتىشى مۇمكىن ئىدى، شۇڭلاشقا پىرسەن ئايرىش نىسبىتىنى يىلدىن-يىلغا ئازايتىش چارىسى

قوللىنىلدى. شۇ قېتىمقى خامچوت تۈزۈمىنى تۈرغۈزۈش خىزمىتى ئارقىلىق كىرىم خىزمىتى تامامەن ئۆز يولىغا چۈشتى. باج كىرىمى ئايمۇ-ئاي كۆپەيدى، چىقىم ئۈچۈن خامچوتقا ئاساسەن پۇل ئاجرىتىپ بېرىلدى، بۇ تۈزۈم گەرچە بەزى جەھەتلەردە دىگەندەك ئېنىق ۋە تەپسىلى بولمىسىمۇ، لېكىن ئىش ئومۇمەن ئالغاندا دەسلەپكى قەدەمدە ئۆز يولىغا چۈشۈرۈلگەن ئىدى. شۇ قېتىم پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئومۇمى خامچوتىنى تۈزگەن چاغدا، ئالدىنقى بىرقانچە يىللاردا پۇل پاخاللىشىپ كەتكەچكە، ھەردەرىجىلىك خادىملارنىڭ ئەسلىدە بەلگىلەنگەن مائاشى ئۇلارنىڭ ئەڭ تۆۋەن تۇرمۇشىنى قامدىشىغا يەتمەيتتى، بولۇپمۇ قارا خىزمەتچىلەرنىڭ ئايلىق مائاشى كونا پۇل ھېساۋىدا ئاران 5 مىڭ سەر بولۇپ، بىر كىشىنىڭ 10 كۈنلۈك تۇرمۇش خىراجىتىگىمۇ يەتمەيتتى. بالا-چاقىلىرىنى بېقىشتىن تېخىمۇ ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن يولداش ماۋزېمىن خادىملارنى قىسقارتىش، مائاشىنى كۆپەيتىشنى ئوتتۇرىغا قويدى، مالىيە نازارىتى باشلامچىلىق بىلەن خادىملارنىڭ يېرىمىنى قىسقارتتى، لېكىن باشقا نازارەتلەر بۇنىڭغا قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرمىدى. مۇزاكىرە قىلىش نەتىجىسىدە، ھەر قايسى نازارەت، ئىدارىلار، ۋالى مەھكىمىلىرى، شۇنىڭدەك ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەردىكى خادىملارنىڭ ئۈچتىن بىرىنى قىسقارتىش بەلگىلەندى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ناھىيىلەرنى بىرلىك قىلىپ، بىرىنچى دەرىجىلىك ناھىيە ھاكىملىرىنىڭ ئايلىق مائاشى 220 مىڭ سەر، 2-دەرىجىلىك ناھىيە ھاكىملىرىنىڭ ئايلىق مائاشى 200 مىڭ سەر، 3-دەرىجىلىك ناھىيە ھاكىملىرىنىڭ ئايلىق مائاشى 180 مىڭ سەر، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 1-دەرىجىلىك بۆلۈم ئەزالىرىنىڭ 90 مىڭ سەر، 2-دەرىجىلىكلەرنىڭ 80 مىڭ سەر، 3-دەرىجىلىكلەرنىڭ 70 مىڭ سەردىن، بۆلۈم باشلىقلىرى ۋە كاتىپلارنىڭ ھەممىسىنىڭ 120 مىڭ سەردىن، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى قارا خىزمەتچىلەرنىڭ ئايلىق مائاشى 45 مىڭ سەردىن قىلىپ بەلگىلەندى. يەنە جايلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇ جايلارنىڭ مائاشى ئەھۋالغا قاراپ ئاشۇرۇلدى ياكى كېمەيتىلدى. ھەرقايسى مەمۇرى مەھكىمىلەرنىڭ ۋە ئۆلكە دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ مائاش نىسبىتى ناھىيىلەرنىڭ مائاش نىسبىتىدىن ئازراق ئاشۇرۇلدى، لېكىن تېخنىك خادىملارغا ئىمكان قەدەر ئېتىۋار بېرىلدى.

ئومۇمى خامچوت تۈزۈپ چىقىلغاندىن كېيىن، قىزىل رەقەمنىڭ يەنىلا كۆپ ئىكەنلىگى سېزىلدى. شۇچاغدا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش باشلىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگوغا ياردەم بەرمەكچى بولغان ماددى ئەشيالارنى توشۇش ئۈچۈن، قۇمۇلغىچە بولغان ئارىلىقتا يول ئۈستىدە ترانسپورت شۆبە پونكىتى قۇرۇشقا، ئۈرۈمچى شەھىرىدە ترانسپورت باش پونكىتى قۇرۇشقا، ئەسلىدىكى مەنزىرىلىك جايلارغا بىرقانچە مېھمان كۈتۈش ئورنى سېلىپ، مال توشۇغۇچى خادىملارنى قايتىپ كەلگەندە كۈتۈۋېلىپ ئارام ئالدۇرۇشقا توغرا كەلدى. بۇ خەلقارا يولنى پۈختىلاپ، ترانسپورتنىڭ راۋان ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئەسلىدىكى ئاددى يول ۋە ناچار كۆۋرۈكلەرنى رېمونت قىلىش ۋە مۇستەھكەم قىلىشقا توغرا كەلگەنلىگى ئۈچۈن، تاشيول ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى ئاپتوموبىل ئىدارىسى كېڭەيتىلدى. نەنجىڭ ھۆكۈمىتى نۇرغۇن راسخوت ئېۋەتىپ بەردى، ئېۋەتكەن پۇلنىڭ ھەممىسى فرانسىيە پۇلى ئىدى، لېكىن شىنجاڭدا كونا

پۇل خەجلىنىۋاتاتتى، گەرچە شۇ چاغلاردا فرانسىيە پۇلىنىڭ كۇرسى چۈشۈشكە باشلىغان بولسىمۇ، لېكىن كونا شىنجاڭ پۇلىغا قارىغاندا، ئۇ پۇلنىڭ كۇرسى يەنىلا يۇقىرى ئىدى. نەتىجىدە ئېشىپ بېرىلگەن راسخوتقا ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن بىرقىسىم مال ئېلىپ شىنجاڭغا توشۇپ كېلىندى، شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ مالىيەسىدىكى قىزىل رەقەمنىڭ كۆپ قىسمى قاپلىۋېلىندى، ئۇنىڭدىن كېيىن دائىم راسخوت ئېشىپ تۇرۇلدى، بۇ، شىنجاڭ مالىيەسىگە ياردەم بېرىش رولىنى ئوينىدى.

1937 - يىلى خۇشۇكاڭ مالىيە باشقۇرغان مەزگىللەردە، 5 مىليون ئالتۇن رۇبلىلىق ئومۇمى قەرز پۇلنى ئۆز ئىچىگە ئالغان هالدا، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن دوللارنى بىرلىك قىلغان يېڭى پۇل بېسىش ماشىنىسى ۋە بىر دوللارلىق پۇل باسما سىنىكىسى (بېتى) سېتىۋېلىنىپ، قورغاس ئارقىلىق شىنجاڭغا كىرگۈزۈلدى، سوۋېت تەرەپ ئادەم ئېۋەتىپ ھېلىقى ماشىنىنى قۇراشتۇرۇپ بەردى ۋە پۇل بېسىشقا يېتەكچىلىك قىلدى، يەنە بىر تۈركۈم ياش ئىشچىلار قوبۇل قىلىنىپ ئۇلارغا ماشىنا قۇراشتۇرۇش ۋە ئىشلىتىش تېخنىكىسى ئۆگىتىلدى. زاۋۇتنىڭ ئورنى هازىرقى باسما زاۋۇتىنىڭ ئورنىدا ئىدى. بۇ زاۋۇت ئەسلىدە رەخت توقۇش زاۋۇتى بولۇپ، 1933 - يىلى ئەتىيازدا ئۈرۈمچى شەھرى چوڭ كوۋرۇكتە بولغان ئۇرۇشتا بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان ئىدى، شۇڭا خۇشۇكاڭ مۇشۇ بۇزۇلغان زاۋۇتتىن پايدىلىنىش ئۈچۈن، روەن گۋاڭدىڭنى زاۋۇتنى رېمونت قىلىشقا مەسئۇل قىلىپ ئېۋەتتى. ماشىنىلار يۆتكەپ كېلىپ قۇراشتۇرۇلۇشقا باشلىغاندا، روەن گۋاڭدىڭ

زاۋۇتتا باشتىن - ئاخىر بۇ ئىشقا مەسئۇل بولدى. بۇ كېيىنكى چاغلاردا ماۋزېمىننىڭ پۇلنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، كونا پۇلنى بىكار قىلىپ، دوللارنى بىرلىك قىلغان يېڭى پۇل تارقىتىشىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىپ بەردى.

2. پۇل تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، سەرنى دوللارغا ئۆزگەرتىش، پۇل چىقىرىش ئىدارىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش

شىڭ شىسەي 1933 - يىلى 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى هاكىمىيەتنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، شەرقتىن چېتەيگىچە، غەربتىن ماناسقىچىلىكلا بولغان جايلارنى كونترول قىلغان ئىدى. كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمىدىن پايدىلىنىپ ماجۇڭيىڭنى مەغلۇپ قىلدى، ماجۇڭيىڭ قىسىملىرى جەنۇبىي شىنجاڭغا چېكىنگەندىن كېيىن، شىنجاڭ رايونى بىر قانچە ئەمىلى كۈچلەر دائىرىسىدە قالغان ئىدى: شىخونىڭ غەربىدىن ئىلىغىچە بولغان رايونلارنى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەلچىسى جاڭ زىخېڭ بېسىپ يېتىۋالدى، تۇرپان - پىچان تەرەپىنى ماجۇڭيىڭ ئىشغال قىلىۋالدى، قۇمۇل ۋىلايىتىنى يولۋاس كونترول قىلدى، ئالتاي رايونىنى ئوسمان بېسىپ ياتتى، پۈتكۈل جەنۇبىي شىنجاڭ تېخىمۇ قالايمىقانچىلىق ئىچىدە قالغان ئىدى. 1935 - يىلىغا كەلگەندە شىڭ شىسەي باشقۇرىدىغان جايلار قەشقەرگىچە كېڭەيدى، قاغىلىق، گۇما ۋە خوتەن رايونىنى ماجۇڭيىڭ كونترول قىلالاتتى، كېيىن ماجۇڭيىڭ سوۋېتكە كېتىدىغان چاغدا ئۆز قوشۇنىنى ماخۇسەنگە

ئاپشۇرۇپ بەردى. بۇ چاغدا شىڭ شىسەي ھوكۇمرانلىغىدىكى جايلار شىمالىي شىنجاڭ، شەرقىي شىنجاڭ ۋە قەشقەر ۋىلايىتىگىچە كېڭەيدى. قالايمىقانچىلىق بولغان بۇ ئىككى يىلدا، ئۆلكىلىك ھوكۇمەت ۋەزىيەتنى تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن 50 سەرلىك قەغەز پۇل تارقىتىشقا تايانغاشقا پۇل پاخاللىشىپ، ماددى ئەشيالار ئازىيىپ، مال باھاسى ئۆرلەپ كەتكەن ئىدى. ئۇ چاغلاردا قەشقەردە قەشقەر پۇلى خەجلىنەتتى، قەشقەر پۇلىنىڭ بىر سەرلىگى كونا پۇلنىڭ 18 سەرىگە تەڭ ئىدى؛ ئىلىدا يەنە ئىلى پۇلى خەجلىنەتتى. شۇڭا پۇل چىقىرىش تۈزۈمى ناھايىتى قالايمىقان ئىدى. ئىقتىسات گۇمران بولۇشقا يۈزلەنگەن ئەنە شۇنداق چاغلاردىمۇ، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى خۇشۇكاڭ، مائاۋىن نازىرى ۋاڭ يۈكلۈ نۇرغۇن چارىلارنى ئىزدەپ، بۇنداق خاراپ ۋەزىيەتنى تۇتۇپ تۇرغان ئىدى. 1936-يىلىغا كەلگەندە مالىيە ئەھۋالى پەيدىن-پەي ياخشىلاندى. 1937-يىلى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى 6-دىۋىزىيىنىڭ دىۋىزىيە قوماندانى ماموت مەغلۇپ بولۇپ ھىندىستانغا قېچىپ كەتتى، ماخۇسەن بولسا يەنە پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ قەشقەر، ئاقسۇلارنى ئىشغال قىلىۋالدى، ئۇنىڭ ئالدىن يۈرەر قوشۇنلىرى كۇچارغىچە كەلدى. گەرچە بۇنىڭ ۋاقتى ئاران يۈز كۈن بولغان بولسىمۇ، لېكىن مالىيە يەنە بىر قېتىم قىيىنچىلىققا دۈچ كەلدى. بەختكە يارىشا، خۇشۇكاڭ مالىيە باشقۇرغان چاغدىكى بىر بولۇك تايانچىلار تېخى بار بولغاچقا، ھەر ھالدا قىيىنچىلىقتىن ئەپلەپ-سەپلەپ ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن مالىيە ئۆز يولىغا چۈشمىدى، يولداش ماۋزېمىن شىنجاڭ مالىيىسىنى باشقۇرغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن كونا پۇلنىڭ ئىناۋىتى ناھايىتى تۆۋەنلەپ كەتكەنلىگىنى ھېس قىلدى. شۇڭا ئۇ شىڭ شىسەي 3-قېتىملىق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى چاقىرغاندا، مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، غەزىنىدە ساقلىنىۋاتقان ئالتۇن، كۈمۈشنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقىپ كورگەزمە قىلىپ، ۋەكىللەرنى ئېكىسكۇرسىيە قىلدۇردى ھەمدە بۇنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، سەرنى دوللارغا ئۆزگەرتىپ، يېڭى پۇل تارقىتىلىدىغانلىغىنى ئېيتىپ، ۋەكىللەردىن ئۆز جايلىرىغا قايتقاندىن كېيىن بۇ ئىشنى خەلققە ئېيتىپ قويۇشنى تەلەپ قىلدى، بارلىق تەييارلىق ئىشلىرى پۈتكەندىن كېيىن كوپ مىقداردا دوللارنى بىرلىك قىلغان يېڭى پۇل تارقىتىپ ئەسلىدىكى 50 سەرلىك كونا پۇل بىلەن قەشقەر پۇلىنى ئەمەلدىن قالدۇردى. خەلقنى زىيان تارتقۇزماسلىق ئۈچۈن، پۇل تېگىشىش كۈنى ۋە تېگىشىش نىسبىتى بەلگىلەپ، كونا 2000 سەر پۇلغا يېڭى بىر دوللارلىق پۇل تېگىشىلىدىغان بولدى. شۇندىن كېيىن پۈتۈن شىنجاڭنىڭ پۇلى دوللار بىرلىگى بويىچە ھىساپلاندى. شۇ چاغدا مەن يەكەندە يېڭى بىر دوللارلىق پۇلغا 20 چوڭ نان ئالغىلى بولىدىغانلىغىنى كورگەن ئىدىم. ئۇ چاغلاردا تىرانسپورتتا قىيىنچىلىق بولغانلىغى ئۈچۈن، جەنۇبىي شىنجاڭغا دەسلەپتە 1 دوللارلىق ۋە 5 دوللارلىق پۇل ئېلىپ بېرىلىپ، 1 تىيىن، 5 تىيىنلىك ئۇششاق پۇل ئېلىپ بېرىلمىغاچقا، شەھەر ئاھالىسى پۇل خەجلەشتە (پارچىلاشقا) ئامال بولماي نان ئارقىلىق پۇل پارچىلاشنى يولغا قويدى. يېڭى پۇلنىڭ كۆرسىتى (قىممىتى) مۇقىم، ئىشلىتىشكە ئوڭاي بولغانلىقتىن خەلقنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. بۇ ۋاقىت — شىنجاڭ مالىيىسى قالايمىقانچىلىقتىن بىرلىككە كەلگەن بىر ۋاقىت بولدى.

1939 ـ يىلى قىشتا مەن جەنۇبىي شىنجاڭدىن قايتىپ كېلىپ، يولداش ماۋزېمىن بىلەن بىللە مالىيە نازارىتىدە ئىشلىدىم. تا 1942 ـ يىلى مەن شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قاماپ قويۇلغانغا قەدەر، ئايلىق مۇئاشىم 80 دوللار (بولۇم باشلىقى دەرىجىلىك) ئىدى. بۇ هال يولداش ماۋزېمىن مالىيە باشقۇرغان مەزگىللەردە پۇلنىڭ قىممىتى ئىزچىل تۈردە مۇقىم بولۇپ كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

3. مائاش دەرىجىسىنى بېكىتىش، كىرىم ـ چىقىم ئومۇمى خامچوتنى 2 ـ قېتىم تەڭشەش

ۋاقىت چەكلىمىسى ۋە شەرت ـ شارائىت پىشىپ يېتىلمىگەنلىكى تۈپەيلىدىن ۋە مەسىلىلەر ئەتراپلىق ئويلىنىلمىغانلىقتىن، ئالدىنقى قېتىم تۈزۈلگەن خامچوت ئىجرا قىلىنغاندا ئاز بولمىغان مەسىلىلەر كۆرۈلدى، مەسىلەن، خەلق ئىشلىرى نازارىتى، مالىيە نازارىتى، تەمىرات نازارىتى، مائارىپ نازارىتى قاتارلىق ئۆلكە دەرىجىلىك ئورۇنلار ۋە ۋالىي مەھكىمىلىرى، شۇنىڭدەك ناھىيە دەرىجىلىك بەزى ئورۇنلاردىكى كادىرلارنىڭ دەرىجىسى، خىزمىتى ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن مائاشىدا پەرق ناھايىتى چوڭ ئىدى. بۇنى ئاساسەن ئايرىم رەھبەرلەرنىڭ شەخسلەرگە بولغان كۆز قارىشى بويىچە مائاشنى خالىغانچە ئۆستۈرۈشى ياكى ئازايتىۋېتىشى كەلتۈرۈپ چىقارغان. كادىرلارنى ئىشلىتىشتە، كىم رەھبەر بولسا، شۇنىڭ گېپى گەپ بولاتتى، ئۇلار كىشىلەرنى مائاش ئارقىلىق جەلپ قىلىپ، ئۆز ئادەملىرىنى ئۆستۈرەتتى، مائاشىنى ئازايتىۋېتىشنى ۋاستە قىلىپ، ئۆزىنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىغانلارنى چەتكە قاقاتتى. قىسقىسى، شۇ مەزگىللەردە ئادەم ئارقىلىق ئىدارە قىلىشقا ئېتىبار بېرىلىدىغان، قانۇن ئارقىلىق باشقۇرۇشقا سەل قارايدىغان ئىستىل ئېغىر هالدا مەۋجۇت ئىدى، شۇنىڭدەك كادىرلار ئارىسىدىمۇ كېلىشەلىسە ئىشلەيدىغان، كېلىشەلمىسە كېتىدىغان ئىدىيە مەۋجۇت ئىدى. شۇڭلاشقا، شىنجاڭنى ئىدارە قىلىشتا ئەمەلدارلارنى قالايمىقان ئۆستۈرىدىغان، قالايمىقان بىكار قىلىۋېتىدىغان ئەھۋال ۋە داۋالغۇش ۋەزىيىتى پەيدا بولغان ئىدى. يولداش ماۋزېمىن يۇقۇرقى ناچار هالەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن قارار چىقىرىپ، بىزنىڭ بوغالتىر بولۇمىمىزگە ۋە غەزىنە بولۇمىنىڭ باشلىقى چېن چيەنگە هەرقايسى ئورۇنلارنىڭ مائاش دەرىجىسى جەدۋىلىنى تۈزۈپ چىقىشنى، ئىمكان قەدەر ئۆلچەمنى بىرلىككە كەلتۈرۈشنى تاپشۇردى.

مائاش دەرىجىسى جەدۋىلى توغرىسىدا: ئۆلكە دەرىجىلىك، ۋالىي مەھكىمە دەرىجىلىك ۋە ناھىيە دەرىجىلىكتىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىنى ئۆلچەم قىلىپ، بۇ ئۈچ دەرىجىلىك هۆكۈمەتلەرگە قاراشلىق سىرتقى ئورۇنلار ۋە هۆكۈمەتلەر قارمىقىدىكى ئورۇنلار، مەسىلەن، باج ئىدارىسى، مالىيە ـ سودا، جامائەت خەۋپسىزلىكى، دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق ئورۇنلىرى ۋە مەدەنىيەت ـ مائارىپ، پوچتا قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ مائاشىنى دەرىجىگە سېلىپ بەلگىلىك مائاش بەلگىلەش، تېخنىك خادىملار ۋە مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئەسلىدىكى مائاش تەمىناتىنى ساقلاپ قېلىش، مائاشى بەك تۆۋەن بولغانلىرىنىڭ مائاش دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈش، يۇقۇرىراق بولۇپ كەتكەنلىرىنىڭكىنى تۆۋەنلىتىۋەتمەسلىك، شۇ ئارقىلىق هەر دەرىجىلىك كادىرلارنى تۇرمۇشىنى قامدىيا ـ

لىغىدەك كىرىمگە ئىگە قىلىپ، ئۇلارنى تۇرمۇش غېمىدىن خالاس قىلىپ، خىزمەت ئورۇنلىرىدا خاتىرجەم ئىشلەيدىغان قىلىش، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرنىڭ كادىرلارنى خالىغىنىچە ئۇستۇرۇشىگە، چۈشۈرۈۋېتىشىگە ۋە مائاشىنى خالىغانچە ئۇستۇرۇش ئازايتىۋېتىشىگە رۇخسەت قىلماسلىق بەلگىلەندى. يۇقۇرقى بەلگىلىمە بويىچە بىز مائاش دەرىجىسى توغرىسىدىكى بىر تەپسىلى سېلىشتۇرما جەدۋەلنى تۈزۈپ چىقىپ يولداش ماۋزېمىننىڭ تەكشۈرۈشىگە يوللىدۇق، ماۋزېمىن تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، يەنە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلىپ تەستىقلىغاندىن كېيىن، ئالدىنقى قېتىمدىكى خامچوت تۈزۈش پرىنسىپى ۋە يېڭى مائاش ئۆلچىمى بويىچە خامچوت تۈزۈلدى. ئەككىنچىدىن، يولداش ماۋزېمىن ئوتتۇرىغا قويغان ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇپ، باج مەنبەلىرىنى ئېچىپ ئىشلەپچىقىرىش خادىملىرىنى كۆپەيتىپ، غەيرى ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرىدىكى خادىملارنى ئازايتىش كېرەك، دېگەن يولىيورۇقىغا بىنائەن، كارخانا ئورۇنلىرىنىڭ، مەسىلەن، سودا شىركىتى، ئالتاي ئالتۇن كېنى ئىدارىسى، مايتاغ نېفىت كېنى ۋە دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئېھتىياجى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە قاندۇرۇلدى. ئوقۇتقۇچى تەربىيەلەش ئۈچۈن، دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋى (ھازىرقى شىنجاڭ داشۆ قىزىل بىناسى) سېلىش ئۈچۈن، ئاساسىي قورۇلۇش چىقىمى ئاجرىتىلدى، خەلقنىڭ تەن ساغلاملىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، دوختۇرخانا ئۇسكۇنىلىرى كۆپەيتىلدى ۋە رېنتگېن ئاپاراتى ئىمپورت قىلىندى. باشقا ترانسپورت چىقىمى، ئاۋىئاتسىيە تەلىم - تەربىيە ئەترىتى خىراجىتى ۋە بەزى چوڭ تىپتىكى يىغىنلارنىڭ چىقىملىرى خامچوتقا كىرگۈزۈلدى. ھەربى خىراجەت ئۈچۈن يەنىلا ئۆتكەن قېتىمدىكى چارە بويىچە، دۆبەن مەھكىمىسى جىڭلى باشقارمىسى ۋە ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى خامچوت تۈزگەندىن كېيىن، خامچوتتىكى ئومۇمى سان ئۆلكە خامچوتىغا كىرگۈزۈلۈپ، قەرەلگە بولۇپ پۇل ئاجرىتىپ بېرىلدى. مالىيە نازارىتى قارمىقىدىكى پۇل چىقىرىش ئىدارىسىنىڭ ئۇسكۇنىلىرى ئاددى بولغاچقا، ئەسلىدە بار خادىملىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ باشقا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، زاۋۇتتىكى ئىشچىلار باسما زاۋۇتىغا (ھازىرقى چوڭ كۆۋرۈك ئەتراپىدىكى باسما زاۋۇتى) ئەھۋالغا قاراپ ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ھەمدە كېيىنكى چاغلاردا خەجلەنگەن دوللارنى بىرلىك قىلغان يېڭى پۇلنى بېسىش ۋەزىپىسىگە باسما زاۋۇت مەسئۇل قىلىندى. شۇنداق قىلىپ، بەزى زۆرۈر بولمىغان قوشۇمچە ئاپاراتلار قىسقارتىلىپ، چىقىم كۆپ مىقداردا تېجەپ قېلىندى.

پۇلنىڭ قىممىتى مۇقىملاشتۇرۇلغان، باج كىرىمى ئاشۇرۇلغانلىقتىن، يېڭىدىن پۇل بېسىشقىمۇ كۆپ ئېھتىياج قالمىغاچقا، باسما زاۋۇتنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسلىك كىتاۋى قاتارلىق باسما بۇيۇملارنى قوشۇمچە بېسىش قارار قىلىندى، بۇنىڭدىن قىلغان كىرىم ئارقىلىق بۇ زاۋۇت ئاساسىي جەھەتتىن ئۆز - ئۆزىنى قامدىدى، يېتىشمىگەن قىسمىغا مالىيە نازارىتى قوشۇمچە ياردەم پۇلى بەردى. ياردەم بېرىلگەن پۇل ئەسلىدىكى پۇل چىقىرىش ئىدارىسىنىڭ ئومۇمى چىقىمىنىڭ ئوندىن بىرىگىلا توغرا كەلدى. مۇشۇنداق تەرتىپكە سېلىنىشلار ئارقىلىق بۇرۇنقىدەك قالايمىقان پۇل تارقىتىش، پۇل پاخاللىقى قاتارلىق

ھادىسىلەر بىراقلا تۈگىتىلدى. يېڭى بېسىلغان پۇل يېتىشمەي قېلىپ، تولۇقلاشقا توغرا كەلگەندە، يولداش ماۋ زېمىننىڭ بىۋاسىتە تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈلدى ھەمدە يېڭى پۇل قىممىتىنىڭ ئاخىرغىچە مۇقىم بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۇلكىنىڭ ھەرئايلىق پۇل تارقىتىش پىلانى ئاز بولۇشقا يول قويۇلىدىكى، ئېشىپ كېتىشكە يول قويۇلمايدۇ، دېگەن پىرىنسىپ بويىچە تۈزۈلىدىغان بولدى. بۇرۇنقى پۇل چىقىرىش ئىدارىسى تاش مەتبە تېخنىكىسى ئارقىلىق پۇل باسىدىغان بولغاچقا، ئىش ئۈنۈمى تۆۋەن، ئادەم كوپ ئىدى. شۇڭلاشقا، پۇل بېسىش، نومۇر سېلىش، تامغا بېسىش قاتارلىق رەسمىيەتلەرنى ئىگەللەش ئۈچۈن نۇرغۇن نازارەتچىلەرنى ئېۋەتىشكە توغرا كېلەتتى، پۇل ئاشۇنداق بىر قانچە رەسمىيەتلەر ئارقىلىق ئاندىن غەزىنىگە كىرگۈزۈلەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن، شۇ چاغدا مالىيە نازارىتىدە بۇ ئىشقا مەسئۇل قىلىش ئۈچۈن پۇل بولۇمى (ۋاقىتلىق بولۇم باشلىقى جاڭ تۈگجىۋ ئىدى) تەسىس قىلىندى. يولداش ماۋ زېمىن پۇل چىقىرىش ئىدارىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرغانلىقى ۋە خادىملارنى قىسقارتىپ مائاشىنى ئۆستۈرۈش قاتارلىق تەدبىرلەرنى قوللانغانلىقى ئۈچۈن، نۇرغۇن خادىملار قىسقارتىلىپلا قالماي، بەلكى نۇرغۇن چىقىم تېجەپ قېلىندى. خادىملارنى قىسقارتىش ئۇسۇلى: خىزمەت ئىشلەيمەن دېگەنلەرنى قايتىدىن خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇش، خىزمەت ئىشلەشنى خالىمىغانلارغا ئۈچ ئايلىق مائاش بېرىش، تىرىكچىلىك يولىنى ئۆزى تېپىشتىن ئىبارەت بولدى. ئۇ چاغلاردا شىنجاڭدا ئىختىساسلىق خادىملار بىر قەدەر ئاز ئىدى، لېكىن، ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ خىزمىتى پەيدىن-پەي قانات يايدۇرۇلغاچقا، خادىملارغا بولغان

ئېھتىياج كوپ ئىدى، شۇڭلاشقا گەرچە بەزى خادىملار، قىسقارتىلىۋەتكەندىن كېيىنمۇ يەنىلا خىزمەت تاپالايتتى، ئىشسىزلىق ھادىسىسى كورۈلمەيتتى.

٤. مالىيە كەسپىي مەكتىۋى ئېچىپ، مالىيە خادىملىرىنى تەربىيىلەش

1938 - يىلى يولداش ماۋ زېمىن مالىيە نازارىتىنىڭ مۇدىر كاتىۋى نامۇيىڭنى مالىيە كەسپىي مەكتىۋى ئېچىش تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلەشكە ئاجراتتى، ئۈرۈمچى شەھىرىدىن ئىككى سىنىپقا 40 تىن 80 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىندى، ئەسلىدە بار ئۆيلەر مەكتەپ ئۆيى قىلىندى، مەكتەپنىڭ ئۈسكۈنىلىرى ئاددى بولسىمۇ، لېكىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ سۈپىتىگە قاتتىق تەلەپ قويۇلدى. بىر مەزگىل تەييارلىق قىلىش ئارقىلىق، ئوقۇغۇچىلار ئەسلىدىكى سەۋىيىسىگە قاراپ، "ئا" سىنىپ، "ب" سىنىپ دەپ ئىككى سىنىپقا ئايرىلدى. دەسلەپكى مەزگىللەردە نامۇيىڭ مەكتەپكە ئىلمىي مۇدىر بولدى، كېيىن ئۇ سىرتقا خىزمەتكە يۆتكىۋېتىلگەندىن كېيىن، ئىلمىي مۇدىرلىققا سەي گۇاڭخۇا تەيىنلەندى. يولداش ماۋ زېمىن شۇ چاغدىكى مالىيە ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، پۈتكۈل مالىيىگە مۇناسىۋەتلىك تەدبىرلەردىن دەرس ئۆتتى. ئەسلىدىكى پىلان بويىچە "ئا" سىنىپ بىر يىلدا، "ب" سىنىپ ئىككى يىلدا ئوقۇش پۈتتۈرمەكچى ئىدى، مالىيىگە ئادەم جىددىي ئېھتىياجلىق بولغاچقا "ئا" سىنىپ بىر يىلدا، "ب" سىنىپ مۇددەتتىن بۇرۇن بىر يېرىم يىلدا ئوقۇش پۈتتۈردى، "ئا" سىنىپنىڭ

ئوقۇغۇچىلىرى مەركىزىي ترانسپورت ھەيئىتى باش پونكىتى ۋە شۆبە پونكىتلىرىغا تەقسىم قىلىندى ھەم مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق باشقا ئورۇنلارغىمۇ بىر قىسمى يۆتكەپ بېرىلدى. ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەرنىڭ باج خىزمىتىنى كۈچەيتىش ئۈچۈنمۇ بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. "ب" سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى جەنۇبىي شىنجاڭغا ھەر قايسى ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرىنىڭ مائاۋىن باشلىقى قىلىپ ئېۋەتىلدى.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئېچىلغاندا، شىڭ شىسەي قاتناشتى ھەم سۆز قىلدى. جەنۇبىي شىنجاڭغا خىزمەتكە ماڭىدىغان چاغدا، شىڭ شىسەي ئۇلارنى دۇبەن مەھكىمىسىگە يىغىپ زىياپەت بەردى ۋە نۇرغۇن يولىيورۇقلارنى كۆرسەتتى. بۇ ئوقۇغۇچىلار شۇ چاغلاردىلا ئەمەس كېيىنكى چاغلاردىمۇ شىنجاڭ مالىيىسى ئۈچۈن ياخشى رول ئوينىدى.

يولداش ماۋ زېمىن ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتكەندە بولسۇن ياكى كېيىنكى چاغلاردا خىزمەتچى خادىملارغا نۇتۇق سۆزلىگەندە بولسۇن، ھامان ئىستاتىستىكا خىزمىتىنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلەيتتى. ئۇ: ئىستاتىستىكا خادىملىرى بەزى سانلارنى جەملەش بىلەنلا ئىش پۈتمەيدۇ، ئىستاتىستىكا ماتىرىياللىرىغا ئاساسلىنىپ، مەسىلىلەرنى بايقىشى، مەسىلىلەرنى تەھلىل قىلىشى، مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشى ۋە ھەل قىلىشى لازىم، دەيتتى، شۇنىڭدەك يەنە ئىستاتىستىكا خىزمىتىنىڭ ۋاقتىدا بولۇشىنى تەكىتلەيتتى، شۇڭلاشقا ئۇ مالىيە خىزمىتىنى باشقۇرغان مەزگىللەردە ئالاھىدە مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ، پۈتۈن

شىنجاڭنىڭ مالىيە ۋە ئىقتىسادىي جەھەتلەردىكى سانلىق ماتىرىياللارنى توپلاتقۇزغان ئىدى. مەسىلەن، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيىلىرىنىڭ غەللە-پاراق، چارۋىچىلىق بېجى، ھەر خىل باج كىرىمىگە ئائىت كونكرىت رەقەملەر، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيىلىرىدە ئەمەلى بار بولغان ئات، كالا، قوي، توگە، ئېشەكلەرنىڭ كونكرىت سانى، ئەمەلى تىرىلغۇ يەرنىڭ مو سانى، ئاساسلىق چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ جايلىشىش ئەھۋالى، ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەرنىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى، تۇرمۇشقا كېرەكلىك ئاساسلىق ماللارنىڭ باھا ئەھۋالى، ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى ئەمەلدارلارنىڭ كىرىمى، مۈلۈك بېجى كىرىمى، تاشقى سودىدىكى ئىمپورت ۋە ئېكسپورت ئەھۋالى ۋە ئۇنىڭغا ئائىت كونكرىت سانلار، ھەر يىللىق كىرىم-چىقىم خامچوتى ۋە نەخچوتى سانلىرى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى مالىيە ھەيئىتى مەسئۇل بولۇپ جەملەيتتى، شۇ چاغدا يولداش ماۋ زېمىن مالىيە ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى ئىدى، جىڭلى باشقارمىسى، ئاشلىق، كىيىم-كېچەك تەمىنات باشقارمىسى، قۇرۇلۇش باشقارمىسى ۋە بانكا قاتارلىق ئورۇنلاردىكى رەھبىرىي كادىرلار مالىيە ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى ئىدى، مەن مۇدىر كاتىپ ئىدىم، مالىيە نازارىتىنىڭ يەنە بىر كۆزەتكۈچىسى خۇي ۋېنكەي مېنىڭ ياردەمچىم ئىدى، شۇڭلاشقا يۇقۇرىدا ئېيتىلغان ئىستاتىستىكا ماتىرىياللىرىنى مەن ئۆزەم مالىيە نازارىتىنىڭ ھەر قايسى بۆلۈملىرىدىكى ئىستاتىستىكا خادىملىرىدىن ئېلىپ جەملەيتتىم. شۇندىن كېيىن ماۋ زېمىن خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا يۆتكەلدى، بانكىنىڭ باشلىقى

ساڭ گۇفېڭ مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقىنى قوشۇمچە ئۇستىگە ئالدى. بىر قېتىم ساڭ گۇفېڭ مەندىن: "يولداش ماۋ زېمىننىڭ بىر كىچىك خاتىرە دەپتىرى بار ئىكەن، ئۇنىڭدا پۈتۈن شىنجاڭغا ئائىت ماتىرىياللار خاتىرىلەنگەن. مېنىڭچە بۇ خاتىرە ناھايىتى ياخشى خاتىرە ئىكەن، بۇلارنى كىم خاتىرىلەپ بەرگەنلىكىنى بىلەمسىز؟" دەپ سورىدى. مەن شۇنىڭغا ئوخشايدىغان يەنە بىر خاتىرىنى ئېلىپ: "مۇشۇنىڭغا ئوخشاش خاتىرىمىكەن؟" دەپ سورىدىم، ئۇ: "ھەئە، بۇمۇ يولداش ماۋ زېمىن قالدۇرۇپ كەتكەن خاتىرىمۇ؟" دېدى. مەن: "ياق، بۇ مېنىڭ خاتىرەم، ئۇ خاتىرىسىنى ئۆزى ئەكەتكەن، سىزگە لازىم بولسا بۇ خاتىرىنى سىز ئېلىپ كېتىڭ، مەندە ماتىرىيال بار، كۆپىيىمۇ بار، ئۆزەم يەنە بىرنى كۆچۈرىۋالاي" دېدىم. ئۇ خۇرسەن بولۇپ "بەك ياخشى ئىش بولدى" دېدى. مەن: "بىزنىڭ ئۇسۇلىمىز شۇنداق ئىدىكى، ھەر قېتىمقى ئىستاتىستىكا ماتىرىياللىرى كۆپەيگەن ھامان، مەن ئالدى بىلەن ئۇنى دەپتىرىمگە خاتىرىلەپ، ماۋ زېمىنغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئۇنىڭ دەپتىرىنى ئېلىپ ھېلىقى ماتىرىياللارنى خاتىرىلەپ بېرەتتىم، ئاشۇنداق ئالماشتۇرۇپ تۇرغاچقا ماتىرىياللارنى كۆرۈپ تۇرۇش تەسىرگە ئۇچرىمايتتى» دېدىم. ساڭ گۇفېڭ: "بۇ ئۇسۇل ناھايىتى ياخشى ئىكەن، بىزمۇ داۋاملىق مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە ئىش قىلايلى" دېدى. 1942 ـ يىلى ساڭ گۇفېڭ بىلەن مەن ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغانلىقتىن بۇ ئۇسۇل داۋاملاشتۇرۇلمىدى. يولداش ماۋزېمىن ئىستاتىستىكا ماتىرىياللىرىغا ئەھمىيەت بەرگەچكە، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ مالىيە ئەھۋالىنى خۇددى قولىدەك بىلەتتى، شۇڭلاشقا ئۇ مالىيە باشقۇرغان مەزگىللەردە مالىيەدىكى زور مەسىلىلەر پىلانلىق ھالدا بىر تەرەپ قىلىنىپ، مالىيە كەسپى بويىچە بىر قاتار ئىسلاھاتلار ئېلىپ بېرىلىپ، شىنجاڭنىڭ قالايمىقان ۋە زىيان كۆرۈپ تۇرىدىغان مالىيەسى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇلۇپ، قەدەممۇ ـ قەدەم توغرا يولغا چۈشۈرۈلدى، بۇنىڭدا ئىستاتىستىكا ماتىرىياللىرىغا ئەھمىيەت بېرىش — پايدىلىق شەرتلەرنىڭ بىرى ئىدى.

5. ھەربىي ئاشلىق تەمىناتىنى بىر تۇتاش پىلانلاپ، ئۈزۈل ـ كېسىل ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش

1940 ـ يىلى كۈزدە مەن مالىيە نازارىتىنىڭ بولۇم باشلىقلىقىدىن مالىيە ھەيئىتىنىڭ مۇدىر كاتىپلىقىغا يۆتكەلدىم. ئەسلىدىكى پىلاندا بىر قىسىم قابىل تايانچىلار ئاجرىتىلىپ، تەشكىلىي ئاپاراتلار تولۇقلىنىپ، مالىيە تارماقلىرىنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتى كۈچەيتىلمەكچى ئىدى، نەتىجىدە بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشمىدى. ئادەم كۈچى جەھەتتە، ئالاقىدار تارماقلارنىڭ رەھبەرلىكى ھېلىقى ھەيئەت ئەزالىقىنى ئۈستىگە ئالغاندىن باشقا، ئەمەلىي خىزمەتنى مەن ۋە يولداش ماۋزېمىن ئىككىمىزلا ئىشلىدۇق. ئۇ ماڭا بىر ماتىرىيالنى كۆرسەتتى، ماتىرىيالنىڭ مەزمۇنى پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەربىي قىسىملارنىڭ ئوزۇقلىنىش ئەھۋالى ۋە كونكرېت سانلاردىن ئىبارەت ئىدى. ئۇ ماڭا مۇنداق دېدى: "بۇ ھەربىيگە ئائىت مۇتلەق مەخپىي ھۆججەت، بۇنى ماڭا دۇبەن بەردى، ئۆزىڭىز چىڭ ساقلاپ، ھەربىي قىسىملارنىڭ تەمىنلىنىش ئەھۋالىنى مۇشۇ بو-

يىچە ئىگەللەك، مەن سىزگە ئىشىنىمەن، بۇنى سىز ماڭا ئۇبدان ساقلاپ بېرىڭ، ھەر قېتىم كورۇپ بولغاندىن كېيىن پەچەتلىۋېتىڭ. ھەربى قىسىملارنىڭ تەمىناتىنى مۇزاكىرە قىلغاندا، مۇزاكىرە ھەربى مەسىلىلەرگە تاقالسا، ئۇلارغا قىسمەن سانلارنى ئېغىزدىلا دەپ بېرىڭكى، ماتېرىيالنى كورسەتمەڭ. شۇنىڭدەك، ھەربى مەخپىيەتلىكنىڭ مۇھىملىقىنى بىلىشنى ئاگاھلاندۇرۇش كېرەك. ھازىر ئاشلىق، كىيىم-كېچەك باشقارمىسىنىڭ باشلىغى دائىم ئالماشتۇرۇلىۋاتىدۇ، بولۇپمۇ ھازىرقى باشلىغى بىر گالۋاڭ نېمە، ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ، خامچوتنى كوپەيتىشنىلا، پۇلنى پاتىراق ئېلىشنىلا بىلىدۇ. راست گەپنى ئېيتسام، بەلگىلەنگەن ھەربى خامچوتنى ئۇ، كورمىدى، شۇڭا ھە دىسىلا پۇل تەلەپ قىلىدۇ. بۇ ئىشنى يەنىلا ئىككىمىز ئىشلەيلى دەپ ئويلاۋاتىمەن. تەلىيىمىزگە يارىشا قولىمىزدا پۇتۇن شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلىرىدە پاراق ئۇچۇن ئېلىنغان بۇغداي، گۇرۇچ ۋە قارا ئاشلىق، شۇنىڭدەك ھازىر نەخ بار چارۋا — قوي، بارلىق باج كىرىمى سانى قاتارلىقلارغا ئائىت كونكىرىت ماتېرىياللار ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللار بار، ھازىر مۇشۇ ماتېرىياللارغا ئاساسەن بۇرۇن بىز ھەربى قىسىملارنى ئاشلىق، يەم-خەشەك بىلەن تەمىنلىگەن ئەھۋاللارنى ۋە سىز قەشقەردە باج ئىدارىسىنىڭ باشلىغى بولغان چاغدا قەشقەردە تۇرۇشلۇق ھەربىلەرنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا ئىگەللىگەن ئەھۋاللارنى بىرلەشتۇرۇپ، ھەربى تەمىنات ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى ھەيئىتى سالاھىيىتىڭىز بىلەن ئىشلەۋەسىڭىز بولىدۇ. ئۇ چاغلاردا ھەربى تەمىنات ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى قەشقەر گارنىزون سىلىڭبۇسەنىڭ سەنەۋجاڭى جياڭ يۇيفېن ئىدى، كونىشەر ناھىيىسى بىلەن يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىرى ۋە بانكا باشلىقلىرى بۇ ھەيئەتنىڭ ئەزاسى ئىدى، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، كونكىرىت سانلارنىڭ ھەممىسىنى سىز بىلەن بانكا باشلىغى فەن جۇيى ئىككىڭلار ئىشلىگەن ئىكەنسىلەر، يەنە كېلىپ سىز يېڭىشەر، يەكەن قاتارلىق ناھىيىلەردە ھاكىم بولغان. سىز شىنجاڭلىق، جەنۇبى شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى تولۇق بىلىپلا قالماستىن، شىمالى شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنىمۇ مەندىن كوپ بىلىسىز. مېنىڭ پىكرىم مۇنداق: ھەربى قىسىملارنىڭ جايلاردا ئورۇنلىشىش سانى، بۇرۇن بىز ھەربى قىسىملارنى ئاشلىق، يەم-خەشەك بىلەن تەمىنلىگەن بەزى ئەھۋاللار ۋە ئومۇمى پىرىنسىپقا ئاساسەن، بىر تۇتاش پىلانلاپ ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئەتراپلىق ئويلۇنۇپ، تەمىنلەشنىڭ بىر چارىسىنى يېزىپ چىققاندىن كېيىن ئىككىمىز يەنە مۇزاكىرىلىشىپ قارار قىلايلى" دىدى. مېنىڭ ئېسىمدە قېلىشىچە، شۇ چاغدا يولداش ماۋزېمىننىڭ يوليورۇقىغا بىنائەن، تەمىنات پىلانى تۇزۇپ چىقتىم، ئۇنى ماۋزېمىن تولۇقلىغان ۋە ئوزگەرتىش كىرگۇزگەندىن كېيىن، ھەم چوڭقۇر مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتىپ چىققاندىن كېيىن، ئاندىن ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ ئىجرا قىلىشىغا ئۇقتۇرۇش قىلدۇق. بېكىتىلگەن ھەربى تەمىنات چارىسى مۇنداق ئىدى: 1 - ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەردە تۇرۇشلۇق ھەربىلەرگە بېرىلىدىغان ئۇن ئوچۇن، ھەربى قىسىم ئاي بويىچە ھوججەت يېزىش، شۇ جايدىكى باج ئىدارىسى بىر دەن بۇغداينى 90 جىڭ ئۇنغا، بىر يېرىم جىڭ بۇغداينى بىر جىڭ تۇت سەر گۇرۇچكە سۇندۇرۇپ بۇغداي بېرىش، جەنۇبى شىنجاڭدىكى ھەربى ئاتلارغا بىردەك كوممە قوناق، شىمالى شىنجاڭدىكى ھەربى ئات-

لارغا ئاققوناق بېرىش، قىزىل قوناقنى ھىساپلاش ئۆلچىمى قىلىش، ئەگەر جايلاردا قىزىل قوناققا سوندۇرۇپ ئاققوناق ياكى نوقۇت بەرگەن بولسا، تەمىنلىنىدىغان سانىنى ئۆزگەرتمەسلىك، باھا پەرقىنى ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى بەلگىلىمە بويىچە سوندۇرۇپ ھىساپلاش، كېيىن قالغان قىسمىنى ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى مالىيە نازارىتىنىڭ بىر ياقلىق قىلىشىغا يوللاش. شىمالىي شىنجاڭدىكى كوممە قوناق چىقىدىغان ناھىيىلەردە كوممە قوناق بېرىش، تارباغاتاي ۋىلايىتىدە بىر جىڭ قوناقنى ئىككى جىڭ سۇلۇغا سوندۇرۇپ سۇلۇ بېرىش؛ 2 - ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرى غەللە - پاراق ئالغاندا، ھەربىلەرگە كېرەكلىك ئاشلىق ۋە ھەربىي ئاتلارغا كېرەكلىك يەم - خەشەكلەرنى ئېھتىياج بويىچە ئېلىش، يېتىشمىگەن قىسمىنى ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى ناھىيىلەر بىلەن بىرلىكتە شۇ جايدىن سېتىۋېلىش؛ 3 - ناھىيىلەردە تۇرۇشلۇق ھەربىلەرنى شۇ ناھىيىلەردىن ئېلىنغان نەرسىلەر بىلەن تەمىنلەپ كەتكىلى بولمىغاندا، خوشنا ناھىيىلەردىن يۆتكەپ تەمىنلەش، يەنىلا يېتىشمىسە، سېتىۋېلىش؛ 4 - ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى پىلان تۈزۈش، بۇ پىلاننى مالىيە ھەيئىتى تەكشۈرۈپ بېكىتكەندىن كېيىن مالىيە نازارىتى پىلان بويىچە قەرەلگە بولۇپ پۇل ئاجرىتىپ بېرىش. ئۈرۈمچى ۋىلايىتىدىكى ناھىيىلەردىن قىزىل قوناق، تۇرپان، پىچان، توخسۇن ئۈچ ناھىيىدىن ئاققوناق سېتىۋالغاندا، ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى ھەرقايسى ناھىيىلەر بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئالدى بىلەن شۇ ناھىيىلەردىكى ئاققوناق تېرىلغان يەر كۆلىمىنى ئېنىقلاپ،

ھەم يىغىپ ئېلىشقا بولىدىغان ھوسۇلنى ئالدىن مۆلچەرلەپ، ئاندىن سېتىۋېلىنىدىغان قارا ئاشلىقنىڭ سانىنى بەلگىلەش، بۇنى مالىيە ھەيئىتى تەكشۈرۈپ بېكىتكەندىن كېيىن ئاندىن سېتىۋېلىش. باھا ئۈچۈن پۇل قوشۇپ بېرىشكە توغرا كەلسە، مالىيە ھەيئىتىنى مالىيە نازارىتىنىڭ قەرەلگە بولۇپ پۇل ئاجرىتىپ بېرىشىگە ئۇقتۇرۇش قىلىش. ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى باھا ئۈچۈن ئاجرىتىپ بېرىلگەن مەخسۇس پۇلنى مەخسۇس ئىشقا ئىشلىتىشكە كاپالەتلىك قىلىش؛ 5 - پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەربىلەر ئائىلە تەۋەلىرىنىڭ تەمىناتى سانىنى ھەربىي ئاشلىق تەمىناتىغا كىرگۈزۈپ بىرلىكتە ئويلىشىش، ھەربىلەرنىڭ گۆش ئىستىمال قىلىش مەسىلىسىنى بەلگىلىمىدىكى ئۆلچەم بويىچە (ھەر بىر كىشى ھەر كۈنى 2 سەر قوي گۆشى يېيىش) باج ئىدارىلىرى ھەر يىلى ئالىدىغان باج بىلەن بىرلىكتە قوي ئېلىپ ھەل قىلىش، پۈتۈن يىللىق گۆش تەمىناتى ئۈچۈن قىسىملارغا قوي بېرىش، قوينى قىسىملار ئۆزى بېقىش ياكى باشقىچە ئورۇنلاشتۇرۇش؛ 6 - ۋىلايەت، ناھىيىلەردە تۇرۇشلۇق قىسىملار كۆمۈر يوق جايلاردا تۇرغان بولسا، يەنىلا بۇرۇنقى چارە بويىچە، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەر ئايرىم - ئايرىم ھالدا قىسىملارنىڭ تاماق ئېتىش ۋە ئىسسىنىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئوتۇننى مۇۋاپىق ھالدا باھا بويىچە ئالدىن پۇل بېرىپ دىخانلاردىن سېتىۋېلىش. كۆمۈر چىقىدىغان جايلاردا پىلان بويىچە خامچوتقا كىرگۈزۈپ، قىسىملار ئۆزى كۆمۈر سېتىۋېلىپ، ئۆزى توشۇش، ئاتلارغا كېرەكلىك ئوت - سامانىنى بېدىنى ئۆلچەم قىلىپ ھىساپلاش، ئىشلەپچىقىرىلغان بېدە چەكلىك بولۇپ، بېدە

بىلەن تەمىنلەپ كەتكىلى بولمىسا، قوناق شېخى، سامان بېرىش، بۇنى بۇرۇنقى چارە بويىچە قىسىملار بىلەن ناھىيىلىك ھۆكۈمەت مۇزاكىرە قىلىپ تەمىنلەش؛ 7 - چېگرىدىكى قىسىملارغا كېرەكلىك ئوزۇق - تۈلۈك، ئوتۇن - سامىنىنى، بۇرۇنقى چارە بويىچە ناھىيىلىك ھۆكۈمەت مەسئۇل بولۇپ تەمىنلەش، باج ئىدارىسى ئاشلىق، يەم - خەشەك بىلەن تەمىنلەش. ترانسپورت مەسىلىسىنى ھەربىي قىسىملار تۇرۇشلۇق ناھىيىلەر بىر تۇتاش ھەل قىلىش، ئەگەر چېگرا ئىشلەپچىقىرىش رايونلىرىغا يېقىن بولسا، شۇ رايونلاردىن ئۆزلىرى سېتىۋېلىش ئارقىلىق ترانسپورت كۈچىنى تېجەش؛ 8 - قىش پەسلى يېتىپ كەلگەندە، قاتتىق قار يېغىپ، تاغ يوللىرى ئېتىلىپ قېلىش ئېھتىمالى بولسا، ئىمكانىيەت يار بەرسە، قىشلىق ئاشلىق، يەم - خەشەك، ئوتۇن - سامىنى تاغ يولى ئېتىلىپ قېلىشتىن بۇرۇن توللۇق توشۇۋېلىش، جەنۇبىي شىنجاڭدا كۆپرەك ئىشەك بىلەن توشۇلىدۇ. ھادىسە يۈز بېرىپ يامان تەسىر پەيدا قىلىشتىن ساقلىنىش ۋە يۈك توشۇغۇچى دېخانلارنىڭ ئىسسىنىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت يۈك توشۇغۇچى دېخانلارنىڭ يول ئۈستىدىكى ياتاق، تاماق مەسىلىسىنى بىر تۇتاش ئويلىشىش؛ 9 - يۇقۇرقى چارىلارنى ئىجرا قىلىش داۋامىدا كۆرۈلگەن مەسىلىلەرنى ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى ئاشلىق، يەم - خەشەك بۆلۈمىدىكى مەسئۇل كادىرلار دائىم مالىيە ھەيئىتى ئىشخانىسى بىلەن ئالاقىلىشىپ ۋاقتىدا ھەل قىلىش. زور مەسىلىلەر توغرىسىدا كونكرېت پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇش، ئۇنى مالىيە ھەيئىتى بىلەن ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى تۇتاش ھەل قىلىش؛ 10 - ۋىلايەت، ناھىيىلەردە بولۇنۇپ تۇرغان قىسىملار يۆتكەلسە ياكى كۆپەيتىلسە، مالىيە ھەيئىتى بىلەن ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى تەمىنلەش مەسىلىسى توغرىسىدا، ئىمكان قەدەر ئالدىن پىلان تۈزۈپ، ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ يۇقۇرقى چارىلاردىن پايدىلىنىپ ئىجرا قىلىشىنى ئۇقتۇرۇش.

يۇقۇرقى چارىلار يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسى ئاشلىق، يەم - خەشەك بۆلۈمىنىڭ باشلىقى يولداش لىڭ شاۋخۇانى دائىم مەن بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرۇشقا بەلگىلىدى. بۇ يولداش كۆپ يىللاردىن بېرى ھەربىي تەمىنات خىزمىتىنى بېجىرىپ كۆپ تەجرىبىگە ئىگە بولغانلىقتىن، ئالاقىدار ناھىيە، ئىدارىلارنىڭ ئەھۋالىنى پىششىق بىلەتتى، ئۆزىمۇ ئالاقىدار نۇرغۇن ماتېرىياللارنى توپلىغان، كەسپىكە كامىل، چارە - تەدبىرلىك ئىدى. شۇڭا بۇ چارە يولغا قويۇلغان مەزگىللەردە ئىش ئوڭۇشلۇق بولدى. كېيىن، گەرچە يولداش ماۋزېمىن خەلق ئىشلىرى نازارىتىگە يۆتكۈلۈپ كەتكەن ۋە مەنمۇ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قاماپ قويۇلغان بولسامۇ لىڭ شاۋخۇا ئاشلىق، كىيىم - كېچەك باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەرنىڭ ھەربىي تەمىنات ئەھۋالى ئىزچىل ھالدا نورمال بولۇپ كەلدى. بۇ بىر باسقۇچتا، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەربىي قىسىملارنىڭ تەمىناتىغا دەخلى يەتمىگەنلىكى ۋەجىدىن ۋەزىيەت مۇقىم بولدى، بۇنى يولداش ماۋزېمىنىڭ مالىيە ۋە ھەربىي تەمىنات خىزمىتىگە ئەستايىدىل مەسئۇل بولۇپ، ئەتراپلىق چارە قوللانغانلىقىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ.

6. پۈتۈن شىنجاڭدا قىسىملارنىڭ ئورۇنلىشىش ئەھۋالى

1933 - يىلى شىڭشىسەي شىنجاڭنى ئىدارە قىلغاندىن كېيىن، شىنجاڭدا قىسىملار ناھايىتى كۆپىيىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۆز قوشۇنلىرىدىن باشقا، سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شىنجاڭغا كەلگەن ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى پىدائىي قوشۇن ۋە جىن شۇرېن قوشۇنىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان قوشۇن، شۇنىڭدەك مامۇتنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مىللىي قوشۇنى بار ئىدى. 1940 - يىلى شىنجاڭ پەيدىن - پەي بىرلىككە كەلگەن ۋە ۋەزىيەت بىر قەدەر تىنچ بولغان ئەھۋال ئاستىدا، كۆپ قېتىم ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، پۈتۈن شىنجاڭدىكى قىسىملاردا ئاران ئۈچ مىڭ ئادەم قالدى. ھەربىي مەكتەپنىڭ ئىككى قارارلىق كۇرسىدا بىرلا ۋاقىتتا تەربىيە كۆرگەن ئوقۇغۇچىلارنى قوشقاندىمۇ يەنىلا 4 مىڭ كىشىگە يەتمەيتتى. قومۇلدىكى 8 - پولكنىڭ ئادەم سانى ئېنىق بولمىغاچقا ئىشتاتقا كىرگۈزۈلمىگەندىن باشقا، ئۈرۈمچى شەھىرىدە بىر مىخانىكىلاشقان بىرىگادا (لۈي) بار ئىدى. شىڭشىسەينىڭ ئىنىسى شىڭشىچى بىرىگادا لۈيجاڭى ئىدى. باشقا قىسىملار پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ئاساسلىق ناھىيىلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئىدى. جۇڭگو-سوۋېت چېگرىسىدا چېگرا قىسىملىرى يوق ئىدى. قومۇلدىكى 8 - پولك سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قورال - جابدۇقلىرى بىلەن قوراللانغان بولۇپ، تەمىنات جەھەتتە قانچىلىك چىقىم قىلسا شۇنچىلىك بېرىلەتتى، پۈتۈن 8 - پولكقا نىمە لازم بولسا شۇ جاينىڭ ئۆزىدە تەمىنلىنىپ، 8 - پولكتىن ھوج

جەت ئېلىناتتى، باھا پۇلى ۋە ترانسپورت پۇلى 5 مىليون ئالتۇن رۇبلىلىق قەرز پۇلىغا ھىساپ قىلىناتتى. چەرچەندە بىر پولك ئەسكەر بولۇپ، ئۇ شىڭشىسەينىڭ بىۋاستە قاراشلىق قوشۇنى ئىدى. بۇ ئىككى پولك ئاساسلىقى گەنسۇ، چىڭخەيدىكى ماجۇڭيىڭ قوشۇنلىرىنىڭ شىنجاڭغا بېسىپ كىرىشىدىن مۇداپىئە قىلاتتى. شۇ چاغدىكى ھەربىي قىسىملارنىڭ كۆپۈنچىسى ئاتلىق ئەسكەر ئىدى، قومۇلدىكى 8 - پولكتىن باشقا ھەربىي قوشۇننىڭ چىقىمى پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي چىقىم خامچوتىنىڭ تەخمىنەن 25 - 30 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلاتتى، بۇ چىقىم، جۈملىدىن قوشۇن قارىمىقىدىكى ئورۇنلارنىڭ چىقىمى ۋە دۇبەن مەھكىمىسى رەھبەرلىكىدىكى بارلىق ھەربىي ئۇسكۇنە ھەم بارلىق ھەربىي ئورۇنلارنىڭ چىقىمى توغرىسىدىكى تەپسىلىي سانىنى دۇبەن مەھكىمىسى جىڭلى باشقارمىسى بىر تۇتاش ئىگەللەيتتى ۋە چىقىم قىلاتتى، بەزى ئاز مىقداردىكى كىرىمگە جىڭلى باشقارمىسى ئىگىدارلىق قىلىپ، مالىيە نازارىتىگە تاپشۇرمايتتى.

7. ئۈچ يىللىق پىلاننى تۈزۈش ۋە غەزنە تۈزۈمى ئورنىتىشقا تەييارلىق قىلىش

يېڭى پۇل تارقىتىلىپ پۇل قىممىتى مۇقىملاشقان، مال باھاسى نورماللاشقان، كىرىم پەيدىن - پەي ئاشقان، چىقىم خامچوت بويىچە قىلىنغان، دىخانچىلىق - چارۋىچىلىقتىن مول ھوسۇل ئېلىنغان ۋە ئىقتىسادىي تارماقلارنىڭ خىزمىتى توغرا يولغا چۈشكەن بىر باسقۇچتا، يولداش ماۋزېمىن شىنجاڭنىڭ

3 يىللىق قۇرۇلۇشى توغرىسىدا يېڭى پىلاننى ئوتتۇرىغا قويدى. 1939 ـ يىلدىن 1942 ـ يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا، شۇ چاغدىكى ئەھۋاللار ۋە بەزى ئىستاتىستىكا ماتېرىياللىرىغا ئاساسەن، مالىيە نازارىتىنىڭ ھەرقايسى بۆلۈملىرىدىكى بەزى تايانچىلار ۋە مالىيە نازارىتىنىڭ مەسلىھەتچىلىرى بىلەن بىرلىكتە، دەسلەپكى قەدەمدە 3 يىللىق قۇرۇلۇش توغرىسىدا بىر پىلان تۈزۈپ چىقتى. پىلان تۈزۈش ئىشى 1938 ـ يىلى قىشتا باشلانغان ئىدى. مەن 1940 ـ يىلى جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ، بوغالتىر بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىنى ئۈستۈمگە ئالغان چېغىمدا، مەنمۇ بۇ خىزمەتكە قاتناشتىم. گەرچە بۇ 3 يىللىق پىلان ئاشكارا ئېلان قىلىنىپ ئىجرا قىلىنمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر يىلى پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي چىقىم خامچوتى تۈزۈلگەندە، بۇ پىلان ئاساس قىلىنىپ، شۇ چاغدىكى كونكرېت ئەھۋالغا قاراپ خامچوت سانى تولۇقلاندى ياكى ئۆزگەرتىلدى. ئۇ چاغلاردا پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەرقايسى ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرىنىڭ بارلىق كىرىمى ۋە ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مال ـ مۈلۈك بېجى كىرىمى، شۇنىڭدەك تەمىرات نازارىتىغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ كىرىمى قاتارلىق كىرىملەرنىڭ ھەممىسى بانكىغا تاپشۇرۇلاتتى، ھەممە چىقىملارنى مالىيە نازارىتى بانكىغا شۇ بويىچە چىقىم قىلىشنى ئۇقتۇرۇش قىلاتتى. باشقا ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇنلارغا قاراشلىق تارماقلارنىڭ چىقىمى ئۈچۈن بېرىلىدىغان پۇلنى مالىيە نازارىتى خامچوت بويىچە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ ۋاكالىتەن ئېلىپ تارقىتىپ بېرىشىگە بېرەتتى، بانكىدا ساقلانغان پۇللارغا ئۇسۇم ھېسابلانمىسىمۇ، لېكىن، بانكا، مالىيە نازارىتىگە ۋاكالىتەن ئاجرىتىپ بېرىدىغان ھەرتۈرلۈك خىراجەتلەر ئۈچۈن، مالىيە نازارىتىدىن 5 پىرسەن رەسمىيەت پۇلى ئالاتتى. ئۇ چاغدا، ھەرقايسى ۋىلايەت ۋە چوڭ ناھىيىلەردىلا تارماق بانكا بار ئىدى، كۆپلىگەن ناھىيىلەرنىڭ چىقىمىنى يەرلىك باج ئىدارىلىرى ئاجرىتىپ بېرەتتى. باج ئىدارىلىرى بانكىغا پۇل تاپشۇرغاندا، ئۆزلىرى ۋاكالىتەن بەرگەن بارلىق پۇلىنى بانكىنىڭ دەپتىرىگە ئاغدۇرۇپ، كىرىم قىلاتتى ياكى چىقىم قىلاتتى. لېكىن، مۇنداق چىقىملارنى باش بانكا بىرلەشتۈرۈپ ئاشلىق ئومۇمىي چىقىم ئىچىگە كىرگۈزۈپ، ئوخشاشلا رەسمىيەت ھەققى ئالاتتى. شۇنىڭ بىلەن بانكا ئۆز كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئورۇن بولماستىن، ئەمەلىيەتتە مالىيە نازارىتىنىڭ بىر ۋاكالەت تارماق ئورنى بوپقېلىشتەك ئەھۋال شەكىللەندى. شۇڭلاشقا، يولداش ماۋزېمىن بانكا باشلىقى ساڭ گوفېڭغا: "بىز ئۆزىمىز غەزىنە تۈزۈمى ئورنىتىشىمىز، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى شۆبە باج ئىدارىلىرىنى غەزىنىنىڭ تارماق ئورنى قىلىپ، يەرلىكنىڭ بارلىق خىراجەت رەسمىيەتلىرىنى بېجىرىپ، ئوشۇق ساقلانغان پۇلنى يېقىن ئەتراپتىكى بانكىنىڭ غەزىنىگە تاپشۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغان قىلىشىمىز كېرەك. ئۆلكىلىك غەزىنە بانكىنىڭ قەرەلسىز ئامانەت قويغۇچىسى بولۇشى لازىم. مۇنداق قىلغاندا، ھەم پۇل ئۆتكۈزۈش ـ ئۆتكۈزۈۋېلىش رەسمىيىتىنى ئازايتقىلى بولىدۇ، ھەم بانكىمىز مۇنداق قەرەلسىز ئامانەت قويغۇچىغا ئازراق ئۇسۇم بېرەلەيدۇ. ئاساسلىغى، بانكىغا 5 پىرسەن رەسمىيەت پۇلى تۆلىمەيمىز" دېگەن ئىدى. ساڭ گوفېڭ: "مۇنداق قىلساق، بىزنىڭ تارماق بانكىلىرىمىز ئىشىكنى تاقاپ قويۇپ ئۇخلايدۇ" دېگەندە، ماۋـ

زېمىن: ”ئۇخلامسىلەر - ئۇخلىمامسىلەر، ئۇ سىلەرنىڭ ئىشىڭلار، مېنىڭ ئۇنى سۈرۈشتۈرۈشكە ھەققىم يوق، لېكىن، بانكا بولغاندىن كېيىن، بانكا كەسىپى بولىشى كېرەك، سىلەرنىڭ ياردەمچىڭلار چاۋزىڭگۇاڭ بانكا مۇتەخەسسىسى، ئۇ كوپ ئىشلارنى بىلىدۇ، مۇبادا پۈتۈن شىنجاڭدىكى شەخسى سودا دۇكانلىرىنىڭ كۈندۈلۈك تىجارەت كىرىمىنى بانكىغا جەلىپ قىلالىساق، بۇ سان ئازسان ئەمەس، بايلارنىڭ بانكىدىكى ئامانىتى ۋە جەمىيەتتىكى ئېقىپ يۈرگەن پۇللارنىڭ ھەممىسىنى بانكىغا جەلىپ قىلالىساق مېنىڭچە، ھەر ئايدا يېڭىدىن پۇل تارقاتمىساقمۇ، ئوخشاشلا كۈن ئۆتكۈزەلەيمىز. دىمەك، بانكا بىلەن مالىيە نازارىتى قولىنى - قولغا تۇتۇشۇپ ھەمكارلىشىدىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ مالىيە - پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى ئىستىقبالىغا ئىگە بولىدۇ“ دىسە، ساڭ گوفېڭ: ”سىز غەزنە تۈزۈمى ئورناتماي تۇرۇڭ، مەن چاۋزىڭگۇاڭ بىلەن مۇزاكىرىلىشىپ كورەي، سىز مەندەك بىر بانكا باشلىقىنىڭ ھۆلىنى كولىماڭ!“ دېگەن ئىدى.

1941 - يىلى كۈزدە، يولداش ماۋزېمىن خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا يۆتكەلدى، ساڭ گوفېڭ قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ مۇۋەققەت نازىرلىقىنى ئۈستىگە ئالدى، ئۇ كىشى قوش ۋەزىپە ئاتقۇرغانلىقى ئۈچۈن، غەزنە تۈزۈمى ئورنىتىشنى ئويلاپمۇ باقمىدى. غەزنە تۈزۈمىنى يولداش ماۋزېمىن ئۆزى بىۋاستە تۈزۈپ چىققان بولسىمۇ، ئەپسۇسكى ئىنقىلاۋىي قۇربان ماۋزېمىن قۇربان بولغاندىن كېيىن، يۇقۇرقى 3 يىللىق پىلان ۋە غەزنە تۈزۈمى ئەمەلگە ئاشۇرۇلمىدى، مەرھۇم ئارمان بىلەن كەتتى. ۋاھالەنكى، ھېلىقى پىلان ۋە غەزنە تۈزۈمىنىڭ كۆپەيىسىمۇ يوقىلىپ كېتىپ، كېيىنكىلەرنىڭ ئېكىسكۇرسىيە قىلىشى

ۋە ئۆگىنىشى ئۈچۈن مەرھۇمنىڭ خاتىرە كورگەزمىسىگە قويۇلماي قالدى، بۇمۇ بىر ئەپسۇسلىنارلىق ئىش.

8. ئۆي - مۈلۈك، يەر ئىگىدارلىق كېنىشكىسى تارقىتىش ۋە ھوكۇمەت مۈلۈكى كىرىمىنى تەرتىپكە سېلىش

1933 - يىلىنىڭ باھارى، شىڭ شىسەي شىنجاڭنى ئىدارە قىلىشقا باشلىغان، پۈتۈن شىنجاڭ مالىمانچىلىق ئىچىدە تۇرغان بىر مەزگىل ئىدى، بولۇپمۇ، جىن شۇرېن ھاكىمىيىتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە چوڭ كوۋرۈكتە توپىلاڭ، سەنپەنكو تەرەپتە ئوغرى پەيدا بولغانلىقتىن ئۈرۈمچى شەھرىنىڭ دەرۋازىلىرى دائىم تاقىلىپ قالاتتى، جەنۇبى دەرۋازا بىلەن شىمالى دەرۋازا گايىدا ئېچىلىپ، گايىدا تاقىلىپ قالاتتى، بەزىدە يالغۇزلا شىمالى دەرۋازا ئېچىلىپ كىشىلەرنىڭ كىرىپ - چىقىشىغا رۇخسەت قىلىناتتى. ئۇ چاغلاردا نەنسەن تەرەپنى ماجۇڭيىڭنىڭ قول ئاستىدىكى ما چۈەنلۇ، قۇمۇلنى يولۋاس ئىگەللىۋالغان، ئالتاي تەرەپنى شەرىپقان بىلەن ئوسمان بېسىۋالغان، پۈتۈن ئىلى رايونىنى جاڭ زىخىڭ بولۇۋالغان، تارباغاتاي تەرەپنى ما خېيىڭ ئىگەللىۋالغان ئىدى، تۇرپان، پىچان، توقسۇن تەرەپلەرنى ما جۇڭيىڭ باشقۇراتتى، كۇچاردا تومۇر زورلۇق - زومبۇلۇق قىلغان بولسا، قەشقەر تەرەپنى غوجانىياز بىلەن ماموت ئىگەللەپ ياتاتتى، لېكىن يېڭىشەر ناھىيىسىنى ما جەنساڭ ئىگەللىگەن، خوتەن، يەكەن تەرەپلەرنى شامەنسۇر قولغا ئېلىۋالغان ئىدى. ما جۇڭيىڭ ئۈرۈمچىگە

ھۇجۇم قىلغاندا، جاڭ زىخىڭ شىخونى ئىشغال قىلىپ، ماناسقا قاراپ ئىلگىرلەۋاتاتتى. بۇ چاغدا شىڭ شىسەي ئەڭ خەتەرلىك ئەھۋالدا قالغان ئىدى. شۇڭا ئۇ چەتنىڭ ياردىمى ئارقىلىق ئالدى بىلەن ئىلى قوشۇنلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، جاڭ زىخىڭنى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشقا مەجبۇر قىلدى، ماجۇڭيىڭمۇ جاڭ زىخىڭغا ياردەم بەرمەستىن، ئۆز قوشۇنىنى باشلاپ جەنۇبىي شىنجاڭغا چېكىنىپ، ما جەنساڭ قوشۇنى بىلەن بىرلىشىپ، خوتەنگىچە بېرىپ، قاغىلىق قاتارلىق جايلارنى بېسىۋالدى. تۆمۈر بىلەن شامەنسۇر ئىلگىرى - ئاخىرى مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، جەنۇبىي شىنجاڭ يەنىلا غوجا نىياز ھاجى بىلەن ماموتنىڭ كونتروللۇقىدا ئىدى، كېيىن شىڭ شىسەي جەنۇبىي شىنجاڭدىكى غوجا نىياز ھاجى، شىمالىي شىنجاڭدىكى شەرىپقان قاتارلىقلار بىلەن ئۆتكۈزگەن تېچلىق سۆھبەتتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، ئىگەللىگەن جايلارنى بارا - بارا كېڭەيتتى. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ ئاساسىي جەھەتتىن بىرلىككە كېلىش ۋەزىيىتىگە يۈزلەندى. ئۇدا 4 يىل قالايمىقانچىلىقلار بولغان مەزگىللەردە سودا كاساتلاشقان، يېزىلار ۋەيران بولغان، بولۇپمۇ پومىششىك - زومىگەرلەرنىڭ دەھشەتلىك ئېكسپىلاتاتسىيىسى تۈپەيلىدىن، خەلق ھايات كەچۈرەلمەيدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغان ئىدى، ئۇنىڭدىن باشقا، جەنۇبىي شىنجاڭ تەرەپتە ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستانچىلارمۇ باش - كۆزىنى تاراپ ئوتتۇرىغا چىققان ۋە ئۇدا بىر قانچە يىل ئۇرۇش بولغاچقا، پۈتكۈل جىن شۇرېن دەۋرىدىكى جەنۇبىي شىنجاڭدا ئىشلىگەن بەزى خەنزۇ ھاكىم ۋە خەنزۇ خىزمەتچى خادىملار قىرىلىپ كەتكەن ئىدى. شىڭ شىسەي ھوقۇق ئىگەللىگەن دەسلەپكى مەزگىللەردە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەرقايسى ناھىيىلەردە ئارقا - ئارقىدىن ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى قۇرۇلۇپ، دېھقانلاردىن شەخسىي كىرىمىنىڭ 40 تىن بىرى "ئۇشرە - زاكات" قىلىپ ئېلىندى. نامىدا بۇ پۇل مەكتەپ ئېچىشقا ئىشلىتىلىدۇ دېيىلگەن بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە سودا ۋە ھايانكەشلىككە ئىشلىتىلدى. يەنە كېلىپ ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۆلگەندىن كېيىن، ئوغۇل - قىزلىرى مۈلۈككە ۋارىسلىق قىلىدىغان، ئايال شەرىئەت بويىچە ئوغۇللارغا قارىغاندا بىر ھەسسە ئاز مىراس ئالىدىغان كونا قائىدە - يوسۇنلىرى بولغاچقا، مۇشۇنداق ئەھۋال تۈپەيلىدىن جەنۇبىي شىنجاڭدا يەرلەر تولا بۆلۈنۈپ، كىچىك - كىچىك كاندىك يەرلەرگە ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى. تېرىقچىلىق قىلىدىغان دېھقانلارنىڭ بەزى يەرلىرى ئاران يېرىم مۇ، ھەتتا 2 فۇڭ كېلەتتى، ھالبۇكى پومىششىك - زومىگەرلەرنىڭ بىرقانچە ئون مۇدىن تارتىپ بىرنەچچە يۈز مۇ، بىرنەچچە مىڭ مۇغىچە ھەتتا 10 مىڭ مۇدىن ئارتۇق يېرى بارلارمۇ بار ئىدى. بەزى پومىششىكلارنىڭ ئۆزىمۇ قانچىلىك يېرى بارلىقىنى بىلمەيتتى. مەسىلەن، قەشقەر يېڭىشەر ناھىيىسىدە ئوسمان دېگەن بىر پومىششىك بولۇپ، ئۈچ يەردە تېرىلغۇ يەرلىرى، بىر يەردە توغراق ئورمانلىقى، يەنە باغ ۋە ئۆي - ئىمارەتلىرى، شۇنىڭدەك قومۇشلۇقى ۋە بىر تالاي بىنەم يېرى بار ئىدى، كېيىن ئوسمان جىنايەت ئۆتكۈزۈپ قولغا ئېلىنغاندا، ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرىنىڭ ھەممىسى چوڭ بايلاردىن بولۇپ، شەھەردە سودا دۇكانلىرى، يېزىدا تېرىلغۇ يەرلىرى بولغاچقا، ئوسماننى

كېپىلگە ئالماقچى بولدى. شۇ چاغلاردا قەشقەردە ھەربىلەر كوپ بولۇپ، گازارما يېتىشمەيتتى، شۇڭا، ئوسمان ئۆز گۇنايى ئۈچۈن، كونىشەر ۋە يېڭىشەر ناھىيىلىرىدە مەلۇم ساندا گازارما سېلىپ بەرمەكچى بولدى. مەمۇرى باشلىق ۋاڭ باۋچىيەن بۇنىڭغا ماقۇل بولدى ۋە دەرھال كېپىل ئارقىلىق ئوسماننى قويۇپ بەردى، قانچىلىك گازارما سېلىپ بېرىشنى ئوسمان ئۆزى بەلگىلەيدىغان بولدى. ئۇنىڭ ئورمانلىقى ۋە ھويلا - ئاراملىرىنىڭ ئالدى - كەينىدە نۇرغۇن تېرەكلىرى بولغاچقا، بىر تەرەپتىن كېسىپ، بىر تەرەپتىن يېڭىشەر، كونىشەر ناھىيىلىرىگە توشۇغاچقا كىشىلەر ئوسمان راستىنلا ھوكۇمەتكە گازارما سېلىپ بېرىۋاتقان ئوخشايدۇ، دەپ قارىغان. ئەمما كېپىل بولغۇچىلار ئوبدان نازارەت قىلمىغانلىقتىن شۇ پۇرسەتتە ئوسمان ھىندىستانغا قاچقان. بۇ ئىش بىلىنگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بارلىق مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىش قارار قىلىنىپ، كونىشەر ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ھەمدۇللا، يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى سۇڭ شياۋپۇ ئىككىسى كەنت باشلىقلىرى بىلەن بىرگە ئوسماننىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ئېنىقلاپ مۇسادىرە قىلىشقا چىققان. ئۇلار ئوسماننىڭ ئۆي - مۈلۈكلىرى، چارۋىلىرى ۋە بارلىق ماللىرىنى مۇسادىرە قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككى ھاكىم ئۈچ كۈن ئاتلىق ئايلىنىپ يۈرۈپمۇ ئۇنىڭ ئۈچ پەردىكى تارقاق يەرلىرىنى كۆرۈپ بولالمىغان، شۇڭا ھەممىسىنى كۆرسەكمۇ ئېنىق سانىنى بىلگىلى بولمايدىكەن، ھەممىسى مۇسادىرە قىلىنغاندىكىن بولدى ئەمەسمۇ دەپ، يۇقۇرىغا تەخمىنەن 30 مىڭ مۇ تېرىلغۇ يېرى، 50 مىڭ مۇ ئۆزلەشتۈرگىلى بولىدىغان بىنام يېرى بار ئىكەن، دەپ مەلۇم قىلغان. يەنە مەسىلەن،

مانا ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى شى بىڭجۇنىڭ ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ داشىزى، شاۋشىزى كوچىلىرىدا ئۆي - ئىمارەت زېمىنلىرى ۋە ماناستا نۇرغۇن ئۆي - ئىمارەت، مال - مۈلۈكلىرى ۋە يەرلىرى بولغاندىن باشقا، پۈتۈن شىخەنزىدىكى يەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا تەئەللۇق ئىدى. يەنە مەسىلەن، يۇقۇرىدا ئېيتىلغان ئوسماننىڭ شۇنچىۋالا يېرى تۇرۇغلۇق ھەر يىلى دولەتكە ئاران يۈز نەچچە جىڭ پاراق تاپشۇرىدىكەن. چۈنكى ئۇ يەرلىرىنى پارچە بولەكلەرگە بولۇپ، كەمبەغەل دىخانلارغا ئىجارىگە بېرىپ، ھوسۇلنىڭ 40 پىرسەنتىنى يەر ئىگىسى، 60 پىرسەنتىنى ئىجارىكەش دىخانلار ئالىدىغان، ئۇرۇق، ئالۋاڭ - ياساق، دولەتكە تاپشۇرىدىغان غەللە - پاراق بىلەن يەر ئىگىسىنىڭ كارى بولمايدىغان قىلىپ خەت توختام قىلىشىدىكەن. بۇ توختام بويىچە ئەھۋالنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ھەر يىلى كۈزدە ئالغان ھوسۇلنىڭ 40 پىرسەنتىنى بىر ئازمۇ كېمەيتمەي، تەخىرسىز تولۇق ئالغان. مۇبادا ئىجارىكەش دىخان ئىجارىنى ئۆز قەرەلىدە تولۇق تاپشۇرمىسا، يەر ئىگىسى يەرنى ئېلىۋېلىپ باشقا ئادەمگە ئىجارىگە بېرىشكە ھوقۇقلۇق ئىدى. بۇنداق ئەھۋالغا يولۇققان ئىجارىچىلارنىڭ پۈتۈن ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشى شۇ ئاندىلا ئېغىرچىلىقتا قالاتتى. ئىجارىچىلار گەرچە ھەر يىلى 60 پىرسەن ھوسۇلغا ئىگە بولسىمۇ، لېكىن دولەتكە غەللە - پاراق تاپشۇرغان ۋە ئۇرۇقلۇق قالدۇرغاندىن باشقا، يەنە ئالۋاڭ - ياساق ۋە ئۆزىنىڭ يىللىق كىرىمىدىن 40 تە بىر ئۇلۇش بويىچە ”ئۇشرە - زاكات“ تولىگەچكە، ھەر يىلى ئۆزىگە قېپقالغان ئاشلىق بىلەن ئۆزىنى باقالمايتتى. شۇڭا، ئاياللىرى

يەپ ئىگىرىپ ماتا توقۇپ، ئەرلىرى ئوتۇنچىلىق قىلىپ ياكى ئازراق مال - چارۋا، ئۆدەك - توخۇ بېقىپ سېتىپ، كۈن كۆچۈرەتتى. يەر ئىگىلىرى بولسا غەللە - پاراق تاپشۇرمايتتى، ئالۋاڭ - ياساققا ماڭمايتتى، ھەممە سېلىق نامرات دېھقانلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنەتتى. توپىلاڭ بولغان يىللاردا مەلىتارىستلارغا كېرەكلىك ئوت - سامانلارنىمۇ نامرات دېھقانلار بېرەتتى. پومېششىكلارنىڭ كارى بولمايتتى. ئەمەلدارلار مەھكىمىلىرى بۇنداق ئەھۋاللاردىن خەۋەردار بولسىمۇ، ھېچكىم بۇنىڭغا ئارىلاشمايتتى. باشقا ئەھۋاللار، مەسىلەن، خەنزۇلارنىڭ بۇتخانىسى، ئىسلام دىنى مەسچىتلىرىنىڭ ۋەقپە ئەھۋالىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتەتتى. شىمالى شىنجاڭدا توپىلاڭچىلىق بولغاندا، خەنزۇلار قىرىلىپ تۈگىگەنلىكتىن، بۇتخانا مۈلۈكلىرى بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى ئاھالىلار ۋە يۈزلىگەرەك ئادەملەر ئۆزى بىر ھوججەت يېزىپ، ئازراق پۇل خەجلەپ، ئاخۇنغا موھۇر باستۇرۇپلا، ئۆزەمنىڭ مۈلكى دېگەن ھوججەتنى ياساپ چىقىرىپ، ھۆكۈمەت تەرەپىنىڭ نۇرغۇن ئوتلاق، قومۇشلۇق، ئورمان قاتارلىق مۈلۈكلىرىنىمۇ ئۆزىنىڭ قىلىۋالغان ئىدى. يولداش ماۋزېدۇڭ بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ھۆكۈمەت مۈلكى بولۇمىنىڭ باشلىقى پېي شىجيۇنى كونكرېت تەدبىر قوللىنىپ، يۇقۇرقىدەك نامۇۋاپىق ئەھۋاللارنى تۈزىتىشكە بەلگىلىدى. ئۇنىڭ بۇ ھەقتە بەرگەن يوليورۇقلىرى مۇنداق ئىدى: ئا. يەر توغرىسىدا: 1 - سېپتە قىلىپ يەر ئىگىدارلىق كىنىشكىسى بېسىپ، خۇسۇسى مۈلۈك ئىسپاتى قىلىپ تارقىتىپ، ئازراق ھەق ئېلىش، كېيىنچە بىر قىسىم گۈلۈك باج بېلەتى بېسىپ، قوشۇپ ھەق ئېلىپ، ئۇنى ئىگىدارلىق كىنىشكىسىگە چاپلاش؛ 2 - مۈلۈك گۇۋاھنامىسىنىڭ گىراپىسىغا يېزىلغان ئۆي - مۈلۈك ۋە يەرنىڭ شىمال، جەنۇپ، شەرق، غەرپ تەرەپلىرىدىكى يەرلەر ۋە ئۆي - ئىمارەت زىمىنلىرى كونكرېت سانى ۋە باھاسىنى ئىگىدارلىق كىنىشكىسىگە ئېنىق يېزىش؛ 3 - ئۆي - مۈلۈكنى باشقىلارغا بەرگەندە ۋە ئېلىپ، ساتقاندا، ساتقان ۋاقىت ۋە بەرگەن ۋاقىتنى، گۇۋاچىلارنىڭ ئىسىم فامىلىسىنى ۋە مەنبەسىنىمۇ ئىگىدارلىق كىنىشكىسىگە يېزىش؛ 4 - ئۆي سانى، ئىشلىتىش مۇددىتى، يەرلەرنىڭ تۈرلىرى، مەسىلەن، بىنام يەر، سۇلۇق يەر ياكى ئوتلاق، كول، ئورمان، قومۇشلۇق قاتارلىقلارنى ئېنىق يېزىش؛ 5 - ھەر قېتىم مال-مۈلۈكنى باشقىلارغا بەرگەندە ياكى ئېلىم - سېتىم قىلغاندا، مۈلۈك بېجى تاپشۇرغان چاغدا، تەكشۈرۈشكە قۇلايلىق بولسۇن ئۈچۈن يېڭى ھوججەتنى ئىگىدارلىق كىنىشكىسىنىڭ ئارقىسىغا چاپلاش، كونا ھوججەتنىمۇ كىنىشكىسىنىڭ ئارقىسىغا چاپلاپ ساقلاش؛ 6 - ئۆي - مۈلۈكنى ياتىدىغان ئۆي ياكى دۇكان ئۆي دەپ ئايرىم يېزىش ھەمدە خىشتىن سېلىنغان ياكى خام كېسەكتىن سېلىنغانلىقىنى ئېنىق ئەسكەرتىش (ئادەتتىكى ئات ئېغىلى ياكى سامانلىقنى تىزىملىماسلىق). ب. ھۆكۈمەت مۈلكى توغرىسىدا: 1 - مەسچىت، بۇتخانا مۈلۈكلىرىنىڭ قانۇنلۇق رەسمىيىتى بولسا، ئىگىدارلىق كىنىشكىسى بېرىپ، مەسچىت باشقۇرغۇچى ياكى بۇتخانا باشقۇرغۇچىنىڭ ساقلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىش؛ 2 - ئورمانلىق، قومۇشلۇق، ئوتلاق، كول قاتارلىقلارنىڭ قانۇنلۇق رەسمىيىتى بولسا، ھۆكۈمەت مۈلكىنى ئىگىلىۋالمىغانلىقى، باج تاپشۇرغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان ئىسپات بولسا،

ئۇنى شەخسنىڭ مۈلكى دەپ قاراش، مۇنداق ئىسپات بولمىسا، ھەممىنى بىردەك ھۆكۈمەت ئىگىدارلىقىغا ئۆتكۈزۈۋېلىپ، يەرلىك باج ئىدارىلىرىنىڭ مەسئۇل بولۇپ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش.

پۈتۈن شىنجاڭدا ئىگىدارلىق كىنىشكىسىنى ئالماشتۇرۇپ تارقىتىش خىزمىتىنى مۇنداق بىر قانچە باسقۇچقا بۆلۈپ ئېلىپ بېرىش: 1 - ئىگىدارلىق كىنىشكىسى ئەھۋالىنى ئارىلاپ تەكشۈرۈش، كىنىشكە ئالمىغانلار كۆرۈلسە، دەرھال تولۇقلاپ تارقىتىپ بېرىش. مۈلۈك بېجى تاپشۇرمىغۇچىلاردىن مۈلۈك بېجىنى تولۇقلاپ ئېلىش، جېرىمانە قويماسلىق، باجنى تولۇقلاپ تاپشۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن ئىگىدارلىق كىنىشكىسى بېرىش، بۇ خىزمەتنى ناھىيىلىك ھۆكۈمەت يولغا قويۇش؛ 2- مالىيە نازارىتى مەخسۇس ئادەم بېكىتىپ خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، نوقتىلىق ھالدا ئومۇمىي يۈزلۈك تەكشۈرۈپ تىزىملاش، يەر قىسمىنى تىزىملىغاندا، ئەمەلىي يەر سانىنى ۋە بۇرۇن غەللە - پاراق تاپشۇرغان يەر سانىنى سېلىشتۇرۇپ چىقىش، لېكىن، بۇ چاغدا ئۇشۇق چىققان يەردىن قوشۇپ پاراق ئالماسلىق، ئۆي قىسمىنى تىزىملىغاندا، ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۆزى تۇرۇشلۇق ئۆي بىلەن ئىجارىگە بەرگەن ئۆي ۋە ئۇنىڭ ئىجارىسىنى ياكى مىچىت، بۇتخانا ئۆيلىرىنى ئىجارىگە بېرىش ۋە ئىجارە ھەققى باھاسىنىلا تىزىملاش؛ 3 - پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە تىزىملاش، تەكشۈرۈش ئاياقلاشقاندىن كېيىن، غەللە - پاراق ئېلىشنى ئەمەلىي سان بويىچە ئېلىش مەسىلىسىنى ئاندىن مۇزاكىرە قىلىپ ئويلۇشۇش، چۈنكى، شۇ چاغلاردىكى غەللە - پاراق ئېلىش ئۆلچىمى چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا بەلگىلىگەن سان بويىچە بولغان ئىدى.

شۇندىن كېيىنكى 20 نەچچە يىلدا يەر سانىدا كۆپىيىش - ئازىيىش بولغان بولسا، كۆپەيگەن قىسمىدىن غەللە - پاراق ئېلىش، بۇرۇنقى قىسمىنى تولۇقلاپ ئالماسلىق، ئەگەر سۇ، قۇم بېسىپ كەتكەن يەرلەردىن غەللە - پاراق ئېلىنغان بولسا، ئۇنى دەرھال ئەمەلدىن قالدۇرۇش، بۇرۇن بوغۇلۇپ قالغان باج قەرزىنى سۈرۈشتە قىلماسلىق؛ 4 - چوڭ پومېششىكلارنىڭ كۆپ مىقداردا يەر ئىگەللىۋېلىش، باشقىلارغا يەر ئىجارە بېرىش ئەھۋالىنى ئۈزۈل - كېسىل ئېنىقلاش. ئەگەر يېرى تۇرۇقلۇق غەللە - پاراق تاپشۇرمىغان بولسا، 40 پىرسەن ئىجارە ئالغان بولسا، ئېنىق تىزىملاپ، كېيىنچە بىر تۇتاش مۇزاكىرە قىلىپ بىر تەرەپ قىلىش. قىسقىسى، بۇ قېتىمقى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق، پۈتۈن شىنجاڭدىكى خۇسۇسىي ئۆي-مۈلۈك ئەھۋالى دەسلەپكى قەدەمدە ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپلا قالماستىن، زۆرۈر تېپىلغاندا خەلقنىڭ ئۆي - جاي شارائىتىنى ياخشىلاش ئىمكانىيىتى يارىتىلاتتى. ئەڭ ئاساسلىقى، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلىرىنىڭ ئەمەلىي تېرىلغۇ يەر كۆلىمى ۋە پومېششىك، باي دېھقانلارنىڭ ئىگەللىگەن يەر كۆلىمى، مىچىت، بۇتخانا مۈلكى ۋە ۋەخپى يەر كۆلىمى، شۇنىڭدەك كەمبەغەل، يالالانما دېھقانلار ئىگەللىگەن يەر كۆلىمى ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپ، نىسبەت سانغا ئىگە بولۇپ، يەر تېرىغۇچىلارنىڭ يېرى بولۇشى كېرەك، دېگەن تەدبىرنى يولغا قويۇشقا ئاساس سېلىنغان ئىدى. قىسقىسى، شىنجاڭ كۆپ مىللەتلىك رايون ھەم ئەھۋال مۇرەككەپ بولغاچقا، تۇسالغۇلارنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، يولداش ماۋزېمىن بىر تەرەپتىن بېجىرىش، بىر تەرەپتىن مۇزاكىرە قىلىش، بىر تەرەپ-

تىن يولغا قويۇشنى تەشەببۇس قىلىپ، بۇ ۋەزىپىنى ھوكۇمەتنىڭ مۈلۈك باشقۇرۇش بولۇمىنىڭ ئورۇنلىشىغا تاپشۇرغان ئىدى. ئىگىدارلىق كىنىشكىسى تارقىتىشتا، كېرەكلىك بولغان كىنىشكە سانىنى ۋىلايەت، ناھىيىلەر ئالدىن مەلۇم قىلىشنى، مالىيە نازارىتى بىر تۇتاش بېسىپ تارقىتىشنى، ۋىلايەت، ناھىيىلەر ئۆي ئىگىلىرى ۋە دېخانلارغا تارقىتىپ بېرىشنى، پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەر شۇ خىلدىكى كىنىشكىنى ئىگىدارلىق كىنىشكىسى قىلىشنى قارار قىلدى. لېكىن، بولۇم باشلىقى پېي شىجيۇ چىنتەيگە قۇرۇلۇش زايومى سېتىشقا كېتىۋاتقاندا، لىيۇداۋاندا ماشىنا ھادىسىسى بىلەن ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا بولغان بولۇم باشلىقى قابىلىيەتسىز ئادەم بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، يولداش ماۋزېمىن 1941 - يىلى كۈزدە خەلق ئىشلىرى نازارىتىگە يۆتكۈلۈپ كەتكەچكە، يۇقۇرقى پىلانلار ئىجرالاشتۇرۇلمىدى. بۇ يولداش ماۋزېمىننى ئەپسۇسلاندۇرغان بىر ئىش ئىدى.

9. ھوكۇمەت چارۋىچىلىق فېرمىسى قۇرۇپ، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى خەلقىنىڭ گوش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش

شىڭ شىسەي ھاكىمىيەتنى ئىگەللىگەندىن كېيىن، تيانشان تېغى بويلىرىدىكى نەنسەننىڭ شەرقىدىن قۇمۇلغىچە، غەربىدىن ئىلىغىچە بولغان جايلاردىكى قازاق ۋە خۇيزۇلار ماجۇڭيىڭ، ماچۇەنلۇ ۋە غوجا نىياز ھاجىلارنىڭ كوپ قېتىملىق پاراكەندىچىلىكى تۈپەيلىدىن تۇرمۇشتا قىينىلىپ، سەرسان - سەرگەردان بولۇپ كەتتى. توپىلاڭلار تىنجىتىلغاندىن كېيىن، گەرچە ھال سوراش ئەترىتى تەشكىللەپ ھال سوراش ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ كوپ ساندىكىلىرى چارۋىچىلىققا تايىنىپ تۇرمۇش كوچۇرىدىغان بولغاچقا، توپىلاڭچى قوشۇنلار ئۇلارنىڭ مال - چارۋىلىرىنى بۇلاپ يەپ تۈگەتكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۈرۈمچى شەھىرىنى قوي گوشى بىلەن تەمىنلەشتە ئاساسلىقى نەنسەن تەرەپلەردىكى چارۋىچىلارغا تايىنىدىغان بولغاچقا، يۇقۇرىدا ئېيتىلغان سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئۈرۈمچىنى تەمىنلەشكە گوش يېتىشمەي قالدى. ھايانكەشلەر پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، گوشنىڭ باھاسىنى ئەتتىگەندە بىر خىل، كەچتە بىر خىل قىلىۋېلىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا ئېغىر ھالدا تەسىر يەتكۈزدى. يولداش ماۋزېمىن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، دەرھال تەدبىر قوللىنىپ شىمالى شىنجاڭدا چارۋىچىلىق بىجى ئۈچۈن كوپلەپ قوي ئالدى، نەنسەن رايونىدا شەرقتىن فۇكاڭغىچە، غەربتىن ماناسقىچە بولغان جايلاردا ئوتلاق جاي ئايرىپ، بىر تەرەپتىن چارۋىچىلارغا يار - يولەك بولۇپ، ئەسلىدىكى ھالەتنى پەيدىن - پەي ئەسلىگە كەلتۈرگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ھوكۇمەت باشقۇرغان چارۋىچىلىق فېرمىسى قۇرۇپ، ئۇنى يوقلىقتىن بارلىققا كەلتۈرۈپ، كىچىكلىكتىن چوڭايتىپ، ئاخىرىدا 6 باشقۇرۇش رايونىغا تەرەققى قىلدۇرۇپ، ھەر بىر باشقۇرۇش رايونىغا بىردىن باشقۇرغۇچى قويدى. ھەر بىر باشقۇرۇش رايونىدا قانچە قوتان (بىر قوتاندا 500 قوي بولىدۇ) قوي باشقۇرۇش، جايلاردىكى ئوتلاق ئەھۋالىغا قاراپ

بەلگىلەنگەچكە هوكۇمەت قويى 200 مىڭغا يېقىنلاشتى. شەرقى ئۇلانبايدا 1-شوبە چارۋىچىلىق فېرمىسى قۇرۇلۇپ، يازدا ئىستىمال قىلىش ئۈچۈن، بىر بولۇك قوي بۇ يەرگە توپلاندى. شۇ چاغدا، ئۈرۈمچىنىڭ غەربى چوڭ دەرۋازىسى (داشىمېن) نىڭ سىرتىدا، ئۈرۈمچى دەرياسىنىڭ بويىدا قوشخانا بار ئىدى. هەر كۈنلىگى هوكۇمەت ياكى شەخسلەر سويىدىغان قويلار سائەت 8 دىن بۇرۇن مۇشۇ قوشخانىغا كەلتۈرۈلەتتى. سودا شىركىتى بۇ ماللارنىڭ تېرىسىنى سېتىۋالاتتى، باج ئىدارىسى قان بېجى ئالاتتى، ماللار سويۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر قوشخانىنى تازىلايتتى. قوشخانىدا هەر كۈنلىگى 500 چە قوي سويۇلاتتى، شەخسلەر بىلەن ئاشپۇزۇللار سويغان قويلارنىڭ سانى كوپ بولمايتتى. مۇبادا شۇ كۈنى شەخسلەر قوينى ئازراق سويسا، ئەتىسى هوكۇمەت باشقۇرغان چارۋىچىلىق فېرمىسى ئەهۋالغا قاراپ كوپرەك قوي هەيدەپ كېلىپ سوياتتى، ئەكسىچە شەخسلەر بىلەن ئاشپۇزۇللار كوپرەك قوي سويسا، هوكۇمەت باشقۇرغان قوي فېرمىسى قوينى ئازراق سوياتتى-دە شۇ ئارقىلىق بازارنى گوش بىلەن تەمىنلەش نورماللاشتۇرۇلاتتى.

هوكۇمەت باشقۇرغان چارۋىچىلىق فېرمىسى دەسلەپكى قۇرۇلغان چاغلاردا، ئىشلىتىلگەن چارۋىچىلارنىڭ نىيىتى ئوخشاش خالىس ئەمەس ئىدى، ئايرىم نىيىتى بۇزۇق چارۋىچىلار چوڭ مالنى كىچىك مالغا، ئورۇق مالنى سېمىز مالغا ئالماشتۇرۇۋالاتتى، هەتتا بورە يەپ كەتتى، دەپ ئۆزى يەۋالاتتى ياكى سېتىۋېتەتتى. يولداش ماۋزېمىن بۇنداق ئەهۋالغا قارىتا، ۋاقتىدىلا هوكۇمەت باشقۇرغان چارۋىچىلىق فېرمىلىرىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىنى چاقىردى. يىغىندا، ياخشى نەتىجە قازانغان، نەپسانىيەتچىلىك قىلمىغانلارنى مۇكاپات بۇيۇملىرى ۋە تەقدىرنامە تارقىتىپ مۇكاپاتلىدى هەم ئۇلارغا زىياپەت بەردى. خىيانەت قىلىپ قانۇنغا بويسۇنمىغان چارۋىچىلارنى يولداش ماۋزېمىن ئۆزى بىۋاستە قوبۇل قىلىپ مۇڭدۇشۇپ، ئىدىيىۋى تەربىيە بەردى، شۇنىڭ بىلەن خىيانەت قىلغان، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان بەزى چارۋىچىلار تەربىيە ئارقىلىق، كوز يېشى قىلىپ گۇنايىغا توۋە قىلدى، گۇنايىغا توۋە قىلغانلار زىياپەتكە قاتنىشىشقا رۇخسەت قىلىنىپ، شۇ ئاندىلا كونا خامان سورۇلمايدىغانلىقى، يەنە قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ خىيانەت قىلغانلار بولسا، قانۇن بويىچە قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىدىغانلىقى جاكالاندى. شۇنىڭدىن كېيىن، بۇنداق چارۋىچىلار قانۇنغا رىئايە قىلىپ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئوبدان ئورۇنلىدى. يولداش ماۋزېمىن 1941-يىلى كۈزدە خەلق ئىشلىرى نازارىتىگە يوتكىلىپ كەتتى، هوكۇمەت باشقۇرغان چارۋىچىلىق فېرمىسىنىڭ باشلىقى ناموينىڭ ئات مىنىشكە كامىل بولمىغانلىقى ئۈچۈن، قويلارنىڭ قىشلىق قوتانلارغا كىرگۈزۈلۈشتىن بۇرۇنقى تەييارلىق ئىشلىرىنى ئوبدان ئىشلىمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، 2-يىلى هاۋا كىلىماتى نورمال بولماي، باهار بالدۇر كېلىپ، چارۋىچىلار مۇددەتتىن بۇرۇن يازلىق ئوتلاققا كوچۈرۈلۈپ كەتتى، نەتىجىدە ئۇشتۇمتۇت سوغۇق هاۋا ئېقىمى كىرىپ بوران ئارىلاش قار يېغىپ كېتىپ، قويلار قوتان-قوتان بويىچە توڭلاپ ئولۇپ كېتىپ غايەت زور چىقىم بولدى. مالىيە نازارىتىنىڭ شۇ چاغدىكى نازىرى ساڭ گوفېڭ بۇ هەققە فېرما باشلىقى نامو-

يىگىتى سوراق قىلغاندا، ناموينىڭ كەيپىچىلىكتە ساك گوفىل بىلەن تاكاللىشىپ قېلىپ سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويدى. شۇ نىڭدىن كېيىن ساك گوفىلنىڭ پىچاقتا يارىلىنىدەك قويلارنى سويۇ بازارنى تەمىنلىدى، بەك ئورۇقماللارنى ئەرزان باھا ئەتراپتىكى چارۋىچىلارغا سېتىۋەتتى - دە، ھوكۇمەت باشقۇرغا چارۋىچىلىق فېرمىسىنى قىرقىپ تاشلاپ، ئۇنىڭدىكى خىزمەتچ خادىملارنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇردى.

10. قۇرۇلۇش زايومى تارقىتىش

پۇل تۈزۈمى ئىسلاھ قىلىنغاندىن كېيىن، مال باھا مۇقىملىشىپ، خەلق تۇرمۇش جەھەتتە پەيدىن - پەي خاتىرج بولدى. يولداش ماۋزېدۇن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يەنى راۋاجلاندۇرۇپ، باج مەنبەلىرىنى كۆپەيتىپ كىرىمنى ئاشۇرۇ ئۈچۈن قۇرۇلۇش زايومى تارقىتىشنى، زايومنىڭ دەسمايىس بىلەن ئۇسۇمىنى 10 يىلدا قايتۇرۇپ بولۇشنى پىلانلاي شىنجاڭنىڭ شۇ چاغدىكى 4 مىليون ئاھالىسى بويىچە ھىساپلا 4 مىليون يۈەنلىك قۇرۇلۇش زايومى تارقاتماقچى بولغا بولسىمۇ، ئۇ چاغدا بازار ئاۋاتلاشقان، مال باھاسى مۇقىملاش قانلىقتىن پىلاننى 5 مىليون يۈەنلىك زايوم تارقىتىشقا ئۆزگەرتى بۇ خىزمەت پىلانلىق، تەشكىللىك ھالدا ئېلىپ بېرىلغاچ قابىل كادىرلار ئاجىز ھالقىلارغا ياردەملىشىشكە ئەۋەتىلگەچك شۇنداقلا ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى مەسئۇل رەھبەرل بۇ خىزمەتكە ئەھمىيەت بەرگەچكە، قۇرۇلۇش زايومى تارقىتى نورمىدىن ئاشۇرۇلۇپ، 5 مىليون 500 مىڭ يۈەن ئورۇنلاندى

زايوم تارقاتقاندا، ھەر مىللەت خەلقى يولداش ماۋزېدۇننىڭ مالىيە خىزمىتىنى باشقۇرۇشى ئارقىسىدا، مالىيە ئىشلىرى ئىشەنچىلىك ۋە كاپالەتكە ئىگە بولدى، دەپ قاراپ، ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن زايوم سېتىۋالدى. مەسىلەن، ماباۋلىياڭ دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئاپتوموبىل سودىگىرى سوۋېتتە ياسالغان بىر گاز ماشىنىسىنى 3500 يۈەنگە سۇندۇرۇپ، بۇ پۇلغا زايوم سېتىۋېلىشنى تەلەپ قىلغاندا، يولداش ماۋزېدۇن ئۆزى ئۇنىڭغا: "ھوكۇمەت زايومنى نەق پۇلغا سېتىشنى قارار قىلغان، ئەڭ ياخشىسى ئاپتوموبىلنى ئۆزىڭىز سېتىۋېتىپ، پۇلغا زايوم سېتىۋېلىڭ" دەپ چۈشەنچە بەرگەن ھەمدە ئۇنى مۇكاپاتلىغان. نەتىجىدە ماباۋلىياڭ ئاپتوموبىلنى سېتىۋېتىپ پۇلغا نۇرغۇن زايوم سېتىۋالدى.

زايوم تارقىتىلىشتىن بۇرۇن، كىشىلەر ئىلى ۋىلايىتى بىرقەدەر باي ھەم شىمالى شىنجاڭ بويىچە زايوم سېتىۋېلىشتا 1 - ئورۇندا تۇرۇشى مۇمكىن، دەپ قارىغان ئىدى. لېكىن يولداش ماۋزېدۇن جەنۇبىي شىنجاڭدا ئاھالە كۆپ، ئادەم مۇھىم ئامىل، مەسىلەن، قەشقەردىن ئالغاندا، خەلق ئاممىسى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈلسە، قەشقەر 1 - ئورۇندا بولۇشى مۇمكىن، دەپ قارىدى ھەمدە يولداش ماۋزېدۇن گەۋدىلىك ھالدا مۇنداق كۆرسەتتى: بىز زايوم تارقىتىپ پۇل توپلاپلا قالماستىن، مۇھىمى زايوم تارقىتىش ئارقىلىق ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دۆلەت ۋە يەرلىك قۇرۇلۇشقا بولغان قىزغىنلىقىنى ئىلگىرى سۈرىشىمىز ۋە بۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىشىمىز كېرەك، شۇڭلاشقا بىز باي ئائىلىلەرنىڭ كۆپلەپ زايوم سېتىۋېلىشىغىلا ئەھمىيەت بېرىپ قالماستىن، بەلكى ئادەتتىكى

پۇخرالاردىن كۆپلىگەن ئائىلىلەرنىڭ ئاز مىقداردا زايوم سېتىۋې لىشىغا تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. بۇ ھەم سىياس ئەھمىيەتكە، ھەم ئىقتىسادىي ئەھمىيەتكە ئىگە. زايوم تارقىتى لىپ بولغاندا، راست دىگەندەك قەشقەر 1 ـ ئورۇندا، ئىل بولسا 2 ـ ئورۇندا تۇردى. بۇمۇ يولداش ماۋزېمىننىڭ ئامم ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى ۋە سىياسىي جەھەتتە يىراقنى كۆ رىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

زايوم تارقىتىش ئاساسىي جەھەتتىن ئوڭۇشلۇق بولدى ئومۇمى يېتەكچىلىك جەھەتتە يولداش ماۋزېمىننىڭ رەھبەرلى قىلىشىغا تايانغان ئىدى. بەزى كونكرېت ئىشلارنى مە بېجىردىم. نامدا بۇ ئىشقا مالىيە ھەيئىتى رىياسەتچىلى قىلىدى دېيىلگەن بولسىمۇ، ئەمەلىي خىزمەتلەرنى ئىككىمىز ئۈستىمىزگە ئالغان ئىدۇق. گەرچە مالىيە نازارىتىدىك بەزى بۆلۈم باشلىقلىرى ئاجرىتىلىپ بۇ ئىشقا ياردەملەشتۈرۈلگە بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئۆزىگە چۇشلۇق خىزمىتى بولغاچ كونكرېت خىزمەت داۋامىدا ئۇلارنىڭ ھېچقانچە پايدىسى تەگمىدى مەسىلەن، ھۆكۈمەت مۈلۈكلىرىنى باشقۇرۇش بۆلۈمىنىڭ باشلى پېي شىجيۇ (چىتەيلىك) ئەسلىدە چىتەيدە مەكتەپ مۇدىر بولغان چاغلاردا، ئۇ يەردە ئىناۋىتى يۇقۇرى ئىدى، شۇڭا چىتەيدە زايوم تارقىتىشقا مەسئول بولۇشقا ئەۋەتىلدى، ھەم ئۇ شىڭ شىسەيىنىڭ ”12 ـ ئاپرېل“ يىغىنىدا بۇ ھەقتە تەشۋ قىلماقچى ئىدى . لېكىن ئۇ چىتەيگە كېتىۋېتىپ، كېچ قاتتىق بوراندا قېلىپ، ماشىنا ھادىسىسى بىلەن ئۆلدى. چاغدىكى قورۇلۇش ھەيئىتى جيەنچۆنزى جىلغىسىدا ئۇنىڭ ئاتاپ پىششىق كىسەكتىن بىر قەۋرە تۇرغۇزۇپ، ماتەم مۇرا

سىمى ئاچتى. ئۇنىڭ قەۋرىسى ھېلىمۇ بار. پېي شىجيۇ ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن يول ئۈستىدە ئۆلۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن چىتەي تەرەپتە زايوم تارقىتىش ۋەزىپىسى دىگەندەك ئورۇنلانمىدى. بۇ ئىشمۇ يولداش ماۋ زېمىننى ئەپسۇسلاندۇرغان ئىدى.

قورۇلۇش زايومى تارقىتىش ۋەزىپىسى ئوڭۇشلۇق ھالدا نورمىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇنلانغان بولسىمۇ، لېكىن، شىڭ شىسەيىنىڭ دىكتاتورلىقى ئاستىدا يولداش ماۋ زېمىن خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا يۆتكۈلۈپ مالىيە جەھەتتىكى پىكىرلىرىدە چىڭ تۇرالمايدىغان بولۇپ قالغاچقا، زايوم تارقىتىشتىن توپلانغان كىرىم تۆۋەندىكى ئىشلارغا ئىشلىتىلدى: 1 ـ ئالتاي، كوكتوقاي تەرەپلەردىكى ئوسماننىڭ توپىلىڭىنى باستۇرۇش چىقىمىغا؛ 2 ـ شۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقى ئېلىمىزنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشى ئۈچۈن ياردەم بەرگەن ماددى ئەشيالارنىڭ كىراسىنى تولەشكە ئىشلىتىلدى. (شۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقى بەرگەن ماددى ئەشيالار قورغاستىن كىرگۈزۈلۈپ، قۇمۇل ئارقىلىق يەنئەنگە يەتكۈزۈلۈپ 8 ـ ئارمىيىنىڭ ئىشلىتىشىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلەتتى، بۇ ماددى ئەشيالارنى قوغداپ توشۇش، توشۇغۇچىلارنى كۈتۈۋېلىشقا كەتكەن چىقىملارغا جياڭ جيېشى ھۆكۈمىتى ئىگە بولمايتتى، يەنئەن تەرەپ ئىگە بولاي دىسە قۇدرىتى يەتمەيتتى، شۇڭا بۇ خىراجەتنى شىنجاڭنىڭ ئۆزى چىقىم قىلىشقا مەجبۇر بولغاندا شىڭ شىسەي بۇ چىقىمنى زايوم كىرىمىدىن چىقىم قىلىشقا يولىيورۇق بەرگەن ئىدى)؛ 3 ـ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە بەرگەن ياردىمى ئۈچۈن تۆلىنىدىغان پۇلنىڭ قىممىتى تۆۋەنلەپ كېتىشتىن كۆرۈلگەن زىياننى

تولەشكە ئىشلىتىلدى. چۈنكى شۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقى نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە ياردەم بەرگەن ماددى ئەشيالارنىڭ ھەممىسىگە پۇل تولەپ تولدۇرىلاتتى. شىنجاڭدا ئەسلىدە كونا پۇل خەجلىنەتتى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشتىن كېيىن فرانسىيە پۇلى خەجلىنىشكە باشلىدى، فرانسىيە پۇلىنىڭ قىممىتى شىنجاڭنىڭ كونا پۇلىنىڭ قىممىتىدىن يۇقۇرى ئىدى، لېكىن، شىنجاڭدا يېڭى پۇل تارقىتىلغاندىن كېيىن يېڭى پۇلنىڭ قىممىتى فرانسىيە پۇلىنىڭ قىممىتىدىن يۇقۇرى بولدى فرانسىيە پۇلىنىڭ كۇرسى ئۈچقاندەك چۈشۈپ كەتتى. شۇڭا شىنجاڭ جياڭ جېيشىگە ياردەم بېرىلگەن ماددى ئەشيالارنى توشۇش خىراجىتىنى ئالدى بىلەن شىنجاڭنىڭ يېڭى پۇلى بىلەن تولەپ تۇراتتى، نەنجىڭدىن ئەۋەتىپ بېرىلگەن فرانسىيە پۇلى شىنجاڭغا يېتىپ كەلگىچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىپ پۇل يېتىپ كەلگەندە، ئەسلىدىكى فرانسىيە پۇلىنىڭ قىممىتى بىلەن شىنجاڭنىڭ شۇ چاغدىكى يېڭى پۇلىنىڭ قىممىتى ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى زور پەرق بولاتتى. فرانسىيە پۇلىغا ئىچكىرىدىن مال ئېلىپ، شىنجاڭغا توشۇپ كەلگەندىمۇ ناھايىتى زور زىيان بولاتتى. شىڭ شىسەي يۇقۇرىدا ئېيتىلغان كام پۇلنى قۇرۇلۇش زايومى پۇلىدىن چىقىم قىلىشقا مەجبۇر بولدى؛ 4 ـ شۇ چاغدا جياڭ جېيشى شىڭ شىسەينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىق خوشنا دولەتلەر بىلەن ئىناق ئۆتۈش قاتارلىق بەلگىلىمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 6 سىياسەتنى يولغا قويۇپ، شىنجاڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بىر قەدەر ياخشى بىر تەرەپ قىلغانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، دولەتنىڭ بېشىغا كۈن كەلدى دېگەننى بانا قىلىپ قايتا ـ قايتا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، شىڭ شىسەيدىن ئامال قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن بىر قىسىم بېنزىن ياكى ئايروپىلان يېغى سېتىۋېلىشنى تەلەپ قىلغان ئىدى. شىڭ شىسەي ماقۇل كېلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن بۇ ماللارنى سېتىۋالماقچى بولغاندا، سوۋېت تەرەپ يەرلىك مال تولەڭلار دەپ تۇرىۋالدى، شۇ چاغدا شىنجاڭدا يەرلىك مال جايلاردىن نەخ پۇلغا سېتىۋېلىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ماي پۇلىغا ھىساپلاپ ئۆتكۈزۈلەتتى، نەنجىڭدىن ئەۋەتىپ بېرىلگەن فرانسىيە پۇلى يېتىپ كەلگەندە، ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىش ۋە كۇرسىسى تۆۋەنلەپ كېتىش سەۋەبىدىن، شىنجاڭ ناھايىتى نۇرغۇن زىيان تارتتى، بۇنداق چىقىم ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش زايومى كىرىمىدىن چىقىم قىلىندى.

گەرچە يولداش ماۋ زېمىننىڭ رىياسەتچىلىكىدە شىنجاڭدا 5 مىليون 500 يۈەنلىك زايوم پۇلى توپلانغان بولسىمۇ، لېكىن، يۇقۇرىقىدەك ئەھۋاللار تۈپەيلىدىن، شۇنچىۋالا كوپ پۇلنىڭ كوپ قىسمى غەيرى قۇرۇلۇش چىقىملىرىغا ئىشلىتىلدى، ئازغىنە قىسمىلا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىلدى. يولداش ماۋ زېمىننىڭ ئۈمىدى يەردە قالدى، ماۋ زېمىن بۇ ئىش ئۈچۈن ئۇ دۇنيادىمۇ غەزەپلىنىپ ياتقان بولۇشى مۇمكىن.

11. فرانسىيە پۇلىنى ئىشلىتىشنى رەت قىلىش

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگوغا بەرگەن ماددى ئەشيالار قورغاستىن كىرگۈزۈلۈپ، قۇمۇل ئارقىلىق ئىچكىرىگە ئاپىرىپ بېرىلەتتى، خەلقارا ترانسپورت كىراسىنى شىنجاڭ تولەيتتى، ئاندىن نەنجىڭ

ھوكۇمىتى بۇ چىقىم ئۈچۈن قەرەلگە بولۇپ فرانسىيە پۇلى ئەۋەتىپ بېرەتتى. دەسلەپكى چاغلاردا، شىنجاڭدا كونا پۇل (سەرنى بىرلىك قىلغان) خەجلىنەتتى. پۇلنىڭ قىممىتى جەھەتتە فرانسىيە پۇلىنىڭ قىممىتى يۇقۇرىراق ئىدى. لېكىن كونا پۇل دوللارنى بىرلىك قىلغان يېڭى پۇلغا ئالماشتۇرۇلغاندىن كېيىن (يېڭى بىر دوللار 2 مىڭ سەرلىك كونا پۇلغا تېگىشىلەتتى)، يېڭى پۇلنىڭ قىممىتى فرانسىيە پۇلىنىڭ قىممىتىدىن كوپ يۇقۇرىلاپ كەتتى، بولۇپمۇ فرانسىيە پۇلى ھەدەپ تارقىتىلىۋەرگەچكە، بۇ پۇلنىڭ قىممىتى كۈندە تۆۋەنلەيتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شىنجاڭغا ئەۋەتىلگەن فرانسىيە پۇلى شىنجاڭدا خەجلەنمەيتتى، شۇڭا، بۇ پۇلغا شىئەن، لەنجۇ قاتارلىق جايلاردىن مال ئېلىپ شىنجاڭغا توشۇپ كېلىنەتتى، مۇنداق قىلغاندا، گەنسۇ، شەنشى ئولكىلىرى مال باھاسىغا تەسىر يەتكۈزدى دەپ پۇلنىڭ ئورنىغا مال توشۇشنى چەكلەش توغرىسىدا جياڭ جېيشىغا تېلېگىرامما يوللىدى. ئۇندىن باشقا سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگوغا ئاۋىئاتسىيە خادىملىرىنى تەربىيلەپ بېرىش ئۈچۈن ئىلىدا ئاۋىئاتسىيە خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش مەكتىۋى قۇرغان ئىدى. ئىچكىرىدىن كوپلىگەن ئاۋىئاتسىيە خادىملىرى شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، شىنجاڭدا مال كوپ، باھاسى ئەرزان ئىكەنلىگىنى، ئىچكىرىگە ئاپىرىپ ساتسا پايدا ئالغىلى بولىدىغانلىغىنى ھەم شىنجاڭدا فرانسىيە پۇلى خەجلەنمەيدىغانلىغىنى بىلگەندىن كېيىن، ئىچكىرىدىن ئامېرىكا تاماكىسى ئەكېلىپ، مالغا ئالماشتۇرۇپ نۇرغۇن پايدا ئالغىلى تۇردى. شىنجاڭ دائىرىلىرى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، بىر تەرەپتىن، تاماكىدىن ئېلىنىدىغان باجنى كوپەيتەلەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، شىنجاڭغا يېڭىدىن كەلگەن ياكى ئىچكىرىگە قايتىدىغان ئاۋىئاتسىيە خادىملىرىنىڭ شىنجاڭ تەۋەسىدە قانچىلىك يېڭى پۇل خەجلەيدىغانلىغى توغرىسىدا بەلگىلىمە چىقاردى.

بەلگىلەنگەن نورما ئىچىدە بىر دوللار فرانسىيە پۇلىغا بىر دوللار يېڭى پۇل تېگىشىپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئوشۇق پۇلنى تېگىشىپ بەرمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئاۋىئاتسىيە خادىملىرىنىڭ مال ئېلىشى چەكلەندى. بۇ ئاۋىئاتسىيە خادىملىرىنىڭ قاتتىق نارازىلىغىنى قوزغىدى. ئۇلار نەنجىڭغا بېرىپ، قانداقتۇ: شىنجاڭ جۇڭگونىڭ زىمىنى تۇرۇپ نىمە ئۈچۈن دولەت پۇلى بولغان فرانسىيە پۇلىنى ئىشلەتمەيدۇ، بۇ پۇل پۈتۈن جۇڭگودا ئېقىۋاتسا، نىمە ئۈچۈن شىنجاڭدا ئاقمايدۇ، شىنجاڭ نىمە ئۈچۈن مۇستەقىل بولىۋالىدۇ؟ دەپ پىتنە چىقاردى. شۇڭا جياڭ جېيشى: شىنجاڭ جۇڭگونىڭ زىمىنى، شىنجاڭ ئومۇملىققا ئېتىۋار بېرىپ فرانسىيە پۇلى خەجلىشى لازىم ھەمدە فرانسىيە پۇلى خەجلەش ۋاقتىنى مەركەزگە تېلېگىرامما ئارقىلىق خەۋەر قىلىش لازىم، دىگەن مەزمۇندا تېلېگىرامما ئەۋەتتى. شىڭ شىسەي بۇ تېلېگىراممىنى ماۋزېمىن بىلەن ساڭ گۇفېڭ ئىككى يولداشقا بېرىپ، كېڭىشىپ بېقىڭلار دىدى، ساڭ گۇفېڭ ماۋزېمىنغا: "بۇ ئويۇننى قانداق ئوينايمىز؟ مەندە قىلچە ئامال يوق، مەن يازاي، سىز دەڭ" دىدى. يولداش ماۋزېمىن ئويلىنىپ مۇنداق دىدى: "(1) شىنجاڭ كوپ مىللەتلىك رايون، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇچە خەتنى بىلمەيدۇ، بولۇپمۇ دىخانلار ۋە چەت جايلاردىكى چارۋىچىلار خەنزۇچە خەتنى تېخىمۇ بىلمەيدۇ، شۇڭا شىنجاڭنىڭ يېڭى پۇلى ئۈستىگە ئۇيغۇرچە، موڭغۇلچە يېزىق-

لار بېسىلغان، فرانسىيە پۇلىغا خەنزۇچە خەت بېسىلغان، پۇلنىڭ خىللىرىمۇ كۆپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇنى ئاسان پەرق ئېتەلمەيدۇ، بەزى يامان كىشىلەرنىڭ پايدىلىنىپ بۇنىڭدىن پاراكەندىچىلىك سېلىشىدىن ساقلىنىش تەس، مۇنداق بولغاندا، خەلق زىيان تارتىپلا قالماستىن، بازارلارمۇ ئاسانلا قالايمىقانلىشىدۇ. شۇنىڭدەك، جاھانگىرلار يالغاندىن فرانسىيە پۇلى ياساپ، راست بىلەن يالغاننى ئارىلاشتۇرۇۋەتسە، بۇنىڭدىن پەيدا بولىدىغان بالايى-ئاپەتنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. (2) ھازىرقى ئەھۋالدا شىنجاڭ پۇلىنىڭ قىممىتى خېلى مۇقىم، ھالبۇكى فرانسىيە پۇلىنىڭ كۇرسى ھەدەپ چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ، ئەگەر شىنجاڭدا فرانسىيە پۇلى خەجلەنسە، شىنجاڭ پۇلىمۇ ئۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ، ياكى كۇرسى چۈشۈپ كېتىدۇ، ھەتتا شۇ نىسبەت بويىچە ھېساپلانسا، شىنجاڭنىڭ مالىيە، پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى ناھايىتى زور قىيىنچىلىققا دۇچ كېلىدۇ. بۇنداق ئەھۋال مەركەزگە پايدىسىز، شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىغا پايدىسىز، يەنە كېلىپ مەلۇم ئەھۋال ئاستىدا، شىنجاڭنىڭ يېڭى پۇلىغا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مال سېتىۋالغىلى بولىدۇ، مۇبادا، فرانسىيە پۇلى خەجلەنسە بۇنداق شەرت-شارائىت قولدىن كېتىدۇ. (3) شىنجاڭ ترانسپورت ھەققى ئۈچۈن تۆلىگەن پۇل ۋە مەركەزگە ۋاكالىتەن بىر قانچە قېتىم سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئالغان بىنزىن ۋە ئايروپىلان يېغى ئۈچۈن تۆلىگەن چىقىم ئىچىدە يەرلىك ماللار ئارقىلىق تۆلىگەنلىرىمۇ، يېڭى پۇل ئارقىلىق تۆلىگەنلىرىمۇ بار، لېكىن مەركەز بۇ پۇل ئۈچۈن ھەممىسىگە فرانسىيە پۇلى بەردى، گەرچە بۇ ئىككى خىل پۇلنىڭ قىممىتىدە پەرق بولمىسىمۇ،

شىنجاڭ ئومۇملىقىغا ئېتىۋار بېرىپ، قىيىنچىلىققا چىداپ زىياننى ئۈستىگە ئېلىپ كەلدى. شىنجاڭدا ئاران 4 مىليون ئاھالە بار، مۇبادا پۇل قىممىتىدە تېخىمۇ زور بېسىمغا ئۇچرىسا، ئۇنىڭغا زادى چىداشلىق بېرەلمەيدۇ. (4) مۇندىن كېيىن شىنجاڭدا يەنىلا يېڭى پۇل ئىشلىتىلىسىمۇ ياكى فرانسىيە پۇلى خەجلىشكە ئۆزگەرتىلىسىمۇ، پۇل تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ياكى پۇل تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىشتا مەسىلە يۈز بېرىدۇ، فرانسىيە پۇلىنىڭ قىممىتى كۈنسايىن تۆۋەنلەپ كېتىۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا، ئەگەر فرانسىيە پۇلى خەجلەنسە، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ كىرىم-چىقىم خامچوتىدا مۇقەررەر يوسۇندا قىزىل رەقەم پەيدا بولىدۇ، بۇنى مەركەز تولۇقلاپ بېرەمدۇ-قانداق؟ يۇقۇرقىلارغا ئاساسەن بىزنىڭ پىكرىمىز مۇنداق: ۋاقىتىنچە ھازىرقى ھالەتنى ساقلاپ قېلىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازىنىپ، پۇلنىڭ قىممىتى مۇقىملاشقاندىن كېيىن، ئاندىن بىر تۇتاش ھەل قىلىش لازىم". ساڭ گوفېڭ يۇقۇرقى مەزمۇنلار بويىچە تېلېگىرامما كوپىيىسى تۈزۈپ ئۆزى دۇبەن مەھكىمىسىگە ئاپىرىپ بەردى، شىڭ شىسەي ئۇنى كۆرۈپ قوشۇلغاندىن كېيىن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە يوللاپ، شىنجاڭدا ۋاقىتىنچە يېڭى پۇل خەجلەپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

يولداش ماۋزېمىن پۈتۈن ئۆلكىنىڭ مالىيە، ئىقتىسات، پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى قاتارلىق ھەر قايسى جەھەتلەردە ئومۇمىلىقىغا ئېتىۋار بېرىپ، ئەتراپلىق ئويلىنىپ پىلان تۈزگەنلىكى، پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش روھى كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن، گومىنداڭ شىنجاڭغا كىرىشتىن بۇرۇن، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مالىيىسىدە ئانچە جىق قىزىل رەقەم كۆرۈلمىدى، پۇل مۇئامىلىسى-

دە ۋە پۇلنىڭ قىممىتىدە قالايمىقانچىلىق كورۇلمىدى، خەلق تۇرمۇشى مۇقىم بولدى، بۇلارنىڭ ھەممىسى يولداش ماۋزېمىننىڭ دولەتكە، خەلققە مەسئول بولۇش روھىغا مەنسۇپ.

12. شەھەر قۇرۇلۇشى ھەيئىتى تەسىس قىلىنىشىنىڭ ئالدى ۋە كەينىدە

مالىيە نازارىتىنىڭ بۇرۇنقى نازىرى چىن دىلىنىڭ ئۈرۈمچى شەھرىنىڭ جەنگولۇ كوچىسىدا بىر قورا جايى بولۇپ، چىن دىلى شىڭ شىسەيگە ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن، بۇ جاينى شىڭ شىسەينىڭ قېيناتىسى چيۇ زۇڭجۈنگە بېرىۋەتكەن ئىدى. بۇ جاينىڭ ئارقىسىدا بىر پارچە بوش يەر ۋە بىر قىسىم دەل-دەرەخ بار ئىدى. چيۇ زۇڭجۈن ھېلىقى بوش يەرگە گۈل تېرىتقۇزدى. ياز كۈنلىرى كەچقۇرۇندا كوپلىگەن ئەر-ئايال ئاھالىلار بۇ يەرگە كېلىپ تاماشا قىلاتتى. چيۇ زۇڭجۈننىڭ قوسىقىغا جىن كىرىپ، قۇرۇلۇش ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى ۋاڭ چىشۇننىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا: "سىز مالىيە نازارىتى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باقسىڭىز، مالىيە نازارىتى بىر ئاز پۇل ئاجراتسا، خەقلەرنىڭ تاماشا قىلىشى ئۈچۈن، بىر قىسىم ئۈسكۈنىلەرنى ئېلىپ بىر باغچا ياسىساق" دېگەن. ئەمەلىيەتتە، ھېلىقى بوش يەر چيۇزۇڭجۈننىڭ ئىمارەت پاسىلى ئىچىدە بولۇپ، باغچا پۈتكەندىن كېيىن ئارقا ئىشىكنى ئېتىپلا شەخسى باغچىسى قىلىۋالماقچى بولغان ئىدى. يولداش ماۋزېمىن ئۇنىڭ بۇ ئويۇنىنى بىلىپ قېلىپ، ۋاڭ چىشۇنگە: "بۇ يەر بەك كىچىك، تەرەققىيات ئىستىقبالى يوق، بىز خەلققە تاماشا قىلدۇرغان جاي قۇرۇپ بېرىمىز دېسەك، شىگۇڭيۈەن (غەربى باغچا) نى كېڭەيتەيلى" دېدى. كېيىن ۋاڭ چىشۇن مالىيە تەپتىش ھەيئىتىنىڭ باشلىقلىقىغا يۆتكەلدى، ئۇنىڭ ئىش بېجىرىدىغان جايىنىڭ كىچىكلىكىدىن بېشى قېتىپ تۇرغاندا چيۇزۇڭجۈن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ۋاڭ چىشۇنگە: "مەن قورو-جايىمنى سىلەرگە ئىشخانا قىلىشقا بەرسەم، سىلەر ئۇنىڭ ئورنىغا نۇرباققا ئۆي سېلىپ بەرسەڭلار، تېگىشىسەك" دەيدۇ، ۋاڭ چىشۇن بۇ ئەھۋالنى يولداش ماۋزېمىنغا مەلۇم قىلغاندا، ماۋزېمىن: "ئەگەر چيۇزۇڭجۈن ئۆيىنى بەرمەكچى بولسا، ئۆيىنى باھاغا سۇندۇرۇپ سېتىۋالسا بولىدۇ، ئۇنىڭ پۇلىغا ئۆزى ئۆي سالسۇن. ئەگەر سىلەر ئۆي سېلىپ بېرىپ، تەڭ قىممەتتە ئالماشتۇرىمىز دېسەڭلەر، ئومۇمنىڭكى بىلەن خۇسۇسىنىڭكى ئارىلىشىپ كېتىدۇ، بۇنى ھىساۋاتقا كىرگۈزمەك تەس" دېدى. چيۇ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ قۇرغان تۇزاقلىرىنىڭ كارغا كەلمىگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، شىڭ شىسەيگە ئۈرۈمچى دەرياسىنىڭ غەرپ تەرىپىدىكى جايلارنى، يەنى ھازىرقى خۇاڭخې كوچىسى، چاڭجياڭ كوچىسى، چيەنتاڭجياڭ كوچىسى ۋە غەربىي شىمالى كوچا قاتارلىق جايلاردىكى بوش يەرلەرنى ئۆچاستكىلارغا ئايرىپ، نومۇر سېلىپ، شەھەر ئاھالىسىغا سېتىپ بېرىش، ئۆزىمۇ بۇ يەرگە ئۆي سېلىش، بۇنىڭدىن كىرگەن كىرىمنى شەھەر قۇرۇلۇشى چىقىمىغا ئىشلىتىش توغرىسىدا بىر يازما تەكلىپ سۇنغان. شىڭ شىسەي بۇنىڭغا قوشۇلغاندىن كېيىن، مالىيە نازارىتىگە ئۇقتۇرۇش قىلدى، يولداش ماۋزېمىن بۇنىڭغا نىسبەتەن مۇنداق قاراشتا بولدى:

بىزنىڭ مالىيە نازارىتىمىزنىڭ فاكچىنى — بىرتۇتاش كىرىم قىلىپ، بىرتۇتاش چىقىم قىلىش، يۇقۇرقى يەرلەرنى ئۇچاستكىلارغا ئايرىپ، نومۇر سېلىپ، شەھەر ئاھالىسىغا سېتىپ بېرىشكە بولىدۇ. لېكىن يەر ساتقان پۇلنى بىر تۇتاش بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن مالىيە نازارىتىگە تاپشۇرۇش كېرەك، شەھەر قۇرۇلۇشىنى قانداق ئېلىپ بېرىشقا كەلسەك، ئۇ ھەقتە پىلان تۈزۈپ مالىيە - ئىقتىسات ھەيئىتىنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، مالىيە نازارىتى پىلاندىكى ئېھتىياجلىق پۇل سانى بويىچە پۇل ئاجرىتىپ بېرىشى لازىم. شىڭ شىسەي ماۋزېمىننىڭ بۇ پىكرىگە قوشۇلۇپ بۇرۇنقى يەر سېتىش توغرىسىدىكى تەستىقنى بىكار قىلدى، چيۇ قىبرى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، قاتتىق ئاچچىغلىنىپ، ماۋزېمىن مەن بىلەن قېرىشىۋاتىدۇ دەپ قاراپ جىق چىچاڭشىغان ئىدى. كېيىن شىڭ شىسەي ۋېي يافەننى شەھەر قۇرۇلۇشى ھەيئىتىنىڭ باش ئىنژېنېرى بولۇپ، پىلانلاش - لايىھەلەش ئېلىپ بېرىشقا، يولداش ماۋزېمىننى شەھەر مەمۇرى قۇرۇلۇشى ھەيئىتىنىڭ مۇدىر ھەيئەتلىكىگە، مالىيە نازارىتىنىڭ كۆزەتكۈچىسى ۋاڭ زۇڭچىننى كاتىپلىققا، سەي ۋېنيىڭنى گەنسىلىككە تەيىنلىدى. يولداش ماۋزېمىن ياشلاردىن 20 نەچچە نەپەر بالا قوبۇل قىلىپ، ئولچەش كۇرسى ئېچىپ، ئۇلارنى بىر تەرەپتىن ئۆگىنىش، بىر تەرەپتىن ئەمەلىي پىراكتىكا قىلىپ لايىھەلەش ئېلىپ بېرىشقا ئويۇشتۇردى. ۋېي يافەن ئاساسلىق ئەسلىھەلەر، مەسىلەن، ئەسلىدىكى چوڭ كوۋرۇكتىن باشقا، يەنە ئوتتۇرا كوۋرۇك ۋە 3 - كوۋرۇكنى سېلىپ شەھەر رايونى بىلەن دەريانىڭ غەربىدىكى رايونلار ئوتتۇرىسىدىكى قاتناشنى راۋانلاشتۇرۇش؛ بىرقانچە ئاساسلىق غوللۇق يوللارنى، مەسىلەن، خۇاڭخې كوچىسى، ياڭزىجياڭ كوچىسى چيەنتاڭجياڭ كوچىسى ۋە غەربى شىمالى كوچا قاتارلىق كوچا - يوللارنى ياساش؛ ئوتتۇرا كوۋرۇكتىن شەھەر رايونىغا كىرىش ئۈچۈن جۇڭسەن كوچىسىنى، 3 - كوۋرۇكتىن شەھەر رايونىغا كىرىش ئۈچۈن ئىتتىپاق يولىنى ياساش، شەھەر رايونىدا ئەسلىدە بار بولغان كوچىلار، مەسىلەن، ھازىرقى ئازاتلىق يولىنىڭ غەرپ تەرىپىدىكى خۇسۇسى سودا دۇكانلىرىنى پەيدىن - پەي ئولچەمگە لايىقلاشتۇرۇپ، رەتلىك قىلىش، شۇ ئارقىلىق پۈتۈن شەھەر رايونىدا قاتناشنى راۋانلاشتۇرۇش، يوللارنى رەتلىك قىلىش، شەھەر قىياپىتىنى رەتكە سېلىش، تەدرىجى ھالدا ئۈرۈمچى شەھىرىنى زامانىۋى پايتەخت شەھەرلىرى سەۋىيىسىگە يەتكۈزۈش توغرىسىدا بىر پىلان تۈزدى.

شۇ چاغدا ئولچەش (گېئولوگىيە) كۇرسىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى نەخ مەيداندا ئولچەش ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق تېز ئالغا باستى، خىزمەتنىڭ ئۈنۈمى يۇقۇرى بولدى، ئۇلار كوچا - يوللارنى پىلانلىغاندىن تاشقىرى، يەنە بىر مۇنچىلىغان ئۆيلەرنى پىلانلاپ ھەر بىر ئۆيىنىڭ باھاسىنى بەلگىلەپ چىقتى، بۇ ئۆيلەرنى شەھەر ئاھالىسىغا سېتىپ كىرىمى ئولكە غەزىنىسىگە تاپشۇرۇلدى. قىسقىسى ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشى پىلانىدا تا بۈگۈنگە قەدەر باش ئىنژېنېر ۋېي يافەننىڭ لايىھەسى ئاساس قىلىنىۋاتىدۇ. كېيىن شەھەر قۇرۇلۇشى ھەيئىتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا دۆڭ لياڭ تەيىنلىنىپ، خىزمەتلەرگە ياردەملەشتى. يولداش ماۋزېمىن بۇ ھەيئەتنىڭ مۇدىرلىقىدىن ئىستىپا بەردى، ئولكىلىك ھوكۇ-

مەت ۋاكالىتىنى مۇدىر ھەيئەتلىكىگە تەيىنلىدى. بىز ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ بۇرۇنقى قالاق قىياپىتىنى ئەسلەپ، ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىنكى چاغلاردىكى قىياپىتىگە نەزەر سالساق، ئىختىيارسىز ھالدا يولداش ماۋزېمىننى قاتتىق سېغىنىمىز.

13. جاپا - مۇشەققەتلىك ۋە ئاددى - ساددىلىق بىلەن ئۆتكەن تۇرمۇش

يولداش ماۋزېمىن شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، گەرچ ئۆلكىلىك نازارەتلەرنىڭ نازىرلىقىنى ئۈستىگە ئالغان بولسىمۇ، لېكىن شەخسى تۇرمۇش جەھەتتە ئاددى - سادد بولدى، ئىستىل جەھەتتە كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ، باشتىن ئاخىر يۇكسەك دەرىجىدىكى پارتىيىۋىلىكنى ساقلاپ كەلدى. تۆۋەندە ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىكى بىر قانچە ئۇششاق - چۇششەك ئىشلىرىنى مىسالغا كەلتۇرىمىز، بۇنىڭدىن يولداش ماۋزېمى نىڭ ئاددى - ساددا ۋە جاپا - مۇشەققەتلىك تۇرمۇش كوچۇرىدىغانلىقىنى كورىۋالغىلى بولىدۇ:

يولداش ماۋزېمىن يولداش جۇدەنخۋا بىلەن تو قىلغاندا، توي مۇراسىمى شىنجاڭ دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ غەربىي بىناسىدا ئۆتكۈزۈلدى. شىڭ شىسەي تويىنى تەبرىكلەپ "يېڭى ئائىلە قۇرۇپ، يېڭى شىنجاڭ قۇرايلى" دېگەن بېغىش لىما يېزىلغان بىر جۇپ تاۋار لىنتە تەقدىم قىلدى. شى شىسەي توي مۇراسىمىغا قاتناشمىغانلىقى ئۈچۈن، ۋاڭ باۋچيە ئۇنىڭ نامىدىن سوز قىلدى، توي مۇراسىمى ناھايىتى ئادد ئۆتكۈزۈلدى. لېكىن نۇرغۇن يولداشلار ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى ماۋزېمىننىڭ ئۆيىگە بېرىپ تويىنى تەبرىكلىدى، ئۆي بەك تار بولغانلىقتىن، مېھمانلار ئۆدۈللۈق كېلىپ ئۆدۈللۈق كېتىپ تۇردى. پەقەت مېڭ يىمىڭ، ماۋ دۈن، جاڭ جۇڭشى، چېن تەنچۇلار كەتمىدى. توي زىياپىتى بېرىلمىدى، پەقەت خۇڭچۇنيۈەن ئاشخانىسىدىن ئازراق سەي سېتىۋېلىپ، مېھمانلارنى ئاددىيلا مېھمان قىلدى. يېڭى ئۆي جاھازلىرىغا كەلسەك، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەسلىدىكى يوتقان - كورپىلىرىنى ئىشلەتتى، يېڭى كىيىم - كېچەكمۇ سېتىۋالمىدى، ئۆي ئىچىدە شىرە، كىتاپ جازىسى ۋە 4 دانە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلگەن ئورۇندۇق، بىر دانە كارۋات قويۇلغاندىن تاشقىرى باشقا جاھازلار يوق ئىدى. توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، جاڭ يۈەنفېڭ ماگا: "مەن ئۇلارغا تاماق ئېتىپ بېرىدىغانغا بىر ئادەم تېپىپ بېرەي دەۋاتىمەن، ئۇلارنىڭ ئۆيى مالىيە نازارىتىگە بىر ئاز يىراق بولغانلىقتىن ئاشخانىدىكى قارا خىزمەتچى جاڭ دېشىڭ بوۋاينى ھەر كۈنى ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئوت قالاش، كوكتات سېتىۋېلىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىشقا ئەۋەتەيمىكىن دەۋاتىمەن، سىزنىڭچە قانداق؟" دېدى. ئۇنىڭ پىكرى ماگا بەك ياقتى، چۈنكى ئۇلار ھەر كۈنى ناھايىتى جاپالىق ئىشلەيتتى، ھەتتا ئاخشاملىرى مەجلىسلەرگە قاتنىشىپ، ئۆي ئىشلىرىنى قىلىشقا يېتىشەلمەيتتى. بىز بۇ پىكرىمىزنى يولداش ماۋزېمىنگە ئېيتتۇق، ئۇ: "ياق، بولمايدۇ، بىزنىڭ ھەر قايسى نازارەتلىرىمىزنىڭ خامچوتىدا نازىرلارغا ئاشپەز ۋە ئائىلە خىزمەتچىسى بېرىلىدۇ، دەپ بەلگىلەنمىگەن، بۈگۈنكى كۈندە، بۇ ئىشنى مەن باشلاپ بەرسەم قانداق بولىدۇ." دېدى. بىز:

"ئاشپەز ئالمىسىڭىز مەيلى، لېكىن، ھەر كۈنى ئۇششاق-چۈششەك نەرسە-كېرەك سېتىۋېلىشقا سىلەر يېتىشەلمەيسىلەر، ئۈرۈمچىدە كەچ بازار بولمىسا، ئىشتىن چۈشۈپ ئالىمىز دېسەڭلار، قەيەردىن ئالىسىلەر، جاڭ دېشىڭمۇ قوشۇلدى، ئۇ سىزنىڭ ئىشخانىڭىزنىڭ ئادىمى، ھېچقانچە چىقىم كەتمەيدۇ، بۇ نېمىشكە بولمايدىكەن؟" دېدۇق. ئاخىرى ئۇ مەجبۇرى ماقۇل بولدى. كېيىن ئۇ كېتىدىغان چېغىدا ئۆزىنىڭ بىر كەمچەت قۇلاقچىسىنى جاڭ دېشىڭغا ئىش ھەققى ۋە خاتىرە ئۈچۈن بەردى. مەن ئۇنىڭ مالىيە نازارىتىگە كېلىپ-كەتكىچە بولغان جەرياندا بىرەر قۇرمۇ يېڭى كىيىم كەيگەنلىكىنى كۆرمىدىم، ئۇ دائىم بىر قۇرلا سارجا كاستۇم-بۇرۇلكا ۋە پەلتۇ كىيەتتى. ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، تاماقنى ئۆزلىرى ئېتەتتى، تاماقمۇ بەك ئاددى ئىدى.

يولداش ماۋزېمىن مالىيە نازارىتىگە كەلگەندىن كېيىن، ئۈچەي كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ داۋالاندى. ئەمما كېسەل سەللىمازا ساقايمىغاچقا، گايىدا قوساق ئاغرىقى تۇتۇپ قالاتتى. شۇڭا شىڭ شىسەينىڭ قوشۇلۇشى ئارقىلىق شىمىگوغا چىقىپ دەم ئالدى. ئۇلارغا بىر ئۇچاق كېرەك بولۇپ قالغاندا، جاڭ يۈەنفېڭ مالىيە نازارىتىدىن چىقىم قىلىپ، بىر كىرسىن ئۇچىقى ئېلىپ بېرىشنى تەشەببۇس قىلدى. يولداش ماۋزېمىن ئۇنىڭغا ئۇنىماي: "مەن شەخسىي دەم ئېلىۋاتسام، نېمە ئۈچۈن ھۆكۈمەت ماڭا ئۇچاق ئېلىپ بېرىدىكەن؟" دەپ تۇرىۋالدى. نەتىجىدە مەن ئۆيۈمدىكى كىرسىن ئۇچاقنى ئۇلارغا بەرگەن ئىدىم، ئۇ قوبۇل قىلدى.

بىر قېتىم، مالىيە نازارىتىنىڭ كاتىۋى جېڭ جېنشېڭ قۇمۇلغا خىزمەتكە بېرىپ، قايتىدىغان چاغدا ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ قايتىدۇ. ئۇ يولداش ماۋزېمىننىڭ كېسەللىكىنى بىلىپ ئاتايىن قۇمۇلدىن بىر چىلەك تىرىك بېلىق ئالغاچ كېلىپ، ئۇنىڭغا بېرىدۇ. يولداش ماۋزېمىن بۇ بېلىقنى ئالغاندىن كېيىن، بىزگە: "بۈگۈن سىلەر ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن شىمىگوغا كېلىڭلار، مەن سىلەرگە بېلىق سەي قورۇپ بېرىمەن" دېدى. ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، بىز بىر نەچچىمىز باردۇق. بىز جەمى 7 كىشى بولۇپ، تاماقنى ھەممىمىز قول تەۋرىتىپ ئەتتۇق، بىرلا كىرسىن ئۇچاق بولغاچقا تاماقنى بەك كەچ يەپ بولدۇق، دېمەك كۆپچىلىك ھەممىمىز بىر ۋاخ مەزە قىلىپ شەنيۇ بېلىقى يېدۇق. كىم بىلسۇن، ئەتىسى ئەتىگەندە شىڭ شىسەي يولداش ماۋزېمىننىڭ شىمىگودا دەم ئېلىشىغا رۇخسەت قىلماسلىق توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، دەرھال قايتىپ كېلىپ شەھەر ئىچىدىن مۇۋاپىق بىر جاي تېپىپ شۇ يەردە تۇرسۇن، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يولداش ماۋزېمىن شىمىگودىن قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدى. يولداش ماۋزېمىننى ئوبدان ئارام ئالدۇرۇش ئۈچۈن، چېن چيەن بىلەن ئىككىمىز شەھەرنىڭ ھەممىلا يېرىدە چېپىپ يۈرۈپ ئۆي ئىزدىدۇق، پەقەت لىيۇۋېنلۇڭنىڭ بېغى بىر قەدەر مۇۋاپىق بولسىمۇ، بىراق بۇ باغدا سۇ قىس ئىكەن ھەم بەك چەت بولغاچقا، بىخەتەرلىككە كاپالەتلىك قىلغىلىمۇ بولمايتتى. يولداش ماۋزېمىن بىزنىڭ ئۆي تېپىشىمىزغا ئۇنىمىدى ھەمدە بىر تەرەپتىن ئۆيدە دەم ئېلىپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئىشلەۋېرىمەن دەپ تۇرىۋالدى. ئاردىن بىر ئاي ئۆتمەيلا شىڭ شىسەي بۇيرۇق بىلەن يولداش ماۋزېمىننى مالىيە نازارىتىدىن يۆتكىۋەتتى. بۇنداق ئۇششۇمتۇت ۋە سىرلىق ئەھۋال توغرىسىدا، مەن باشقىلاردىن ئىشپىيونلار-

نىڭ بىزنى يولداش ماۋزېمىن بىلەن شىمىگودا مەخپىي مەجلىس ئاچتى، دەپ بەرگەن مەخپىي ئاخباراتىغا ئاساسەن يۇقۇرىدىكى قارارنى چىقارغانلىقىنى ئاڭلىدىم، بۇ، ئەمەلىيەتتە شىڭ شىسەينىڭ ئىنقىلاپقا ئاسىيلىق قىلىشقا باشلىغانلىقىنىڭ بىر خىل ئالامىتى ئىدى. ھازىرمۇ بىز ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى ئىنقىلاۋىي قۇربانلار قەۋرىستانلىقىدىكى يولداش ماۋ زېمىن كۆرگەزمەخانىسىدا مەن يولداش ماۋ زېمىنغا ئارىيەت بەرگەن ھېلىقى كونا كىرسىن ئۇچاقنى كۆرەلەيمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە دۇخاۋىدىن يۇپۇق يېپىلغان بولۇپ، بۇ كىشىلەرنىڭ ئىنقىلاۋىي قۇربانىنى سېغىنىدىغانلىقىنى ۋە ئۇ قالدۇرۇپ كەتكەن نەرسىلەرنى قەدىرلەيدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

14· خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا يۆتكۈلۈش

يولداش ماۋ زېمىن خەلق ئىشلىرى نازارىتىغا يۆتكىۋېتىلگەندىن كېيىن، مەن يوقلاپ باردىم. ئۇ، ماڭا: ”مەن خەلق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولدۇم، لېكىن، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ناھىيىلىرىدىكى خەلق ئىشلىرى ئەھۋالىنى بىلمەيمەن، سىزنىڭ ئىككى قېتىم ھاكىم بولغانلىقىڭىز ھەم شىنجاڭلىق ئىكەنلىكىڭىز ناھىيىلەرنىڭ خەلق ئىشلىرى ئەھۋالىنى بىلىدىغانلىقىڭىز ئېسىمگە چۈشۈپ، ئەسلىدە سىزنى يۆتكەپ كېلىپ، خىزمەتلەرگە ياردەملەشتۈرمەكچى ئىدىم. لېكىن ئاكىڭىز لىيۇ دېئىن قولغا ئېلىنغان چاغدا، سىزنىڭمۇ قولغا ئېلىنىپ كېتىش ئېھتىماللىقىڭىز بار ئىدى. شۇڭا شىڭ دۇبەن مەندىن سىزنى سورىغان چاغدا، مەن

سىزگە كېپىل بولۇپ، سىزنى مالىيە نازارىتى ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا كۆچۈرۈپ كېلىپ، سىزگە مەن بىۋاستە قارايدىغان بولغاچقا بۈگۈنگىچە ئامان قالدىڭىز. بىز بىر قېتىم شەنيۈ بېلىنغى يەپ زىيان تارتتۇق، باشقىلار بىزدىن گۇمان قىلدى. شۇڭا سىزنى خەلق ئىشلىرى نازارىتىگە يۆتكەپ كېلىشكە مۇمكىن بولمىدى. ئەڭ ياخشىسى مۇندىن كېيىن مېنىڭ قېشىمغا ئاز كېلىڭ ياكى كەلمەڭ. ساڭ گوفېڭ ياخشى ئادەم، سىز ئۇلارغا ياردەملىشىپ، ئۇلار ئىشقا ئاشۇرۇپ كېتەلمىگەن تەدبىرلەرنى ئىمكان قەدەر ئاخىرىغىچە ئىزچىللاشتۇرۇڭ. شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى پارلاق، بىز شىنجاڭ خەلقىگە ئازدۇر-كۆپتۇر ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشىمىز كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز شىنجاڭلىق“ دىدى، شۇندىن كېيىن مەن ئۇنىڭ نەسىھىتىگە ئاساسەن، قايتا ئۇنى يوقلاپ بارمىدىم.

ئۇ خەلق ئىشلىرى نازارىتىگە بارغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى ئاساسىي قاتلام باشلىقلىرىنى، مەسىلەن، رايون باشلىقلىرىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق سايلاپ چىقتى. شۇ چاغلاردا خەلق ئىشلىرى نازارىتى سەھىيە تارماقلىرىنىمۇ باشقۇراتتى، سەھىيە خادىملىرى كەمچىل ئىدى. ۋىلايەتلەردە دوختۇرخانا، بولغاندىن تاشقىرى ناھىيىلەردىكى دوختۇرخانىلاردا داۋالاش ئۈسكۈنىلىرى يوق دىيەرلىك ئىدى. خەلقنىڭ ئاغرىق-سىلاقلىرىنى ئاساسەن شەخسى تېۋىپلار داۋالايتتى، بەزى كىچىك ناھىيىلەردە ھەتتا تېۋىپ، ۋە دورىكەشلەرمۇ يوق ئىدى. يولداش ماۋ زېمىن داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتىنى ياخشى يولغا قويۇش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن تىببىي خادىملارنى تەربىيىلەش كېرەك دەپ قاراپ، تىب-

بى خادىملارنى تېز تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۈرۈمچى شەھىرىدە قىسقا مۇددەتلىك تىببى كۇرس ئاچتى. بۇ كۇرسقا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن دوختۇر ليۇ دېجۇننى ئوقۇتقۇچىلىققا بەلگىلىدى. گەرچە يولداش ماۋ زېمىننىڭ خەلق ئىشلىرى نازارىتىدە ئىشلىگەن ۋاقتى ئۇزۇن بولمىسىمۇ، لېكىن، بۇ قىسقا مۇددەتلىك كۇرس يىلدىن - يىلغا كېڭەيتىلدى، تا بۈگۈنكى كۈندىمۇ شىنجاڭدىكى ھەر قايسى دوختۇرخانىلاردا خىزمەت قىلىۋاتقان خادىملارنىڭ بىر مۇنچىلىرى شۇ چاغدىكى تىببى كۇرسنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدىكى ئەنە شۇ كۇرسنىڭ ئېچىلىشى شىنجاڭنىڭ كېيىنكى چاغلاردىكى تىببى ئىشلىرى ئۈچۈن ئوبدان ئاساس يارىتىپ بەرگەن ئىدى.

15. يولداش ماۋ زېمىننىڭ لى رۇڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

شىڭ شىسەي دەۋرىدىكى شىنجاڭنىڭ تۇنجى رەئىس ليۇۋېنلۇڭ ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن دەۋرىدە مائارىپ نازىرى ئىدى. لېكىن ئۇ بېيجىڭ، تيەنجىن، ئۈرۈمچى قاتارلىق شەھەر لەردە ناھايىتى زور كۆلەمدە سودىگەرچىلىك قىلاتتى، كاپىتال مۇ كۆپ ئىدى، ئۇ ھەقىقەتەن پۇل تېپىشقا ماھىر تىجارەت ئەمەلدارى ئىدى، شۇڭا كىشىلەر ئۇنى "تىجارەتچى نازىر" دەپ ئاتىشاتتى. كېيىن شىڭ شىسەي ئۇنى قاماققا ئېلىپ، بارلىق مال - مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىۋالدى. شىنجاڭنىڭ 2 - رەئىس جۇرۇيچىش جىن شۇرېننىڭ قۇدىسى ئىدى، ما جۇڭيىڭ قومۇل

تەرەپلەرنى ئىشغال قىلىۋالغاندا، جۇرۇيچىش قومۇلدا دىۋىزىيە قوماندانى ئىدى، شىڭ شىسەي ئالدىنقى سەپ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەنگەندە، جۇرۇيچىش بىلەن ناھايىتى ئىناق دوست بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ ئورنىغا رەئىسلىككە تەيىنلىدى، لېكىن ئۇ، ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۆلدى. شۇڭا، شىڭ شىسەي ئۈرۈمچى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى لى رۇڭنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلىدى.

لى رۇڭ بارىكوللۇق بولۇپ، ليۇشياۋ لى بىلەن ساۋاقداش ھەم بىر يۇرتلۇق ئىدى. لى رۇڭ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، خوتەندە سەرسان بولۇپ يۈرگەن ليۇشياۋلىنى ئۈرۈمچىگە يۆتكەپ كېلىپ، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ باش كاتىپلىقىغا تەيىنلىدى. شۇ چاغلاردا يولداش ماۋ زېمىن لى رۇڭ بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ ئۇيان - بۇياننىڭ پارىڭىنى سېلىشاتتى، ئاساسلىقى ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن دەۋرىدىكى خەلق تۇرمۇشىغا بولغان كۆز قاراشلىرىنى ئالماشتۇرۇشاتتى. لى رۇڭ بۇ ھەقتە بىلگەنلىرىنى ئەپقالماي، تەپسىلىي سۆزلەپ بېرەتتى. شۇڭا يولداش ماۋ زېمىن لى رۇڭنى شۇ چاغدىكى ئالى دەرىجەلىك ئەمەلدارلارنىڭ بىر قەدەر ياخشىراقى دەپ ھېسابلاپ، ئۇنى كۆڭلى تۈز ئادەم، دەپ ماختاپ قوياتتى. ئۇ باشقىلارغا: بەزىلەر لى رۇڭنى "سامان تاغىرى" دەيدۇ، بۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس، دېگەن ئىدى. لى رۇڭ: شىنجاڭنىڭ مالىيىسىنى بۇرۇن خۇشۇكاڭ باشقۇردى، ھازىر ماۋ زېمىن باشقۇرۇۋاتىدۇ، ۋاھالەنكى تەجرىبە ۋە بارلىق مالىيە تەدبىرلىرى جەھەتتە، ماۋ زېمىن يىراقنى كۆرىدۇ، مەسئۇل بولۇشقا جۈرئەت قىلالايدۇ، شۇڭا خۇشۇكاڭدىن ياخشى، دەپ ھېسابلايتتى. شۇڭا لى رۇڭ

باش كاتىپ ليۇ شياۋلىغا يولداش ماۋ زېمىن قوللانغان مالىيىگە ئائىت بارلىق چارە ۋە تەدبىرلەرنى زور كۈچ بىلەن قوللاشنى ئېيتقان ھەمدە: "شىنجاڭدا يولداش ماۋ زېمىندەك مۇنداق بىر كىشىنىڭ مالىيىنى باشقۇرغانلىقى شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەختى" دىگەن ئىدى. لى رۇڭ كېسەل سەۋەۋى بىلەن ۋاپات بولغاندا، يولداش ماۋ زېمىن باشچىلىقىدا دەپنە قىلىش ھەيئىتى قۇرۇلدى. ئۆلكىلىك ھوكۇمەت ۋە مالىيە نازارىتىدىكى يولداشلار بىرلا قورۇ ئىچىدە بولغاچقا، يىغىن چاقىرىلغان چاغلاردا يولداش ماۋ زېمىن ئۆزى بىۋاستە قاتناشقان ۋە پىرىنسىپلارنى بەلگىلىگەندىن تاشقىرى ئالاقىدار ئىشلارنى قىلىشقا دائىم مىنى ئەۋەتەتتى. شۇ چاغدا تەزىيە زالى مۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇلغان: رەئىس لى رۇڭنىڭ تاۋۇتى ئالدىدا، رەئىس ماۋزىدۇڭ بىلەن يولداش جۇدېنىڭ تەزىيە بېغىشلىمىسى بار ئىدى، شىڭ شىسەينىڭ تەزىيە بېغىشلىمىسمۇ بار ئىدى، ئۇندىن قالسا، ھەر قايسى نازارەتلەر، ئىدارىلار، 8 - ئارمىيە ئىش باشقارمىسى ۋە ئالاقىدار تەشكىلاتلارنىڭ تەزىيە بېغىشلىمىسى بار ئىدى. 7 كۈنلۈك پىلان بويىچە، ھەر قايسى ئورۇنلارغا بەلگىلەنگەن كۈندە كوللىكتىپ ھالدا تەزىيە بىلدۈرۈش توغرىسىدا ئايرىم - ئايرىم ئۇقتۇرۇش چۈشۈرۈلدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شۇ چاغدا ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدىكىلەرمۇ كېلىپ تەزىيە بىلدۈردى. بۇرۇن ياڭ زېڭشىننىڭ ماتەم مۇراسىمى شاڭدىياۋ بۇتخانىسىدا 40 كۈن ئېچىلغاچقا، لى رۇڭنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى ياڭ زېڭشىنغا ماتەم تۇتۇش قائىدىسى بويىچە، ھېچ بولمىغاندا 3 ھەپتە، يەنى 21 كۈن ماتەم تۇتۇش كېرەك دەپ چىڭ

تۇرىۋالدى، يولداش ماۋزېمىن قايتا - قايتا نەسىھەت قىلىپ ئۇلارنى قايىل قىلغاچقا، ماتەم مۇراسىمى ئاران 7 كۈن ئۆتكۈزۈلدى.

بۇ ۋەقەدىن كېيىن يولداش ماۋزېمىن مەندىن: "رەئىس لى رۇڭ بىرقانچە قېتىم ياڭ زېڭشىن دەۋرىدە، خەلق تۇرمۇشى ئۇنداق ياخشى ئىدى، بۇنداق ياخشى ئىدى دىگەن ئىدى، راستىنلا شۇنداقمىدى؟" دەپ سورىدى، مەن: "ئاساسەن توغرا، مەسىلەن، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى تەمىناتىنى ئالىدىغان بولساق، بىز 1924 - يىلى ئوقۇش باشلىغاندا، ھەرئايدا ھوكۇمەت تاماق ئۈچۈن 7 سەر ئۆلكە پۇلى بېرەتتى، ئۇندىن باشقا يەنە 2 سەر ياردەم پۇلى بېرەتتى، بىر سەر چىراق يېغى، قەغەز - قەلەم پۇلى بېرەتتى، ھەر كۈنلىكى ئەتىگەندە 4 خىل سەي (ئىككى خىلى گۆشلۈك، ئىككى خىلى گۆشسىز)، چۈشتە 6 خىل سەي (3 خىلى گۆشلۈك، ئۈچ خىلى گۆشسىز) كەچتە سۇيۇق ئاش بېرىلەتتى، يەكشەنبە كۈنى ئىككى ۋاخ تاماق بېرىلەتتى، ئەتىگەندە لەغمەن، كەچقۇرۇنلىقى پولو بېرىلەتتى، ھەر پەيشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىنكى تاماقتا بېرىلگەن سەيدە ئىككى دانە ۋەنزە (قىيما گوش) ۋە جاسا بولۇشى لازىم ئىدى. 1928 - يىلىغا كەلگەندە يەنە 2 سەر كوپەيتىپ بېرىلدى، تاماق راسخوتى 9 سەر بولدى، سەيىنىڭ سۈپىتى يەنە ئۆستى. قانۇن مەكتىۋى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئايلىق تاماق راسخوتى ئۆلكە پۇلىغا 12 سەر بولۇپ، ئۇندىن باشقا يەنە 12 سەر ياردەم بېرىلەتتى، بۇ شۇ چاغدىكى پۇل قىممىتىنىڭ مۇقىملىقىنى، مال باھاسىنىڭ مۇقىم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. شۇڭا ئۇ چاغدا خەلق

ئىشچان بولسىلا، ئادەتتە تۇرمۇشى كاپالەتكە ئىگە ئىدى، بىراق ھاكىمىيەت بېشىدىكىلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا مۇنداق ئېتىۋار بېرىشىدە ئۆزىنىڭ مۇددىئاسى بار ئىدى، مۇنداق تەربىيىلەنگەن ئوقۇغۇچىلار ئۇلارغا تېخىمۇ ئوبدان ئىتائەت قىلاتتى، ئۇلارنىڭ ھاكىمىيىتىمۇ مۇستەھكەملىنەتتى" دېدىم. يولداش ماۋزېمىن مۇنداق دېدى: "بۇرۇنقى ئەھۋال شۇنداق بولغان ئىكەن، بىز تېخىمۇ تىرىشىپ شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىنى ئوبدان يولغا قويۇپ، ياڭ زېڭشىن دەۋرىدىكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشنى قولغا كەلتۈرۈپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى تېخىمۇ ياخشىلىساق، ئاندىن جايىدا ئىش قىلغان بولىمىز".

16. يولداش ماۋزېمىننىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچرىشى ۋە بۇ ھەقتە ئاڭلىغانلىرىم

1942 ـ يىلى 5 ـ ئايلاردا قورچاق ساقچى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لى يىڭچى مالىيە نازارىتىگە كېلىپ، ساڭ گوفېڭغا: "دۇبەن سىزنى ئات سېتىۋېلىش ھەيئىتىنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، ئات سېتىۋېلىش ئىشلىرىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرسۇن دېدى" دېدى، ساڭ گوفېڭ دەرھال ئالاقىدار خادىملارنىڭ مالىيە نازارىتىگە يىغىنغا كېلىشىنى ئۇقتۇردى. لى يىڭچى تېلېفون ئارقىلىق شىڭ دۇبەنگە: "يىغىن ئېچىلىپ بولدى" دەپ دوكلات قىلدى. شىڭ دۇبەن: "تېلېفوننى نازىر ساڭ گوفېڭغا بەرگىن" دېدى. ساڭ گوفېڭ تېلېفوننى قولىغا ئالغاندا، شىڭ شىسەي ئۇنىڭ دەرھال دۇبەن مەھكىمىسىگە كېلىشىنى ئېيتتى. شۇندىن ئېتىۋارەن ساڭ گوفېڭنى كۆرمىدۇق، ئۇنىڭ ئورنىغا پېڭ جىيۈەن مالىيە نازىرى بولدى.

مەن پېڭ جىيۈەن مالىيە نازارىتىگە كېلىپ 10 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن قولغا ئېلىندىم. يولداش ماۋزېمىن شۇ يىلى 9 ـ ئايلاردا قولغا ئېلىنىپتۇ. مەن قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، 2 ـ تۈرمىگە قامالدىم، ماۋزېمىنمۇ 2 ـ تۈرمىگە قامىلىپ، مېڭ شاۋدەي بىلەن بىللە بىر كامېردا يېتىپتۇ. مەن بىلەن ماۋزېمىن ئىككىمىز قايسىمىزنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتۇق ھەم باشتىن ـ ئاياق دىدار كۆرۈشەلمىدۇق. ماۋزېمىن مېڭ شاۋدەي بىلەن 20 نەچچە كۈنلا بىرگە بولغاندىن كېيىن باشقا جايغا يۆتكەپ كېتىپتۇ. ماۋزېمىن مېڭىش ئالدىدا مېڭ شاۋدەيگە: "مەن رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ ئىنىسى" دەپتۇ. مەن بۇنى كېيىن ئۇقتۇم، بىز بۇرۇن ماۋزېمىننىڭ 8 ـ ئارمىيە خادىمى ئىكەنلىكىنىلا بىلەتتۇق، لونەيتاڭ بىلەن گاۋدېڭباڭ ئىككىسىمۇ 2 ـ تۈرمىگە قامالغان ئىدى. لونەيتاڭنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، يولداش ماۋزېمىن 1943 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئۆلتۈرۈلۈپتۇ، ئۇلار تۈرمىدە تەزىيە بىلدۈرۈش يىغىنى ئېچىپتۇ. لېكىن، يولداش لى يۈشياڭنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ تۈرمىسىدا ساڭ گوفېڭ، ماۋزېمىن، چېن تەنچيۇ 3 يولداشنى كۆرۈپتۇ. يولداش چېن تەنچيۇ ئېتىپ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ، چېن تەنچيۇ سوراق قىلىنغاندا، تىز پۈكمەي، دۈشمەننى راسا تىللىغانلىقى ئۈچۈن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ. ماۋزېمىن سوراقتا زاكۇنلىشىپ، قەيسەر تۇرغاچقا كۆپ قېتىم سوراق قىلىنىپ، كۆپ قېتىم ئۇرۇپ زەخىملەندۈرگەنلىكتىن ئاخىرىدا ھوشىدىن كېتىپ، تەرىتىنى تۇتالمايدىغان بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ساڭ گوفېڭمۇ ئۇلار بىلەن بىرگە

ئىكەن ، لى يۇشياڭ تۈرمىدىن چىقىشتىن بۇرۇن، ساڭ گوفېڭ ئۈنىڭغا: "بەلكىم سىزنىڭ چىقىپ كېتىشىڭىزدە مەسىلە چوڭ بولماسلىقى مۇمكىن، بىز تۈرمىدىن تىرىك چىقىپ كېتەلمەيدىغان بولدۇق، ئەگەر سىز تۈرمىدىن چىقىپ كېتەلىسىڭىز، مېنىڭ ئۆيۈمگە بېرىپ، ئەھۋالىمنى ئېيتىپ قويۇڭ" دەپتۇ. لى يۇشياڭ تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن ساڭ گوفېڭنىڭ ئۆيىگە ئىككى قېتىم بارغان.

شىڭ شىسەينىڭ سوزى بويىچە بولغاندا، ئاتالمىش «12 ـ ئاپرېل» سۈيىقەستلىك توپىلاڭ ئەنزىسىنى ساڭ گوفېڭ، ماۋزېمىن باشچىلىقىدا ھەر قايسى نازارەت، ئىدارىلاردىكى بەزى ئوتتۇرا دەرىجىلىك كادىرلار، ھەربى ئەمەلدارلاردىن ھەربى مەسلىھەتچى رادوف باشچىلىقىدا لىيەندىن يۇقۇرى ھەربى ئەمەلدارلار قوزغىماقچى بولغانمىش. ئۇ قانداقتۇ بۇ سۈيىقەستلىك پىلان قۇرغۇچىلار شىڭ شىچىنىڭ خوتۇنى چېن شيۇيىڭنىڭ شىڭ شىچىنى ئۆلتۈرۈۋەتكىنىدىن پايدىلانغان، رادوفنىڭ چېن شيۇيىڭ بىلەن ناتوغرا مۇناسىۋىتى بار، ئۇ چيۇ زۇڭجۈننىڭ بېقىۋالغان ئوغلى ماشياۋ ئارقىلىق چيۇ زۇڭجۈننىڭ كىچىك خوتۇنى بىلەن ئالاقە باغلاپ چيۇ قېرىنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى دېگەنگە ئوخشاش پەسكەش گەپلەرنى تارقاتتى. مەن 1942 ـ يىلى 6 ـ ئايدا قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگا تاشلانغاندا، 2 ـ تۈرمىنىڭ 14 ـ كامېرىدا ياتتىم، شۇ كامېردا جاۋچيۇ دەيدىغان بىر شەرقى شىماللىق يولداش بار ئىدى. ئۇ مەندىن بىر ھەپتە بۇرۇن قولغا ئېلىنغان ئىكەن، مەن تۈرمىگە كىرىپ بىر كۈن ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا، ئۇنى سوراققا ئېلىپ چىقتى. ئۇ كاتولىك دىنى چېركاۋىسىدا سوراق قىلىنغان بولۇپ، 3 كۈندىن كېيىن ئەكېلىپ قويدى. مەن ئۈنىڭدىن قانداق سوراق قىلدى ۋە نېمە دەپ جاۋاپ بەردىڭىز، دەپ سورىسام، ئۇ: "سوراقچى مەسىلىنى ئەينى بويىچە تاپشۇر دېدى، مەن: مەن مىخانىكىلاشقان لۈيىنىڭ لىيەنجاڭى، بۇ يىل "12 ـ ئاپرېل" يىغىنىدا بەلكىم يىغىن مەيدانىغا رەئىس سەھنىسىنىڭ بىخەتەرلىكىنى مۇھاپىزەت قىلىشقا ئەۋەتىلىشىم مۇمكىن دەپ ئويلۇدۇم، مېنىڭ ۋەزىپەم شۇ چاغدا شىڭ دۇبەننى رەئىس سەھنىسىدە ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋېتىش ئىدى. ئەپسۇسكى، بۇ يىل "12 ـ ئاپرېل" يىغىنى ئېچىلمىدى. مەخسىدىمگە يېتەلمىدىم دېدىم. سوراقچى: بۇ پىلاننى ئىجرا قىلىشقا كىملەر قاتنىشاتتى؟ دەپ سورىدى، مەن: ئەيتاۋۇر پەيجاڭدىن يۇقۇرى بولغانلارنىڭ ھەممىسى قاتنىشاتتى دېدىم، سوراقچى يەنە: نېمىشكە سەن قاتناشتىڭ؟ دەپ سورىدى، مەن: ئۇلارنىڭ ھەممىسى قاتناشسا، مەن نېمىشكە قاتناشمايمەن دېدىم، سوراقچى: تۈەنجاڭ دەرىجىلىكلەرمۇ قاتناشتىمۇ؟ دەپ سورىدى، مەن: ئەلۋەتتە قاتناشتى، پەيجاڭلار قاتناشقان يەردە، تۈەنجاڭلار نېمىشكە قاتناشمايدىكەن؟ دېدىم، سوراقچى: ئانداق بولسا، سەن قاتناشقانلارنىڭ ئىسىملىكىنى يېزىپ بەرگىن، دېدى، مەن ئىقرارنامە يېزىپ سوراقچىغا بەردىم، سوراقچى: مەن نۇرغۇن ئادەملەرنى سوراق قىلغان، لېكىن سەندەك كەسكىن جاۋاپ بەرگەن ئادەمنى كۆرمىگەن ئىدىم، قانداق قىيىنچىلىقىڭ بولسا ئېيتقىن، مەن ھەل قىلىپ بېرىمەن، دېدى. مەن: مەن ئۆز ئالدىغا ئىش قىلىدىغان ئادەم، ھېچكىم ماڭا ياردەم بەرمەيدۇ. ئۆزەم لىيەنجاڭ بولغىنىم بىلەن، ھەر ئايلىق مائاشىمنى يەپ ـ ئىچىپ تۈگىتىمەن،

ئوشۇق پۇلۇم يوق، ھازىر ھەر كۈنى قۇرۇق موما يەپ، داغ سۇ ئىچىۋاتىمەن، ئاشقازىنىم ياخشى ئەمەس، ھەر كۈنلىگى ئازراق سەي بېرىشكە بولارمۇ؟ ئۇندىن باشقا تەلىۋىم يوق دىدىم، سوراقچى: بولىدۇ، سەن كامېرغا قايتىپ كەت، تاماق مەسىلىسىنى مەن چوقۇم ھەل قىلىپ بېرىمەن دىدى" دەپ بەردى (يۇقۇرقىلار جاۋچيۇنىڭ سۆزلىرى). جاۋچيۇ كامېرغا قايتىپ كېلىپ 2 ـ كۈنى گۈندىپاي ئۇنىڭغا بۇگۈندىن باشلاپ ئالاھىدە تاماق يەيسەن، دەپ ئۇقتۇردى، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ۋە كەچتە جاۋچيۇغا ئايرىم بىر قاچىدا سەي بەردى. بەزى تېخى توخۇ گۆشىمۇ بار ئىدى. ئىككىمىز 24 ـ كامېردا ئىككى يىلدىن ئارتۇقراق بىللە تۇردۇق. مەن سوراق قىلىنمىدىم، 1944 ـ يىلى كۈزدە گومىنداڭ شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن ئىككىمىز بىرلا ۋاقىتتا تۈرمىدىن چىقتۇق. جاۋچيۇ سوراق قىلىنىپ قايتىپ كەلگەندە ئۆزىنىڭ سوراق قىلىنىش ئەھۋالىنى ماڭا قالدۇرماي ئېيتىپ بەردى، مەن ئۇنىڭدىن راستىنلا شۇنداق ئىش بارمىدى؟ دەپ سورىسام، جاۋچيۇ ماڭا: "نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن، سەن شۇنداق دىمىسەڭ ئازاپ چېكىسەن، ئۇلار مۇشۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاشقا خۇشتار، مەن ئاغزىمغا كەلگەننى دەۋەردىم. ھاراملىقلار، ئادەم سولاشقا ئامراققۇ، ئۇنداق بولغاندىن كېيىن پەيجاڭدىن يۇقۇرى كادىرلارنىڭ ھەممىسىنى قامىسۇن، سەن قارىمامسەن، ئۇلار يولداش تاۋچېڭنى 6 يىل قاماپ قويدىغۇ، بالا ـ چاقىلىرىنى ئىلىغا ئاپىرىۋەتتى، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان ئادەم يوق، ئۇلارنىڭ ھال كۈنى نىمە دىگەن قىيىن. مەن نىمىشكە مۇنداق ئازاپلىنىمەن؟ مەن گېپىمنى دەپ بولغاندىن كېيىن بىر

پاي ئوقتا ئېتىۋەتسە، قۇتۇلسام دىگەن ئىدىم. مەن ئاغزىمغا كەلگەننى قالايمىقان سۆزلەۋەرسەممۇ ئۆلمىدىم، ئەكسىچە ئالاھىدە تەمىناتتىن بەھرىمەن بولدۇم، بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ راستقا ئىشەنمەي، يالغانغا ئىشىنىدىغانلىغىنى كۆرگىلى بولىدۇ. مېنىڭچە، بۇ تامامەن شىڭ شىسەينىڭ سۇيىقەستى، شىڭ شىسەي پەيدا قىلغان ناھەق ئەنزە". كېيىن مەن مىخانىكىلاشقان بىرىگادىنىڭ كوپلىگەن ئوپېتسېرلىرى قولغا ئېلىنىپ، ھەددى ـ ھېساپسىز دەرىجىدە ئازاپلانغانلىغىنى ئاڭلىدىم. مەسىلەن، لۈي كوماندىرى لىيۇ جېڭشىنمۇ تۈرمىغا تاشلاندى، ئۇنىڭ ئەنزىسىنى جاۋچيۇنىڭ يالغان گەپلىرى كەلتۈرۈپ چىقاردى، دىگەن گەپلەر بولدى.

يەنە گودېنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ تۈرمىدە شىڭ شىچىنىڭ شوپۇرى بىلەن بىرىنچى كامېردا بىللە ياتقان ئىكەن. شوپۇرنىڭ ئېيتىشىچە، شىڭ شىچىنىڭ بىر بالىسى بار ئىكەن، بىر كۈنى ئۇ ھېلىقى بالىسىنى قۇچىغىدا كۆتۈرۈپ تۇرغاندا، بالا ئۇنىڭ تاپانچىسىنى تالىشىپ تۇرۇۋاپتۇ، شىڭ شىچى بالىغا تاپانچىنى بېرىپتۇ، تاپانچىدىن ئوق چىقىپ كېتىپ شىڭ شىچى ئۆلۈپتۇ (جاۋ جيەنفېڭمۇ شۇنداق گەپلەرنى قىلىپ بەرگەن ئىدى).

ھېلىقى تاپانچا شۇ چاغدىكى تاپانچىلارنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىدىن ئىدى. ئۇنى شىڭ شىسەي زىمچۇەنزىدە ماجوڭيىڭ بىلەن ئۇرۇشقاندا قولغا چۈشۈرگەن بولۇپ، شىڭ شىچى بۇ تاپانچىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ ئادىيۇتانتلار باشقارمىسىدىن ئېلىپ كەتكەن. شۇ چاغدا جاۋ جيەنفېڭ شۇ باشقارمىنىڭ باشلىغى ئىدى. مۇنداق تاپانچىنى شىڭ شىچىلا ئېلىپ كېتەلەيتتى. شىڭ شىچىنىڭ مۇشۇ تاپانچىدا ئۆلۈشىنى كىم بىلـ

سۇن، شىڭ شىچى ئۆلگەن چاغدا، شىڭشىسەي ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئاتماقچى بولۇپ، گومىنداڭغا ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن، ياۋۇزلۇق بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى ئەزالىرى ۋە بارلىق ئىلغار دېموكراتىك زاتلارنى بىراقلا تۇتقۇن قىلىپ، ئاتالمىش "12-ئاپرېل" سۇيىقەستلىك توپىلاڭ ئەنزىسىنى پەيدا قىلدى. يولداش ماۋزېمىن، جۈملىدىن بارلىق ئىنقىلاۋىي قۇربانلار شىڭ شىسەينىڭ ئىبلىس قولىدا قۇربان بولدى. يولداش ماۋزېمىننىڭ شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن قوللانغان بارلىق سىياسى تەدبىرلىرى ۋە ئۇنىڭ ئالىجاناپ پەزىلىتىنى ئەسلىگەندە، بىز ئۇنى مەڭگۈ هايات، بىزنىڭ مەڭگۈ ئۈگىنىشىمىزگە ئەرزىيدىغان ئۈلگىمىز، دەپ سانايمىز.

ئىنقىلاۋىي قۇربان لىن جىلۇ شىنجاڭدا

(1)

شىنجاڭغا بارىدىغان كادىرلار 1938-يىل فېۋرالدا تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ يەنئەندىن يولغا چىقتى. لىن جىلۇ، لى جۇلياڭ قاتارلىق 4 يولداش مەركىزىي پارتىيە مەكتىۋىدىن ئايرىلىپ يەنئەندىن ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ لەنجۇغا يېتىپ كەلدى. ئۇلار 8-ئارمىيىنىڭ لەنجۇدىكى ئىش بېجىرىش ئورنىدا شىنجاڭغا بېرىش ئۈچۈن بىر ئاي ماشىنا كۈتۈپ ئىچى تىت-تىت بولۇپ كەتتى، بىر كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر دانە قاتناش ئايروپىلانى قومۇلغا بارماقچى بولىدۇ، لېكىن بۇنىڭدا ئارانلا ئىككى بوش ئورۇن بار ئىدى. بۇ ئىككى ئورۇندا كىم ئولتۇرۇش كېرەك؟ چەك تاشلاندى، قاراڭ بۇ ئىشنىڭ قاملىشىپ قالغانلىقىنى! بۇ ئىككى ئورۇندۇقنىڭ چېكى لىن جىلۇ بىلەن لى جۇلياڭغا چىقتى! بۇ ئىككەيلەن ئايروپىلانغا چىقىپ، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ شەرقىدىكى جەنۇبىلىك مۇھىم ئورۇن قومۇلغا كېلىپ، بۇ يەردىن ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئۆلكە مەركىزى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

ئۇ چاغلاردا شىنجاڭغا قارا نىيەت ھىلىگەر مىلىتارىست شىڭ شىسەي ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى. ئۇ تەختكە

ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۆزىگە يات كۈچلەرنى تازىلاش، ئۆزىنىڭ يېڭىدىن قۇرغان ھۆكۈمرانلىق ئاپپاراتلىرىنى مۇستەھكەملەشتە مادارىنىڭ يېتىشمەيۋاتقانلىقىنى سېزىپ، يالغاندىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا يۆلەنمەكچى بولدى ھەمدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىدىن كادىر ئەۋەتىپ ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى. پارتىيىمىزنىڭ مەركىزىي كومىتېتى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى بىرلىكسەپنى كېڭەيتىش ئۈچۈن بىر مۇنچە كادىرلارنى شىنجاڭغا ئەۋەتتى، شۇ چاغدا شىنجاڭغا بارغان كادىرلارنىڭ ۋەزىپىسى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئارقا سەپنى مۇستەھكەملەش، خەلقارا ياردەمنى يەنى سوۋېت ئىتتىپاقى ياردەم قىلغان ماددى ئەشيالارنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئالدىنقى سېپىگە بىخەتەر يەتكۈزۈپ بېرىشتىن ئىبارەت دەپ ئۇچۇق بەلگىلىگەن ئىدى، كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ كادىرلىرى شىنجاڭغا كېلىپ، ئالدى بىلەن دېڭ فا، چېن تەنچۇنىڭ رەھبەرلىكىدە خىزمەتنى قانات يايدۇرۇۋەتتى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىنى ئۇزۇنغا سوزۇلغان قاراڭغۇ تۈنلەر ئىچىدىن ئازراق بولسىمۇ تاڭ نۇرىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. بىراق ۋاڭ مىڭنىڭ شىنجاڭ خىزمىتىگە تۈزۈپ بەرگەن "ئالاھىدە بىرلىكسەپ" سىياسىتىنىڭ تەسىرىنىڭ يەنىلا مەۋجۇتلۇقى تۈپەيلىدىن پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدىكى خىزمىتىدە بىر يۈرۈش بالايى-ئاپەتنىڭ يىلتىزى كۆمۈلۈپ ياتقان ئىدى. ئەينى ۋاقىتلاردا ۋاڭ مىڭنىڭ شىنجاڭ خىزمىتىگە قارىتا تۈزگەن سىياسىتى: 1. كوممۇنىزمنى تەشۋىق قىلماسلىق؛ 2. پارتىيىنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرىنى قۇرماسلىق؛ 3. پارتىيە ئەزالىرى ئۆزىنىڭ

شەخسىي نامىدىن شىنجاڭ خىزمىتىگە قاتنىشىش دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى.

لىن جىلۇ ۋە لى جۇلياڭ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى (نامى يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى بولۇپ، بۇ يەردىكىلەر قىزىل ئارمىيىنىڭ پىشقەدەم جەڭچىلىرى، يەنى لى شەننيەنلەر باشلاپ كەلگەن ئىشچى-دېھقان قىزىل ئارمىيىسى غەربىي يولۇش ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەن قىسىملىرى ئىدى) دا تۇردى. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇلارغا خىزمەت تەقسىم قىلىندى: لىن جىلۇ شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ ئىلمىي مۇدىرلىقىغا، لى جۇلياڭ ئۆلكىلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى.

(2)

1938-يىل 4-ئاينىڭ 28-كۈنى شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلىرى بىر جايغا جەم بولۇپ ئىلمىي مۇدىر لىن جىلۇنى قىزغىن قارشى ئالدى. گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى ئىچىدە لىن جىلۇ مەردانە قەدەملەر بىلەن مۇنبەرگە چىقىپ ئوقۇغۇچىلارغا مۇنداق دېدى: "ھازىر ياپون جاھانگىرلىكى مەملىكىتىمىزدە ئوت قويۇپ، قىرغىنچىلىق قىلىۋاتىدۇ، بىز ئارقا سەپتىكى ياشلار ئويغىنىپ ئىلغار ئىدىيە ۋە ھەقىقىي تالانت، ئەمەلىي بىلىم بىلەن ئۆزلىرىمىزنى قوراللاندۇرۇشىمىز، ۋەتەنگە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشتىكى پايدىلىق كىشىلەردىن بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىمىز لازىم. قۇرۇق نامنىڭ پايدىسى يوق......" ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ

قوزغۇتۇش، ئويغۇتۇش خاراكتېرىگە ئىگە سوزلىرىنى ئاڭلاپ، بۇ يېڭى كەلگەن باشلىقنىڭ ھەقىقىي قابىلىيىتىنى، ئەمەلىي بىلىمى بار كىشى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىشتى. قارشى ئېلىش يىغىنىدىن كېيىن ھەممەيلەن ئۇنى ئورىۋېلىپ مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدا توپلۇشۇپ خاتىرە ئۈچۈن سورەتكە چۈشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن، لىن جىلۇ شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىدىكى ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلار بىلەن تۇرمۇشتا بىللە بولدى. دارىلفۇنۇن دائىرىسى ئىچىدە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلار بىلەن پاراڭلىشىۋاتقانلىقى، بىر توپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇنى چورىدەپ ئولتۇرىغا ئېلىۋالغانلىقى، ھەر خىل سوئاللارنى قويۇۋاتقانلىقى، لىن جىلۇنىڭ ھەمىشە سەمىمىي سەۋىرچانلىق بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ سوئاللىرىغا بىر - بىرلەپ جاۋاپ قايتۇرۇۋاتقانلىقى، يەنە بەزىدە ئۇلارغا ھېكايە سوزلەپ بېرىۋاتقانلىقى، كۈلكىلىك پاراڭلارنى قىلىپ بېرىۋاتقانلىقى كوزگە دائىم چېلىقىپ تۇرىدىغان بولدى. ئۇ ئانچە ئۇزۇنغا قالماي نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئارىلىشىپ يۇرۇپ تونۇشۇپ كەتتى. بىر مۇنچە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىسمىنى بىلىۋالدى. ھەممەيلەن دارىلفۇنۇننىڭ مۇنداق بىر خاسىيەتلىك رەھبەرگە ئىگە بولغانلىقىدىن پەخىرلەندى. ئۇ ۋاقىتتا ئىلمى مۇدىر بولغان كىشى دارىلفۇنۇننىڭ ئەمەلى رەھبىرى ئىدى. دارىلفۇنۇننىڭ مۇدىرى شىڭ شىسەي يۇقۇرىدا تۇرۇپ بېرىدىغان، نامىدىلا باشلىق ئىدى.

شىنجاڭ دارىلفۇنۇنى شىنجاڭ بويىچە ئالى بىلىم يۇرتى بولۇپ، ئۇنىڭدا مائارىپ فاكولتېتى، سىياسى - ئىقتىسات فاكولتېتى تەسىس قىلىنغان، ھەمدە قوشۇمچە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ

سىنىپىنى تەسىس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئوسكۇنىلىرى ئاددى بولۇپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى 200 گە يەتمەيتتى. ئوقۇغۇچىلار شۇنداق ئىنتىزامسىز ئىدىكى، ئۇلار يەپ - ئىچىپ، ئۇخلىغاندىن باشقا كوچىلاردا لاغايلاپ يۇرۇشەتتى، ماجاڭ ئوينىشاتتى، كونا رومانلارنى ئوقۇيتتى، توپلىشىپ مۇشلىشاتتى. بۇنداق بىر كونا دارىلفۇنۇننى ئوزگەرتىش ئاسان ئەمەس ئىدى. تەلەيگە يارىشا لىن جىلۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە ئىككى يولداش يوتكىلىپ كەلدى: چى تيەنمىن سىياسى - ئىقتىسات فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى بولدى، ياڭ مىشىڭ ھەربى تەلىم - تەربىيە ئوقۇتقۇچىسى بولدى. بۇلار يەنئەندىن كەلگەن كادىرلار بولۇپ ھەممىسى يەنئەندىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ھەربى - مەمۇرى داشۆبىسىنىڭ روھى بويىچە شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنى ئوزگەرتىپ، ئۇنى ھەقىقى ئىختىساسلىق كىشىلەرنى يېتىشتۇرىدىغان بىر ئالى مەكتەپ قىلىپ قۇرۇپ چىقىشقا بەل باغلىدى.

قانداق قىلغاندا شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنى ياخشى ئوزگەرتكىلى بولىدۇ؟ لىن جىلۇ 5 - ئايلاردا شىنجاڭ دارىلفۇنۇن بىلەن ئولكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ بىرلىشىپ شىمىڭغا ساياھەت قىلىپ بارغان چېغىدىكى بىر قېتىملىق سوزىدە "ئىتتىپاق بولۇش، جىددى بولۇش، سەممىي ساددا بولۇش، جانلىق تېتىك بولۇش" نى شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ مەكتەپ باشقۇرۇش فاڭجېنى قىلىپ ئوتتۇرىغا قويدى. بىر مۇنچە ئوقۇغۇچىلاردا ساقلىنىۋاتقان سولەتۋازلىق مىجەز - خۇلۇقلىرىغا ئاساسەن، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلىگەن ھالدا يەنئەندىكى "ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ھەربى - مەمۇرى داشۆي"

شىنىڭ مىزانىدىكى "جىددى بولۇش" دېگەن سوزنى بۇ يەردە "سەممى ـ ساددا بولۇش" قا ئوزگەرتتى. مەكتەپكە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بۇ 4 جۈملە سوز مەكتەپ تاملىرىغا يېزىلدى.

لىن جىلۇ يەنە "كاڭدا"① نىڭ مەكتەپ ئېچىش فاڭجېنى بىلەن ئۇسۇلىنى شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىدا ئەستايىدىللىق بىلەن يولغا قويدى، ئۇ، ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا تەنقىت ـ ئوز ـ ئوزىنى تەنقىت قىلىش تۈزۈمىنى ئورناتتى، نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى قوللاندى. يېڭى خىزمەت ئۇسۇلىنى تەشەببۇس قىلدى. مەمۇرى ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغاندىن تاشقىرى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۈرلۈك پائالىيەتلىرىگىمۇ ئوزى قاتنىشىپ كەلدى، ئۇ، ئوقۇغۇچىلارنى باشلاپ دەرسخانىلارنى ئاقارتتى، كۆلۈپىنى ئوزگەرتىپ ياسىدى، توپ مەيدانلىرىنى رېمونت قىلدى، مەكتەپ يوللىرىنى تۈزلىدى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەمگەك نۇقتىئىي نەزىرىنى يېتىشتۈردى، شۇنىڭدەك ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنى يولغا قويدى. شەخسەن ئوزى "قامچاڭنى تاشلا"، "پۇشتەك ئاۋازى"، "شاكىچىك خاتالاشتىڭىز" ناملىق دىراممىلارغا رېژىسسورلۇق قىلىپ، شىنجاڭنىڭ يېڭى تىياتىر ھەرىكىتىگە يول ئېچىپ بەردى. لى جېلياڭنىڭ ئولكىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە قانات يايدۇرغان ناخشا ئېيتىش پائالىيىتىگە ئاۋاز قوشۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ "پىدا

---

① "كاڭدا" ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش داشۆيىسى

ئىلار مارشى"، "بىز تەيخاڭشەندە" دېگەن يېڭى ناخشىلارنى ئوقۇشقا رەھبەرلىك قىلدى. شەخسەن ئوزى "شىنجاڭ دارىلفۇنۇن ناخشىسى" نى يېزىپ چىققاندىن كېيىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەۋرنىڭ كۈچلۈك ساداسى بولغان: "مىللەتنىڭ تەقدىرى چۈشتى زىممىمىزگە تىرىشايلى، كېچىكتۈرمەيلى! ئىتتىپاق بولۇپ، جىددى ۋە سەممى بولۇپ، جانلىق ـ تېتىك بولۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مائارىپىنىڭ نەمۇنىچىلىرىدىن بولايلى! ... دەۋرىمىزنىڭ ياشلىرى، باتۇرلۇق بىلەن ئالغا ئىلگىرلەيلى! ..." دېگەن ... ناخشا سادالىرى ئۈرۈمچى شەھرىنىڭ جىمجىت ئاسمىنىدا ياڭراپ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ روھىنى ئۇرغۇتتى.

شۇ چاغدا شىنجاڭدا جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى خۇاڭ مىنفۇ (خۇاڭ خوچىڭ) نىڭ رەھبەرلىكىدە ئوز خىزمىتىنى ناھايىتى جانلاندۇرۋەتكەن ئىدى. لىن جىلۇ مەكتەپتە تۇرۇپ ئاكتىپ ماسلاشتى، ھەر شەنبە كۈنى بىر قېتىم "ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، دولەت قۇرۇش ھەپتىلىكى" ئوتكۈزۈپ تۇرۇشنى بەلگىلىدى. ھەر قېتىم ھەپتىلىك يىغىن سوز مۇنبىرىدە لىن جىلۇ ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلارغا خەلقارا ۋەزىيەت، دولەت ئىچىدىكى سىياسى ئەھۋاللار ئۈستىدە سوزلەيتتى، ماركسىزىم ـ لېنىنىزىم بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تەشەببۇسلىرىنى تەشۋىق قىلاتتى. پارتىيىمىزنىڭ "ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ دولەت قۇتقۇزۇشنىڭ 10 چوڭ پىروگىراممىسى" نى گومىنداڭنىڭ "ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ دولەت قۇرۇش پىروگىراممىسى" بىلەن سېلىشتۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشنىڭ ئۈزۈل ـ كېسىل بولمىغانلىقىنى پىپەن قىلاتتى. ئۇ، بىر قېتىملىق

«9 ـ دېكابىر» نى خاتىرلەش يىغىنىدا جەسۇرانە ھاياجان بىلەن نۇتۇق سوزلىدى. ئۇ يېپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تولۇپ ـ تاشقان ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىغىنىڭ گومىنداڭ ھەربى ساقچىلىرىنىڭ سۇ ناسۇسلىرى بىلەن سۇ چېچىش ۋە ئوققا تۇتۇشلىرى نەتىجىسىدە باستۇرۇلغانلىغى ئۇستىدە توختالغىنىدا قاتتىق غەزەپلەنگەنلىگىدىن ئىختىيارسىز كوز يېشى قىلدى. نۇرغۇن ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلارمۇ بۇنىڭدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ كوز يېشى قىلىشتى. ئۇ يەنە ئەينى ۋاقىتتىكى شىنجاڭ جەمىيىتىدە مەۋجۇت بولىۋاتقان بيوروكراتلىق، كونىلىققا يېپىشىۋېلىشتەك ئەمىلىيەتكە بىرلەشتۇرۇپ «يېڭى خىزمەت ئىستىلى» توغرىسىدا نۇتۇق سوزلىدى، سوزىدە قانداق قىلغاندا تەشكىللىك ھالدا رەھبەرلىك قىلىپ مەركىزىي ھالقىنى چىڭ تۇتقىلى بولىدىغانلىغى، ئاممىغا قانداق تەشۋىق قىلىش، ئاممىنى قانداق ئويۇشتۇرۇش، كادىرلارنى قانداق تاللاش، يېتىشتۇرۇش، ئىشلىتىش قاتارلىقلارنى بايان قىلغان ئىدى. بايانلىرى ناھايىتى مېغىزلىق بولغان. كېيىن ئۇنىڭ بۇ نۇتۇقلىرى «يېڭى خىزمەت ئىستىلى توغرىسىدا» دىگەن سەرلەۋھىدە رەتلىنىپ «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىندى، بۇ ماقالىنى ھەممە كىشى تالىشىپ بەس ـ بەستە ئوقىدى. بۇ ماقالە ھەتتا شىڭ شىسەينىڭ ئوزىگىمۇ يېقىپ قالدى. ئۇنى ھوكۇمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ ئوگىنىش ھوججىتى قىلىپ بەلگىلىدى.

شىنجاڭ دارىلفۇنۇندا تۇرغان بىر يېرىم يىل ئىچىدە، لىن جىلۇ ئوز ئەتراپىدىكى ياشلارنى خۇددى ماگنىتتەك ئوزىگە قاتتىق جەلىپ قىلىۋالدى. ئۇ، ئوزىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى قابىلىيىتى ۋە پاراستى ئارقىلىق، كوممۇنىستلاردا بولىدىغان

ئالاھىدە ئېسىل پەزىلەت ۋە خىزمەت ئىستىلى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنى تەربىيىلىدى ۋە ئۇلارغا ئوز تەسىرىنى سىڭدۇردى. ھەممەيلەن ئۇنى شىنجاڭ ياشلىرىنىڭ ئۇستازى دەپ ئېتىراپ قىلدى. سىياسى ـ ئىقتىسات پاكولتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى تيەن يۈگۈي ئوقۇش پۇتتۇرگەندىن كېيىن يەنىلا لىن جىلۇنىڭ يېنىدا قېلىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئىش شىڭ شىسەينىڭ ھەسەتخورلىغىنى قوزغىدى. 1938 ـ يىلى شىنجاڭ دارىلفۇنۇن «7 ـ ئىيۇل» ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش كۇنىنى خاتىرلەش يۇزىسىدىن «ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى جەڭ ناخشىسى» بىراشۇرىسىنى بېسىپ تارقاتتى شىڭ شىسەي بۇ بىراشۇرىنىڭ ئالدىنقى بېتىدە ماركس، لېنىن، سۇن جۇڭسەن، ماۋ زېدۇڭ، جۇدېدىن كېيىن ئوزىنىڭ رەسىمى بېسىلغانلىغىنى كوروپ قاتتىق غەزەپلىنىپ، دەرھال مۇنداق پەرمان چۇشۇردى: "تەكشۇرۇشىمىزچە شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ مائارىپ باشلىغى لىن جىلۇ تەكشۇرۇشتىن ئوتكۇزمەي ئوز بېشىمچىلىق قىلىپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى جەڭ ناخشىسى بىراشۇرىسىنى بېسىپ تارقاتقان، بۇ 6 بۇيۇك سىياسەتكە خىلاپلىق قىلغانلىق، ئېغىر دەرىجىدە سىياسى خاراكتېردىكى خاتالىق ئوتكۇزگەنلىك بولۇپ، بۇنىڭغا ئەسلىدە چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرىش چارىسى كورۇش كېرەك ئىدى، بىراق مەزكورنىڭ خىزمەتتە ئاز ـ تولا نەتىجىسى بارلىغىنى كوزدە تۇتۇپ، پەۋقۇلئاددە يېنىك چارە كوروپ، بىر قېتىم چوڭ گۇنا يېزىلدى" دىدى. ئۇزۇن ئوتمەي شىڭ شىسەي كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ ئولكە مەركىزىدىكى تەسىرىنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىدىن قورقۇپ، يەنئەندىن ئېۋەتىلگەن كادىرلارنى تارقاقلاشتۇرۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى

جايلارغا ئەۋەتىۋەتتى. لىن جىلۇنى 1939 - يىلى 1 - ئايدا ئاقسۇ ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قىلىپ تەيىنلىدى. لى جىلياڭنى قەشقەر ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قىلىپ تەيىنلىدى.

(3)

لىن جىلۇ شىنجاڭ دارىلفۇنۇندىن ئايرىلغاندا ئوقۇغۇچىلاردىن تيەن يۈگۈيمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئاقسۇغا كەلدى. (كېيىنكى كۈنلەردە شىڭ شىسەي ئۇنى يوشۇرۇن ئۆلتۈردۈۋەتتى). ئۇ چاغدا ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئاقسۇ ۋىلايىتىدە تۇرۇۋاتقان ۋالىي خۇاڭ خوچيۇڭ بىلەن ئاقسۇ گېزىتىنىڭ باشلىقى چېنچيۇەن قاتارلىق 4 نەپەر كومپارتىيە ئەزاسى بار ئىدى. ئۇلار ھەمىشە بىرلىكتە ئەھۋاللارنى تەھلىل قىلاتتى. خىزمەتلەرنى مۇزاكىرىلىشەتتى، لىن جىلۇ سىياسى مەسىلىلەردە بەكمۇ سەزگۈر بولغانلىقتىن، بەزىلەر شىڭ شىسەينىڭ ئىپادىسى يامان ئەمەس دەپ قارىغاندا، ئۇ، كونا مىلىتارىست، كونا تۆرىلەرنىڭ ئەكسىيەتچىلىكىنى تەكىتلەپ، باشقىلارنىڭ كۆرۈنۈشتىكى بىزگە قىلىۋاتقان خۇش چىراي مۇئامىلىسىدىن ئۆزىمىزنى بىخۇتلاشتۇرۇپ قويماي ھوشيار بولۇش لازىملىغىنى ئەسلەتكەن ئىدى. شۇڭا ئۇ ئات مىنىشنى ئۆگىنىشكە كىرىشتى. ھەمىشە ئۇ بىر قانچە چاقىرىم يەرلەرگە ئاتقا مىنىپلا كېتىۋېرەتتى. بەزىلەر ئىدارىدا ئولتۇرۇپ ئىشلەيدىغانلارنىڭ ئات مىنىشنى ئۆگىنىشى ھاجەتسىز دېگىنىنى ئاڭلاپ كۆپچىلىكنى مۇنداق دەپ ئاگاھلاندۇردى: شىنجاڭنىڭ زېمىنى كەڭ، تۈزلۈق، چۆل - جەزىرىلەر كۆپ، ئەگەر باشقىلار ئۇشتۇمتۇت بىزگە قول سالسا، سىز قانداق كېتەلەيسىز؟ شۇنىڭ بىلەن

ئۇنىڭ يېتەكلىشى ئاستىدا ھەممەيلەن ئات مىنىشنى ئۆگەندى. ئات مىنىشنى ئۆگىنىۋالغان لىن جىلۇنىڭ كۈندىلىك پائالىيەت قىلىش دائىرىسى كېڭەيدى. گەرچە شۇ چاغدا ھەممەيلەن ئاممە بىلەن كۆپرەك ئۇچراشقاندا شىڭ شىسەيدە گۇمان پەيدا بولىدىغانلىقىدىن ئەندىشە قىلىشسىمۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا ئۆزىنىڭ باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشىدىغان سۆزچانلىقى ۋە باشقىلار بىلەن ئاسانلا چىقىشىۋالىدىغان ياخشى ئىستىلىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئاممە بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇردى. مائارىپ ساھەسىدىكىلەردىن تارتىپ باشقا ساھەدىكىلەرمۇ لىن جۇيجاڭ ياخشى ئىكەن، كونا ئەمەلدار تۆرىلەرگە زادىلا ئوخشىمايدىكەن دېيىشتى. مائارىپ ئىدارىسىنىڭ بۇ باشلىقى مەكتەپنىلا باشقۇرۇپ قالماي، يەنە كەڭ ئاممىغا تەشۋىق - تەربىيە ئېلىپ بېرىش خىزمەتلىرىگە ئاكتىپ قاتناشتى. دائىم ماقالە يېزىپ ئاقسۇ گېزىتىدە ئېلان قىلىپ تۇردى. شىڭ شىسەي ئۇچىغا چىققان گۇمانخور بولغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ بىر جايدا ئۇزۇن تۇرۇپ قالسا، كومپارتىيىنىڭ ئاساسىنى مۇستەھكەملىۋېلىشىدىن، ئۇ چاغدا ئىشنىڭ ئۆزىگە پايدىسىز بولىدىغانلىقىدىن قورقۇپ، 5 ئاي بولا بولمايلا لىن جىلۇنى كۇچار ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلەپ يۆتكىۋەتتى.

كۇچار قەدىمقى كۇسەن دۆلىتىنىڭ پايتەختى ئىدى. مىلادىدىن ئەۋەلقى ئىككىنچى ئەسىرلەردە، خەن سۇلالىسى بۇ جايدا غەربىي رايون تۇتۇق ھىراۋۇل مەھكىمىسى قۇرغان. تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە «يىپەك يولى» مۇشۇ يەردىن ئۆتەتتى، بۇ جاينىڭ شۇنچە مۇھىم بولۇشىغا قارىماي 3 مىڭ يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان بۇ قەدىمقى كۇسەن

دۆلىتىدە ھېچقانداق چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولمىغان ئىدى.

1939 - يىل 6 - ئايلارنىڭ بىر كۈنى گۇگۇم چۈشكەندە، لىن جىلۇ باش - كۆزىنى توپا باسقان ھالدا كۇچار ماشىنا بېكىتىگە كىرىپ كەلدى. ئۇ يول بىلمىگەنلىكتىن يېنىدا تۇرغان بىر بوۋاينىڭ ئالدىغا بېرىپ: "تاغا، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە قايسى يول بىلەن بارغىلى بولىدۇ؟" دەپ سورىدى، بۇ بوۋاينىڭ فامىلىسى شى بولۇپ كۇچاردا سودىگەرلىك قىلاتتى، ئۇ، ئۆزىنىڭ ئالدىدا 30 ياش چامىسىدىكى بىر ياش كىشىنىڭ تۇرغانلىقىنى، يەنە كېلىپ سۆزلىگەندە جەنۇبىي رايونلارنىڭ تەلەپپۇزىدا سۆزلەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ، بىر نەچچە كۈندىن بۇيان كىشىلەرنىڭ يېڭى ھاكىم كەلگىدەك، ئۇنىڭ فامىلىسى لىن ئىكەن، جەنۇبىي جۇڭگولۇق ئىكەن، دېيىشكەن گەپلىرى دەرھال ئېسىگە كېلىپ، باشقىلار دېيىشىۋاتقان كىشى شۇمىدۇ؟ دېگەن ئويغا كەلدى. بىراق ئامبال دېگەن يولغا چىققاندا ئەتراپىدا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قوغداپ ماڭىدىغانلىقىنى، چاپانچىلارنىڭ كوپلىگىدىن ھەيۋىسىنىڭ ئاسمانغا تاقىشىدىغانلىقىنى ئويلاپ بۇ كىشى ئامبال بولسا ئۆزىنىڭ كۆدە - كورپىلىرىنى ئۆزى كۆتۈرۈپ كېلەرمۇ؟ دېگەن خىيالغا كەلدى. بوۋاي گۇمانلىنىش نەزىرى بىلەن لىن جىلۇنى راسا بىر كۆزىتىۋالغاندىن كېيىن: "سىز لىن شيەنجاڭ بولامسىز؟" دەپ سورىدى. "ھەئە، مەن شۇ كىشى بولىمەن" لىن جىلۇ ئوچۇق چىراي بىلەن جاۋاپ بەردى.

بوۋاي ئاڭلاپلا قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشتى. ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە يەنە 3 چاقىرىم ئارىلىق بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ، لىن شيەنجاڭنىڭ كۆدە - كورپىلىرىنى كۆتۈرۈۋالماقچى بولۇپ تالاشتى. لىن جىلۇ ئۇنىماي تۇرۇپ: "سىز ياشىنىپ قالغان

تۇرسىڭىز، يۈك - تاقلىرىمنى سىزگە كۆتەرگۈزسەم قانداق بولىدۇ" دېدى. شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىسى يۈك - تاقلارنى تالىشىپ كەتتى، كېيىن بىر ئات ھارۋىسىنى كىرا قىلىپ نەرسە - كېرەكلەرنى ھارۋىغا سالدى، لىن شيەنجاڭ بوۋاي بىلەن يول بويى پاراڭلىشىپ ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە يېتىپ كەلدى.

لىن جىلۇ خىزمەتكە چۈشۈشى بىلەنلا نۇرغۇن كىشىلەر دەرت - ئەلەملىرىنى مەلۇم قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىنى بايلارنىڭ تۆھمەت چاپلاپ تۈرمىگە سولۇتۇپ قويغانلىقىدىن نالە - پەرياد قىلىشتى. لىن جىلۇ بۇلارنىڭ دەرت - ئەلەملىرىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلاپ بولۇپ دەرھال دېلو (ئارخىپ) ماتېرىياللىرىنى ئاختۇرۇشقا كىرىشىپ كەتتى. شەخسەن ئۆزى قاماقخانىغا بېرىپ قاماقتىكى 70 تىن ئارتۇغراق مەھبۇسلارنى تەكشۈرۈپ سوراق قىلدى. ئامما ئىچىگە بېرىپ ھەقىقى ئەھۋالنى سۈرۈشتۈردى، تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىش ئارقىلىق بىگۇنا سولاپ قويۇلغان كىشىلەرنى قويىۋەتتى، گۇناھى ئانچە ئېغىر بولمىغان 3 كىشىنىڭ پۈتىدىكى كىشەننى ئېلىۋەتتى. قويۇپ بېرىلگەنلەر بەكمۇ خۇشاللىنىپ كەتتى. ئۇلار: ئەزەلدىن تارتىپ "بوران ئۇچۇرۇپ تۈرمىگە تاشلىۋەتكەنلەرنى ئاتقا سورۇتۇپمۇ ئېلىپ چىققىلى بولمايتتى" نىمە ئۈچۈن ئازدۇر - كۆپتۇر چاي پۇلى تۆلىمەيلا تۈرمىدىن خالاس قىلىندۇق؟ دېيىشىپ ھەيران بولۇشتى.

لىن جىلۇ ئامما بىلەن ئۇچرۇشۇش داۋامىدا كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ زۇلۇمغا، ئېكسپىلاتاتسىيىگە ئۇچراۋاتقانلىقى ئاساسەن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتىكى ئەمەلدارلار بايلارنىڭلا مەنپەئەتىنى قوغداش بىلەن بولۇپ كېتىپ خەلقنىڭ ئۇلۇش-

تەرىلىشى بىلەن كارى بولمىغانلىقىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى ھەمىس قىلدى. ناھىيىلىك ھوكۇمەت 200 نەپەردىن ئارتۇق مەمۇرى ساقچىلارنى باقاتتى. بۇ ئادەملەر ساقچى كىيىملىرىنى كىيىۋېلىپ يېزا - بازارلاردا زورلۇق - زومبۇلۇق قىلىپ يۈرۈشەتتى، بۇلار خەلقلەرنى قورقۇتۇپلا يۈرگەشكە ئامما بۇلارنى جان - جەھلى بىلەن يامان كورەتتى. كۆڭلەرنىڭ بىرىدە لىنجىلۇ خەلقىنىڭ غەزىۋى چېكىدىن ئاشقان بىر ساقچىنى ئۆزى سوراق قىلدى. ئۇنىڭغا ئېغىر جازا بەردى ھەممە مۇشۇ ئارقىلىق خەلقىنىڭ شىللىسىغا مىنىۋالغان ئەمەلدارلارغا قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بەردى، كېيىن مەمۇرى ساقچىلارنىڭ مۇتلەق كوپ قىسمىنى قىسقارتىۋېتىپ ياخشىراق دەپ ھېساپلانغان 20 نەچچە ساقچىنى جايلارنىڭ ئامانلىغىنى ساقلاشقا ئېلىپ قالدى. ناھىيىلىك باجخانىنىڭ باجگىرلىرى پارە يەپ، خىيانەت قىلىپ خەلقنى ئېغىر قاقتى - سوقتى قىلاتتى، بۇنداق ”ئاشلىق ئىسكىلاتىغا چۈشكەن چاشقان“ لارنى جازالاش ئۈچۈن لىن شيەنجاڭ يەر بېجى ئېلىش ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى بىلەن بىرلىكتە ئاشلىق ئىسكىلاتىغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. ئاش تاپشۇرغىلى كەلگەن دىخانلارغا قارىتىپ تۇرۇپ بىر تۈركۈم خىيانەتچى خادىملارنى خىزمەتتىن ھەيدىۋەتتى.

لىن شيەنجاڭ پۈتۈن زېھنى بىلەن ئىشلەپ ناھىيە، رايون، يېزىلاردىكى ھوكۇمەت ئورگانلىرىنى ئۆزۈل - كېسىل تەرتىپكە سېلىشقا قەتئى بەل باغلىدى. بايلارنىڭ مەنپەئەتىنى قوغدايدىغان ياكى ئىلىم - بىلىم ئۆگەنمەيدىغان بىر تۈركۈم ئەمەلدارلارنى ئالماشتۇرۇپ ئىدارىلارنىڭ خىزمەت ئىستىلىنى ياخشىلىدى. ئادىل ئىشەنچىلىك بىر تۈركۈم ئاز سانلىق

مىللەت خادىملىرى بىلەن خىزمەت قابىلىيىتى ئۈستۈن بولغان خەنزۇ خادىملىرىنى ئۆستۈردى. رايون، يېزا باشلىقلىرىنى، ئىلگىرى پۇلغا سېتىۋېلىنىدىغان مىراپ، كوكبېشىلارنى خەلق ئۆزى سايلاپ چىقىشىنى يولغا قويدى. ئىشنى ئادىل قىلىدىغان ۋە ئاممە ئۈچۈن ئىشلەشكە قىزىقىدىغان كىشىلەرنى سايلاپ ئىشقا قويۇشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى.

ئەسلىدە ماۋزېمىن مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى بولغاندىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ مالىيە خىزمىتىدە زور ئىسلاھاتلار ئېلىپ بېرىلغان ئىدى. لېكىن كۇچار ناھىيىسى مالىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ناموۋىڭ مالىيەنى ئىسلاھ قىلىشنى خالىمىدى. ھەر خىل باج تۈرلىرى 20 نەچچە خىلغا يېتىپ خەلق باش كوتۈرەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. بىركۈنى لىنجىلۇ ئەھۋالنى ئوبدان ئۇقۇشۇپ قايتىپ كېلىپ، كومپارتىيە ئەزاسى مالىيە ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جياڭ ليەنمۇغا مۇنداق دېدى: ”باج تۈرى ھەددى - ھېساپسىز كوپ ئىكەن، پۇخرالارنىڭ سېلىقى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ كېتىپتۇ، ئەمەلىيەتتە بايلارغا قويىلىدىغان ئالۋاڭ، باج بەك ئاز ئىكەن، بىز قولىمىزدىن كېلىدىغان ئامالللارنى قىلىپ دىخانلار بىلەن نامرات جاپاكەشلەرنىڭ سېلىغىنى يەڭگىللىتىشىمىز ، بايلارغا ئەسلا يۈز خاتىرە قىلماسلىغىمىز، ئۇلارغا مۇۋاپىق يوسۇندا كوپرەك يۈك ئارتىشىمىز كېرەك“. ئارقىدىن ئۇ، مالىيە ئىدارىسى بىلەن كونكرېت مۇزاكىرە قىلىپ ئېلىنىدىغان ئالۋاڭ-باجلارنىڭ تۈرىنى 7 خىلغا قىسقارتتى. ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشقا، سودا - تىجارەتنى گۈللەندۈرۈشكە، دىخانلارنى بىنام ئېچىشقا ئىلھام بېرىش ئۈچۈن قان بېجى، بازارلاردىكى سودا - سېتىق ئىشلىرىدىن ۋە تىجارەت قىلىشقا يېڭىدىن

كىرىشكەن سودىگەرلەردىن ئېلىنىدىغان باجلارنى بىردەك كېچىرىم قىلدى. بۇ سىياسەتلەر ئىزچىللاشتۇرۇلغاندىن كېيىن ئاممىنىڭ ھىمايىسىگە ئېگە بولدى، ئىلگىرى باج ئېغىر ئىدى. چارۋىچىلار بازارغا ئەكىلىپ ساتقان تېرە-يۇڭ پۇلىنىڭ يېرىمى باجغا كېتەتتى، قولىدا ئېشىپ قالغان قىسمى ئۆزلىرىنىڭ يول خىراجىتىگە يېتىشمىگەنلىكتىن چارۋىچىلار ئۆزلىرىنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى بازارغا ئەكىلىپ ساتمايدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. باج تۈرى ئازايغانلىقتىن دىخانلار، چارۋىچىلار بەس-بەس بىلەن بازارلارغا كېلىپ نەرسە-كېرەكلىرىنى ساتىدىغان بولدى، بازارلارغا جان كىرىپ ئاۋاتلىشىپ كەتتى.

لىن شيەنجاڭ تۈرمىگە ناھەق كىرىپ قالغانلارنى ئېنىقلىدى. خىيانەتچى، پارىخور ئەمەلدارلارنى جازالىدى، باج تۈرىنى ئازايتتى، بۇنىڭدىن ئامما بەكمۇ خوشال بولدى. ئۇلار: «خۇدانىڭ كوزى بار ئىكەن، كۇچارغا بىر "ئەۋلىيا" ئېۋەتىپتۇ» دېيىشتى.

1940-يىلى چاغان يېقىنلىشىپ قالغاندا لىن جىلۇنىڭ رەپىقىسى چېن يىنسۇ كۇچارغا كەلدى، ئۇ ئەسلىدە 1937-يىلى 8-ئايدا ياپونىيىدىن دولىتىمىزگە قايتىپ كېلىپ كىچىك ئاتىسى لىن ۋىگەن بىلەن بىرلىكتە كونا يۇرتى تەيشەنگە تەۋەللۇت (بوشۇنۇش) قا باردى، ئۇزۇنغا قالماي بىر قىز تۇغدى. ئۇنىڭ ئىسمىنى لىن ۋەن قويدى. چېن يىنسۇ يىراق چېگرىدا تۇرۇۋاتقان سەپدىشى لىن جىلۇنى، ئىنقىلاۋىي ئىشلارنى ئويلاپ، بوۋاق قىزنى ھاممىسىنىڭ تەربىيىسىگە قالدۇرۇپ، تەيشەندىكى زىيالىي ياشلاردىن لى لىن، لى يىڭخاڭ، يەلىن، يەن بۇلىلەر بىلەن بىرلىكتە 1938-يىلى 5-ئايدا يەنئەنگە

قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار ۋۇخەنگە يېتىپ بارغاندا، ياپون باسقۇنچىلىرىنىڭ شۈيچاڭنى بېسىۋالغانلىقىنى، شىمال تەرەپتىكى يول توسۇلۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، بۇ 4 نەپەر كىشى قايتىپ كەتتى. چېن يىنسۇ يالغۇز ئۆزى داۋاملىق ئىلگىرىلەپ يوللارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئاخىرى يەنئەنگە يېتىپ كەلدى. 6-ئايدا يەنئەندىكى لۇشۈن سەنئەت شۆبىيۈەنىگە كىرىپ بىر مەزگىل ئوقۇدى. 7-ئاينىڭ 1-كۈنى كوممۇنىستىك پارتىيىگە كىردى. 1939-يىلى 9-ئايدا ئۇ يەنئەندىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئاندىن كۇچارغا يېتىپ كەلدى. لىن جىلۇ چېن يىنسۇنىڭ مۇنچىۋالا جاپا-مۇشەققەتلىك ئىنقىلاپ يوللىرىنى بېسىپ ئۆتۈپ جەم بولۇش ئۈچۈن كۇچارغا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خوشال بولدى. چېن يىنسۇ شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ئۆز ئىسمىنى چېن ۋېنيىڭ دەپ ئۆزگەرتىپ، قىغ دوڭدىكى خەنزۇ-خۇيزۇ باشلانغۇچ مەكتىۋىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. بۇ ئىككىسى ۋە جاڭ چۇنماۋدىن ئىبارەت 3 نەپەر كوممۇنىست كۇچار ناھىيىسىدە تۇنجى پارتىيە گۇرۇپپىسى قۇردى. لىن جىلۇ گۇرۇپپا باشلىقى بولدى.

لىن جىلۇ كۇچارنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن كۇچارنى ئۆگىنىش لازىملىقىنى ھېس قىلىپ، تەرجىمانىنى ئەگەشتۈرۈپ ئاتلىنىپ كۇچارنىڭ تاغ-دەريالىرىنى ئارىلاپ چىقتى ھەمدە كۇچار ناھىيىسىنىڭ تەزكىرىسىنى يازدى. شۇنىڭ بىللە كۇچارنىڭ تۇپرىقىنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ، ئىككى ئاي ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈن ناھىيىنىڭ تۇپراق ئەھۋالىنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ چىقىپ، كۇچارنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىكى ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ھازىرلىق قىلدى.

لىن جىلۇ كۇچارنىڭ 10 مىڭ كۋادرات كىلومېتىردىن كۆپرەك كەڭ زېمىنىنى تەكشۈرۈپ چىقىپ بۇ جاينىڭ ھەم دېھقانچىلىق، ھەم چارۋىچىلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا بولىدىغان ياخشى جاي ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن دېھقانلارنى بىنام ئېچىپ ئېتىز-ئېرىق بەرپا قىلىشقا، دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇشقا ئىلھاملاندۇردى، بىراق ئۇ چاغدا يەر-زېمىنلار باي-زومىگەرلەرنىڭ ئىلكىدە بولغانلىقى ئۈچۈن كىمىكى بوز يەر ئاچسا، شۇ كىشى پومېششىكلارغا پۇل تاپشۇراتتى. كۇچارنىڭ غەربىي رايونىدا بىر باينىڭ زور كۆلەمدىكى خانلىق بىناملارنى زورلۇق بىلەن ئىگىلىۋالغانلىقىنى، ناۋادا دېھقانلار ئۇ يەردىن بىرمۇ بىنام ئاچسا، بايغا بىر سەر كۈمۈش تاپشۇرىدىغانلىقىنى ئامما ئىنكاس قىلغاندا، لىن شيەنجاڭ شەخسەن ئۆزى مۇشۇ يېزىغا بېرىپ، بايغا قاراپ جىددىي قىياپەتتە: "بىنام يەرلەر دۆلەتنىڭ! دېھقانلارنىڭ خالىغان چاغدا ئۇنى ئېچىشقا يول قويۇش كېرەك. ئىلگىرى بىنام ئاچقان دېھقانلار ساڭا كۈمۈش پۇل تۆلەپتىكەن سەن، ئەمدى دەرھال مالىيە ئىدارىسىغا بېرىپ يەر بېجىنى تولۇقلاپ تاپشۇرىسەن!" دېگەن. باي بۇ شيەنجاڭنىڭ قەتئىي بۇيرۇق قىلغانلىقىغا قاراپ شۇ ھامان باجنى تولۇقلاپ تاپشۇرغان ۋە شۇنىڭدىن كېيىن بىنام يەرلەرگە ئىگىدارچىلىق قىلىشقا زادىلا پېتىنالمىغان، يەنە بىر قېتىم لىن جىلۇ قارا ئۆزمە يېزىسىغا كېتىۋاتقاندا يولدا قۇرۇپ قاقشال بولۇپ كەتكەن بىر باغلام بۇغداي ئۈنچىسىنى يۇلۇپ كېتىۋاتقان بىر كەمبەغەل دېھقان بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدۇ. دېھقان دەرت-ئەھۋال ئېيتىپ: "سۇنىڭ ھەممىسىنى بايلار ئىگىلىۋالدى، مەن يەر سۇغۇراي دېسەم، سۇ بەرمىدى، قاراڭ بۇغدايلىرىمىز قۇرۇپ مۇشۇنداق بولۇپ كەتتى، ئۆيۈمدە ئۇششاق بالىلىرىم كۆپ، بۇندىن كېيىن بۇ جاننى قانداق باقارمىز؟" دېدى، لىن جىلۇ ئاڭلاپ بولۇپ ئىسمىڭىز نېمە؟ دەپ سورۇۋىدى، ئۇ دېھقان ئايۇپ دېدى. لىن جىلۇ ئايۇپ بىلەن بىللە ئېتىزغا بېرىپ قارىسا ئەھۋال ئايۇپ دېگەندەك چىقتى. بۇنىڭدىن باشقا بىر نەچچە ئۆيلۈك دېھقانلارنىڭمۇ بۇغدايلىرى قۇرۇپ كەتكەن ئىدى. لىن شيەنجاڭ مىراپنى چاقىرتىپ، دەرھال سۇ باشلاپ كېلىپ ئايۇپنىڭ يېرىنى سۇغۇرۇپ بېرىسەن دەپ بۇيرۇق قىلدى. ھەمدە: بۇندىن كېيىن يەر سۇغارغاندا ئالدى بىلەن ئاياغنى سۇغۇرۇپ بولۇپ ئاندىن باشنى؛ ئالدى بىلەن نامراتلارنىڭكىنى، ئارقىدىن بايلارنىڭ يېرىنى سۇغۇرىسەن دەپ قاتتىق جېكىلەپ قويدى.

دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، لىن جىلۇ ئاممىنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىشكە، سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياسىشىغا رەھبەرلىك قىلدى. كۇچار ناھىيىسىنىڭ شەرقىي تەرىپىدە چاقا دەرياسى دېگەن بىر دەريا بولۇپ، ھەر يىلى كەلكۈن مەزگىلىدە جۇش ئۇرۇپ ئاققان كەلكۈن سۇلىرى ئېتىز-ئېرىق، باغ-بوستانلارنى، ئۆي-ئىمارەتلەرنى غەرق قىلىپ كۇچار خەلقىگە ئېغىر بالايى-ئاپەت كەلتۈرەتتى. لىن جىلۇ ئاممىنىڭ سۇنى تىزگىنلىشىگە رەھبەرلىك قىلىپ زىياننى پايدىغا ئايلاندۇرۇش مەقسىتىدە ئادەم تەشكىللەپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن دەريانىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى تاغنىڭ شىمالىي ئېغىزىغا توسما ياساپ، كەلكۈن سۇنى توساپ، سۇنى زاپاس ساقلاش قارارىغا كەلدى ھەمدە بۇ سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ ئىش باشلاش خەرىتىسىنى ئۆزى

سىزىپ، ھەر ساھەدىكى زاتلارنى چاقىرىپ يىغىن ئېچىپ بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلدى. ھەر ساھەدىكى زاتلار بۇ پىلانغا ماقۇل بولغاندىن كېيىن، ئەژدەرھا ئاغزىدىكى سۇ توسمىسىنىڭ قۇرۇلۇشىدا 1941-يىل 4-ئايدا رەسمىي ئىش باشلىنىپ كەتتى. 1-2-3-5-رايونلارغا تەۋە يېزا-كەنتلەر ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىش ئورنىغا ئىككى مىڭدىن ئوشۇق ھاشار ئەۋەتتى. ئىش ئورنىدا ئادەملەرنىڭ ۋاڭ-چۇڭلىرى پەلەككە يەتتى، ئات-ھارۋىلار ئوتتۇشۇپ تۇردى، شۇنىڭ بىلەن كۇچار تارىخىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئىش مەيدانى بارلىققا كەلدى. ئىش سۈرئىتىنى ئىلگىرىلىتىش ئۈچۈن بۇ ئىككى مىڭدىن ئوشۇق ھاشارنى 4 جۈگدۈيگە بولۇپ ئەمگەك مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇردى. قايسى جۈگدۈي ۋەزىپىسىنى بالدۇر ئورۇنلاپ بولسا بىر ۋاخلىق تاماق بىلەن مۇكاپاتلىدى. تەقدىرلەش بىلەن جازالاش ئۇچۇق بولدى. ئاما رايون باشلىقى شېرىپنىڭ كۈن بويى يەپ-ئىچىپ ئىشنىڭ پۈتۈش-پۈتمەسلىكى بىلەن كارى بولمىغانلىقىنى پاش قىلدى. بىر كۈنى لىن جىلۇ ئىش مەيدانىغا بېرىپ تەكشۈرۈۋاتقاندا رايون باشلىقى شېرىپ يوغان بىر پارچە گۆشنى تۇتىۋېلىپ راسا يەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، لىن جىلۇ ئۇنى رايون باشلىقلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىۋەتتى. بۇنىڭ ئورنىغا دىخانلار ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى ئىسمايىلنى رايون باشلىقى قىلىپ تەيىنلىدى. بۇنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئاممىنىڭ ئەمگەكتىكى قىزغىنلىقى تېخىمۇ ئاشتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇزۇنلىقى 1200 مېتىر، ئېگىزلىكى 4 مېتىر، كەڭلىكى 8 مېتىر كېلىدىغان توسما تېزلىكتە پۈتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ

ئۆركەشلەپ ئاقىدىغان كەلكۈن سۇلىرىغا نۇختا سېلىنىپ كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش ۋە يەرلەرنى سۇغۇرۇش رولى جارى قىلدۇرۇلدى. ئېقىنىنىڭ ئاياق تەرىپىدە تېرىلغۇ يەرنىڭ كۆلىمى 3 ھەسسە كېڭەيتىلدى. بۈگۈنكى كۈندىمۇ بۇ توسما شىمالى تاغ ئېغىزىدا قەد كۆتۈرۈپ خەلققە يەنىلا داۋاملىق مەنپەئەت يەتكۈزمەكتە، كۇچار خەلقى لىن شيەنجاڭنىڭ بۇ تۆھپىسىنى مەڭگۈ ئۇنۇتماسلىق ئۈچۈن بۇ توسمىغا "لىن جىلۇ توسمىسى" دەپ نام قويغان ئىدى.

ئەسلىدە چاقا دەرياسىنىڭ ئۈستىدە چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۈي يىللىرىدا ياسالغان بىر ياغاچ كۆۋرۈك بولۇپ، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن رېمونت قىلىنماي ئۆزۈلۈپ چۈشەي دەپ قالغان ئىدى. قاتناش ئىشلىرىغا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن لىن جىلۇ خەلقلەرنىڭ بۇ كۆۋرۈكنى يېڭىدىن ياسىشىغا رەھبەرلىك قىلدى. يېڭى كۆۋرۈكنى ئۆزى لايىھىلەپ ھەمدە قوزۇق قېقىش ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلدى. قوزۇقنى ئاسما بازغان بىلەن قاقتى، شۇنىڭ بىلەن بۇ يېڭى ياغاچ كۆۋرۈك ھەم چىرايلىق، ھەم پۇختا قىلىپ ياسالدى. كۆۋرۈك پۈتكەندە كۇچار ناھىيە شەھىرىدە تۇرۇشلۇق ھەر ساھە ۋەكىللىرى كۆۋرۈككە نام بېرىش مەسىلىسىنى ئورتاق مۇزاكىرە قىلدى. بەزىلەر: بۇ يېڭى كۆۋرۈكنىڭ پۈتۈپ چىققانلىقى لىن شيەنجاڭنىڭ رەھبەرلىكىگە باغلىق، لىن شيەنجاڭنىڭ مۇبارەك نامى بىلەن نام قويايلى! دەپ ئوتتۇرىغا قويغاندا، لىن جىلۇ ئاڭلاپ بۇ گەپكە قوشۇلمىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: "بۇ كۆۋرۈكنىڭ پۈتۈپ چىقىشى خەنزۇ-ئۇيغۇر خەلقلىرىنىڭ ئورتاق ئەمگەك قىلىشىنىڭ نەتىجىسى. كونا كۆۋرۈكنىڭ يان ياغىچىدا "كوسەن دولىتىنىڭ قەدىمقى پايتەختى"،

"ئەژدىھار ئىغىزىدىكى ئىلقىن" دىگەن بىغىشلىملار بار ئىكەنغۇ؟ مەن ئەسلىدىكى بىغىشلىمىنى ئازىراق ئۆزگەرتىپ "كوسەن دۆلىتىنىڭ قەدىمقى پايتەختى"، "ئىتتىپاقلىق، يىڭى كۆۋرۈگى" دەپ نام بىرىشنى تەكلىپ قىلىمەن" دىۋىدى، جامائەتچىلىك لىن شيەنجاڭنىڭ كەمتەرلىكىنى ھەمدە ئۇنىڭ يولىلۇق گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ بەكمۇ تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ پىكرىگە بىردەك قوشۇلدى. كۆۋرۈكنىڭ پۈتكەنلىكىنى تەبرىكلەپ لىينتە كەسكەن كۈنى پۈتۈن شەھەر خەلقى بايرام خوشاللىقىغا چۆمۈپ، داقا ـ دۇمباق چىلىپ بۇ يىڭى كۆۋرۈكنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

ئۆتمۈشتە، ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار بىلەن بايلارنىڭ ئېكىسپىلاتاتسىيە قىلىشى تۈپەيلىدىن، كۇچار ناھىيىسىنىڭ مەدىنىي ـ مائارىپ ئىشلىرى ناھايىتى ئارقىدا قالغان ئىدى. ناھىيە بويىچە ئاران ئىككى مەكتەپ بولسىمۇ شەھەر مەكتىۋىنىڭ مۇقىم ئورنى يوق ئىدى. لىن جىلۇ كۇچارنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن مائارىپ ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇشنىڭ زۆرۈرلىكىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئاقسۇدا تۇرغاندا ئۆزى تەربىيىلىگەن ماجۇيكۇي دىگەن ياش يىگىتنى ئامىمنى قوزغاش، تۈرلۈك مەكتەپلەرنى قۇرۇش ئۈچۈن، مەدىنىي ـ مائارىپ بولۇمىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. لىن جىلۇنىڭ ئەھمىيەت بىرىشى ئارقىسىدا، كۇچار ناھىيىسىنىڭ مائارىپ ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. ناھىيە بويىچە مەكتەپلەر ئەسلىدىكى ئىككىدىن 49 غا يەتتى (ھۆكۈمەت قارمىقىدىكى مەكتەپلەر 13، ئۇيغۇر ئۇيۇشما قارمىقىدىكى مەكتەپلەر 36) 18 مىڭدىن كۆپرەك بالىلار ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىندى. 2 ـ رايون تەۋەسىدىكى قىرغىزات دىگەن تاغلىق يىزىدا 18

ئۆيلۈك قىرغىز خەلقى ياشايتتى، لىن جىلۇ بۇ يىزىغا بىرىپ، ئەھۋالنى ئىگىلەپ قايتىپ كەلگەندىن كىيىن دەرھال قىرغىزلار ئۈچۈن مەكتەپ قۇرۇپ، 20 دىن ئارتۇق بالىلارنى مەكتەپكە قوبۇل قىلغاندىن تاشقىرى ساۋات چىقىرىش ئۈچۈن كەچكۇرسى ئىچىپ بەردى. لىكىن مائارىپ راسخودى چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن قانداق قىلىش مەسىلىسىگە كەلگەندە، ئۇ بايلار بىلەن سودىگەرلەرنى ئىئانە بىرىپ مەكتەپ ئىچىشنى قوللاشقا سەپەرۋەر قىلدى. لىن جىلۇ ئالدى بىلەن كۇچار ناھىيىلىك سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى ۋاپاخۇن بىلەن سوھبەتلىشىپ، ئۇنى يۇرت ئۈچۈن ئازىراق بولسىمۇ خەيىرلىك ئىش قىلىش، ئازىراق بولسىمۇ پۇل چىقىرىپ مەكتەپ ئىچىشقا سەپەرۋەر قىلدى. ۋاپاخۇن ئاغزىدا ھە دىگەن بولسىمۇ دىلىدا بۇ ئىشنى ئىغىر كورگەن ئىدى. لىن جىلۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىلىۋالدىدە كۇچار باشلانغۇچ مەكتىۋىنىڭ مۇدىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ، ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلارنى تەشكىللەپ داقا ـ دۇمباق چىلىپ سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا بىرىپ، ۋاپاخۇن مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا پۇل ئىئانە قىلدى دەپ تەشەككۇر ئىيتىپ، بۇ ئىشنى جامائەتچىلىك ئالدىدا ئۈچۈق ئورتىغا چىقاردى. ۋاپاخۇن شۇنىڭ بىلەن پۇل چىقىرىشقا مەجبۇر بولدى. باشقا بايلار، سودىگەرلەرمۇ ئۇنى دوراپ مەكتەپ ئىچىش ئۈچۈن پۇل ئىئانە قىلىشقا باشلىدى.

لىن جىلۇ يەنە دارىل ئاجىز ۋە دارىلىتام قۇرۇشقىمۇ رەھبەرلىك قىلدى. سابىق ئەمەلدارلارنى كۈتۈۋېلىش ئورنىدىن پايدىلىنىپ دارىلىتام قۇرۇپ 120 نەپەردىن ئارتۇق يىتىم بالىلار قوبۇل قىلىندى. لىن جىلۇ دارىلىتامغا مۇئەللىم ئىۋەت-

كەندىن تاشقىرى، ياغاچچى، سەيپۇڭ، موزدۇز قاتارلىق ھۈنەرۋەن ئۇستىلارنىمۇ ئوقۇتقۇچىلىققا ئىۋەتىپ، يېتىم بالىلارغا مەدەنىيەت بىلىمى ئۆگىتىپلا قالماستىن، ئىشلەپچىقىرىش، تېخنىكا بىلىملىرىنىمۇ ئۆگىتىپ، كەلگۈسىدە تىرىكچىلىك قىلىشنىڭ يولىنى يارىتىپ بەردى. كېيىنكى كۈنلەردە بۇ يىغىۋېلىنغان بالىلارنىڭ تولىسى بىناكارلىق ئىشچىلىرى ياكى قول سانائەتچىلىرى بولۇپ چىقتى.

مەدەنىي-مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ، قەدىمقى كۇچار ناھىيىسى جۇشقۇنلۇققا چۆمدى. مەكتەپلەردە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى شېئىرلار ئۆگىتىلدى. ناخشا ئېيتىش، دىكلاماتسىيە ئوقۇش مۇسابىقىلىرى ۋە توپ، يېنىك ئاتلېتىكا مۇسابىقىلىرى ئۆتكۈزۈلدى. ئويۇن-تىياتىرلار ئوينالدى. كۇچار ناھىيە بازىرى پۇل يىغىش قىلىپ كىنو قويۇش ئاپاراتى سېتىۋالدى، قەدىمقى كۈسەن دۆلىتىنىڭ خەلقلىرى تۇنجى قېتىم كىنو كوردى. ئاممىنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشى بېيىدى. لىن جىلۇ يەنە گېزىت-ژورنال چىقىرىشنى، ناھىيە تارىخىنى يېزىپ چىقىشنى تەشەببۇس قىلدى.

لىن جىلۇ ھاكىم بولۇپ تۇرغان چاغلىرىدا، ھەمىشە "ساداقەت بولۇش، ئىرادىلىك بولۇش، ئۆزىنى چىڭ تۇتۇپ باشقىلارغا كەڭ قوساق بولۇش" توغرىسىدا ئوقۇغۇچىلارغا ئىلھام بېرەتتى، شۇنداقلا يەنە مۇشۇ 4 جۈملە سۆز بىلەن ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قوياتتى. ئۇ، گەرچە شىڭ شىسەينىڭ قول ئاستىدىكى ھاكىم بولسىمۇ، لېكىن كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزالىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئۆز مەنپەئەتىنى دىمەي باشقىلارنىڭلا مەنپەئەتىنى كوزلەيدىغان ئېسىل پەزىلەتلىك ئىستىلنى قەتئىي جارى قىلدى. بىر قېتىم ئۇنىڭ خەۋەرچىسى مامۇت باتۇر ھوكۇمەتنىڭ ئات بوغۇزىغا ئىشلىتىدىغان بىر داس قونىقىنى لىن جىلۇ بېقىۋاتقان توخۇلارغا بېرىدۇ. بۇنى سەزگەن لىن جىلۇ، مامۇت باتۇرغا: "دۆلەت بىلەن شەخسنى ئېنىق ئايرىش كېرەك، ھوكۇمەتنىڭ يەم بوغۇزلىرى بىلەن شەخسلەرنىڭ توخۇلىرىنى بېقىشقا بولمايدۇ، دەپ پۇل چىقىرىپ خەۋەرچىگە بېرىپ، بۇ پۇلغا قوناق ئېلىپ ھوكۇمەتكە قايتۇرۇۋېتىڭ دەيدۇ. ئۇ چاغدا، لىن جىلۇغا ئۆزىنىڭ ھەر ئايلىق مۇئاشىدىن تاشقىرى يەنە دىخانچىلىق، سودا باج كىرىملىرىدىن ئاجراتقان پۇلدىن 2 مىڭ يۈەن قوشۇپ بېرىلەتتى. بىراق ئۇ تۇرمۇشتا ئاددى-ساددا بولغاچقا، ئالغان بۇ پۇللىرىدىن بىر تىيىنىنىمۇ قالايمىقان خەشلىمەيتتى. ياتقان ئۆيىدە بىر دانە چوڭ كارىۋات ۋە بىر دانە بالا كارۋىتى بار ئىدى، كىچىك ئۆيىدىمۇ چىنە-چەينەك قويىدىغان شىرە، بىر دانە ئۇزۇن ئورۇندۇق، بىر دانە قاتلىما ئورۇندۇق ۋە باشقا ئۇششاق-چۈششەك ئۆي جاھازلىرىلا بار ئىدى. بۇلارنىمۇ لىن جىلۇ ئۆز قولى بىلەن ياسىغان. ھەر يىللىق قوشۇپ بەرگەن پۇللارنى پارتىيە ئەزالىق بەدىلىگە ۋە سەھنە ياساشقا بېرىۋېتەتتى، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە يېزىلارغا چۈشكەندە ئىشلىتىش ئۈچۈن ئىككى ئاتلىق بىر ھارۋا سېتىۋالدى. ئۇنىڭ ئايالى كەلگەندىن كېيىن ئەسلىدە ئولتۇرغان ئۆيى تار كېلىپ قالغاندا ئۆزىنىڭ پۇلى بىلەن ئەسلىدىكى ئۆيىگە چاپلاپ يەنە بىر ئېغىز ئۆي سالدۇردى. ئۇ يېقىن ئەتراپتىكى ئاياللارنىڭ ئۆيلىرىدە كىرىم قىلالماي بىكار ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، رەپىقىسى چېن يىنسۇغا ئۇلارنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۆز

مۇئاشىدىن ئىككى دانە كىيىم تىكىش ماشىنىسى سېتىۋېلىپ، بۇ ئاياللارنى كىيىم تىكىش ۋە ياماقچىلىق قىلىپ پۇل تېپىشقا تەشكىللىدى. ئۇنىڭ ئولتۇرغان ئۆيىگە ھەمىشە باشقىلار يوقلاپ كېلىپ تۇراتتى. ئەينى ۋاقىتلاردا ئاق روسلار باتالىيونىدا تەرجىمانلىق قىلغان ياۋلياك دائىم كېلىپ لىن جېلۇ بىلەن شېئىرلار، ماقالىلار ئۈستىدە پاراڭلىشاتتى، بەزىدە چېن يىنسۇنىڭ ئۆيىدە شاخمات ئوينىغاندا ئىدارە خادىملىرى، قارا خىزمەتچى، ئاشپەزلەرنىڭ ھەممىسى كېلىپ ئۇنىڭغا "مەسلىھەتچى" لىك قىلاتتى. كۆپچىلىك ناھايىتى ئىناق ئۆتەتتى.

1941 - يىل 2 - ئايدا لىن جېلۇنىڭ ئوغلى تۇغۇلدى. ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى دەل قۇربان ھېيت كۈنى ئىدى. كونىلارنىڭ "ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە، سۇغا كىرسەڭ بېلىڭچە" دېگەن تەمسىلىگە ئەمەل قىلىپ، ئەزەلدىن شۇ جايدىكى مىللەتلەرنىڭ ئادىتىگە ھۆرمەت قىلىپ كەلگەن لىن جېلۇ خۇشال - خۇراملىق بىلەن بالىسىغا "قۇربان ئاخۇن" دەپ ئات قويدى.

ئۆگىنىشكە باشتىن - ئاخىر ئەھمىيەت بېرىدىغان لىن جېلۇ ھەر قانچە ئالدىراش بولسىمۇ ۋاقىت چىقىرىپ كىتاب ئوقۇش، گېزىت كۆرۈشنى زادىلا ئېسىدىن چىقىرىپ قويمىدى. ئۇ كۇچاردا تۇرغان چاغلىرىدا ھەمىشە ماركس، لېنىن ئەسەرلىرىنى ئوقۇيتتى. يەنئەندىن كېلىدىغان «يېڭى جۇڭخۇا گېزىتى» بىلەن چۇڭچىڭدا چىقىدىغان «شىنخۇا رىباۋ گېزىتى» نى كۆرۈپ تۇراتتى. ئۆگىنىشنى ئۈزۈلدۈرمىگەنلىكتىن لىن جېلۇنىڭ سىياسىي سەزگۈرلۈكى ئۆتكۈر ئىدى. 1940 - يىلى خۇنەندە پىڭجياڭ ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ چېن يىنسۇغا: "قاراڭ، جياڭ جيېشى يۈز ئۆرۈندى، شېڭ شىسەيمۇ شۇنداق

ئەمەسمۇ؟ ئۇ قاچانلا بولمىسۇن يۈز ئۆرۈيدۇ، ھوشيار بولۇشىمىز، قاچان بولمىسۇن بولىدىغان ئۆزگىرىشكە ھازىرلىنىپ تۇرۇشىمىز كېرەك، مەن ئۇرۇشقا قاتنىشىپ كۆرمىگەن، ئەڭ ياخشىسى شەرقىي - شىمالغا بېرىپ پارتىزانلىق قىلسام دەيمەن" دېگەن. ئۇ بىر دانە خەنجەر بىلەن ماتادىن خالتا تىكتۈرۈپ، پارتىزانلىق قىلغاندا ئىشلىتىشكە تەييارلاپ قويغان.

لىن جېلۇنىڭ شېڭ شىسەي توغرىسىدا ئېيتقان سۆزلىرى بارغانچە پاكىتقا ئايلىنىشقا باشلىدى. ئالدى بىلەن شېڭ شىسەي لىن جېلۇنىڭ كۇچاردا ئۇزۇن مۇددەت خىزمەت ئىشلەپ "ئاممىنى قىزىللاشتۇرۇشى" دىن قورقۇپ 1941 - يىل 6 - ئايدا بۇيرۇق بىلەن ئۈرۈمچىگە يۆتكەپ كەلدى.

لىن جېلۇنىڭ كۇچاردا تۇرغان ئىككى يىل ئىچىدىكى نەتىجىلىرى ئالاھىدە بولۇپ ئاممىنىڭ چوڭقۇر ھىمايىسىگە ئېگە بولغان ئىدى. ئارىدىن 40 يىل ئۆتكەن بولسىمۇ، لىن شيەنجاڭنىڭ ئەينى يىللاردىكى تۆھپىلىرىنى كۇچار خەلقى يەنىلا چوڭقۇر ئەسلىمەكتە ۋە تىلغا ئېلىشماقتا. ئۇ كۇچار خەلقلىرىنىڭ قەلبىدە خۇددى ئۆزى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سەيناسىغا ئۆز قولى بىلەن تىكىپ قويغان سىددەك چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ تۇرماقتا.

لىن جېلۇ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ، ئالدى بىلەن شېڭ شىسەينىڭ مېھمانخانىسىدا تۇردى. كېيىن يەنە 3 - مېھمانخانىغا كۆچۈپ كەلدى. پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشيەن تەربىيىسىگە ئەزەلدىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلگەن لىن جېلۇ كۇچاردا ئىشلىگەن چاغلىرىدىلا پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى لۇشيەنىدە مەسىلە بارلىقىنى بايقاپ، پارتىيە ۋە-

كىلى چېن تەنچۇغا خەت يېزىپ، شىنجاڭدا بىزنىڭ قوراللىق كۈرەش بىلەن شۇغۇللىنىشىمىزغا يول قويمىغانلىق، پارتىيە تەشكىلىنى راۋاجلاندۇرۇشىمىزغا، پارتىيىنىڭ تەشەببۇسلىرىنى تەشۋىق قىلىشىمىزغا، شۇنداقلا ئاممىۋى كۈرەش بىلەن شۇغۇللىنىشىمىزغا يول قويمىغانلىق بولۇپ شىڭ شىسەينىڭ دۈمبىغىنى چالغانلىق بولىدۇ، دېگەن. ئۇنىڭدىن تاشقىرى شىنجاڭدىن چېكىندۈرۈپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىش توغرىسىدا تەكلىپ بەرگەن ئىدى. ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، لىن جىلۇ يەنە بەزى يولداشلىرىغا: «بىز باشقىلارنى تەختى پەرگە ئولتۇرغۇزۇپ كۆتىرىۋاتىمىز، كىشىلەر تەختى پەردە ئولتۇرىۋېرىپ كاسىسى ئاغرىپ كەتسىمۇ يەنە كېلىپ بىزنى كالتەكلەۋاتىدۇ» دېگەن. بۇ چاغدا پارتىيە تەشكىلىمۇ شىڭ شىسەينىڭ بىرلىكسەپكە بۇزغۇنچىلىق قىلغان ئەكسىل ئىنقىلاۋى قىلمىشلىرىنى كۆرۈپ جامائەت پىكرى پەيدا قىلىش يولى بىلەن شىڭ شىسەينى پىپەن قىلىشنى قارار قىلدى. 3 ـ مېھمانخانىدا تۇرىۋاتقان لىن جىلۇ پارتىيە تەشكىلىنىڭ پىكرى بويىچە «3 پادىشالىق دەۋرىدىكى گۇەن يۈي توغرىسىدا» سەرلەۋھىلىك بىر ماقالا يېزىپ، گۇەن يۈينىڭ ۋۇ بەگلىكى بىلەن بىرلىشىپ ساۋساۋغا قارشى تۇرۇشقا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايىسى ئارقىلىق شىڭ شىسەينىڭ بىرلىكسەپكە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلىقىنى مەسخىرە قىلدى. بۇ ماقالىنى پارتىيە ۋەكىلى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن «شىنجاڭ گېزىتى»دە "لوخۇ" تەخەللۇسى بىلەن ئېلان قىلدى. بۇ ماقالا پۈتۈن شىنجاڭنى زىلزىلىگە كەلتۈرىۋەتتى. نۇرغۇن كىتاپخانلار خەت يېزىپ بۇنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

گۇمانخور شىڭ شىسەي بۇ ماقالىنى كۆرۈپ بەكمۇ خاپا بولۇپ كەتتى، گېزىتخانىنىڭ باش تەھرىرى لى زۇڭلىنغا تېلېفون بېرىپ بۇ ماقالىنى كىم يازغانلىقىنى سۈرۈشتۈردى. لى زۇڭلىن: "بىز يازدۇق" دېۋىدى، شىڭ شىسەي يەنە: "مۇنداق ماقالىنى نېمە ئۈچۈن يازدىڭلار؟" دەپ سورىغان، لى زۇڭلىن: "قارىشىمىزچە بۇ ماقالىدا ھېچقانداق خاتالىق يوق، ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن نۇرغۇن كىشىلەر خەت يېزىپ ماختاۋاتمامدۇ!" دېگەن. شىڭ شىسەي ھېچ ئامال قىلالماي يەنە چېن تەنچۇدىن: "بۇ ماقالىنى سىلەر يازدىڭلارمۇ؟ نېمە ئۈچۈن مۇنداق ماقالىنى يازىسىلەر؟" دېگەندە، چېن تەنچۇ مەردانىلىق بىلەن: "بىزنىڭ بۇ ماقالىمىزدا خاتالىق يوق!" دەپ جاۋاپ بەرگەن. شىڭ شىسەي: بۇنى كىم يازدى؟ دەپ سورىدى، چېن تەنچۇ ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ: "قەلەمنى لىن جىلۇ تۇتتى، مەن قوشۇلدۇم" دېگەن، ھەر ئىككى تەرەپ دەلمۇ ـ دەل تاقابىل تۇرۇشۇپ، جوزىغا مۇشلۇشۇپ ۋاقىراشقان.

ئەسلىدە لىن جىلۇ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شىڭ شىسەي ئۇنى ئۆز يېنىغا تارتىپ شەخسىي كاتىۋى قىلىۋېلىش خىيالىدا بولغان ئىدى. چېن تەنچۇ بۇ ھەقتە سۆزلەشكەندە لىن جىلۇ قوشۇلمىغان ئىدى، بۇ قېتىم ئۇ، ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر قەلىمى بىلەن شىڭ شىسەيگە تېگىۋىدى شىڭ شىسەي ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئۇنى ئەڭ يىراق چېگرادىكى ئۈچتۇرپان ناھىيىسىگە ھاكىم قىلىپ ئەۋەتىش قارارىغا كەلدى،

1942 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى لىن جىلۇ ئۈچـ

تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلەندى. 2 - ئايدا ئۇ ”ئۈچتۇرپان خەلقىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش جەدۋىلى“ نى تۈزۈپ چىقىپ تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش خىزمىتىگە كىرىشىپ كەتتى، 3 - ئايدا ناھىيىنىڭ ئىككىنچى پەسىللىك پىلانىنى تۈزۈپ خەلق ئىشلىرى، مالىيە، مائارىپ ۋە ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش قاتارلىق جەھەتلەردە تەپسىلى ئورۇنلاشتۇردى، كۇچاردىكىگە ئوخشاش، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشىغا كوڭۇل بولدى. ناھىيىلىك مال باھالىرىنى تەڭشەش ھەيئىتىنىڭ خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىپ، ئۈچتۇرپان سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى مەتنىلىنىڭ قوي يۇڭلىرىنى زور مىقداردا بېسىۋالغان قانۇنسىز قىلمىشىغا جازا قوللۇنۇشنى مۇزاكىرە قىلغاندا، بېسىۋالغان يەرلىك مەھسۇلاتلار ئومۇمى قىممىتىنىڭ 10 پىرسىنتى بىلەن جەرىمانە تولۇتۇشنى، 3 ھەپتە ئىچىدە بېسىۋالغان مەھسۇلاتلارنى تارقىتىپ بولۇشنى ھەمدە ئۇنى سودىگەرلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقلىقى ۋەزىپىسىدىن ئېلىۋېتىشنى بەلگىلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە تەكسە كوپىراتىۋى قۇرۇپ، مەزكۇر ناھىيىگە سىرتتىن مال يوتكەپ كەلگەن چوڭ سودىگەرلەرنىڭ ماللىرىدىن ئىككى پىرسەنتىنى تەكسە كوپىراتىۋنىڭ پارچە سېتىشىغا ئوتكۇزۇپ بېرىپ ئاممىنىڭ تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى سېتىۋېلىش قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلدى، بۇ دەرھال ئاممىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشتى، كۈتۈلمىگەندە ۋەزىپە ئوتىگىلى 4 ئاي بولمايلا شىڭ شىسەي ئۇنى يەنە ئۈرۈمچىگە يوتكەپ كەتتى. بۇ، شىڭ شىسەينىڭ ئوزىنى جياڭ جيېشىنىڭ قوينىغا ئېتىپ، دوستلىرىنى سېتىپ نام - شوھرەت قازىنىش نىيىتىگە كەلگەن

سۇيىقەستىلىك ھەركەتلىرىنىڭ بىر قىسمى ئىدى. يېرىم يىلدىن ئىلگىرى غالجىرلاشقان ھاكاۋۇر شىڭ شىسەي، جيا يۇگۇەننىڭ سىرتى بىلەن ئىچكىرىگە ھوكۇمرانلىق قىلىش قارا نىيىتىدە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ، ستالىن بىلەن تەنپەن ئوتكۇزۇپ، توپ - زەمبىرەك، تانكىلار بىلەن مىخانىكلاشقان بىر دىۋىزىيە قوراللاندۇرۇپ بېرىشنى، ئوزىنىڭ كومپارتىيىگە كىرىشىنى تەلەپ قىلغاندا، ستالىن: توپ - زەمبىرەك، تانكا بىلەن تەمىنلەشكە بولىدۇ، لېكىن پۇل ئېلىپ كېلىپ سېتىۋېلىش كېرەك. كومپارتىيىگە كىرمەكچى بولسىڭىز قايتىپ بېرىپ جۇڭگو كومپارتىيىسىگە ئىلتىماس قىلىڭ، بۇنى ئۇلار بەلگىلىسۇن دەپ جاۋاپ بەرگەن ئىدى. شىڭ شىسەي مەخسىدىگە يېتەلمەي قايتىپ كەلگەن بولسىمۇ، بۇ ئوچمەنلىكنى كوڭلىگە پۈكۈپ قويغان ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ گېرمانىيە بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراۋاتقانلىقىنى كورگەن شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىغا تايانغىلى بولمايدىغان بولدى دىگەن ئويغا كېلىپ، ئوزىنى جياڭ جيېشىنىڭ قوينىغا ئېتىش قارارىغا كەلدى. ئىچكى قىسمىدىكى توسالغۇ كۈچلەرنى تازىلىۋېتىش ئۈچۈن، ئۇ ئالدى بىلەن ئوزىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن كومپارتىيىگە ھېسداشلىق قىلىدىغان بىر تۇققان قېرىندىشى لۇيجاڭ شىڭ شىچىنى سۇيىقەست بىلەن ئولتۇرىۋەتتى. بۇزۇقلۇق قىلدى، ئوزىنىڭ ئېرىگە سۇيىقەست قىلدى دىگەن توھمەت بىلەن شىڭ شىچىنىڭ خوتۇنىنى زىيادكەشلىك قىلىپ ئولتۇرىۋەتتى، ئارقىدىنلا ”باشقا ئىشقا قويماقچى“ دىگەن نام بىلەن پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئىشلەۋاتقان كادىرلىرىنى ئۈرۈمچىگە توپلاپ،

دوستلىرىنى سېتىپ ئۆزىگە ئابروي تېپىشقا ھازىرلاندى، ئەشۇنداق قىلىپ شىڭ شىسەينىڭ ئەپتى - بەشىرىسى ئېچىلىپ ئەكسىلئىنقىلاۋى قارا نىيىتى ئاخىرى پاش بولدى.

(4)

1942 - يىلى 5 - ئايدا لىن جىلۇ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ ياڭ ماۋخۇ مېھمانخانىسىغا جايلاشتى. بۇ چاغدا، پارتىيە ۋەكىلى چېن تەنچۇ 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق باشقارمىسىدا بارلىق كادىرلارنى توپلاپ ئىستىل تۈزىتىش ئۆگىنىشى ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. لىن جىلۇ بۇ قېتىمقى ئىستىل تۈزىتىشكە ماسلاشتۇرۇپ ئۆزى دىرامما يېزىپ ئۆزى رېژىسسورلۇق قىلىپ، جانلىق ئوبرازلار بىلەن نەزىرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈشنىڭ لازىملىقىدىن ئىبارەت ھەقىقەتنى چۈشەندۈردى.

شۇ ۋاقىتلاردا شىڭ شىسەي بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئېۋەتكەن جۇشياۋلىياڭ تىل بىرىكتۈرگەن ئىدى، 9 - ئايدا ئۇ يەنە جياڭ جېيشى ئېۋەتكەن سۇڭ مېيلىن بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزدى. جياڭ جېيشىنىڭ تەھدىت سېلىشى ۋە ئالدىشى بىلەن ئۇ گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ مۇدىر ھەيئەتلىكىنى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۈستىگە ئېلىپ ئۆز ۋەدىسىدىن يۈز ئۆرىدى، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش دەيدىغان نىقاپلىرىنى چۆرۈۋەتتى، 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى شىڭ شىسەي پارتىيىمىزنىڭ كادىرلىرىنى بىر يەرگە جەملەپ نەزەربەنت قىلىشقا بۇيرۇق قىلدى.

شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ماشىنا ئېۋەتىپ "شىڭ دۇبەن سۆھبەتلىشىشكە تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ" دىگەن نام بىلەن چېن تەنچۇ، ماۋزېمىننى ئېلىپ كەتتى. چۈشتىن كېيىن، يەنە بىر نەچچە ماشىنا ئېۋەتىپ لىن جىلۇ، لى زۇڭلىن، لى يۇنياڭ، كۇاڭ ماجۇ، گاۋدېڭباڭ، يۈيىيۇن، دىڭ يىشىڭ قاتارلىق ئەر يولداشلارنى ئېلىپ كەتتى، ئاخشىمى چېن يىنسۇ، ليۇمىيەن، ۋۇنەيجۇن قاتارلىق ئايال يولداشلار بىلەن قۇربان ئاخۇن قاتارلىق ئۇششاق بالىلارنىمۇ 3 بۇرجەكلىك جايغا ئېلىپ كېلىپ نەزەربەنت قىلدى.

لىن جىلۇ قاتارلىق يولداشلار 3 بۇرجەكلىك جايغا يېتىپ كېلىش بىلەن ئاڭلىق ھالدا پارتىيە ياچېيكىسى قۇردى، لى زۇڭلىن ياچېيكا شۇجىسى، لىن جىلۇ، لى يۇنياڭ قاتارلىق يولداشلار ياچېيكىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولدى. پارتىيە ياچېيكىسى شۇ چاغدىكى ۋەزىيەتكە ئاساسەن، 3 تۈرلۈك قارار چىقاردى: 1 - شىڭ شىسەي بىزنى تۈرمىگە ئېلىشتىن ئىلگىرى بىرلىكسەپ ئوبيېكتى بولىدۇ، بىزنى تۈرمىگە تاشلايدىكەن، ئۇ چاغدا كۈرەش قىلىش ئوبيېكتىمىز ۋە بىزنىڭ دۈشمىنىمىز بولىدۇ. (ئۇ چاغدا شىڭ شىسەي مەككارلىق قىلىپ: ۋەزىيەت جىددىي بولغاچقا سىلەرنى قوغداش ئۈچۈن يىغىپ قويدۇق، ئۇزۇنغا قالماي يەنئەنگە ئاپىرىپ قويىمىز دەۋالغان ئىدى)، 2 - شىڭ شىسەي دۈشمەنگە ئۆزگىرىدىكەن، بىز مەردانىلىق بىلەن: شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ئىشلىرىدا تۆھپىمىزنىڭ بارلىقىنى خاتالىقىمىز يوقلىقىنى؛ ئۇلارنىڭ بىزنى تەكلىپ قىلىپ كەلگەنلىكى، ھازىر ۋەدىسىگە ۋاپا قىلماي قولغا

ئالغانلىقى بىرلىكسەپنى بۇزغانلىق بولىدىغانلىقىنى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ھەركىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغان جىنايەت ھېسابلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ شىڭ شىسەينى پاش قىلىمىز؛ 3 ـ دۈشمەن تەرىپىدىن بىزگە چاپلانغان خىلمۇ ـ خىل بەدناملارنى بىردەك ئېتىراپ قىلمايمىز، كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرىمىز. ھەممەيلەن بىرلىكتە يەنئەنگە قايتىپ كېتىشنى قولغا كەلتۈرىمىز دېگەنلەردىن ئىبارەت.

شۇ چاغدا ياچېيكا ھەيئەتلىرىنىڭ ئىش تەخسىماتى بويىچە، لىن جىلۇ تاشقىرى بىلەن ئالاقە باغلاش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى. يولداشلارنىڭ تۇرمۇشىغا بەك كۆڭۈل بۆلەتتى. ھەمىشە گۇندىپايلار بىلەن ئالاقىلىشىپ پايدىلىق ۋە يوللۇق كۈرەش تاكتىكىسىنى قوللىناتتى، ھىلىگەر دۈشمەنلەرمۇ ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلىشقا مەجبۇر بولدى. 11 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى تۈن يېرىمىدا، كۇۋاڭ ماجۇنىڭ رەپىقىسى ليۇمىيەننىڭ ئاي ـ كۈنى توشۇپ تۇغۇت ۋاقتى يېقىنلاپ تولغاق تۇتۇشقا باشلىدى. دەل شۇ چاغدا بوران چىقىپ قار شۇۋىرغانلار جاھاننى قاپلىغان ئىدى. لىن جىلۇ گۇندىپاي ياتقان ئۆينىڭ دېرىزىسى ئالدىغا كېلىپ ليۇمىيەننى دوختۇرخانىغا ئاپىرىشقا تەكلىپ قىلدى، گۇندىپاي قەستەن ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋالدى. لىن جىلۇ بۇنىڭدىن غەزەپلىنىپ دېرىزىنى ئۇرۇپ چېقىپ گۇندىپاينى سۆزلەشكە مەجبۇرلىدى. گۇندىپاي دوختۇرخانىغا ئاپىرىشقا ئۇنىمىدى. لىن جىلۇ كەتمەي تۇرىۋالدى، كېيىن لىن جىلۇنىڭ ھەققانىي سۆزلەر بىلەن ئەيىپلىشى ئارقىسىدا ئۇ نائىلاج ماقۇل كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن يەنە قوزغالماي تۇرىۋالدى. كۈرەش داۋاملىشىپ تاڭ ئاتاي دېگەندە گۇندىپاي ئاندىن ماشىنا تېپىپ كەلدى. لېكىن كۇۋاڭ ماجۇنىڭ يولدىشى بىللە بېرىشقا ئۇنىمىدى. بۇ چاغدا لىن جىلۇ غەزەپلىنىپ: ”ئۇنىڭ يولدىشىنىڭ بېرىشىغا يول قويمىساڭ، مەن بىرگە باراي!“ دەيدۇ، ئاخىرى ئۇ ليۇمىيەنگە ھەمرا بولۇپ دوختۇرخانىغا بىللە باردى.

ۋاقىت ئۆتۈۋېرىپ يولداشلارنىڭ 3 بۇرجەكلىك جايغا نەزەربەنت قىلىنغىنىمۇ 4 ئايدىن ئېشىپ قالدى. 1943 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا، لىن جىلۇ چېن يىنسۇغا: ”يېقىندىن بۇيان ياخشى ئۇخلىيالمايۋاتىمەن، ھەمىشە چۈشۈم بۇزۇلۇپ، بالىمىزنى سىرتقا تاشلاپ قويۇپ ئىككىمىز تۆمۈر قەپەزنىڭ ئىچىگە كىرىپ قالغان چۈشلەرنى كۆرۈۋاتىمەن، شىڭ شىسەي دېگەن ئەبلەخ ناھايىتى يامان، سىز سىناقتا چىداشلىق بېرىشىڭىز كېرەك. مەيلى ھەر قانداق قىيىن شارائىتتا بولسىمۇ پارتىيىنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش كېرەك!“ دېگەن ئىدى.

بۇزۇلغان چۈش ئاخىرى رىياللىققا ئايلاندى! 2 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى ئاخشىمى قۇربان ئاخۇننىڭ كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا بېرىشى بىلەن دېرىزە تۈۋىدە كىشىلەرنىڭ تاپۇر ـ تۇپۇر ئاياق تىۋىشلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. لىن جىلۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىكنىڭ چاتاق قىلىنغىنىنى كۆرۈپ، دەرھال نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى، ئىستىل تۈزىتىش ھۆججەتلىرىنى كۆيدۈرىۋەتتى، ھامىلدارلىق سەۋەبى بىلەن ھەركەت قىلىشى ئەپسىز بولغان رەپىقىسىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ھازىرلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئىشىك تاراقلىدى، ئارقىدىنلا

باشقىلارنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاندى، بۇنىڭ ئىچىدە لىن جىلۇنىڭمۇ ئىسمى بار ئىدى. شىڭ دۇبەن سىلەرنى سوھبەتكە تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ، دېگەن سۆزلەرمۇ ئاڭلاندى. لىن جىلۇ ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى بىلەتتى. چۈنكى ئۇ چاغلاردا شىنجاڭدا: "ئاسماندىنمۇ، يەردىنمۇ قورقماسلىق كېرەك، شىڭ دۇبەننىڭ سوھبەتكە چاقىرىشىدىنلا قورقۇش كېرەك" دېگەن بىر تەمسىل خەلق ئىچىدە مەخپى تارقالغان ئىدى. يولغا چىقىش ئالدىدا رەپىقىسىگە: "مەيلى قانداق ئورۇن، قانداق ئەھۋالدا بولسۇن، سىز كوممۇنىستلارنىڭ ئۆلچىمى بويىچە ئۆزىڭىزگە تەلەپ قويۇڭ، پارتىيە سىزنى نېمە قىل دېسە، شۇنى قىلىڭ!" دېگەن سۆزنى تاپىلىدى. ئۇ گەپ قىلىۋېتىپ كارۋاتنىڭ يېنىغا كېلىپ قۇربان ئاخۇن دەپ ئات قويغان بالىسىنىڭ بېشىنى سىلاپ: "مەيلى قانداق قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسىڭىزمۇ قۇربان ئاخۇننى بېقىپ چوڭ قىلىڭ، ياخشى تەربىيىلەڭ!" دېدى.

لىن جىلۇ ئۆيدىن تالاغا چىقىپلا سىرتتا توختىغان بىر قانچە قارا ماشىنىغا كۆزى چۈشتى، ئۇنى كۇاڭ ماجۇ بىلەن بىللە بىر ماشىنىغا سالدى. ماشىنىغا چىقىشى بىلەنلا ئىككى نەپەر ئىشپىيون ماۋزېرنى يالاڭاچلاپ بۇ ئىككىيلەننى ئارىغا ئالدى؛ يەنە بىر فۇگۇەن بىر تەرەپتە ئولتۇردى. بۇلارنى 4- تۈرمىگە ئېلىپ كەلدى. ئىشپىيونلار ئۇلارنى ماشىنىدىن ئىشتىرىپ چۈشەردى. قارا رەخت بىلەن كۆزلىرىنى تېڭىپ تەكشۈرۈش بۆلۈمىگە سۆرەپ كىرىپ، ئاندىن قارا رەختنى يېشىۋەتتى. بۇ ئۆيدىكى 10 نەچچە ئىشپىيون خۇددى ئاچ قالغان بۆرىلەردەك ئېتىلىپ كېلىپ، تەكشۈرۈش قىلىپ، تۈگمە،

ئىشتان باغ، ئاياغ ئىزمىسى، گاڭبى قەلەم قاتارلىق نەرسىلىرىنى پاك - پاكىزە تارتىۋېلىپ، كۆزىنى يەنە قارا لاتا بىلەن تېڭىپ 10 - نومۇرلۇق كامېرغا ئاپىرىپ تاشلىدى. تۈرمىغا كىرىپلا بۇ يەردە گاۋدىڭباڭ، ساۋجيەنپىي، چېن گويىن، دۇەن جىنچى (كېيىن ئاسىيلىق قىلغان) لارنى كوردى.

بىر كۈنى لىن جىلۇ قولىنى ئارقىسىغا تۇتۇپ تۈرمە ئىچىدە ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ بىر ئازدىن كېيىن كوپچىلىككە: "بىز گەرچە سولاققا كىرىپ قالغان بولساقمۇ، لېكىن ھەممىمىز كومپارتىيە ئەزاسى، تەشكىللىنىشىمىز كېرەك، تەشكىللەنگەندە كۈچ بولىدۇ - دە! تۈرمە ئىچىدىكى پارتىيە تەشكىلىنى قانداق قۇرۇش ھەققىدە كوپچىلىك پىكىر بېرىڭلار!" دېدى. كوپچىلىك مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق 6 كىشى بىرلىشىپ پارتىيە گۇرۇپپىسى قۇرۇش كېرەك دەپ ھېساپلىدى ھەمدە لىن جىلۇنى گۇرۇپپا باشلىقلىقىغا كورسەتتى. لىن جىلۇ ئارقىدىنلا يەنە: "بىزدە ھەر قاچان سوراققا تارتىلىش ۋە ئايرىلىپ كېتىش ئېھتىمالى بار، يەنە بىر نەپەر مائاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى بولۇش كېرەك، مەن يولداش گاۋدىڭباڭنىڭ مائاۋىن گۇرۇپپا باشلىقى بولۇشىنى تەكلىپ قىلىمەن" دېدى. ھەممەيلەن بىردەك قوشۇلدى، لىن جىلۇ كوپچىلىككە يەنە: «مۇبادا دۈشمەنلەر بىزنى ئايرىۋەتسە، كوپچىلىك ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالىغا ئاساسەن دۈشمەن بىلەن كۈرەش قىلىش لازىم. ئىككى ئادەم قالغاندىمۇ ئۇنىڭ بىرىنى مەسئۇل قىلىپ سايلاش كېرەك" دېدى.

پارتىيە گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، لىن جىلۇ كوپچىلىك بىلەن بىرلىكتە، دۈشمەن بىلەن قانداق كۈرەش

قىلىش توغرىسىدا مۇزاكىرە قىلدى. كۆپچىلىكنىڭ پىكرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ مۇنۇ 3 ماددىغا يىغىنچاقلىدى: 1 ـ شىڭ شىسەي ئوچۇق سوت قىلىپ بىزنى قولغا ئېلىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى ئېلان قىلسۇن؛ بىزنى ئوچۇق سوت قىلغاندا سوتتىن پايدىلىنىپ بىز باندىت شىڭ شىسەينىڭ رەزىل ئەپتى ـ بەشىرىسىنى پاش قىلايلى، شىنجاڭغا ئۆزىمىزنىڭ تەكلىپ بويىچە كەلگەنلىگىمىزنى، كەلگەندىن كېيىن شىنجاڭ قۇرۇلۇشىغا قاتناشقانلىقىمىزنى، تۆھپىمىزنىڭ بارلىقى، جىنايىتىمىزنىڭ يوقلىقىنى چۈشەندۈرىمىز. 2 ـ شىڭ شىسەيدىن بىزنى كوللىكتىپ ھالدا يەنئەنگە ئاپىرىپ قويۇشنى تەلەپ قىلىمىز. شەخسلەرنىڭ تۈرمىدىن ئۆز ئالدىغا يالغۇز چىقىشى خائىنلىق ھەركىتى بولىدۇ. 3 ـ كوممۇنىستلارنىڭ ئىنقىلاۋى پەزىلىتىنى ئەمەلدە كۆرسىتىمىز، ئۆز ھاياتىمىزنى قۇربان بەرسەكمۇ پارتىيە مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزمەيمىز!" دېگەندىن ئىبارەت.

تۈرمىدە لىن جىلۇ يۈكسەك ئىنقىلاۋى ئۈمىتۋارلىق روھىنى جارى قىلدۇردى. كۆپچىلىكنى «كوممۇنىستىك پارتىيەنىڭ خىتاپنامىسى»، «ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان ئۇرۇش توغرىسىدا» نى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى. يەنە كۆپچىلىكنىڭ كەلگۈسىدىكى ئىنقىلاۋى خىزمەتنىڭ ئېھتىياجىغا ئويغۇنلىشىشى ئۈچۈن، تۈرمىدا ياتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چەتئەل تىلى ئۆگىنىشكە تۈرتكە بولدى. ئۇ يەنە مەخسەتلىك ھالدا قىزىق چاقچاقلار بىلەن كۆپچىلىكنىڭ كۆڭلىنى كۆتىرەتتى. بىر كۈنى ئەتىگەنلىك تاماق يەۋاتقاندا لىن جىلۇنىڭ چوكىسى سۇنۇپ كەتتى، ئاندىن ئۇ كۈلۈپ كېتىپ، سەيمۇ يېمەستىن كۆپچىلىككە: "سىلەرگە بىر قىزىق پاراڭ سېلىپ بېرەي، بىز گۇاڭدۇڭلۇقلار

تاماق يەۋاتقاندا قولىمىزدىكى چوكا سۇنۇپ كەتسە، بۇنى زور بەختسىزلىك، دەپ قارايمىز دېدى. كۆپچىلىك بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى، بەزىلەر: "ۋاي ـ ۋۇي، بۇ راسا خۇراپاتلىق ـ خۇراپاتلىق!» دېيىشتىيۇ لېكىن لىن جىلۇنىڭ تۈرمە ھاياتىنىڭ نەقەدەر كۆڭۈلسىز ئىكەنلىكىنى كورۇپ كۆپچىلىكنى كۈلدۈرۈش ئۈچۈن ئويلاپ تاپقان چاقچىقى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن ئىدى.

كۈلكىلىك پاراڭلار بولغان كۈنى، لىن جىلۇ غىڭشىپ تۇرۇپ نامى مەشھۇر "مەھبۇسلار ناخشىسى" نى تۈزۈپ چىقتى، بىراق قەلەمنى قورال قىلىپ كەلگەن بۇ جەڭچى ئوتكۈر قورالى بولغان قەلەمدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، نائىلاج ئۇياق ـ بۇياقتا مىڭىپ چوڭقۇر ئويلۇنۇپ، توختىماي قوشاق توقۇپ، ئەڭ ئاخىرى كىشىنى ھاياجانلاندۇرىدىغان جاسارەتلىك قوشاقلارنى توقۇپ ئۈنلۈك ئوقىدى. بۇنى ئاڭلىغان كۆپچىلىك ياخشى قوشاق بولغانلىقىنى سۆزلىشىپ، ئۇنى يېزىپ چىقىپ باشقا تۈرمىلەردە ياتقان سەبداشلىرىغا ئۆگىتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇلار ئازىراق ئەسكى قەغەز تاپقان بولسىمۇ قەلەم تاپالمىدى. بۇنى قانداق يېزىش كېرەك؟ دەسلەپتە مورىنىڭ كۈيىسىنى ئىشلىتىپ كورۇۋدى، ئەپلەشمىدى. ئارقىدىن شاڭنىڭ كۈلىنى ئىشلەتتى. ئۇ چاغدا تۈرمىنىڭ ھەر بىر ئويىدە تاماكا چەككۈچىلەر ئۈچۈن شاڭ يېقىپ قويىلاتتى. كۆيۈۋاتقان شاڭغا سۇ پۈركۈپ ئوچۇرۇپ كومۇر قىلىپ يازغان بولسىمۇ ئۇمۇ ئەپلەشمىدى. ئەڭ ئاخىرى يەنە بىر ئامال قىلىپ بىر دانە يېرىم قېرىنداش قەلەم تېپىپ يېزىپ پۈتكۈزدى. ئۆزى بىلەن بىر ئويدە يېتىۋاتقان تۈرمىدىشى چېن گۈيىن مۇزىكا

جەھەتتە خېلىلا قابىلىيەتلىك ياش ئىدى. ئۇ مۇڭلۇق ئاھاڭلا بىلەن بۇ شېئىرغا نوتا يېزىپ چىقتى. شۇنىڭدىن كېيىن 10 ـ نومۇرلۇق تۈرما ئۆيىدىن چىققان ناخشا سادالىرى ھەممەيلەنگە تونۇشلۇق بولغان "ئىنتېرناتسىئونال شېئىرى"دىن باشقا ئادەتتىن تاشقىرى «مەھبۇسلار ناخشىسى» قوشۇلدى:

ئۆتتى دەۋرلەر كەينى ـ كەينىدىن،
ھەسرەتلىك كوز ياشلىرىم بىلەن ئۇقۇدۇم تارىخنى،
كوردۇم دۈشمەنىنىڭ جازا مەيدانىدا،
مەردانە باتۇر ئەزىمەتلىرىنى.
يەنە كوردۇم مەن چىل بورىلەردەك،
ۋەھشى يىرتقۇچ قان ئىچەرلەنى.

ئاھ مىللىتىم!
جاپاكەش ئانام.

سېنىڭ مۇقەددەس بەش مىڭ يىلىڭدا،
قېنى توكۇلگەن سانسىز قەھرىمان.
سېنىڭ ئۇلۇغۋار ئىشلىرىڭ ئۈچۈن
سانسىز ئوغلانلار تەييار ھەر قاچان.

مۇستەھكەم قورغان، تومۇر دەرۋازا،
قاراڭغۇ زىندان يۇتتى ھەممىنى.
ئەلنى ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن،

كۆرەشكەنلەرنىڭ بوغۇلدى ھامان،
زەنجىر ـ كىشەندە پۇت ۋە قوللىرى.

ئۆز گوشىنى ئۆز يېغىدا قورۇپ،
خەلق دۈشمەنلىرى نەپ ئالدى ئۇندىن.
قاننى قان بىلەن يۇيىمىز ھامان،
قات ـ قات جىنايەت شۇ ئاقىۋەتكە،
قانخور جاللاتلار جاۋاپكار ھامان.

ئەي مەھبۇسلار، يېڭى مەھبۇسلار،
ئىشەنچىڭلارنى ئاشۇرۇڭلار.
مۇستەھكەم بولسۇن مەيدانىڭلار.
ئەگەر يۇرتداشلار ئەگەر ئۆلسەمەن،
جەسىدىمنى يۇرتقا ئېلىپ كېتىڭلار.

بولسۇن دۈشمەننىڭ ئېغىر جازاسى،
يۇرتۇمنىڭ ئادەتتىكى غىزاسى.

ئەي مەھبۇسلار، يېڭى مەھبۇسلار،
ئىشەنچىڭلارنى ئاشۇرۇڭلار.
مۇستەھكەم بولسۇن مەيدانىڭلار.
كاللا كەتسىمۇ پەرۋا قىلماستىن،
ھۆررىيەت ئېھرامىنى قۇرۇڭلار.

ئىسسىق قېنىمىز بىلەن بويالغان،
قىزىل تۇغ قىلسۇن مەڭگۈگە جەۋلان!

ئوقۇلغانسىرى كىشىنىڭ ئىسسىق قانلىرىنى تېخىمۇ ئۇرغىتىدىغان بۇ ناخشا، ھەرخىل چارە ـ ئاماللار بىلەن تۈرمىنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىغا تارقالدى، ئۇ شىڭشىسەي قاتارلىق ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ سادىق ئوغلانلىرىغا دەھشەتلىك زىيانكەشلىك قىلغان جىنايى ھەركەتلىرى ئۈستىدىن قىلىنغان شىكايەت بولدى. ئازاپلىنىۋاتقان يولداشلارنىڭ قانلىق قامچىلار ئاستىدا ئېگىز باشلىرىنى ئەگمەي مەردانە تۇرۇشىغا ئىلھام بەردى. كىشىلەرنىڭ ئىنقىلاپ چوقۇم غەلىبە قىلىدۇ، دىگەن ئىشەنچىنى مۇستەھكەم تۇرغۇزۇشىغا ئىلھام بەردى.

باندىت شىڭشىسەي يولداشلىرىمىزنى تۈرمىگە سولىغاندىن تارتىپ، يولداشلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ ئاياللىرى، بالا ـ چاقىلىرىدىن ئايرىلىپ كەتتى. ھەر كۈنى تۈن كېچىلىردە، لىن جىلۇنى غالجىر ئىتلارنىڭ توختىماي ھاۋشۇشلىرى ئۈيقۇسىدىن ئويغىتىۋېتەتتى، ئۇ ھەممىشە دۈشمەن تەرىپىدىن نەزەربەنت قىلىنغان رەپىقىسى بىلەن بالىسىنى ئەسلەيتتى. ئۇ يەنە رەپىقىسى ۋە باشقا نەزەربەنت قىلىنغان ئايال يولداشلارنىڭ كۆڭۈل ھىسسىياتلىرى بويىچە «ئېرىنى سېغىنىش قوشىقى» دىگەن مۇڭداق بىر قوشاقنى يېزىپ چىقتى:

باتۇر ئەزىمەت چۈشتى قەپەزگە
ساھىپجامالى ئايلاندى تۇلغا!
شۇ ساھىپجامال يار ئۈچۈن بۈگۈن
رازىمەن قولۇمغا قۇرالنى ئېلىپ
نىگارىم ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىشقا!

قەددىمنى رۇسلاپ كوكرەكنى كېرىپ،
بارىمەن ئالغا، تۇماننى يېرىپ،
كەينىمدىن قالماي، قەدىرلىكىمنىڭ
كۈرەش يولىدا ئىزىنى بېسىپ.

يات ئەيلىسەم مەھبۇبەمنى،
قەپەزدىكى يولۋاس كەبى ئېرىمنى.
قاراڭغۇ ـ زۇلمەت قاپلىۋالدى جاھاننى
قايغۇ ـ ھەسرەت قاپلىۋالدى كوڭلۇمنى.

لەنەت ساڭا، تۇمەننىڭ لەنەت،
توز تونىغا ئورالغان قاغا.
ئىشقا سېلىپ قولىدىن كەلگەن ھىلە ـ مىكىرىنى،
چاڭگال سالدى سۈيۈملۈك يارىمغا.

نۇرلۇق قىزىل تاڭ ئاتاي دەپ قالدى!
زۇلمەتلىك تۈنلەر تۈگەي دەپ قالدى!
ئېخ باتۇرۇم، ئەزىمەت ئېرىم،
ساقلىغىن ۋىژدان، غەپلەت قالمىغىن.

زۇلمەتنى قوغلاپ ئاتقاندا شۇ تاڭ
قۇچاغلاپ مېنى باغرىڭغا باسقىن!

«ئېرىنى سېغىنىش ناخشىسى» نىمۇ چىن گۈيىن نوتىغا سالدى. ئاياللار تۈرمىسىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن بۇ شېئىرنى ئايال سەبداشلار ئوقۇشقا باشلىدى.

لىن جىلۇ 4 - تۈرمىدە بىر ئاي ياتقاندىن كېيىن 3 - ئاينىڭ باشلىرىدا 2 - تۈرمىغا يۆتكەپ كېلىندى.

3 - ئاينىڭ 11 - كۈنى چۈشتىن كېيىن، لىن جىلۇ سوت قىلىشنى كۈتۈپ تۇرغۇچىلار ئۆيىگە كەلتۈرۈلدى. يان تەرەپتىكى ئۆيدىن بىر سادا ئاڭلاندى. ئۇ ئادەم باندىت شىڭ شىسەينىڭ زوراۋانلىقىغا قارشىلىق كۆرسىتىپ بارلىق ئاۋازى بىلەن ۋاقىراۋاتاتتى. ئۇ ئاۋاز يۇرتدىشى كۇاڭ ماجۇ ئىكەنلىكىنى بىلىپ سىرتقا چىقىپ تاھارەت قىلىۋېلىشنى تەلەپ قىلدى؛ سوراقخانا دەرىزىسىنىڭ ئۇدۇلىدىن ئۆتكەندە ئۇ تەيشەن تەلەپپۇزى بىلەن "يارايسەن!" دېدى. كۇاڭ ماجۇ ئۆز يۇرتدىشىنىڭ ئاۋازىدىن لىن جىلۇنىڭ ئۆزىگە مەدەت بېرىۋاتقانلىقىنى بىلىپ كۈرەش قىلىش ئىرادىسىنى تېخىمۇ قەتئىيلەشتۈردى.

كۇاڭ ماجۇنى سوراقخانىدىن سۆرەپ چىقىپ كېتىپ، بىرەر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، لىن جىلۇنى سوراقخانىغا ئېلىپ كىردى.

باندىت شىسەينىڭ سوراقخانىلىرى خۇددى دوزاققا ئوخشايتتى. خۇددى جىن - ئالۋاستىلاردەك ھىڭگاك چىشلىرىنى غۇچۇرلۇتۇپ ئادەم يەيدىغاندەك قىياپەتتە تۇرۇپ كەتكەن بەتبەرەڭ چىرايلار، ئىككى تەرەپكە قاتار تىزىپ قويۇلغان قانلىق جازا قوراللىرى كىشىلەرگە ۋەھىمە سېلىپ تۇراتتى. ئۇدۇلدىكى تامغا شىڭ شىسەي ئۆز قولى بىلەن يازغان "سوراق ئۈستىدە ئۆلۈپ كەتسە سۈرۈشتە قىلىنمايدۇ" دېگەن نىمىسى ئېسىغلىق تۇراتتى. كىم بىلىدۇ. بۇ يەردە قانچىلىغان ياخشى ئادەملەر جازا قوراللىرىنىڭ زەربىسى ئاستىدا پاجىئەلىك ئۆلگەن! لىن جىلۇ

تۇت ئەتراپىغا بىر قارىۋېلىپ سوغاقلىقىنا كۈلۈپ قويدى. خېلى بۇرۇنلا "بېشىمنى چاپسىمۇ، مىلتىق بىلەن ئاتسىمۇ، ئوچۇقتۇر يۇرتداشلىرىمغا؛ ئۇرۇپ، سوقۇپ قىيناش دېگەن ئايلانغان مېنىڭ كۈندىلىك غىزا، ئىچىمىغا» دېگەن ئىرادىسىنى يېزىپ قويغان ئىدى. بۇ قەيسەر ئەزىمەت دۈشمەنىنىڭ قەبىھ جازا - ئازاپلاشلىرى ئالدىدا قاندىقمۇ تىز پۈكسۇن! بىر مەيدان كەسكىن ئېلىشىش باشلىنىش ئالدىدا تۇرىۋاتاتتى.

1942 - يىل 4 - ئايدىلا باندىت شىڭ شىسەي ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قويىنىغا ئېتىپ، پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدىكى كادىرلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىش ئۈچۈن، ئاتالمىش "12 - ئاپرېل" توپىلاڭ ئەنزىسىنى ئويدۇرۇپ چىققان ئىدى. ئۇلار ئالدى بىلەن سابىق شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىدىن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ چىققان ئۆلكىلىك خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ خىزمەتچىسى چياۋگورېننى قولغا ئالدى. چياۋگورېن تاياق زەربىسىدىن ھوشسىزلانغاندا تەييارلاپ قويغان "ئىقرارنامە"نى ئەپكىلىپ زورلۇق بىلەن ئۇنىڭ قولىنى باستۇرۇپ، چېن تەنچۇ، ماۋزېمىن قاتارلىق رەھبەردي يولداشلارغا قارا چاپلاپ زىيانكەشلىك قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭدىكى بارلىق كومپارتىيە ئەزالىرىغا ۋە ئىلغار زاتلارغا چاتتى. شۇڭا سوراقخانىدا دۈشمەنلەر لىن جىلۇنى "12 - ئاپرېل" توپىلاڭ ئەنزىسىنىڭ جەريانىنى ئىقرار قىلىشقا قىستىدى. لىن جىلۇ بۇنى ئاڭلاپ غەزۋى ئورلىدى. باندىت شىڭ شىسەينىڭ ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىپ دوستلارنى سېتىپ ئابروي قازانماقچى بولغان، جياڭ جيېشىنىڭ قويىنىغا ئۆزىنى ئاتقان، كومپارتىيە ئەزالىرىغا زىيانكەشلىك قىلغان جىنايى قىلمىشلىرىنى قەھرى

غەزىۋى بىلەن سوكتى، توھمەت چاپلاپ زىيانكەشلىك قىلىش شىڭشىسەينىڭ رەزىل ئەپتى - بەشىرىسىنى يەنىمۇ ئاشكارىلاپ بېرىدىغانلىغىنى، كومپارتىيە ئەزالىرىنى ھەرگىزمۇ بۇلغىيالمايدىغانلىغىنى قەتئىلىك بىلەن كورسەتتى، دۈشمەنلەر ئۇنىڭ پاش قىلغانلىرىغا چىداپ تۇرالماي قاتتىق ئازاپلاشقا كىرىشتى: ئالدى بىلەن بارماق قوللىرىنىڭ تىرناقلىرىغا يىڭنە سانچىدى، بۇنىڭغا تاقەت قىلىش ناھايىتى تەس ئىدى. لېكىن لىن جىلۇ پولاتتىن قۇيۇلغان مىختەك چىڭ تۇرۇپ قىلچىمۇ پەرۋا قىلمىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنى "يولۋاس ئورۇندۇق" قا ئىككى پۇتىنى پولات تومۇرلەرگە باستۇرۇپ، كوكرىگىگە تاختاي بېسىپ، بېشى بىلەن قولىدىن باشقا ھېچقانداق ئەزاسىنى قىمىرلىيالمايدىغان قىلىۋەتتى. شۇنداق قىلىپ لىن جېلۇنى بىر كېچە ئازاپلىدى، بۇ ئارىلىقتا بىر قانچە قېتىم ھوشىدىن كەتتى. بىر قېتىم ھوشىغا كەلگەندە كوكرىكىگە باستۇرۇپ قويغان بىر تاختايدىكى تىرنىغى بىلەن سىزما قىلىپ يېزىپ قويغان: "1943 - يىلى 3 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شياۋما ئازاپلىنىپ ئولتۇرۇلدى" دىگەن بىر قۇر خەتكە كوزى چۈشتى. ئۇ "شياۋما" دىگەن كىشىنىڭ دەل كۇاڭ ماجۇ ئىكەنلىكىنى بىلىپ بۇ خەتنىڭ ئاخىرىغا "شياۋلىن" دىگەن خەتنى يېزىپ قويدى.

دۈشمەنلەر ئۇزۇندا سوزۇلغان جازا سوراقلىرى ئارقىلىق ئامال قىلىپ لىن جىلۇنى تېز يۇكتۇرمەكچى بولغان بولسىمۇ، مەخسىدىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغانلىقتىن، نائىلاج لىن جىلۇنى يەنە ئايلىرىپ تۇرمىغا تاشلىدى، تامخوشنا تۇرما ئويىگە سولانغان كۇاڭ ماجۇ ئۇنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى بايقاپ «تەيشەن ياغاچ بېلىغى»، «ئالتۇن ئالماس» دىگەن شېئىرلارنى ئوقۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئالاقە باغلىدى:

شىن نىڭ فۇشىسۇن كەنتىدىن قىلسام بايان،
تۇل قالدى چىن فامىلىلىك بىر جۇۋان.
قايتقان كۈنۈم يىگىت قاتتىق بىمار ئىدى،
مارت ئېيىدا ئۇ بولغۇسى ئەرشكە راۋان.

لىن جىلۇ ئارا تام ئويدە تۇرۇپ بۇنى ئاڭلاپ، «ياغاچ بېلىغى» قوشىغىدىن مۇنداق بىر شېئىرنى ئوقىدى:

ئاڭلىسام جاۋجەمەتنىڭ كېلىنى قاپتۇ تۇل،
ئەزىمەت لىن ئۇستىدىمۇ بوپتۇ سوز.
تىرناقلار تىتىلسىمۇ ئىرادەم پولات
ئازاپ چېكىش ماڭا ئادەتتىكى سوز.

گاڭزىدا يېتىپ كورۇپ خېتىڭنى
يازدىم ئىسمىمنى خېتىڭگە ئۇلاپ.
ئوتىنىڭ يالقۇنى بولغاندا كۈچلۈك،
تاۋلىنار ئالتۇن تېخىمۇ پاقىراپ.

تەيشەنلىكلەرنىڭ مۇنداق قوشاقلىرىنى دۈشمەنل[illegible] چۈشۈنەلمەيتتى. بۇ ئىككۈيلەن ئۇزلىرىنىڭ قەلبى[illegible]رسا ئوبدان [illegible]ى. كېيىن كۇاڭ ئالماشتۇرۇشۇپ بىر - بىرىگە ئىلھامەس بولۇپ قالغانلىغى- ماجۇ گۇندىپاي يالاقچى ياك

دىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ كوينىگىنىڭ يانچۇغىدىن بىر دانە قېرىنداش قەلەمنى ئېلىۋالدى. بۇ قەلەمنى يوتقان ئىچىدە چىشلەپ سۇندۇرۇپ ئىچىدىكى سىياسىنى ئىككى پارچە قىلىپ، بىر پارچىسىنى ئۆزىدە قالدۇرۇپ، يەنە بىر پارچىسىنى هاجەتخانىغا يوشۇرۇپ قويدى. تەيشەن قوشىغى ئېيتىش ئۇسۇلى بىلەن يوشۇرۇپ قويغان قەلەمنى لىن جىلۇنىڭ ئېلىۋېلىشىغا بىشارەت بەردى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ ئىككىيلەن هاجەتخانىدا باغاق ئالماشتۇرۇش يولى بىلەن چىڭ ئالاقە باغلاپ، مۈرىنى - مۈرىگە تىرەپ كۈرەش قىلدى. 4 - ئاينىڭ 27 - كۈنى لىن جىلۇ بىر قانچە قېتىم سوراققا تارتىلىپ ئىنقىلاپ يولىدا قۇربان بېرىش ئىرادىسى تېخىمۇ قەتئىيلەشتى، كۇاڭ ماجۇغا يازغان باغاقتا، ۋېن تيەنشاڭنىڭ شېئىرلىرىدىكى: "سۇغۇرۇپ ئالغان بىلە قىزىل يۈرەكنى، قالدۇ تارىختا مەڭگۇ نامىمىز" دېگەن جۈملىنى يېزىپ قويدى. كۇاڭ ماجۇ بۇنى كۆرۈپ ئىلھاملىنىپ ئۇنىڭغا جاۋابەن يازغان باغاقتا «مەھبۇسلار ناخشىسى» نىڭ ئاخىرقى: "ئىسسىق قېنىمىز بىلەن بويالغان قىزىل تۇغ، قىلغاي مەڭگۈگە جەۋلان!" دېگەن ئىككى مىسرانى يېزىپ قويدى.

4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى لىن جىلۇ بىلەن كۇاڭ ماجۇلارنىڭ ئارىلىقىنى تېخىمۇ يىراقلاشتۇرۇۋەتتى. لىن جىلۇنى غەرپ تەرەپتىكى چوڭ تۈرمىغا سولىدى، كۇاڭ ماجۇنى شىمال تەرەپتىكى 30 - نومۇرلۇق يالغۇز كىشىلىك تۈرمىغا سولىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇلارنىڭ ئالاقە قىلىشى تېخىمۇ قىيىنلاشتى. لېكىن لىن جىلۇ ھەرخىل ئامال - چارىلارنى قىلىپ كۇاڭ ماجۇغا: "مۇستەقىل، ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولۇش، ئۆز كۈچىگە

تايىنىپ ئىش كۆرۈش" دېگەن 4 سۆزنى يېزىپ ئەۋەتتى. بۇ لىن جىلۇنىڭ پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭ خىزمىتىدىكى ۋاڭ مىڭنىڭ ئوڭچىل لۇشيەنىنىڭ خاتالىقىدىن چىقارغان خۇلاسە تەرقىسىدىكى سىياسى كۆز قارىشى بولۇپ، كۇاڭ ماجۇنىڭ كۈرەشنى داۋاملاشتۇرۇشىغا قىلغان رىغبەتلەندۈرۈشى ئىدى ھەمدە ئۇنىڭ كۇاڭ ماجۇغا يازغان ئاخىرقى خېتى ئىدى.

9 - ئاينىڭ 27 - كۈنى كېچە ئادەتتىن تاشقىرى قاراڭغۇ بولدى. باندىت شىڭشىسەينىڭ ساقچى باشقارمىسى باشلىقى لى يىڭچى، سوت ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى فۇ باۋلىيەن ۋە بىر قانچە جاللاتلار 2 - تۈرمىغا كېلىپ، باندىت شىڭشىسەينىڭ چۇڭچىڭدىن ئەۋەتكەن ئادەم ئۆلتۈرۈش توغرىسىدىكى تېلېگراما بۇيرىغىنى تۈرما باشلىقى جاڭ سىشىننىڭ ئىجرا قىلىشىغا تاپشۇردى. ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن قىلىپ چېن تەنچۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇلارنى بىر - بىرلەپ سوراقخانىغا ئېلىپ كىرىپ ئارغامچا بىلەن بوغۇپ ئۆلتۈردى. ئارقىدىن يەنە كېچىلەپ بۇ 3 نەپەر ئىنقىلاۋى قۇربانىنىڭ جەسەتلىرىنى ماشىنىغا سېلىپ ليۇداۋانغا ئاپىرىپ قاقاس تاققا كۆمۈۋەتتى. بۇ چاغدا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەزاسى، جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىگە ھەيۋەتلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان تيانشان تاغلىرى، غۇر - غۇر چىقىپ تۇرغان شاماللارمۇ چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرۈپ ماتەم تۇتتى!

دۈشمەنلەر چېن تەنچۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇدىن ئىبارەت 3 يولداشنى مەخپى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، ئاشكارىلاشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ھەتتا ئاياللار تۈرمىسىغا سولانغان چېن يىنسۇمۇ 1943 - يىلى 11 - ئايدا قىزى ئامىنى تۇغقاندا

قىزىنىڭ دادىسىدىن مەھرۇم قالغانلىقىنى بىلەلمىدى. ياپون باستۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن 1946 - يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىمىزنىڭ گومىنداڭ بىلەن ئۇرغۇن قېتىم سۆزلىشىشى ئارقىلىق شىنجاڭ تۈرمىسىدىكى كادىرلىرىمىز ئاندىن قويۇپ بېرىلىپ يەنئەنگە قايتۇرۇلدى. 8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى يەنئەندىكى مەركىزىي كومىتېت پارتىيە مەكتىۋىدە ئۆتكۈزۈلگەن شىنجاڭدا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئىنقىلاۋى قۇربانلارغا تەزىيە بىلدۈرۈش يىغىنىدا چېن يىنسۇ قاتارلىق ئايال يولداشلارنىڭ ئوقۇغان لېن جىلۇ قالدۇرۇپ كەتكەن «ئېرىنى سېغىنىش ناخشىسى» بارلىق يولداشلارنى چوڭقۇر ھاياجانغا سالدى. 8 - ئاينىڭ 6 - كۈنى يەنئەندە چىقىدىغان «جيېفاڭ رىباۋ گېزىتى» دە لېن جىلۇنىڭ يېقىن سەبدىشى لى جۇلياڭ يازغان «لى جۇلياڭنىڭ ئەسلىمىسى» دىگەن ماقالىسى ئېلان قىلىندى، شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى سەبداشلار ئۇنى قايغۇلۇق ھالدا ئەسلىدى.

(تېيشەن ناھىيىلىك ئىنقىلاۋى تارىخ يېزىش گۇرۇپپىسىنىڭ «ئىنقىلاۋى قۇربان لېن جىلۇنىڭ تەرجىمىھالى»
دىن ئېلىندى. ماۋزۇسى تەھرىر بۆلۈمى تەرىپىدىن
قويۇلدى)

شىنجاڭدا تۈرمىگە تاشلىنىش ۋە تۈرمىدىن بوشىتىلىش جەريانىم

ۋۇنەيمىن

1. تۈرمىگە تاشلىنىشتىن ئىلگىرى

1939 - يىل يانۋارە، مەركىزىي تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن يەنئەندىن شىنجاڭغا كېلىپ ئىشلىدىم، شۇ يىلى ئىيۇن كومپارتىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق مەسئۇلى يولداش فاڭ لىن (يولداش دېڭ فا) نىڭ تاپىلىشى بىلەن يولداش لى جىلياڭ (لى يۈنياڭ) نىڭ ئائىلە تاۋاباتى سۈپىتىدە، جەنۇبىي شىنجاڭ قەشقەر رايونىدا خىزمەت قىلدىم. جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىشتىن ئىلگىرى يولداش فاڭ لىن بىزگە يوليورۇق بېرىپ، ”بىزنىڭ شىنجاڭ خىزمىتىدىكى ئاساسى ۋەزىپىمىز — بۇ ئالاھىدە بىرلىكسەپ رايونىدا، دۆلەت مۇداپىئەسىنىڭ مۇھىم قاتناش يوللىرىغا كاپالەتلىك قىلىش، دۆلەت مۇداپىئەسىنىڭ ئارقا سېپىنى مۇستەھكەملەش، ئالتە بۈيۈك سىياسەت ھاكىمىيىتىگە سەممىيلىك بىلەن ياردەملىشىش، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ ياخشى ئىشلەشتىن ئىبارەت“ دىگەن ئىدى. لېكىن يولداش فاڭ لىن بىزگە ئەسكەرتىپ:

"سىلەر شېڭ شىسەينى خاتا ھالدا كوممۇنىست دەپ ئويلاپ قالماڭلار، ئۇنىڭ كومپارتىيىمىز بىلەن بولغان ئارىلىقى خېلىلا يىراق، (ئاساسى مەزمۇنى) ئاممىنىڭ ئىچىدە ئۆزەڭلارنىڭ كوممۇنىست ۋە 8 - ئارمىيە ئىكەنلىكىڭلارنى ئاشكارىلاپ قويماسلىقىڭلار كېرەك" دېدى. ئۇ يەنە يولىيورۇق بېرىپ، كومپارتىيە شىنجاڭدا "كومپارتىيىنى تەرەققى قىلدۇرمايدۇ"، "كوممۇنىزمنى تەشۋىق قىلمايدۇ" دېدى.

1940 - يىلى يازدا يولدۇشۇم لى جىلىياڭ بىلەن بىللە مارالبېشى ناھىيىسىگە خىزمەتكە يۆتكەلدىم. 1942 - يىلى فېۋرالدا شۇ ناھىيىنىڭ ئاياللار خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقىنىمدا، ۋەكىل سۈپىتىدە "ئۆلكىلىك 3 - قېتىملىق ئاياللار قۇرۇلتىيى"غا قاتنىشىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆلكە مەركىزى ئۈرۈمچىگە كەلدىم. 5 - ئاينىڭ باشلىرى ئاياللار قۇرۇلتىيى ئاياقلاشقاندىن كېيىن، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسىدىكى كومپارتىيە ۋەكىلى يولداش شۈي جېي (يولداش چېن تەنچۇ) دىن ۋاقىتىنچە ئۈرۈمچىدە قېلىپ كومپارتىيە ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىشنى تەلەپ قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن 5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئىش بېجىرىش باشقارمىسى مېھمانخانىسىنىڭ ياتاقخانىسىغا كۆچۈپ كىردىم.

شۇ يىلىنىڭ ئىيۇن ئايلىرى بولسا كېرەك، يېڭى ياتاقخانىلارنىڭ مەسئۇلى ۋاڭ يۈۋۇ (يولداش فاڭ جژ چۈن) بىزگە شەخسىي رەسىملەر بىلەن مۇھىم ھۆججەتلەرنى تەشكىلگە تاپشۇرۇشىمىزنى ئۇقتۇردى. (كېيىن بىز تەشكىلنىڭ بۇ نەرسىلەرنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدا ساقلىغانلىقىنى بىلدۇق.) ئۇزۇن ئۆتمەيلا تەشكىلنىڭ 8 - ئارمىيىمىزنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق خادىملىرىنى چېكىندۈرۈپ چىقىش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈۋاتقانلىقىنى بىلدىم. ئەسلىدىكى پىلان يولداشلىرىمىزنى تۈركۈمگە بولۇپ ئايروپىلان بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شەرقىي شىمالغا ئېلىپ بېرىپ ياپونغا قارشى پارتىزانلىق ئۇرۇشىغا قاتناشتۇرۇش ئىدى. لېكىن بۇ پىلان ئەمەلگە ئاشمايلا بىز قولغا ئېلىندۇق.

2. باخۇلياڭ، سەنجياۋدى تۈرمىسىدىكى مەزگىل

1942 - يىلى سېنتەبىرنىڭ باشلىرىدا، جاللات شېڭ شىسەي 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ھەمدە ئۈرۈمچىدە خىزمەت قىلىۋاتقان بارلىق يولداشلارنى شەھەر ئەتراپىدىكى باخۇلياڭ چوڭ قوراسىغا يىغدى. جاللات شېڭ شىسەينىڭ بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشى — كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت سۇيىقەستلىك مەخسىدىگە يېتىش ئۈچۈن پائال تەييارلىق كۆرۈش ئىدى. شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت — سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ گېرمانىيە فاشىستلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قوغداش ئۇرۇشى ستالىنگراتنى قوغداشتىن ئىبارەت خەۋپلىك پەيتتە تۇرۇۋاتقان، دولەت ئىچىدە بولسا، گومىنداڭ پارتىيىگە قارشى دولقۇن قوزغىغان مەزگىل ئىدى، پۈرسەتپەرەستلىكنى ئادەت قىلىۋالغان سىياسى ئالدامچى ئەكسىيەتچىل مىلىتارىست شېڭ شىسەي، گېتلېر سوۋېت ئىتتىپاقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئالدىدا تۇرماقتا، جياڭ جيېشىمۇ ماۋجۇشى رەھبەرلىكىدىكى جۇڭگو كومپارتىيىسىنى يوقۇتۇپ

تاشلايدۇ-دەپ ئاخماقلارچە ئويلاپ، ئۆزىنىڭ شىنجاڭدىكى يەرلىك پادىشالىق ئورنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئىنىسى شىڭ شىچېننى ئۆز قولى بىلەن يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈپ تاشلاپ، ئاتالمىش "12-ئاپرېل" سوۋېتقەستلىك توپىلىڭى ئەنزىسىنى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، ئىنقىلاۋى ئاممىنى دەھشەتلىك تۈردە قىرغىن قىلدى. سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە كومپارتىيە بىلەن ئىتتىپاق ئۆتكەن كادىرلارنى كەڭ تۈردە تۇتقۇن قىلىپ تۈرمىغا تاشلىدى. ئۇ "ئالتە بۈيۈك سىياسەت تۇغى" نى دەپسەندە قىلىپ، سۇڭ مېيلىڭنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى، كومپارتىيىگە قارشى سوۋېتقەستلىك پىلان تۈزۈپ بېرىشىنى ئاشكارا ھالدا قارشى ئالدى ھەمدە 8-ئارمىيىمىزنىڭ بارلىق خادىملىرىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن پائال تەييارلىق قىلدى.

لېكىن شۇ ۋاقىتتا بىز جاللات شىڭ شىسەينىڭ ئەكسىيەتچىل ماھىيىتىگە بولغان تونۇشىمىز ئېنىق بولماي، ئۇنىڭ كوزى-كوزاڭ قىلغان جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش دېگەن ساختا قىياپىتىگە قايمۇقۇپ قېلىپ، ئۆزىمىزنى مېھمانخانىدىكى مېھمان دەپ قارىغانلىقىمىزدىن، قولغا ئېلىنىشتىن ئىلگىرى روھىي جەھەتتىن تولۇق تەييارلىق قىلالمىغان ئىدۇق.

بىز باخۇلىياڭغا يۆتكىۋېتىلگەن كۈندىن باشلاپلا، شۇي جېيې، ليۇپېڭ (جاڭ زىبى) قاتارلىق يولداشلارنىڭ كوللېكتىپ رەھبەرلىكىدە، ئىستىل تۈزىتىش ھۆججەتلىرىنى ئۆگەندۇق، شۇ خىلدا بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، 17-سېنتەبىر ۋەقەسى يۈز بەردى.

ۋەقەنىڭ جەريانى مۇنداق ئىدى: جاللات شىڭ شىسەي

17-سېنتەبىر تاڭ سەھەردە، بىزنىڭ باخۇلىياڭدىكى تۇرار جايىمىزنى ئۇشتۇمتۇت ئەكسىيەتچىل كۈچلەر قوراللىق قورشاۋغا ئالدى. شۇ كۈنى يەنە "شىڭ دۇبەن چاقىردى" دېگەن ھىيلە بىلەن كومپارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدىكى مەسئۇللىرىدىن يولداش شۇي جېيې ۋە يولداش جۇ لىن (ماۋزېمىن) ھەمدە مېڭ يىمىڭ، ليۇشىپىڭ، فەن تۇڭ قاتارلىق بەش كىشىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ ئېلىپ كەتتى. چۈشلىكى يەنە شۇنداق ھىيلە بىلەن شىنجاڭ خىزمىتىدە بىر قەدەر تەسىرى بار يولداشلاردىن: لى سۇپىڭ (يولداش لى زۇڭلىن)، لىن جىلۇ، لى جىلياڭ، خۇدۇڭ (خۇجيېن)، ۋاڭ مۇ، ليۇ بۇشىڭ (بەيدا فاڭ)، ما جۇ، مارۇي، ساۋ كېچۇي (ساۋ جيەنپېي)، يۇسۇن، چېن خاۋيۇەن قاتارلىق يولداشلارنى ھەمدە دۇەن جىنچى قاتارلىق 12 كىشىنى قورچاق دۇبەن مەھكىمىسىگە ئېلىپ كەتتى. قالغانلىرىمىز ئىنتىزارلىقتا ئۇلارنى كەچ كىرگىچە كۈتتۇق، "قوغداش" ھىلىسى بىلەن ئۇلار 4-تۈرمىگە ئېلىپ بېرىلىپ، نازارەت ئاستىغا ئېلىندى. جاللات شىڭ شىسەي شۇ كۈنى ناماشامدا، مەن بىلەن بىرگە ليۇمىيەن، چېن يىنسۇ، جاڭ يۈيلەن ۋە چېن يىنسۇنىڭ ئوغلى، بالىسىغا قارايدىغان كىچىك خىزمەتچىسى قاتارلىقلارنى باخۇلىياڭدىن 4-تۈرمىغا ئېلىپ باردى. ئىشىككە بىزنى نازارەت قىلىش ئۈچۈن پوس قويۇلغان ئىدى. ھويلىنىڭ ئىچىدىمۇ جاللات شىڭ شىسەي ئېۋەتكەن كاناۋاي بىزنىڭ ھەركىتىمىزنى كۈزۈتۈپ تۇراتتى.

باخۇلىياڭدىن بىز بىلەن بىرگە يولداش جۇ دېنخۇا، يولداش ۋاڭ يۈنشۇ ۋە لى يۈيلىيەن. ياڭ سۇڭ، ليۇ شاۋۋېن قاتارلىق بەش كىشىمۇ يالاپ ئېلىپ كېتىلگەن بولۇپ، ئۇلار

يولداش شۇي جيې بىلەن باشقا بىر جايدا نەزەربەنت قىلىندى. شۇندىن باشلاپ ئۇرۇمچىدىكى 8-ئارمىيە خادىملىرىمىز ۋە ئائىلە-تەۋەلىرىمىز كىشىلىك ئەركىنلىكىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم بولدى.

يولداش لى سۈپىڭ شۇ كۈنى كەچقۇرۇن لىن جىلۇ، لى جۇليياڭ، خۇدۇڭ قاتارلىق يولداشلار بىلەن بىرلىكتە، دۈشمەنگە قارشى كۈرەشنى بۇندىن كېيىن قانداق ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى ھەمدە يولداش لى سۈپىڭ باشچىلىقىدا بىر ئۆگىنىش كومىتېتى تەشكىللەندى. ئۇلار نوۋەتتىكى شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى تەھلىل قىلىپ: شىڭ شىسەي "جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش" دىن ئىبارەت ئىنقىلاۋى تۇغنى يۈزسىزلىك بىلەن دەپسەندە قىلىپ بىزنى قولغا ئالدى. بۇ شىڭ شىسەي گورۇھى بىلەن كومپارتىيىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ بۇزۇلۇشقا قاراپ يۈزلەنگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. شىڭ شىسەي بۇندىن كېيىن ئەكسىيەتچىل گورۇھنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى سېتىش يولىغا قاراپ مېڭىشى مۇمكىن. شۇڭا يولداشلىرىمىزنىڭ ئالدىدا يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان ئىككى خىل ئېھتىمال بار، ئۇنىڭ بىرى-شىڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئىنقىلاپقا قارشى ھەقىقى ماھىيىتىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن 8-ئارمىيە خادىملىرىمىزنى سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق ۋەتەنگە قايتۇرماي مۇمكىن ئەمەس (بۇ — شىڭ شىسەينىڭ يېقىندىلا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بىلەن تۈزگەن كېلىشىمى)؛ يەنە بىرى — شىڭ شىسەي ئەكسىلئىنقىلاۋى گورۇھى بىزنى نەزەربەنت ئاستىغا ئېلىشتىن تۈرمىغا رەسمى تاشلىشى مۇمكىن.

ئۆگىنىش ھەيئىتى تەھلىل قىلغان بۇ ئىككى ئېھتىمالغا ئاساسەن، دۈشمەنگە قارشى كۈرەشكە ئوبدان تەييارلىق كۆرۈشىمىزنىڭ لازىملىغى ئۇقتۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كوپچىلىك ئىستىل تۈزىتىش ئۆگىنىشىنى چىڭ تۇتۇش، بولۇپمۇ ماۋجۇشى ئەسەرلىرىدىكى كوممۇنىستلارنىڭ پەزىلىتى تەربىيەسىگە ئائىت تەلىماتلارنى نۇقتىلىق ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. بىز ماۋجۇشىنىڭ «كوممۇنىست» دېگەن ژورنالغا يازغان بېغىشلىمىسىنى ئۆگىنىپ، كوممۇنىستلارنىڭ ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا، ئىنقىلاۋى مەيداندا قەتئى چىڭ تۇرۇشى لازىم ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدۇق. "كېسىلسە باش، توكۇلسە قان، چۇشەر ھامان ماكانىمىزغا. قىيىن-قىستاق، جازا-سوراق، ئەسلا كىرمەس پەرۋايىمىزغا" بۇ بىزنىڭ ئۆز ئارا ئىلھام بېرىپ ئېيتىدىغان مەردانە سۆزلىرىمىز، شۇنىڭدەك يولداش لىن جىلۇنىڭ تۈرمىدىكى ئاخىرقى ئومرىدە بىزگە قالدۇرغان شېرى ئىدى. ئۆگىنىش ھەيئىتى يەنە بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ تارىخىنى ئۆگىنىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، گورۇپپىلار بويىچە ئۆگەنىش ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە كوپچىلىكنىڭ ۋاقىت چىقىرىپ روسچە، ئىنگلىزچە ئۆگىنىشىگە ئىلھام بېرىلدى.

1942-يىل قىش، بىز 4-تۈرمىدە شىنجاڭ گېزىتىنىڭ ئىككىنچى بېتىگە بېسىلغان بىر خەۋەرنى كورۇپ قالدۇق، بۇ ماقالە 8-ئارمىيە ۋە كومپارتىيىگە قارشى ئوق-دورا ھىدلىرى بىلەن تولغان ئىدى. ئۇنىڭدا شىڭ شىچى "خائىنلار تەرىپىدىن قەست قىلىپ ئولتۇرۇلدى" دېگەن بىر نىمىلەر ئويدۇرۇلغان ھەمدە "خائىن تىرروتىسكىچى باندىتلار" دىن قاتتىق ساقلىنىشىمىز كېرەك، دېيىلگەن بولۇپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەل-

قىغە قۇتراتقۇلۇق قىلغان. يولداشلىرىمىز بۇ خەۋەردىن سىنىپىي دۈشمەنلەرنىڭ كومپارتىيە بىلەن 8-ئارمىيىمىزگە قارىتا كەينى-كەينىدىن ئېلىپ بارىدىغان ھۇجۇمىنىڭ باشلانغانلىقىنى ھېس قىلىشتى.

1943-يىلى 7-فېۋرال يېرىم كېچىدە، دۈشمەنلەر مەھبۇس ماشىنىسىنى ھەيدەپ كېلىپ، چىراقمۇ ياندۇرتماي 4-تۈرمىدىكى ئەر يولداشلارنى سەۋەپسىز ھالدا، رەھىمسىزلەرچە ئىككىنچى تۈرمىگە تاشلىدى.

ئۇلار ئىككىنچى تۈرمىگە تاشلىنىپ، ئىككىنچى كۈنى كەچتە جۇ دەنخۇا، ۋاڭ يۈنشۇ قاتارلىق خوتۇن-بالا چاقىلارمۇ بىز سولانغان 4-تۈرمىگە ئېلىپ كېلىندى.

1943-يىل ئاپرېلنىڭ ئاخىرلىرىدا، يولداش شيۇڭ شىچى (شيۇڭ مېيىڭ) ۋە ئۇنىڭ قىزى شياۋشى باخۇلياڭدىن 4-تۈرمىغا يالاپ كېلىندى. بىز جاللات شىڭ شىسەينىڭ يەنە قالغان نۇرغۇن ئەر يولداشلارنى ئىككىنچى تۈرمىگە زورلۇق بىلەن باغلاپ ئېلىپ كەلتۈرگەنلىكىنى، بۇ جەرياندا يولداشلار بىلەن گۇندىپايلار ئوتتۇرىسىدا جىددى كۈرەش يۈز بەرگەنلىكىنى، پەقەت ئاغرىق، ئاجىز ھەمدە بەزى ئايال، بالىلارنىڭلا باخۇلياڭدا قالغانلىقىنى بىلدۇق.

3. شىخابادىكى مەزگىل

1943-يىلى ئاپرېلنىڭ ئاخىرلىرى، دۈشمەنلەر 4-تۈرمىدىن بارلىق ئەر-ئايال يولداشلارنى ۋە بالىلارنى شەھەر ئەتراپىدىكى شىخاباغا ئېلىپ كەلدى. ئۇ چاغدا ليۇ پىڭ،

شى لياڭ، ياڭ فىن (ياڭ شىگۇاڭ)، جاڭ فېنيىڭ (شىڭ گونەن) قاتارلىق يولداشلارنىڭ بۇ جايغا يۆتكەپ كېلىنگىنىگە بىر قانچە كۈن بولغان بولۇپ، ئۇلار ئالدىنقى قورۇدا، بىز ئارقا قورۇدا تۇراتتۇق، بۇ جايدا، يولداش ليۇ پىڭ، يولداش شى لياڭ، يولداش ياڭ فىن قاتارلىق ئۈچ كىشىدىن تەركىپ تاپقان ئۆگىنىش ھەيئىتى تەشكىللەنگەن ئىكەن. بىز بېرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي لى يۈيلەن، ياڭ سۇڭ، ليۇ شاۋفۇلارنىڭ ئەرلىرى ئاسىيلىق قىلغانلىقتىن ئۇلار بالا-چاقىلىرىنى ئېلىشىپ تۈرمىدىن كەينى-كەينىدىن چىقىپ كېتىشتى (ئەينى چاغدا ئاسىيلىق قىلغانلاردىن مېڭ يىمىڭ، ليۇ شىپىڭ، فەنتۇڭلار بار ئىدى). ئارقا ھويلىدىكىلەر يولداش جاڭ چۈن ئارقىلىق ئالاقىلىشىشنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئۆگىنىش ھەيئىتى ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇشنى ئورۇنلاشتۇردى، بۇ ۋاقىتتا ئۆگىنىش ھەيئىتىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان جەڭگىۋار شوئارى — ”بىزنى جىنايىتى يوق دەپ ئېلان قىلىپ تۈرمىدىن بوشۇتۇپ يەنئەنگە قايتۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۈش، تۈرمىنى جەڭ مەيدانىغا ۋە مەكتەپكە ئايلاندۇرۇش“ ئىدى. يولداش ليۇ پىڭ يوليورۇق بېرىپ: ”دۈشمەن روھى ۋە جىسمانى جەھەتتىن بىزنى پەيدىن-پەي يوقاتماقچى بولىۋاتىدۇ، بىز دۈشمەننىڭ بىر-بىرلەپ قىرغىن قىلىشىغا قارشى تۇرۇشىمىز كېرەك، بۇنىڭ ئۈچۈن پارتىيىۋىلىكىمىزنى كۈچەيتىشىمىز، ماۋ جۇشى ئەسەرلىرى ۋە ماركس-لېنىن ئەسەرلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز كېرەك“ دىگەن ئىدى. بىز پۈتۈن ھويلا بويىچە گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ بولشېۋىكلار تارىخى، سىياسى-ئىقتىسات، جۇڭگو ئىنقىلاۋى ھەركىتىنىڭ تارىخى قاتارلىق ماتېرىياللار-

نى ئۆگەندۇق. جۇ دەنخۇا، جاڭ فىنيەڭ گۇرۇپپا باشلىقلىغىنى ئۈستىگە ئالدى. يەنە ئىككى مەدىنىيەت ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، لىۋ مىيەن بىلەن مەن ئوقۇتقۇچىلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىمىزگە ئالدۇق. ئۆگىنىش كومىتېتى نۆۋەتتىكى ئىككى تۈرلۈك كونكرېتنى ۋەزىپىنى بەلگىلەپ چىقتى. بىرىنچى: ماركسىزم-لېنىنىزمنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش، ئىككىنچى، بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەپ ئىنقىلاب ئىزباسارلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىش. ھويلا بويىچە جەمى يىگىرمىدىن ئارتۇق بالا بولۇپ، فاڭ يى تەشكىللەش، باشقۇرۇش، تەربىيىلەشكە مەسئۇل بولدى. ئۇلار چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك ئۈچ سىنىپقا ئايرىلىپ باشقۇرۇلدى ۋە تەربىيىلەندى. تۈرمىدە بالىلار ئۆزىمىز تۈزۈپ چىققان ئىنقىلاۋى ناخشىلارنى ئېيتىش ئارقىلىق شىڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى 8-ئارمىيىنىڭ دۈشمىنى ئىكەنلىكىنى تونۇۋالدى. بالىلار كىچىكىدىن تارتىپلا سىنىپى تەربىيە ئالغانلىقتىن قورچاق دۈشمەن ئەسكەرلىرىگە نىسبەتەن غەزەپ-نەپرىتى تولۇپ تاشقان ئىدى. ئۇلار ماۋجۇشىنى، 8-ئارمىيىدىكى تاغىلىرىنى قىزغىن سۆيەتتى. ئۆزلىرىنىڭ كىچىك 8-ئارمىيە ئىكەنلىكىنى، ئانا، ھەدە، تاغىلىرى بىلەن بىرلىكتە دۈشمەننىڭ خارلىشىغا قارشى تۇرۇپ، ھەممەيلەن بىرلىكتە تۈرمىدىن چىقىپ، يەنئەنگە قايتىشنىڭ، ماۋجۇشىنى كۆرۈشنىڭ مۇھىملىقىنى چۈشۈنەتتى. (ئەينى چاغدىكى شېئىر ۋە بالىلار ناخشىسى بۇنىڭ دەلىلىدۇر).

1943-يىلى كۈز، دۈشمەن بىزنى نۆۋەتچى ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ، بىر پارچە تىزىملاش جەدۋىلىنى تولدۇرغۇزدى (ئۇنىڭغا ئىسمى، ۋەزىپىسى، مىللىتى، يېشى، داۋاملىق ئالاقىلەشىش ئورنى قاتارلىقلار تولدۇرۇلاتتى).

شۇ يىلى تاۋۇز چاغىنىدىن ئىلگىرى شىخابادىكى ئائىلە-تەۋەلىرىمىز تۈرمىدىكى قېرىنداشلىرىغا كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەك ئېۋەتىشنى قاتتىق تەلەپ قىلىپ، رۇخسەت ئالغان ئىدى. شۇ قېتىم نۇرغۇن يولداشلار ئۆزىگەن ئېۋەتىلگەن نەرسىلەرنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ھۆججەت يېزىپ بەرگەن بولۇپ، پەقەت شۇي جيې، جۇ بىڭ، لىن جىلۇ، ما جۇ قاتارلىق تۆت كىشىنىڭلا ئۆز پوچۇركىسى بىلەن يېزىلغان ھۆججىتى تاپشۇرۇپ ئېلىنمىغان، شۇنداقلا شۇي جيې، جۇ بىڭ ئىككى يولداشقا ئېۋەتىلگەن كىيىم-كېچەك قايتۇرۇۋېتىلىپ بۇ ئىش كوپچىلىكنىڭ گۇمانىنى قوزغىغان ئىدى.

4. چىداۋاندىكى مەزگىل

1944-يىلى ئاپرېل مەزگىللىرىدە-دۈشمەنلەر شىخاباغا سولانغان بارلىق خادىملارنى ئۈرۈمچى شەھەر ئەتراپى رايونىدىكى چىداۋانغا يۆتكىدى. بۇ جاي ئەسلىدە بىر زاۋۇتنىڭ ياتاقخانىسى بولۇپ، بىزنى ”ئىشچى جىنايەتچى“ ئورنىدا ئىشلىتىشكە ئۇرۇنغاندا بىز قەتئىي قارشىلىق كۆرسەتكىنىمىزدىن كېيىن ئۇلار بۇ سۈيقەستىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىدى. بۇ جايدا بىز بىر يازنى ئۆتكۈزگەن بولساقمۇ، يەنىلا ماركس، لېنىن، ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى تەشكىللىك، پىلانلىق ھالدا ئۆگىنىپ، بالىلارنى سەۋرچانلىق بىلەن باشقۇرۇپ تەربىيىلىدۇق.

شۇ يىلى ئىيۇلدا، يولداش ماۋلىن ئۆپكە پەردە ياللۇغى كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، داۋالىنىش ئىمكانىيىتىگە ئە-

گە بولالماي ئەلەم بىلەن دۇنيادىن ئۆتتى. ۋاپات بولغاندىن كېيىن ماتەم مۇراسىمى ئېچىپ، ئۇنىڭ كومپارتىيىگە چەكسىز سادىق بولۇش، دۈشمەنگە قارشى قەيسەرلىك بىلەن كۈرەش قىلىشتەك ئىنقىلاۋى پەزىلىتىگە تەزىيە بىلدۈردۇق. بۇ ماتەم مۇراسىمى دۈشمەنگە قارشى بىر قېتىملىق كۈچلۈك نارازىلىق ۋە نامايىش بولدى. دەپنە قىلىنغاندا يول بويى ئۆزىمىز تۈزۈپ چىققان ماتەم ناخشىسىنى ئېيتىپ، دۈشمەنلەرنىڭ 8-ئارمىيە خادىملىرىغا ۋەھشىلەرچە زىيانكەشلىك قىلغانلىقىنى كەڭ ئامما ئالدىدا پاش قىلىپ، ئاممىنىڭ غەزىۋى ۋە چوڭقۇر ھېسداشلىقىنى قولغا كەلتۈردۇق.

شۇ يىلى ئاۋغۇستتا، دۈشمەن بىزنىڭ ساقلىغان نۇرغۇن كىتاپلىرىمىزنى چوڭ بىر ماشىنىغا بېسىپ ئېلىپ كەتتى. بۇ چاغدا بىز، كىتاپلارنى بولاپ كەتكەنلەرنىڭ جياڭ پەينەكۋاش ئېۋەتكەن ئىشپىيونلار ئىكەنلىكىنى بىلدۇق. ئۇلار بىزنىڭ يوشۇرۇپ قويغان كىتاپلىرىمىزنىمۇ ئاختۇرۇپ، ئۆگىنىشىمىزنى چەكلىدى. بۇ — دۈشمەننىڭ ھىلىگەرلىك بىلەن يۈرگۈزگەن تېخىمۇ زەھەرلىك سىياسى ھۇجۇمى ئىدى.

5. تۆتىنچى تۈرمىدە

1944-يىلى سېنتەبىرنىڭ ئاخىرلىرى، سىم-سىم يامغۇر يېغىۋاتقان بىر كۈنى، دۈشمەننىڭ قارا ماشىنىسى بىزنى تۆتىنچى تۈرمىگە ئېلىپ باردى. بۇ جاي ئادەتتىن تاشقىرى پاسكىنا بولۇپ ئۆيگە كىرىش بىلەنلا كىشىنى سەسكەندۈرىدىغان بىر خىل سېسىق پۇراق دىماققا ئۇرۇلاتتى. تامغا يۆلەپ قويۇلغان

بەنچاك پۈتۈنلەي مىخلىۋېتىلگەن بولۇپ، كېچىلىرى يوتقانلاردا چۈسىي يامراپ كېتەتتى. پالىلارنىڭ ئۈستىدىمۇ چۈسىلار ئومىلەپ يۈرەتتى. يەيدىغىنىمىز — قۇم ئارىلاشتۇرۇلغان موما ۋە تۇزلانغان سېسىق سەي ئىدى.

بىز دۈشمەننىڭ 8-ئارمىيە خادىملىرىمىزنى خورلىشىغا نارازىلىق بىلدۈرۈپ، كوللېكتىپ نامىدا ئېتىرازنامە يېزىپ، تەمىناتنى ياخشىلاشنى تەلەپ قىلدۇق ھەمدە ھەممىمىزنى دەرھال گۇناسىز دەپ ئېلان قىلىپ بوشۇتۇشنى ئوتتۇرىغا قويدۇق. كوپ قېتىم ئېلىپ بېرىلغان يازما ۋە ئاغزاكى كۈرەشلەردىن كېيىن، باللىرىمىزغا بىر كىچىك ئاشخانا تەييارلاپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىزگە ئەر يولداشلارغا ئومۇمى يۈزلۈك كىيىم-كېچەك ۋە قوشۇمچە يېمەكلەرنى كىرگۈزۈش ھوقۇقىغا ئىگە بولدۇق.

بىز 4-تۈرمىگە سولانغاندىن كېيىن، يولداش ليۇ پىڭ، دۈشمەن بىزگە ئەكسىيەتچىل نەزەرىيە بىلەن ھۇجۇم قىلىدىغانلىقى ۋە سوراق قىلىشنى باشلايدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپ، سۇن جۇڭسەننىڭ سەنمىنجۇيىسىغا مۇناسىۋەتلىك كىتاپلارنى ئۆگىنىشكە رەھبەرلىك قىلىپ، ماركسىزىم-لېنىنىزىم نۇقتىئى نەزىرى ئارقىلىق سەنمىنجۇيىنىڭ مەنىسىنى ئىگەللىۋېلىشىمىزغا يولىيورۇق بەردى. ئۇ بىر قېتىم، كومپارتىيىمىزنىڭ ئەڭ تۆۋەن گاڭلىڭى بىلەن سۇن جۇڭسەن تەشەببۇس قىلغان سەنمىنجۇيىنىڭ مەزمۇنى بىردەك، بىز، يېڭى دېموكىراتىك ئىنقىلاپ باسقۇچىدا سەنمىنجۇيىنى تىرىشىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز لازىم، دىگەن ئىدى. ئۇ يەنە ئالاھىدە تەكىتلەپ، بىز كوممۇنىستلار سۇن جۇڭسەن تەشەببۇس قىلغان سوۋېت

ئىتتىپاقى بىلەن بىرلىشىش، ئىشچى - دىخانلارنى يولەشتەك ئۈچ بۈيۈك سىياسەتتىن ئىبارەت يېڭى سەنمىنجۇيىنى تەشەببۇس قىلىپ، دۈشمەننىڭ تەسلىمچىلىك قىلىپ ۋەتەننى سېتىش، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇش، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش، خەلققە قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ئەكسىيەتچىل سىياسىتىگە قەتئىي قارشى تۇرۇشىمىز لازىم دەپ كورسەتكەن ئىدى ...... (ئاساسى مەزمۇنى) شۇندىن كېيىن بىز مۇشۇ نۇقتىئى نەزەر ئارقىلىق، دۈشمەننىڭ پىتنە - ئىغۋالىرىغا رەددىيە بەردۇق.

1944 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرى ئەرلەر تۈرمىسىدىكىلەردىن شۈي جيې، جۇ بىڭ، لىن جىلۇ قاتارلىق ئۈچ يولداشنىڭ 1943 - يىلى سېنتەبىردە ۋەھشى شىڭ شىسەي تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بارلىق يولداشلارنىڭ چەكسىز غەزەپ نەپرىتى قوزغالدى! كېيىن يەنە ئەرلەر تۈرمىسىدىن ئىنقىلاۋى قۇربان لىن جىلۇنىڭ ھايات ۋاقتىدا يېزىپ قالدۇرغان «يېڭى مەھبۇسلار ناخشىسى»، «يولدىشىنى ئەسلەش ناخشىسى» نى تاپشۇرۇپ ئالدۇق، بۇ ئىككى ناخشا تېكىستىنى يولداش چېڭ گۈيىن نوتىغا سالغان ئىكەن. بىز ھەر كۈنى بۇ ئىككى ناخشىنى ئېيتىپ، قۇربانلارنىڭ باتۇرلارچە دۈشمەننى پاش قىلىندىغان، ئولىسمۇ تىز پۈكمەيدىغان ئىنقىلاۋى پەزىلىتىنى ئەسلەپ، قۇربانلارنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، كوممۇنىزىمنىڭ ئۇلۇغۋار ئىشلىرى ئۈچۈن، دۈشمەنگە قارشى كۈرەشنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بېرىش ئىرادىمىزنى تېخىمۇ ئۇرغۇتتۇق، ئەرلەر تۈرمىسىدىن مەخپى ئېۋەتىلگەن خەتلەرنى ئارقىمۇ - ئارقا تاپشۇرۇپ ئېلىپ تۇردۇق. تۈرما تەرەپنىڭ رەسمى ئۇقتۇرۇشىنى ئاڭلاپ، شۈي جيې، جۇ بىڭ، لىن جىلۇ قاتارلىق ئۈچ

يولداشنىڭ ھەقىقەتەن ئۇلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ئىسپاتلانغاندىن كېيىن، 4 - تۈرمىدىكى بارلىق يولداشلار ئولتۇرۇش كېچىلىكى شەكلى بىلەن ماتەم مۇراسىمى ئاچتۇق ھەمدە ھەر قايسى گۇرۇپپا يىغىنلىرىدا، ئەرلەر تۈرمىسىدىكى يولداشلاردىن مەخپى ئېۋەتىلگەن قۇربانلارغا تەزىيە بىلدۈرۈش ماقالىلىرى ۋە قۇربانلارنىڭ ئائىلىسىدىن ھال سوراش خەتلىرىنى ئوقۇپ چىقتۇق.

1944 - يىلىنىڭ ئاخىرى 1945 - يىلىنىڭ باشلىرى بولسا كېرەك، ئاياللار تۈرمىسىدىكىلەر 18 - كورپۇسنىڭ شىنجاڭدىكى ئائىلە - تەۋەلىرى ۋە مەجروھ يارىدارلىرى ياڭ فېن قاتارلىقلارنىڭ نامى بىلەن قورچاق مەركىزى سوت ئۇمىگى، قورچاق شىنجاڭ ئولكىسىنىڭ رەئىسى ۋۇجۇڭشىن، قورچاق مۇھاپىزەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى خۇگوجىنلارغا بىر پارچە ئېتىرازنامە سۇندۇق، بۇ ئېتىرازنامىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى، شىڭ شىسەينىڭ ئۈچ يولدىشىمىزنى ئولتۇرۋەتكەنلىكىگە نارازىلىق بىلدۈرۈش ۋە قاتىللىنى جازالاش ھەققىدە كۈچلۈك تەلەپ قىلىش ئىدى، لېكىن ئېتىرازنامىنىڭ باش قىسمىدىكى "تاجاۋۇزچىلارغا قارشى ئۇرۇشتىن بۇيان بىز 18 - كورپۇس تاجاۋۇزچىلارغا قارشى ئۇرۇشنى، سەنمىنجۇيىنى، جياڭ ۋېييۈەنجاڭ (جياڭ جيېشى) نى ھىمايە قىلىپ كەلدۇق ...... ئەڭ ئالى باش قوماندانىنىڭ رەھبەرلىكىدە قانلىق جەڭ قىلىپ كەلدۇق" دېيىلگەن مەزمۇنلار ئېسىمدىن كوتۇرۇلۇپ كەتكەن ئىكەن. 1968 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرى شىنجاڭ مەسىلىسىنى تەكشۈرگۈچى بىر قانچە يولداشلارنىڭ قولىدىن بۇ ئېتىرازنامىنىڭ فوتو باسما نۇسخىسىنى كورگەندىن كېيىنلا، ئاندىن باش قىسمىغا ئېلىنغان سوز ئىبارىلەر -

نىڭ جياڭ پەينەكۋاشنى كوككە كوتۈرۈش مەنىسى بارلىقىنى، ئىنتايىن خاتا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم.

1944 - يىلى قىش، ئەكسىيەتچى كاتىۋاشلارنىڭ بىرى بولغان جياڭ جىڭگو تۇتىنچى تۈرمىغا كەلگەندە، بىز ئۇنىڭغا نارازىلىق بىلدۈرۈپ، نېمە ئۈچۈن بىزنى قويۇۋەتمەيدىغانلىقى ھەققىدە سوئال قويدۇق. بىر مەجرۇھ يولداش، بىز ياپون ئالۋاستىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپتىكى ئۇرۇشتا يارىدارلىنىپ مەجرۇھ بولغان تۇرساق، نېمە ئۈچۈن بىزنى سولاپ قويۇپ خارلايسىلەر، بۇ تاجاۋۇزچىلارغا قارشى ئۇرۇشتا بۇزغۇنچىلىق قىلىشتىن ئىبارەت ۋەتەن ساتقۇچلۇق ھەركەت ئەمەسمۇ؟ دەپ جاڭ جىڭگونىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويدى.

1945 - يىلى مارتتا، دۈشمەن ئاياللار تۈرمىسىدىكى يولداشلارنى پارچىلاش ئۇسۇلىنى قوللاندى، قورچاق قوغداش ئىشلىرى باشقارمىسى قويۇپ بېرىش ھېيلىسى بىلەن شىنجاڭدىكى بەش ئائىلە-تەۋەنى ۋە دۈكبىلىق ياشانغان بىر مومايىنى زورلۇق بىلەن ئېلىپ چىقىپ، تۇتىنچى تۈرمىنىڭ ئارقا ھويلىسىغا سولاپ قويدى. بىز دۈشمەنلەرنىڭ سۈيقەستىنى ئېنىق بىلىۋالغاندىن كېيىن نارازىلىق بىلدۈرۈپ، قورچاق قوغداش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى خۇگوجىننىڭ 8 - ئارمىيە خادىملىرىمىزنى خارلىغانلىقىنى يۈزمۇ-يۈز ئېچىپ تاشلىدۇق ھەمدە ئۇنىڭ بۇ خىل ھەركىتىنىڭ ۋەتەن ساتقۇچلۇق ھەركەت ئىكەنلىكىنى ئەيىپلىدۇق. شۇندىن كېيىن مۇتلەق كوپ ساندىكى ئاياللار باغلىنىپ، ئايرىم-ئايرىم نەزەربەنت قىلىندى. ئاياللار تۈرمىسىدا قالغان ئەر يولداشلار بىلەن بالىلار ئاچلىق ئېلان قىلىش ئارقىلىق ئايال يولداشلارنىڭ كۆرۈشكە ماسلاشتى، بۇ قېتىمقى كۆرۈش ئاياللار تۈرمىسىدىكى بارلىق يولداشلارنىڭ قەھرىمانلىقىنى تولۇق نامايەندە قىلدى ۋە دۈشمەننىڭ جىنايىتىنى ئۈزۈل-كېسىل ئېچىپ تاشلىدى. شۇنداقتىمۇ دۈشمەنلەر ئاخىرىدا يەنىلا بىر قانچە يولداشلىرىمىزنى تۇتۇپ كەتتى. شۇنىڭدەك شۇ يىلى ماي ئايلىرىدا، دۈشمەنلەر ليۇپىڭ، ياڭفىن، سىڭ مىڭيۇ بىلەن بەش مەجرۇھ يولداشنى تۇتۇپ كېتىپ ئىككىنچى تۈرمىغا سولىدى. يولداش ليۇپىڭ تۇتۇپ كېتىلىش ئالدىدا، ئاياللار تۈرمىسىغا يولداش جۇدەنخۇانىڭ مەسئۇل بولۇشىنى، جاڭ گۈيىن، ليۇمىيەن ۋە مېنىڭ ھەمكارلىشىپ ئىشلىشىمىزنى بەلگىلىگەن ئىدى.

1945 - يىلى باھاردا، تۇتىنچى تۈرما قورچاق تۇتۇپ تۇرۇش ئورنىنىڭ باشلىقى لى باۋگۈي بىر-بىرلەپ ئىسىممىزنى چاقىرىپ، قورچاق سوجاڭ ئىشخانىسىنىڭ بىر ئېغىز بوش ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ سوراق قىلدى. دۈشمەن: سىلەر ئۆزەڭلەرنىڭ جىنايەتچى ئىكەنلىكىڭلارنى بىلەمسىلەر؟ دەپ سورىغاندا، مەن: تۈرمىغا تاشلانغان بارلىق 8 - ئارمىيە خادىملىرىمىزنىڭ جىنايىتى يوق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشتا تۆھپىسى بار، شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان يولداشلار شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان پايدىلىق ئىشلارنى قىلدى دەپ جاۋاپ بەردىم، مەن يەنە بىزنى سەۋەپسىز سولاپ قويۇشتەك جىنايى قىلمىشقا نارازىلىق بىلدۈرۈپ، بىزنى دەرھال بوشۇتۇپ يەنئەنگە قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلدىم. دۈشمەن يالغان ئېيتىپ، ھازىر كومپارتىيىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى يەنئەندىن چېكىنىپ چىقىپ كەت-

تى، سىلەر يەنئەنگە قايتىپ كېتىپ نىمە قىلىسىلەر، يەنئەنگە بارساڭ كاللاڭنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن قورقامسەن؟ دىدى. مەن ئۇنىڭغا: "سەن يالغان ئېيتىۋاتىسەن، يەنئەن مەڭگۇ يەنئەن خەلقىنىڭ، مەن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى تۇرىۋاتقان يەنئەنگە قەتئى قايتىپ كېتىمەن، ئىنقىلاپ ئۈچۈن كاللام كېتىشىدىنمۇ قورقمايمەن" دەپ رەددىيە بەردىم. سوراقتىن كېيىن دۈشمەنلەر مېنى ئىقرارنامە قەغىزىگە ئىمزا قويغۇزدى.

1945-يىلى يازدا، ۋاڭ يۈنشۇ، جاڭ يىپىڭ ئىككىسى ئايرىم-ئايرىم هالدا سوراق قىلىندى، دۈشمەن بىر-بىرلەپ قويۇۋېتىش يولى بىلەن ئۇلارنى ئازدۇرۇپ ئىقرار قىلدۇرماقچى بولغان بولسىمۇ، رەت قىلىشقا ئۇچراپ سۈيىقەستىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىدى.

1945-يىلىنىڭ ئاخىرى، ياپون جاهانگىرلىگى تەسلىم بولغاندىن كېيىن، دۈشمەنلەر بىزنى ئات هارۋىسى بىلەن ئىككىنچى تۈرمىگە ئېلىپ بېرىپ سوراق قىلدى. كارىدوردا سوراق قىلىشنى كۈتۈپ ئولتۇرغىنىمىزدا، دۈشمەن هەر بىرىمىزگە دەرهال تولدۇرۇش ئۈچۈن بىر پارچىدىن جەدۋەل تارقىتىپ بەردى، بۇ جەدۋەلگە تولدۇرۇشقا تېگىشلىك مەزمۇنلاردىن ئېسىمدە قالغىنى دادىسىنىڭ ئىسمىنى يېزىش، ئۇندىن باشقا ئارقىسىدا بىر ئىزاهات قىسمى بولۇپ، مەن ئۇنىڭغا قولغا ئېلىنغان بارلىق يولداشلارنىڭ گۇناسىز ئىكەنلىگى، بوشۇتۇپ يەنئەنگە قايتۇرۇش هەققىدىكى قەتئى تەلەۋىمنى يېزىپ قويغان ئىدىم. دۈشمەنلەر مېنى سوراق قىلغاندا، كومپارتىيە ۋە 8-ئارمىيە "گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ هەمكارلىغى»

غا بۇزغۇنچىلىق قىلدى، "كوممۇنىزم دولەت ئەهۋالىمىزغا ماس كەلمەيدۇ" كومپارتىيە سەنمىنجۇيىنى يولغا قويمىدى ... دەپ توهمەت قىلدى. بۇنى ئاڭلاپ غەزىۋىم تېخىمۇ ئۆرلىدىدە، كومپارتىيە، 8-ئارمىيىنىڭ توهپىسى باركى خاتالىغى يوق، كوممۇنىزم — دۇنيا ئېقىمىنىڭ يۈزلىنىشى، پەقەت ماركسىزم-لېنىنىزىملا جۇڭگونى قۇتقۇزالايدۇ، 8-ئارمىيىمىز — سۈن جۇڭشەننىڭ ئىنقىلاۋى سەنمىنجۇيىسىنى ئەڭ ساداقەتلىك بىلەن يۈرگۈزۈپ، ئادەم ئالدايدىغان يالغان سەنمىنجۇيىغا قارشى تۇرىدۇ دەپ رەددىيە بەردىم. دۈشمەن سوراق يۈنۈلۈشىنى بىر-بىرلەپ قويۇپ بېرىش مەسىلىسىگە بۇرىغاندا، مەن قەتئى قارشىلىق بىلدۈرۈپ، پۈتۈن يولداشلارنى بىرلىكتە قويۇپ بېرىپ يەنئەنگە قايتۇرۇش تەلەۋىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. ئۇ قېتىم دۈشمەنلەر سىياسى ئىدىيە جەهەتتە ئاياللار تۈرمىسىدىكى يولداشلارنىڭ كوممۇنىستىك ئىشەنچىسىنى تەۋرىتىش ئۈچۈن بىر-بىرلەپ قويۇۋېتىش سۈيىقەستىنى قوللانماقچى بولغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار مەخسىدىگە يېتەلمىدى.

1946-يىلىنىڭ باشلىرىدا، دۈشمەنلەر زورلۇق بىلەن شاڭ يۈن (خەن فۇيىڭ) ياشانغان موماي ۋە سۇ ئانا، جياۋ جەنخۇا، مايۈيجىنلارنى نامراتلار تەمىنات ئورنىغا ئاپىرىۋېلىپ، ئۇلار بىلەن تۆتىنچى تۈرمىدىكىلەرنىڭ ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

1946-يىلى ئەتىيازدا، ئىككىنچى تۈرمىدىكى دۈەن جىنچى، خۇاڭ يۈكچىڭ ئىككىسى دۈشمەننىڭ تەهدىتى ئاستىدا تەۋرىنىپ قالدى، دۈشمەنلەر يەنە ئۇلارنىڭ خوتۇنى

جاڭ يۈيلەن، جۇيۈيمەلار ئارقىلىق ئۇلارنى تەسلىم بولۇشقا ئۈندىدى، ئاخىرى ئىككىسى ئاسىلىق قىلىپ نومۇسسىز خائىنلارغا ئايلاندى.

يولداش ليۇپىڭ قاتارلىقلار تۆتىنچى تۈرمىدىن يۆتكىۋېتىلگەندىن كېيىنمۇ ئەرلەر تۈرمىسى بىلەن ئاياللار تۈرمىسىنىڭ ئالاقىسى قەتئىي داۋاملاشتى، ئۇلاردىن كەلگەن سىياسىي ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىش ھەققىدىكى ماتېرىياللار ۋە خەت-چەكلەرنى دائىم تاپشۇرۇۋېلىپ، ئۇلار بىلەن دۈشمەن ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش ئەھۋالى ۋە دۈشمەنگە قارشى كۈرەش قىلىش تاكتىكىلىرىدىن خەۋەر تېپىپ تۇردۇق. يەنە يولدۇشۇمنىڭ كۈرەشنى ئاخىرغىچە قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش ھەققىدە ئىلھام بېرىپ يازغان خەتلىرىنى كۆپ قېتىم تاپشۇرۇۋالدىم. بىز ئۆگىنىش ھەيئىتىنىڭ يولىيۇرۇقىغا ئاساسەن "يۈزلىگەن ئوغلانلار بىر نىيەتتە بولۇش" تەك روھ بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، دۈشمەنگە قارشى كۈرەش قىلدۇق.

1946 - يىلى ئەتىيازدا، ئەينى ۋاقىتتىكى ئۈرۈمچىنىڭ قورچاق شەھەر باشلىقى چۈي ۋۇ، تۆتىنچى تۈرمىغا يولداش دۇخۇا (ياڭ جىژخۇا)نى ئىزدەپ كەلدى ھەمدە ئۇنىڭ قىزى يولداش دۈيىنى ئۆيىگە مېھمانغا تەكلىپ قىلىپ، يولداش دۈيىغا: "ھازىر جاڭ جىژجۇڭ شىنجاڭغا كېلىپ تەنپەن قىلىۋاتىدۇ، سىلەر پات ئارىدا تۈرمىدىن چىقىسىلەر" دەپتۇ.

نامراتلار تەمىنات ئورنىدىكى يولداش شى لياڭ، شىنجاڭ تۈرمىسىدىكى 8 - ئارمىيە خادىملىرىنىڭ تىزىملىكىنى سابىق شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى يولداش جاۋ

پۈلىن (جاۋمىڭ) غا تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئۇنى چۇڭچىڭ 8 - ئارمىيە ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ئارقىلىق يولداش جۇ ئېنلەيگە تاپشۇرۇپ بېرىشكە بەرگەن ئىكەن. بۇ تىزىملىك ئەينى چاغدا بىۋاستە جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ كاتىۋى ۋېي چۈەنتۇڭ ئارقىلىق تاپشۇرۇپ بېرىلگەن.

6. ئىككىنچى تۈرمىغا يىغىلغاندىن تارتىپ تۈرمىدىن چىققانغا قەدەر

1946 - يىلى مايدا بىزنى يەنە ئىككىنچى تۈرمىغا يۆتكىدى، بۇ چاغدا تۈرمىدىكى 8 - ئارمىيە خادىملىرىمىزنىڭ ھەممىسى مۇشۇ جايغا يىغىلغان ئىدى. يولداش جاڭ فىن يىلىڭ، ليۇپىڭ قاتارلىق يولداشلارنىڭ پىكرىنى يەتكۈزۈپ: "بىز تۈرمىدىن چىقىپ، يەنئەنگە قايتىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقىمىز، ئەمما بىر قانچە يىل تۈرمىدا ياتقانلىقىمىز ئۈچۈن سالامەتلىكىمىز ئاجىزلاپ كەتتى، شۇڭلاشقا بۇ يەردە ئۆزىمىزنى بىر ئاز ئوڭشاپ ئالايلى" دېدى. بۇ ئۆگىنىش پىلانى ۋە كۈندۈلۈك تۇرمۇش تەرتىۋىمىزنى ئورۇنلاشتۇردى، يىغىنچاقراق بولۇش ئۈچۈن مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ كىيىم - كېچەكلىرىمىزنى ساتقۇزدى.

شۇ يىلى ماينىڭ ئاخىرىدا، جاڭ جىژجۇڭ مېھمان چاقىرىش - سوھبەتلىشىش نامى بىلەن ئۆيىگە دۈنىڭ، جى خې، جۇدەنخۇالارنى تەكلىپ قىلدى، جاڭ جىژجۇڭدىن گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە سوھبىتىنىڭ ئىگى — تەكتىنى ئىگىلەپ كۆرۈپ، ئاندىن يەنئەنگە قايتىش ۋاقتىنى قارار قىلىش ئۈچۈن، تەشكىلدىن

يەنە گاۋيۇچەڭ (گاۋدېڭباڭ)، بىي خەندىك ۋە لى جىڭلياڭ قاتارلىق ئۈچ يولداشنى ھەمرا بولۇپ بېرىشقا ئەۋەتتى، سوھبەت جەريانىدا يەنئەنگە قايتىش توغرىسىدا بىر قانچە مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدۇق، ئۇ: "ھازىر گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە سوھبىتىنىڭ ئىستىقبالىدىن ئۈمەت يوق، ئىككى تەرەپنىڭ ۋاقىتىنچە ئۇرۇش توختاتقان پەيتىدىن پايدىلىنىپ يەنئەنگە قايتىۋېلىشىڭلار كېرەك" دىدى، بۇ چاغدا بىزنىڭ ۋەكىلىمىز جاڭ جىجۇڭدىن يۈزمۇ - يۈز جاۋاپ ئېلىش ئۈچۈن، بىر قانچە مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىرىنچى، يەنئەنگە بىخەتەر قايتىشتا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى جەزمەن كومپارتىيە مەركىزي كومىتېتىنىڭ يولىيورۇقىنى تاپشۇرۇۋېلىشىمىز لازىم؛ ئىككىنچى، يەنئەنگە قايتىش يولىدا بىخەتەرلىكىمىزگە كاپالەتلىك قىلىنىش لازىم؛ ئۈچىنچى، شۈي جېي، جۇبىڭ، لىن جىلۇ قاتارلىق ئۈچ يولداش ئۈرۈمچىدە ماتەم مۇراسىمى ئېچىش ۋە قولغا ئېلىنغان خادىملىرىمىزنىڭ گۇناسىز ئىكەنلىكىنى ۋە يەنئەنگە قايتۇرۇلغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى گېزىتكە بېسىش ۋە ئېلان قىلىش لازىم. جاڭ جىجۇڭ يۇقۇرىدىكى مەسىلىلەرگە جاۋاپ بېرىپ، پەقەتلا ماتەم مۇراسىمى ئېچىشقا قوشۇلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

لىيۇپىڭ قاتارلىق رەھبىري يولداشلار جاڭ جىجۇڭ بىلەن قىلىنغان سوھبەتنىڭ مەزمۇنىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پەيتنى چىڭ تۇتۇپ، يەنئەنگە قايتىشنى قارار قىلدى، شۇ يىلى 10 - ئىيۇندا ئۈرۈمچىدىن يولغا چىقتۇق، يول بويى جاڭ جىجۇڭ ئەۋەتكەن گومىنداڭ گېنېرالى لىيۇياجى ۋە

بىر تۈركۈم قوراللىق خادىملار بىزنى قوغداپ ماڭدى. تۈرمىدىن چىقىشتىن ئىلگىرى جاڭ جىجۇڭ ئىككىنچى تۈرمىگە ئادەم ئەۋەتىپ، ئىككىنچى تۈرمىدىكى ھەر بىر كىشىگە فرانسىيە پۇلىدىن 22 فرانك تارقىتىپ بەردى. تەشكىلدىن ئۇ پۇلنى ئېلىشقا بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. پۇل ئالىدىغان چاغدا تىزىملاش دەپتىرىگە بارمىقىمىزنى باستۇق.

10 - ئىيۇن چۈشتىن ئىلگىرى قولغا ئېلىنغان 131 ئادەم، بۇنىڭ ئىچىدە 23 كىچىك بالا بار بولۇپ، 8 قارا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتۇق، يول ئۈستىدە يولداش شى جىشەن بىلەن جاۋجيەنخۇانىڭ قىزى كېسەل سەۋەۋىدىن ئۆلۈپ كەتتى. بىز شىئەن ئىش بېجىرىش باشقارمىسىدا بىر ھەپتە تۇرۇپ يەنە يەنئەنگە قاراپ يول ئالدۇق.

7. يەنئەنگە قايتىپ كېلىش

يەنئەنگە قايتىپ كېلىش - ئارزۇ ھىسسىياتلىرىمىز بىلەن شەنشى، گەنسۇ، نىڭشا چېگرا رايونىدىكى جىجاسۇن كەنتىگە كېلىپ، ماشىنىمىز توختىشىغىلا 8 - ئارمىيە بەلگىسىنى تاقىغان قوراللىق جەڭچىلەر ئالدىمىزغا چىقىپ، ماشىنىدىن چۈشۈشىمىزگە قىزغىن ياردەملەشتى، بۇ جايدا تاپشۇرۇپ بېرىش رەسمىيىتى بېجىرىلدى، چېگرا رايون خەلق ھوكۇمىتى يول بويى بىزنى قوغداپ كەلگەن ئەسكەرلەرگە چېگرا رايون مەھسۇلاتلىرىنى تەقدىم قىلىپ، ئۇلاردىن ھال سورىدى.

10 - ئىيۇل چۈشتىن كېيىن بىز ئەر - ئايال، قېرى - ياش بولۇپ 129 ئادەم، پارتىيە مەركىزي كومىتېتىنىڭ قۇتقۇزۇشى ھەمدە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ياردىمى ئاس-

ىندا، ئاخىرى يەنئەنگە بىخەتەر قايتىپ كەلدۇق. بەختىيار شات ـ خۇراملىق ئىچىدە، كومپارتىيە ۋە يەنئەن خەلقىنىڭ قىزغىن هال سورىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. ئۇ كۈنى ماشىنىلىرىمىز شەهەر سىرتىدىكى چىلىنغۇ دىگەن جايغا يېتىپ كەلگەندە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئادەم ئېۋەتىپ بىزنى كۈتۈۋالدى. ماشىنا جەنۇبىي دەرۋازىدىن ئاستا ـ ئاستا كىرىپ كەلگەندە ئۇرغۇن تونۇش يولداشلارنىڭ يول بويىدا تۇرۇپ قارشى ئېلىۋاتقانلىغىنى كوردۇق. ئاممىمۇ بىزنى قىزغىن قارشى ئالدى. بۇ مەنزىرىنى تەسۋىرلەش هەقىقەتەن تەس ئىدى.

مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى بىزنى پارتىيە مەكتىۋىنىڭ ئىككىنچى بولۇمىگە ئورۇنلاشتۇردى، ئەينى ۋاقىتتىكى مەركىزىي تەشكىلات بۆلۈمى كادىرلار باشقارمىسىنىڭ باشلىغى يولداش لياۋجىڭگاۋ ماۋجۇشىنىڭ يوليۇرىغىنى يەتكۈزۈپ، يەنئەندە ئۈچ ئاي دەم ئېلىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ هوججەتلىرىنى ئۆگىنىشىمىز ۋە سالامەتلىگىمىز ياخشىلانغاندا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنىدىغانلىغىمىزنى ئېيتتى، ماۋجۇشى ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىزگە قىلغان پۈتمەس ـ تۈگىمەس غەمخورلىغىنى چوڭقۇر هېس قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىر كومپارتىيە ئەزاسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن بۇندىن كېيىنكى مەسئۇلىيىتىمنىڭ تېخىمۇ زور ئىكەنلىگىنى ئويلاپ يەتتىم.

1946 ـ يىلى 17 ـ ئىيۇل ـ بىز ئۈچۈن ئەڭ بەختلىك بىر كۈن بولدى ئۇ. كۈنى چۈشتىن كېيىن ماۋجۇشى بىزنى ياڭ جيالىڭ زالىغا زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى. ماۋجۇشى ئاتىمىزنىڭ يۈزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى، ئۇ بىز بىلەن سەممىي هالدا بىر ـ بىردىن قول ئېلىشىپ كورۇشكەندە

هاياجانلانغىنىمدىن كوزۈمگە ئىسسىق ياش ئالدىم. شۇ كۈنى باش قوماندان جۇدې قارشى ئېلىش نۇتقى سوزلىدى، يولداش جاڭ زى يىي جاۋابەن سوز قىلدى.

ياچېيكىمىزدىكى يولداشلارغا خىزمەت تەقسىم قىلىنغان چاغدا، مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى هەر بىرىمىزگە ئىككى پارچىدىن باهالاش جەدۋىلى تارقىتىپ بەردى. ئۇنىڭ بىر نۇسخىسى يېڭى خىزمەت ئورنىغا ئېلىپ بېرىلاتتى. يەنە بىر نۇسخىسى مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمىدە ئارخىپتا ساقلىنىش ئۈچۈن قالدۇرۇلاتتى. باهالاش جەدۋىلىنىڭ بىرىنچى كاتەكچىسىغا، شىنجاڭ تۈرمىسىدىكى ئىپادىسى تولدۇرۇلاتتى، هەر بىر يولداشقا نىسبەتەن باهانى پارتىيە گۇرۇپپىسى پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويغاندىن كېيىن، پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ قوشۇلۇشىغا ئاساسەن مۇزاكىرە قىلىپ ماقۇللايتتى، ئەينى ۋاقىتتا مەن ياچېيكا هەيئەتلىگىگە سايلىنىپ تەشكىلىي خىزمەتكە مەسئۇل بولغانلىغىم ئۈچۈن، هەر بىر يولداشنىڭ باهاسىنى جەدۋەلگە تولدۇرۇپ چىققان ئىدىم. ئېسىمدە قېلىشىچە لى تاۋدىن باشقا يولداشلارنىڭ باهالىشىغا ”سىياسى مەيدانى مۇستەهكەم“ دەپ يېزىلغان ئىدى، يولداش لى يۈنياڭ ئىككىمىز يەنئەندىن كېچىكىۋىرەك ئايرىلغاچقا، مېنىڭ باهالىشىمنى يولداش جاڭزىيى ”شىنجاڭ تۈرمىسىدىكى سىياسى مەيدانى مۇستەهكەم، كومپارتىيىگە چەكسىز سادىق“ دەپ يازغان ئىكەن.

يېڭى پارتىيە ياچېيكىسى شىنجاڭدىن قايتىپ كەلگەن چۇدۈيى، ۋاڭ سۈجىن، زۇجيەن، ليۇجۇفىن قاتارلىق تۆت يولداشنى پارتىيىگە قوبۇل قىلدى، ئۇلار كاندىداتلىق مۇد ـ

دىتىمنى ئۆتىمەيلا ياچىپېكىننىڭ ماقۇللىشى بىلەن رەسمى پارتىيە ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندى. بۇ، يولداش لياۋجۇڭگاۋنىڭ يوليۇرىقىغا ئاساسەن بولغان ئىدى. يولداش لياۋجۇڭگاۋ: "پارتىيىگە كىرىشنى تەلەپ قىلغان بۇ بىر قانچە يولداش شىنجاڭ تۈرمىسىدا تۆت يىللىق سىناق مۇددىتىنى باشتىن كەچۈردى، بۇ ئۇلارنىڭ كاندىداتلىق مۇددىتىگە ھىساپ بولسۇن" دېگەن ئىدى، شۇڭا ياچىپېكىننىڭ ئۇقتۇرۇشى ئارقىلىق ئۇلار پارتىيىگە كىرگەندىن كېيىن رەسمى پارتىيە ئەزاسى بولۇپ ھىساپلاندى.

پارتىيە مەكتىۋىنىڭ ئىككىنچى بولۇمىدە تۇرۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، يولداش فاڭ جىجۇن، ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن ماتەم مۇراسىمى ئېچىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. بۇ — شىنجاڭدا ۋاپات بولغان يولداشلارغا تەزىيە بىلدۈرۈش مۇراسىمى ئىدى. مەن يىغىن زالىغا كىرىپ، سەھنىدە پەقەت لىن جىلۇ، چاۋگوجىن، ۋۇماۋلىن، چېن جىنىيا قاتارلىق يولداشلارنىڭ سۈرىتى ئېسىلغانلىقىنى كوردۇم، يولداش چېن تەنچۇ بىلەن يولداش ماۋزېمىننىڭ رەسمى ئېسىلمىغان بولۇپ، تەزىيە نۇتقىدىمۇ ئۇلار تىلغا ئېلىنمىغان ئىدى. كېيىن يولداش چېن تەنچۇ بىلەن يولداش ماۋزېمىننىڭ ئولتۇرۇلگەنلىكىنى ھەققى مۇقىملاشتۇرۇشقا بولمايدىغانلىقىنى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بۇ ئىشنى گومىنداڭدىن سۈرۈشتە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلدىم، شۇڭلاشقا ئۇ كۈنى يولداش چېن تەنچۇ بىلەن يولداش ماۋزېمىنگە تەزىيە بىلدۈرمىگەن ئىكەن، بۇ قېتىمقى تەزىيە بىلدۈرۈش يىغىنىغا يولداش مامىڭفاڭ رىياسەتچىلىك قىلدى. يولداش جۇدەنخۇا يىغىندا سۆز قىلدى،

تەزىيە بىلدۈرۈش يىغىنىغا يولداش ساۋيىگاۋمۇ قاتناشتى، كېيىن يەنئەندە نەشر قىلىنىدىغان ئازاتلىق گېزىتىدە بۇ بىر قانچە ئىنقىلاۋىي قۇربانغا تەزىيە بىلدۈرىدىغان ماقالە ۋە شېئىرلار ئارقا - ئارقىدىن ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ ئىچىدە يولداش لى يۈنياڭنىڭ ئىنقىلاۋىي قۇربان لىن جىلۇنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن يازغان بىر پارچە تەزىيە بىلدۈرۈش ماقالىسىمۇ بار ئىدى.

يەنئەندە مەن ئۈچ ئاي دەم ئالدىم. 1946 - يىلى ئۆكتەبىردە، مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى مېنى چېگرا رايونىغا ئاياللار خىزمىتىنى ئىشلەشكە ئەۋەتتى. شۇ يىلى نويابىردا مەن يولداش لى يۈنياڭ، يولداش جاڭ زىيى بىلەن بىرگە سەنشى سۇيىيۈەنگە يۆتكەلدىم.

(ماقالىنى 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش ئىشقارمىسى خاتىرە مۇزېيى تەمىنلىگەن)

تۈرمىدىكى كۈرەش خاتىرىسى

ۋاڭ جژچۈن

ئومۇمىي بايان

سوۋېت ـ گېرمان ئۇرۇشى جىددىيلەشكەندىن كېيىن، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى شىڭ شىسەي بىلەن تىل بىرىكتۈردى. شۇنىڭ بىلەن شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇپ كوممۇنىستىك پارتىيىگە يېقىنلىشىش چۈمپەردىسىنى يىرتىپ تاشلاپ، 1942 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى «شىنجاڭ ۋەقەسى» نى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى 160 دىن ئارتۇق خادىمى (شىڭ شىسەي خىزمەتكە تەكلىپ قىلىپ ئېلىپ كەلگەنلەر، مېيىپ بولۇپ دەم ئېلىۋاتقانلار، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ ۋەتەنگە قايتىپ شىنجاڭدا ۋاقىتلىق تۇرۇۋاتقانلار) نى قولغا ئالدى، بۇ كىشىلەر 1946 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى قويۇپ بېرىلدى.

بىز 7 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى يەنئەنگە يېتىپ باردۇق. تۈرمىدە ياتقان 4 يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدىكى كەچۈرمىشلەرنى ئايرىم ـ ئايرىم هالدا ئەسلەپ ئۆتىمەن.

1 ـ نەزەربەنت قىلىنغان مەزگىل (1942 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدىن 1943 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىگىچە) شۇ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدىن باشلاپ، شىڭ شىسەي «مېهمان» قاتارىدا مۇئامىلە قىلىش دېگەن نام بىلەن بىزنى ئايرىپ نەزەربەنت قىلدى. ئالدى بىلەن يولداش چېن تەنچۇ، ماۋزېمىن ۋە ئۇلارنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى ئۇرۇمچى لاۋمەنچىڭدىكى بىر هوجرىغا ئاپىرىپ نەزەربەنت قىلدى، لى زۇڭلىن، لىن ۋېلياڭ، لى يۈنياڭ قاتارلىق يولداشلار ۋە ئۇلارنىڭ بالا ـ چاقىلىرى بولۇپ جەمئىي 20 دىن ئارتۇق كىشىنى ئۇرۇمچى سەنجۇدىدىكى ۋاقىتلىق مېهمانخانىغا ئاپىرىپ نەزەربەنت قىلدى. ئاۋئاتسىيە ئەترىتىدىكى بارلىق يولداشلارنىمۇ شۇ كۈنى دۇبەن مەهكىمىسىنىڭ ئارقا قورۇسىغا ئاپىرىپ نەزەربەنت قىلدى، بۇلاردىن باشقا يەنە 70 دىن ئارتۇق كىشىنى باخۇلياڭغا ئاپىرىپ نەزەربەنت قىلدى. شۇ چاغدا شىڭ شىسەي پارتىيىمىزدىن مۇناسىۋىتىنى ئۈزگەنلىكىنى تېخى رەسمىي جاكالىمىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شىڭ شىسەي موسكۋادا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى كۆپ قىسىم خادىملىرى تېخى قايتىپ كەتمىگەنلىكى ئۈچۈن، بىز نەزەربەنت قىلىنغان بولساقمۇ، ئۆزىمىز خاتىرجەم بولۇپ، (ئازساندىكى يولداشلار شۇ ۋاقىتتىكى ئەهۋالنى بىلمىسىمۇ)، دىققىتىمىزنى ئۆگىنىشكە قاراتتۇق. يولداش چېن تەنچۇ، ماۋزېمىنلار بىللە تۇرۇۋاتقانلار ئىچىدە كېسەللەر بىر قەدەر كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار يولداش چېن تەنچۇنىڭ رەهبەرلىكىدە، ئايرىم سۆزلۈشۈش، ئۆز ئارا مۇهاكىمە قىلىش، ئۆز ئارا

پىكىرلىشىشتىن ئىبارەت ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى قوللۇنۇپ، ئىستىل تۈزىتىش ئۆگىنىشى ئاساسىدا، ئۆزى ئۆگىنىش پىرىنسىپىنى يولغا قويدى. سەنجۇدىدىكى يولداشلار يولداش لى زۇڭلىنىنىڭ ئومۇمى مەسئۇللىغىدا، يولداش لىن ۋىلياڭ، لى يۇڭلياڭ، خۇدۇڭسەندىن تەركىب تاپقان ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە سوھبەت يىغىنى، سوئاللارغا جاۋاپ بېرىش يىغىنى، مۇزاكىرە يىغىنى ئۆتكۈزۈش ئۇسۇلىنى قوللۇنۇپ، داۋاملىق تۈردە ئىستىل تۈزىتىش ھوججەتلىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تارىخىنى ئۆگەندى. باخۇلياڭدىكى يولداشلار يولداش جاڭ زىيىنىڭ مەسئۇللىقىدا، ھەرقايسى ئورۇنلار بويىچە تەشكىل قىلىنغان ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە (شۇ چاغدىكى مېھمانخانىدا 3 ئورۇن بولۇپ، يېڭى ئويدىكى ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى يولداش جاڭزىيى، ليۇخۇپىڭ، فاڭجژچۇنلەردىن تەركىب تاپتى؛ بىنادىكى ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى يولداش مامىڭ-فاڭ، جىخالوپ، خۇاڭ چۇخېيلاردىن تەركىب تاپتى)، ئورۇنلار بويىچە رۇس تىلى، جۇڭگو تىلى ئۆگىنىشنى مەركەز قىلدى؛ ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلار ئەسلىدىكى ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، كەسپى ئۆگىنىش ئېلىپ باردى. (ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدە ئۆگەنگەن دەرسلەرنى تەكرارلىدى). ئۇ چاغدا بىزنى ئايرىپ نەزەربەنت قىلىپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن كۆپ ساندىكى يولداشلار دىققىتىمىزنى ئۆگىنىشكە قاراتتۇق. ۋەزىيەتنىڭ يامانلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تۈرمىدا يېتىشقىمۇ تەييارلىق كۆرۈپ

قويدۇق، سەنجۇدىدىكى يولداشلار بۇ جەھەتتە تېخىمۇ تولۇق تەييارلىق كۆرۈپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەرقايسى ئورۇندىكىلەر شىڭ شىسەيگە ئاغزاكى ياكى يازما قارشىلىق بىلدۈردۇق ۋە تەلەپ قويدۇق. لېكىن بۇ ئەبلەخ بىلدۈرگەن قارشىلىقىمىزغا ۋە يوللۇق تەلىۋىمىزگە جاۋاپ بەرمەي تۇرۇۋالدى.

2 - رەسمىي تۈرمىدا ياتقان مەزگىل. لېنىنگرادە، ستالىنگرادتا ئەھۋال ئېغىرلاشقان بىر پەيتتە گومىنداڭ پىرقىسى 1943 - يىلى 1 - ئايدا ئۈرۈمچىدە قۇرۇلدى. شىڭشىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى مەغلۇپ بولىدىغان بولدى دەپ قاراپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كوممۇنىزمغا قارشى بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، 1943 - يىلى 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنى يولداش چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىنلارنى ۋە سەنجۇدىدىكى بارلىق يولداشلارنى قاتتىق تۈرمىغا تاشلىدى. تۈرمىغا تاشلانغان سەنجۇدىدىكى يولداشلار يولداش لى زۇڭلىنىنىڭ باشچىلىقىدا، تۈرمىغا تاشلانغان كۈنىنىڭ ئەتىسىدىن باشلاپ 3 كۈن ئاچلىق ئېلان قىلىپ، تۇرمۇشنى ياخشىلىدى ۋە ماركسىزم-لېنىنىزم ئەسەرلىرىنى كۆرۈشنى قولغا كەلتۈردى. شۇ يىلى 4 - ئاينىڭ 11 - كۈنى باخۇلياڭدىكى كۆپ ساندىكى يولداشلارنى تۈرمىغا تاشلىدى. ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى بارلىق يولداشلارنى باشقا يەرگە يوتكىدى (يەنىلا نەزەربەنت قىلدى) باخۇلياڭدا قېپقالغان ئايال يولداشلار، بالىلار، مېيىپلار، كېسەللەر ۋە سەنجۇدىدىكى چېن تەنچيۇنىڭ بالا-چاقىلىرىنى يىغىپ شىخابادىكى سابىق موڭغۇل، قازاق، قىرغىز مەكتىۋىگە ئاپىرىپ نەزەربەنت قىلدى. ئۇ چاغدا ئەرلەر

ياتقان تۇرمىنىڭ ئەھۋالى بىر قەدەر مۇرەككەپ ئىدى، بىرىنچىدىن، كۆپچىلىك بولۇۋېتىلگەن، ئىككىنچىدىن، ئازساندىكى يولداشلار شۇ چاغدىكى ئومۇمى ئەھۋالنى تازا ئاڭقىرالمىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايرىم خائىنلار مەسىلەن: ليۇشىپىڭ تەرەپ - تەرەپكە قاتراپ كىشىلەرنى ئۆزىگە تارتقان ئىدى. بۇنداق ئەھۋالدا، شۇ چاغدىكى پارتىيە تەشكىلاتىدىكى مەسئۇل يولداشلار ئامال تېپىپ ھەرقايسى كامېردىكىلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتتى. شۇنىڭ بىلەن يولداشلار باندىت شىڭ شىسەينىڭ قاتتىق قىيىن - قىستاققا ئېلىش، تەھدىت سېلىش، ئالداش قاتارلىق رەزىل ۋاستىلىرى ئالدىدا مەيدانىدا چىڭ تۇردى. بۇنىڭدىن باشقا پارتىيىۋىلىكنى كۈچەيتىش، مەيداندا چىڭ تۇرۇش ئارقىلىق يولداشلارنى تەربىيىلىدى. ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلار سەنداۋخاڭغا يۆتكەلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئىككى يولداش مەجبۇرلاش ئارقىسىدا توۋە نامە (باش ئېگىش خېتى) يازغانلىقتىن ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلارنىڭ تۇرمۇشىدا ۋە ئۆگىنىشىدە قالايمىقانچىلىق كېلىپ چىقتى، شىخاباغا نەزەربەنت قىلىنغان مېيىپلار، كېسەللەر، ئاياللار، قېرىلار، بالىلارنىڭ تۇرمۇشى، ئۆگىنىشى بىر قەدەر مەركەزلىك، تەشكىللىك بولۇپ، ئازساندىكى يولداشلار ئۆگىنىش، تۇرمۇشتا يولسىز چاتاق سېلىپ، پىرىنسىپسىز ماجرا تۇغدۇرغاننى ھېسابقا ئالمىغاندا قالغانلار تەشكىلگە ۋە ئىنتىزامغا بويسۇندى. بۇ مەزگىل بىر قەدەر جاپا - مۇشەققەتلىك مەزگىل بولۇپ، دۈشمەن بىزنى بىر نەچچىگە بۆلۈۋەتكەن ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ھەر بىر كامېردىكىلەر ياكى ھەر بىر ئورۇندىكىلەر ئۆز ئارا ئالاقە قىلىپ، كوللېكتىپ تۇرمۇش كۆچۈردۇق. 7 - ئايدا 4 - تۇرمىدىكىلەر بىرلىشىپ ئاچلىق ئېلان قىلىش كۈرىشى ئېلىپ بېرىپ، ئوچۇق سوراق قىلىش ۋە تۇرمۇشنى ياخشىلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدۇق، چۈنكى بۇ چاغدا شىڭ شىسەي بىر قەدەر مۇھىم مەسئۇل يولداشلىرىمىزنى، مەسىلەن: چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن، لىن ۋىنلىياڭ، لى زۇڭلىنلارنى مەخپى قىيىن - قىستاققا ئېلىپ سوراق قىلغان ئىدى، كېيىن ھەر قايسى ئەرلەر تۇرمىسىدىكىلەر 2 - تۇرمىغا يىغىلغان كۈندىن باشلاپ (1943 - يىلى 2 - ئاي) فاڭ جىچۇن، لى يۇنياڭ، مامىڭفاڭ، ليۇخۇپىڭلاردىن تەركىب تاپقان ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى رەھبەرلىك يادروسى شەكىللەندى؛ ئاياللار تۇرمىسىدا باشتىن - ئاياق جاڭزىيى باشچىلىقىدىكى شىلياڭ، ياڭفىڭ، جۇ جالۇڭ، ۋۇنەيىين، جاڭ فىڭيىڭ، ليۇمېيلاردىن تەركىب تاپقان ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىكى مەۋجۇت بولۇپ كەلدى. داۋاملىق ئۇيىگە يولداش لى زۇڭلىن، چاۋگۇجىڭلار مەسئۇل بولدى.

شىڭ شىسەي تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن، (1944 - يىل 8 - ئايدىن 1946 - يىل 6 - ئاينىڭ 10 - كۈنىگە قەدەر)، شىخابادا نەزەربەنت قىلىنغان مېيىپلار، كېسەللەر باشقا بىر تۇرمىغا تاشلاندى، بۇچاغدا ئاساسەن ئەرلەر تۇرمىسى ۋە ئاياللار تۇرمىسى دەپ ئايرىلدى. شىڭ شىسەي تەختتىن چۈشۈپ شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى قالايمىقانلاشقانلىقتىن، ھەر قايسى كامېر، ھەر قايسى تۇرمىدىكىلەر ئۆز ئارا ئالاقە باغلاش ئىمكانىيىتى تۇغۇلۇپ، بۇرۇنقى ئايرىم، تارقاق كۈرەش ئېلىپ بېرىش بۇ چاغدا ئالاقە باغلاپ بىر تۇتاش

كۈرەش ئېلىپ بېرىشقا تەرەققىي قىلدى. بۇ چاغدا، جاڭ زىيى باشچىلىقىدىكى رەھبەرلىك يادروسى تۈرمىدىكى كۈرەشتە قولغا كەلتۈرۈلگەن تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ كۆپلىگەن "سول" ۋە ئوڭ خاھىشلارنى تۈزۈتۈپ، نىشاندىن ئاداشقان ئايرىم كىشىلەرنى قۇتقۇزۇپ، "ھەممەيلەننى گۇناسىز دەپ تۈرمىدىن بوشۇتۇپ يەنئەنگە قايتۇرسۇن" دېگەن شۇئارنى ۋە "ھەممەيلەن بىر نىيەتتە بولۇش" دېگەن ئىتتىپاقلىق فاڭجېنىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، كۆپچىلىكنى بىر كىشىدەك ئىتتىپاقلاشتۇردى، رەھبەرلىك توغرا بولغىنى ئۈچۈن، يولداشلارمۇ، دۈشمەننىڭ تۈرلۈك قىيىن - قىستاقلىرى، زىيانكەشلىكىگە قەتئىي تاقابىل تۇرۇپ، يەنئەنگە غەلىبە بىلەن قايتىپ كەتتۇق.

تەشكىلات ۋە رەھبەرلىك

1. تەشكىلات ئەھۋالى

بىز كوممۇنىستلار ۋە 8 - ئارمىيە خادىملىرى تۈركۈملەپ تۈرمىگە تاشلاندۇق، دۈشمەن بىزنى مەقسەتلىك ھالدا ئايرىۋەتتى. نەزەربەنت قىلىنغان يەرلىكلەر بىلەن ئارىلىشىشىمىزدىن ئەنسىرەپ، 3 - 4 كىشىنى، كۆپ بولغاندا 7 - 8 كىشىنى بىر كامېرغا سولىدى. ئەتراپىمىزغا يەرلىكلەرنى سولىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كامېر ۋە تۈرمىنى ئالماشتۇرۇپ تۇردى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، بىز باشتىن - ئاياق بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتىگە

ئوخشاش تەشكىلاتنى ساقلاپ قالدۇق. بۇ تەشكىلات ئۆگىنىشنىڭ بىر قانچە يىل ئۈزۈلۈپ قالماي داۋام قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلدى (تۈرمىنى ھەقىقىي تۈردە چوڭ مەكتەپكە ئايلاندۇردۇق). بىر قانچە يىللىق فاشىست ئىشپىيونلارغا قارشى تۈرلۈك كۈرەشلەرگە يېتەكچىلىك قىلدى.

1942 - يىلى 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىن 1943 - يىلى ئەتىيازغىچە نەزەربەنت قىلىنغان مەزگىلدە، 5 قىسىمغا بۆلۈندۇق، ھەر بىر قىسىم كىشىلەر ئاشكارا بولۇپ، ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى تەشكىلىنى ساقلاپ، ئۇ ئارقىلىق ئۆگىنىش ۋە پارتىيە تۇرمۇشىنى باشقۇردۇق. 1943 - يىلى ئەتىيازدا (كۆپ ساندىكىلەر 4 ئاينىڭ 11 - كۈنى) قاتتىق تۈرمىگە تاشلىنىپ، تېخىمۇ بۆلۈنۈپ كەتتۇق، شۇندىن باشلاپ تۆۋەندىكىچە بۆلۈندۇق:

بىرىنچى، ئەرلەر قورۇسى. قاتتىق تۈرمىگە تاشلانغاننىڭ بىرىنچى يىلى ئەرلەر بىر يەرگە يىغىلدۇق. (بەزىلەر 1 - تۈرمىدا، بەزىلەر 2 - ۋە 4 - تۈرمىدا بولدى). بۇ چاغدا كامېرلارنى بىرلىك قىلىپ گۇرۇپپا قۇرۇپ كامېرلار ئوتتۇرىسىدا ئالاقە باغلاپ، مەركىزى گۇرۇپپا قۇردۇق. ئاخىرقى بىر رەت كامېر بىلەن ئىچكى قورۇغا بىر كىشىنى ئومۇمىي يۈزلۈك مەسئۇل قىلدۇق، ئەمەلىيەتتە ھەر قايسى كامېرنىڭ خىزمىتىگە ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى يېتەكچىلىك قىلدى. (مەسىلەن، دۈشمەنگە قوللۇنىدىغان تاكتىكا، پارتىيىنىڭ ئىچكى تۇرمۇشى، ئۆگىنىش). بىر قانچە كىشى ئاساسلىق مەسئۇل بولغاندىن باشقا، ھەربىر رەت كامېردىكىلەردىن بىر - ئىككى يولداشنى تاللاپ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە ياردەملەشتۈردۇق، بەزىدە مەخ-

سۇس مۇھاكىمە يىغىنى ئېچىپ (5 كىشىدىن 7 كىشىگىچە) ھەر قايسى رەت كامېردىكىلەرنىڭ ئېقىم مەسىلىلىرىنى تەتقىق قىلىشقا يېتەكچىلىك قىلدۇق. ھەر قايسى رەت كامېردىكىلەرنىڭ مەدىنىيەت ئۆگىنىشىگە مەدىنىيەت-مائارىپنى باشقۇرغۇچى رەھبەرلىك قىلدى.

ئىككىنچى، ئاياللار قوروسى (ئاياللار، بالىلار تۇراتتى، ئالدىنقى ئىككى يىلدا مېيىپلار ۋە ئازساندىكى كېسەللەرمۇ تۇرغان ئىدى) ئالدىنقى مەزگىلدە 3 كىشىلىك ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى تەشكىل قىلىنىپ ئۇنىڭ ئاستىدا 4 گۇرۇپپا قۇرۇلغان ئىدى، كېيىنكى مەزگىلدە ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتىدىكى 3 كىشى يوتكىۋېتىلدى. (مېيىپلار كىسەللەر، ئاياللار قوروسىدىن ئايرىۋېتىلدى)، كېيىن 4 كىشىلىك ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى تەشكىل قىلىندى. گۇرۇپپا باشلىقلىقىنى ئۇنىڭ ئەزالىرى قوشۇمچە ئۆتىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر كىشى مەخسۇس تاشقى خىزمەتنى باشقۇردى، يۇقۇرىدىكى 4 كىشىدىن بىرسى ئىقتىسادىي ئىشلارنى، بىرسى تازىلىق ئىشلىرىنى ، بىرسى كوڭۇل ئېچىش ئىشلىرىنى باشقۇردى، بىرسى بالىلار تەربىيىسىگە يېتەكچىلىك قىلدى.

ئۈچىنچى، داۋالىنىش ئۆيىدە بەزىدە ئادەم كۆپىيىپ، بەزىدە ئازىيىپ تۇردى، ئۇنىڭغا بىر كىشى دائىم مەسئۇل بولدى، بىر-ئىككى كىشى ياردەملەشتى، ئاساسلىقى ھەرقايسى تەرەپلەر بىلەن ئالاقىلىشىش، كىتاپ، گېزىت سېتىۋېلىش قاتارلىق خىزمەتلەرنى باشقۇردى.

تۆتىنچى، قويۇپ بېرىلىشكە يېرىم يىل قالغاندا، بىرقىسىم يولداشلار ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش قوروسىغا بولۇۋېتىلدى. (ياشىنىپ قالغانلار، تېنى ئاجىزلار، مېيىپلار بولۇپ جەمى 17 كىشى)، بىر يولداش ئۇلارغا رەھبەرلىك قىلىشقا مەسئۇل بولدى، ئۇلارنىڭ ئىقتىسادى، تازىلىق ئىشلىرىنىمۇ بىر يولداش مەسئۇل ئىدى.

تەشكىلىنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە رەھبەرلىك شەكلى مەيلى ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى بولسۇن ياكى گۇرۇپپا باشلىقى بولسۇن، ئاساسەن ئۆزلىكىدىن ئوتتۇرىغا چىقىپ مەسئۇل بولۇش ۋە مەلۇم يولداشلار ئوتتۇرىغا قويۇش ئارقىلىق بارلىققا كەلدى. (مۇتلەق كوپ ساندىكى يولداشلار تۈرمىگە تاشلىنىشتىن بۇرۇن ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتىدە ئىدى) ، ھەرقايسى كامېردىكىلەرنىڭ باشلىقىنىمۇ كامېردىكىلەر سايلاپ چىقتى. ھەر قايسى قىسىم كىشىلەر ئالاقە باغلاشتىن بۇرۇن، تەشكىلى رەھبەرلىك ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل مەۋجۇت ئىدى. ئالاقە باغلىغاندىن كېيىن، يولداش جاڭزىيى سىياسى جەھەتتە ئومۇمى يۈزلۈك مەسئۇل بولدى. ھەر قايسى ئۆگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى ئۆز ئورۇنلىرىغا مەسئۇل ئىدى. ئىشىككە قۇلۇپ سېلىنغان شارائىتتا يەتكۈزۈش ۋە ئۆز ئارا مۇھاكىمە قىلىش ئۇسۇلى قوللۇنۇلدى، ئىشىك ئېچىلىپ بىللە بولغان ئەھۋالدا، كۆپىنچە پىكىر ئېلىش ۋە قوبۇل قىلىش يولى بىلەن بىرلىكتە رەھبەرلىك قىلىش، قارار قىلىش ئۇسۇلى قوللۇنۇلدى، رەھبەرلىكنىڭ ھەر قېتىملىق يولىيورۇغىنى يەتكۈزۈش ۋە مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق ئىزچىللاشتۇرۇلدى، كامېرلارنىڭ كۈندىلىك خىزمەتلىرىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا ھەيدەكچىلىك قىلىشنى ئاساسلىقى گۇرۇپپىلار ئۈستىگە ئالدى.

2 - رەھبەرلىك ئۇسۇلى

رەھبەرلىك بىرخىل سەنئەت، تۇرمىدىكى رەھبەرلىك تېخىمۇ ئالاھىدە سەنئەت. (1) ئىچىمىزدە خىزمەت قىلغانلار، داۋالىنىۋاتقانلار، ئۆگىنىۋاتقانلار، ئەرلەر، ئاياللار، ياشانغانلار باللار بولۇپ، ھەر يەر - ھەر يەرلەردىن كەلگەنلەر ئىدى، ئۇلار بولۇۋېتىلگەنلىكتىن ئۆز ئارا ئىشىنىپ رەھبەرلىك يادروسى تەشكىل قىلىش تەس ئىدى. (2) تاشقى جەھەتتە، بۇرۇن شىڭ شىسەي ئىدى، كېيىن جياڭ جېيشى ئورۇن باستى. بۇرۇن بولۇۋېتىلگەن ئىدۇق (كامېر بىرلىك قىلىنغان)، كېيىن بىر يەرگە يىغىلدۇق، بۇرۇن ئىشىك ئېتىكلىك ئىدى، كېيىن ئىشىك ئېچىۋېتىلدى. ئۆزگىرىشى كوپ بولدى، بۇنىڭدىن قېيىنچىلىقنى ۋە رەھبەرلىك ئۇسۇلىنىڭ مۇھىملىقىنى كورۇۋالغىلى بولىدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا يېڭىۋاشتىن ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى، بۇ مەسىلىگە خېلى بۇرۇن دىققەت قىلىپ، «ھەممەيلەن بىر نىيەتتە بولۇش» دېگەن ماقالىدا ئاكىلار- ئاچىلار ھازىرلايدىغان شەرتلەر (كەڭ قوساق بولۇش، جاپا مۇشەققەتكە قارىماي ئىشلەش، كەمتەر بولۇش، توغرا نەسىھەتنى بىجانىدىل قوبۇل قىلىش، زېرىكمەي ئۆگىنىش، ئېرىنمەي ئۆگىتىش، ھودۇقۇپ كەتمەسلىك، خەۋپنى خەۋپسىزلىككە ئايلاندۇرۇش) نى ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويغان ئىدۇق، كېيىن يەنە خىزمەت ئۇسۇلىنى ياخشىلاشنى ئالاھىدە تەكىتلىدۇق. ئومۇمەن ئېيتقاندا، شۇ چاغدا تۇرمىدىكى رەھبەرلىك فاڭجېنى توغرا بولدى. لېكىن بىر مۇنچە كەمچىلىكلەرمۇ كورۇلدى. تەجرىبە - ساۋاق سۈپىتىدە تۆۋەندىكىچە بايان قىلىپ ئوتىمەن:

بىرىنچى، ئۆزى ئۈلگە كورسىتىش مەسىلىسى: ئومۇمەن ئېيتقاندا، كادىرلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئەخلاقلارنىڭ بىرى ئىدى، لېكىن بۇ، تۇرمىدا خىزمەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى مەغلۇپ بولۇشىغا بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك ناھايىتى گەۋدىلىك خىزمەت ئۇسۇلى مەسىلىسى بولۇپ قالدى، چۈنكى بىر كامېردىكىلەر چوڭ - كىچىك ئىشلارغا ھەر ۋاقىت دىققەت قىلاتتى، تۇرمۇشتىكى نۇرغۇن ئۇششاق ئىشلار ئادەتتە مەسىلە دەپ قارالمىغان بىلەن، تۇرمىدىكى ئىنتايىن قېيىن شارائىتتا خېلى چوڭ مەسىلە بولۇپ قالاتتى، شۇڭا رەھبەرلىك قىلغۇچى مەيداندا قەتئىي بولۇپلا قالماستىن (بۇ ئاساسى ئورۇندا تۇرىدۇ)، بەلكى تۇرمۇشتا، قارارنى ئىجرا قىلىشتىمۇ ئۈلگە كورسىتىش لازىم ئىدى، ئۇنداق قىلمىسا كىشىلەر نارازى بولاتتى، خىزمەتكە دەخلى يېتەتتى، ئىشەنچىنى يوقۇتۇپ قوياتتى.

ئىككىنچى، ئارقىدا قالغان ئايرىم پىشقەدەم كادىرلارغا ئېھتىياتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىش: ئاكتىپلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىش ناھايىتى مۇھىم، كامېرلارنىڭ ئىشىكى ئېتىۋېتىلگەن ئەھۋالدا، ئايرىم كامېردىكىلەر ھەتتا ئۆز كامېرىدىكى ئەھۋاللارنى دېگىلى ئۇنىمايتتى، ئۇنى ئاكتىپلار ئارقىلىقلا ئۇققىلى بولاتتى، لېكىن ئاكتىپلارنىمۇ كۆزىتىش، ئۇلارنىڭ تارىخىنى ئىگەللەش لازىم. بىردەملىك ئىپادىسىگە قاراشقا بولمايتتى. بەزىلەر بەزىدە ئاكتىپ بولىۋالىدۇ، بەزىدە جىم بولىۋالىدۇ، بىرەر ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ھەتتا ئاسىيلىق قىلىدۇ (مەسىلەن، دۈەن جىڭچى)، شۇڭا، ئۇلارنى تاللاشتا ھوشيار بولۇش كېرەك. ئارقىدا قالغان، لېكىن پارتىيىگە كىرگىنىگە ئۇزۇن بولغان. ئاي-

ردىم پىشقەدەم كادىرلارغا ئىنتايىن ئېھتىياتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، ئۇلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئۇلارنى چوقۇم ھۆرمەتلەش، ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىگە قۇلاق سېلىش، پىرىنسىپسىز كەمچىلىكلىرىگە بەزىدە يول قويۇش، پىرىنسىپال خاتالىقلىرى ئۈستىدە سەۋىرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ قايىل قىلىش لازىم.

ئۈچىنچى، پىرىنسىپسىز ماجرا ۋە ئاداۋەتلەرنى تۈگىتىش: تۈرمىدا پىرىنسىپسىز ماجرا ۋە پىكىرلەر ئاسان يۈز بېرىدۇ. ھەتتا بىر ۋاراق قەغەزنى دەپ قىزىرىشىپ قېلىش، قول تەككۈزۈش ئەھۋاللىرى يۈز بېرىدۇ. بۇلار ھەل قىلىنمىسا ھېچكىممۇ ئارام تاپالمايدۇ، ھەتتا ئىتتىپاقلىق بۇزۇلىدۇ. تەجرىبىدىن قارىغاندا، ئۇنى ھەل قىلىشنىڭ بىر نەچچە ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى بار: (1) ئۇلارنىڭ سىياسى تونۇشىنى ئۆستۈرۈپ، ئىشپىيونلارغا قارشى تۇرۇشنى كۈچەيتىپ، دىققەتنى ئۇششاق مەسىلىگە قارىتىپ قويماسلىق، (2) ئۆگىنىش تۇرمۇشىنى كۈچەيتىش، (3) رەھبەرلىك قىلغۇچى ئۆزى ئۈلگە كۆرسىتىش، كەڭ قوساق بولۇش، (4) ئۆز ئارا ياردەم قىلىش، ئۆز ئارا ئۆتۈنۈش روھىنى جارى قىلدۇرۇش، ئاداۋەتنى تۈگىتىشتە ئىش ئىپادىسى بىر قەدەر ياخشى بولغانلاردىن باشلاش، بىر تەرەپ ئەمەلىيەتتە ئاداۋەتنى تۈگەتسە، ئاندىن يەنە بىر تەرەپكە تەسىر كۆرسەتكىلى بولىدۇ.

تۆتىنچى، خىزمەت ئۇسۇلىدا پەۋقۇلئاددە جانلىقلىق بولۇش، شارائىت، ۋاقىت، ماكانغا قاراپ كونكرېت ۋە پەرقلىق قوللىنىش ھەم ئۆزگەرتىش لازىم. شۇنداق قىلغاندا، ئاندىن ئۈنۈم ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ.

3 . ئالاقىلىشىش مەسىلىسى ۋە تېخنىكا مەسىلە

(1) تۈرمىدىكى ئالاقىلىشىش خىزمىتى تۈرمىدىكى پۈتكۈل خىزمەتنىڭ ھالقىسى، بۇ خىزمەت بولمىسا، ياكى ياخشى ئىشلەنمىسە، مۇناسىۋىتىمىز ئۈزۈلۈپ ھەركىتىمىز بىرلىككە كەلمەي، دۈشمەننىڭ بىزگە ھۇجۇم قىلىشىغا ئاسانلىق تۇغۇلىدۇ. ئالاقىلىشىش ياخشى بولسا ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇرۇپ تاقابىل تۇرۇش تەدبىرلىرىنى مۇھاكىمە قىلىپ، تەشكىلىي جەھەتتە، ھەركەتتە، ئىدىيىدە بىرلىككە كېلىپ، بارلىق يولداشلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلالايمىز. بۇ پىرىنسىپ تۈرمىدا ياتقان 4 يىلدا ئىسپاتلاندى.

ئالاقىلىشىش خىزمىتىنى يولغا قويغاندا، نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارغا ئۇچرىدۇق، مەسىلەن:

1 ـ بىز بەكمۇ تارقاقلىشىپ بەش قىسىمغا بۆلۈۋېتىلگەن ئىدۇق، 3 قىسىم كىشىلەر تېخىمۇ بۆلۈۋېتىلگەن ئىدى. ھەر بىر قىسىم كىشىلەر بىر تۈرمىدا بولۇپ، بىر تۈرمىدا بىر قانچە قورو ھەر بىر قورودا بىر قانچە كامېر بار ئىدى، سوراققا ئېلىپ چىقسا بېشىمىزنى پۈركەپ ھېچكىمگە كۆرسەتمەيتتى، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى مەھكەم ئېتىۋېتەتتى.

2 ـ تۈرمىدا باشقۇرۇش چىڭ، قائىدە ـ تۈزۈم كۆپ ئىدى. ھەر ئايدا كامېرلارنى تەكشۈرۈپ، ئالاقىلىشىش ئەھۋاللىرىنىڭ بولۇشىدىن قاتتىق ساقلىناتتى، ھەتتا سۆزلۈشۈش، يۆتۈلۈشنىمۇ چەكلەيتتى، خىلاپلىق قىلغۇچىلارنى بەلگىلىمە بويىچە جازالايتتى.

3 ـ 90 پىرسەنتتىن ئارتۇق يولداشلار بۇرۇن تۈرمىدا

يېتىپ كورمىگەچكە، ئۇلاردا تەجرىبە يوق ئىدى.

4 ـ تۈرمىدا ئۇرۇق ـ تۇققان ۋە ئائىلە ـ تەۋەلىرىمىز بىلەن كورۇشتۇرمەيتتى ، سىرتتىكى كىشىلەردىن مۇناسىۋىتىمىزنى پۈتۈنلەي ئۈزىۋەتكەن ئىدى.

5 ـ بەزى كامېرلاردا ئورنۇتۇپ قويغان مىخلار بار ئىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىچكى قىسمىمىزدا ئىشپىيونلۇق ھەركەت بار ئىدى.

دۈشمەننىڭ بىزنى قاتتىق قامال قىلىشتىكى مەخسىدى بىزنى يىتىم قالدۇرۇپ، ئارىمىزغا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ، بىر ـ بىرلەپ تارمار قىلىش ئىدى.

بۇنداق يېڭى ئەھۋالدا، تېزدىن ئالاقە ئورنۇتۇش، بولۇپمۇ تۈرمىلار ئارا ئالاقىلىشىش ئىنتايىن تەس ئىدى. گەرچە يۇقۇرىدىكى قىيىنچىلىقلارغا يولۇققان بولساقمۇ، پايدىلىق شەرتلەردىن پايدىلىنىپ، تەدرىجى ئالاقە ئورناتتۇق، ئالاقە ئورنۇتۇشتا تۆۋەندىكى چارىلارنى قوللاندۇق:

(1) بىزگە ھېسداشلىق بىلدۈرىدىغان جىنايەتچى ئىشچىلاردىن پايدىلاندۇق، ھەر قايسى تۈرمىنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلەيدىغانلار، ھەتتا تاماق ئەكىلىپ بېرىدىغانلار، يەرسۈپۈرىدىغانلار جىنايەتچى ئىشچى ئىدى. تۈرمۈشتا ئاز ـ تولا نەپ يەتكۈزسەكلا بىزگە ئاز ـ تولا ئىش قىلىپ بېرەتتى.

(2) كوزى ئاچ، قىمارۋاز تۈرمە خادىملىرى بىلەن ئايرىم دوستلۇق مۇناسىۋەت ئورناتتۇق، بەزەنلىرى بىزگە بىز تۈرمىدىن چىققانغا قەدەر ئالاقىچى بولدى.

(3) داۋالىنىش ئويىدىن پايدىلىنىپ دوختۇرلار بىلەن ئالاقە باغلىدۇق، داۋالىنىش ئويى خېلى ئۇزاقىچە ھەر قايسى

تۈرمىدىكىلەر ئالاقىلىشىدىغان پونكىت بولۇپ قالدى. ئەگەر ئەھۋال يامانلىشىپ مۇناسىۋەت ئۈزۈلۈپ قالسا تۈرمىدىكى يولداشلار ئامال قىلىپ داۋالىنىش ئويىگە كېسەل ئاپىرىش يولى بىلەن ئالاقە باغلايتتى. بىز مۇشۇ شەرتلەردىن پايدىلىنىپ ھەر قايسى كامېرلار ئوتتۇرىسىدا مۇناسىۋەت ئورناتتۇق. يېرىم يىل ئوتكەندىن كېيىن، 1 ـ 4 ـ 5 ـ تۈرمىدىكى يولداشلار داۋالىنىش ئويىدىن پايدىلىنىپ ئوز ئارا مۇناسىۋەت ئورناتتى. بۇ چاغدا يۇقۇرى بىلەن ئاۋىئاتسىيە ئەترىدى تېخى مۇناسىۋەت ئورنىتالمىغان ئىدى. 1944 ـ يىلى قىشتا ئاۋىئاتسىيە ئەترىدىدىكى يولداشلار 2 ـ تۈرمىغا يوتكەلگەندىن كېيىن، يۇقۇرى بىلەن مۇناسىۋەت ئورناتتى. شۇندىن ئېتىۋارەن يولداش چاڭ زىيىدىن دائىم يولىيۇرۇق ئالالايدىغان بولدۇق، شۇنىڭ بىلەن ئۈگىنىشتە، تەشكىلىي جەھەتتە، تاكتىكا جەھەتتە ھەركەتتە بىرلىككە كەلدۇق.

ئالاقىلىشىش ئۇسۇلى

1 . ئالاقىلىشىش ئورنى: كوپىنچە ھاجەتخانىنىڭ ئەڭ پاسكىنا يېرىنى ۋە ئايلىنىپ كېلىدىغان ئورۇنلارنى ئالماشتۇرۇش پونكىتى قىلىپ ، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ۋە كەچتە شامالداشقا چىققاندا، چۈشتىن بۇرۇن ئايلانغىلى چىققاندا خەت ـ چەكلەرنى تاپشۇرۇپ ئالاتتۇق، خەت ـ چەك تاپشۇرۇپ ئالغاندا، تۆۋەندىكى بىر قانچە بەلگە ۋە ئۇسۇلنى بەلگىلىدۇق:

(1) تۈرمىدا يول قويۇلمايدىغان مەخپى ئىشلار ئۈستىدە

ئادەتتىكى بۇيۇملار، يېمەكلىكلەرگە ۋە ئادەتتىكى تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان سوزلەر ئارقىلىق سوزلۇشۇش؛

(2) ھوكۇمەت ئورگانلىرى ۋە مۇھىم كىشىلەر ئۇستىدە، تۇرلۇك بەلگە ۋە تېخنىكا رەقەملىرىنى قوللۇنۇش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىرىنچى خىل ئۇسۇل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىش؛

(3) ئېنىگىلىمىزچە ھەرپلەردىن مەخپى رەقەم ئىشلەش.

يۇقۇردىكى بىر نەچچە ئۇسۇلدىن 1-، 2- ئۇسۇلنى كوپ ئىشلەتتۇق. بۇ ئۇسۇللارنى يەنە تۇرمىدىكى ئەھۋالنىڭ ئوزگىرىشىگە قاراپ ئوزگەرتىپ تۇردۇق، بولۇپمۇ ئىچىمىزدىن خائىن چىققاندا، ھەممىسىنى ئوزگەرتىۋەتتۇق.

2. ئېۋەتىش. ئاپىرىپ بېرىش ئۇسۇلى: تۇرمىلار ئوتتۇرىسىدا بىرلا ۋاقىتتا ئالاقىلىشىش مۇمكىن بولمىغاندا، ئاساسەن نەرسە-كېرەك ئېۋەتىش ئۇسۇلىنى قوللۇنۇپ، كىيىم-كېچەك ئالغىلى كەلگەندە، ئاپىرىپ بەرگەندە، ياكى ئائىلىدىن يەيدىغان نەرسىلەر ئەكەلگەندە ھوججەتلەرنى ناھايىتى نېپىز قەغەزگە يېزىپ، نەرسە-كېرەككە قىستۇرۇپ يەتكۇزەتتۇق، سوپۇن، يوتقان-كورپە، ياستۇق ۋە رومانلاردىن پايدىلىنىپ ئالاقىلاشتۇق، بۇلارنى قىيىن شارائىتتا ئىشلەتتۇق، بۇ ھەقتە ئالدىن تەپسىلى بەلگىلىمە بەلگىلىدۇق. بۇنىڭدىن باشقا تاش تاشلاش، يەنى ئايلىنىپ كېلىدىغان بۇ ئورۇندىن ئۇ ئورۇنغا تاشلاش ئۇسۇلىنى قوللاندۇق، يەنە كامېرغا ئالماشقاندا دېرىزىدىن توشۇك تېشىپ بىۋاستە ئالاقىلاشتۇق.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، بۇ خىزمەت بىر قەدەر ياخشى ئىشلەندى، بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىمىدى ۋە چوڭ چاتاق چىقمىدى.

(2) ئالاقىلىشىشتا قولغا كەلگەن نەتىجىلەر:

1) ھەر قايسى تۇرمىدىكى يولداشلار ئوز ئارا مۇناسىۋەت ئورناتتى. بۇ ئىتتىپاقلىشىپ ئوز ئارا ياردەم بېرىپ، رەھبەرلىكنى ھەركەتنى بىرلىككە كەلتۇرۇشتە ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىدى.

2) دائىم يۇقۇرىنىڭ يوليورۇقىغا ئىگە بولۇپ، ئوز-ئارا پىكىر ئالماشتۇرۇپ، پىرىنسىپال مەسىلىلەردە پىكىرنى بىرلىككە كەلتۇردۇق.

3) كورىدىغان كىتاب، گېزىت-ژورناللار يوشۇرۇن يەتكۇزۇپ بېرىلدى. بۇ خىزمەت، بولۇپمۇ كېيىنكى مەزگىلدە ياخشى ئىشلىنىپ، ھەتتا «داگۇڭباۋ گېزىتى»، «دۇنيا گېزىتى»، «ساۋداگباۋ گېزىتى»، «شىنخۇا» گېزىتى قاتارلىقلارمۇ ئاز-تولا يەتكۇزۇپ بېرىلدى. بۇنىڭ مۇھاكىمە ۋە تەھلىل ئېلىپ بېرىشىمىزغا چوڭ ياردىمى بولدى.

4) يولداشلارغا ئالاقىلىشىش خىزمىتىگە دىققەت قىلىش توغرىسىدا تەربىيە بېرىلىپ، مۇناسىۋەت ئورناتمىساقمۇ بولىدۇ، دەيدىغان خاتا قاراش تۇگىتىلدى.

تاشقى كۇرەش

1- ئادەتتىكى كۇرەشلەر توغرىسىدا ئەسلىمە. تۇرمىدىكى كۇرەش تۇۋەندىكى ئامىللارنىڭ ئوزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئوزگىرىپ تۇردى.

(1) فاشىستىك ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ھوجۇمىنىڭ كۇچىيىشى ۋە ئاجىزلىشىشى؛

(2) شىڭ شىسەي، جياڭ جيېشى ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھۇجۇم قىلىش ئۇسۇلىنىڭ ئۆزگىرىشى؛

(3) تۈرمىگە تاشلاش ئەھۋالىنىڭ ئۆزگىرىشى.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، 1942 - يىلى 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىن 1943 - يىلى 4 - ئاينىڭ 11 - كۈنىگىچە بولغان ۋاقىت بىرىنچى باسقۇچ ھېساپلىنىدۇ.

بۇ مەزگىلدە باندىت شىڭ شىسەي بىزنى تۆرت ئورۇنغا (مېيىپلار، ئاياللار، ئازساندىكى خىزمەتچىلەرنى باخۇلياڭغا؛ شۇي مىڭچۇ، ماۋزېمىن، چېن تەنچۇ، ليۇلىنجېن، فەن تۇڭلارنى ليۇۋېنلۇڭنىڭ قوروسىغا، ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكىلەرنى تەلىم - تەربىيە يىڭىغا، شىنجاڭغا خىزمەت قىلىشقا كەلگەنلەرنى سەنجۇدىگە) قامىدى. شۇڭا ھەر قايسى ئورۇننىڭ ئەھۋالى ئوخشاش ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر تۇتاش رەھبەرلىك يوق ئىدى. دۈشمەنلەر كورۇنۇشتە مېھمان قاتارىدا مۇئامىلە قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بىزنىڭدىن پايدىلىنىپ، بىزگە شەرت قوياتتى. سوتلاشتىن بۇرۇن بىزنى نەزەربەنت قىلىپ قويغان ئىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، شىڭ شىسەي رەزىل ئەپتى - بەشىرىسىنى ئاشكارىلاپ، كېسەل كورۇنگىلى بارغاندا بېشىمىزنى پۈركەيدىغان گېزىت بەرمەيدىغان بولىۋالدى.

1943 - يىلى 2 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىن 1943 - يىلى 10 - ئايغىچە بولغان ۋاقىت ئىككىنچى باسقۇچ بولۇپ، بۇ مەزگىلدە شىڭ شىسەي توپىلاڭ كوتۇرۇش قەستىدە بولدى، دىگەن بەتنامىنى توقۇپ چىقىپ، ئۇنى بىزگە تېڭىپ، قانۇنسىز سوراق قىلىپ، قاتتىق قىيىن - قىستاققا ئالغىلى تۇردى. بۇ چاغدا شىخابادىكىلەر (ئاياللار، مېيىپلار تۈرمىسى) نى

ھېساپقا ئالمىغاندا، قالغان ئورۇندىكىلەر (4 - تۈرمە، 1 - تۈرمە، ليۇ ۋېنلۇڭنىڭ قوروسى) دا سوراق قىلدى. سوراپ بولغاندىن كېيىن 2 - تۈرمىگە تاشلىدى. شۇ يىلى 10 - ئاينىڭ 5 - كۈنى 4 - تۈرمىدىكى بىر قانچە كامېردىكىلەر ئاچلىق ئېلان قىلىش كۈرىشى ئېلىپ بېرىپ، زوراۋانلىققاۋە خارلاشقا قارشىلىق بىلدۈردى، ئوچۇق سوتلاش، ئوزى سوتلاش، كىتاپ - گېزىت تارقىتىپ بېرىش، تۇرمۇشنى ياخشىلاش ۋە باشقىلارنى تەلەپ قىلدى. ئاچلىق ئېلان قىلىش كۈرىشى 4 يېرىم كۈن داۋام قىلدى. كۈرەش ئارقىلىق، يۇقۇرىدىن كىتاپ ئالالايدىغان بولدۇق، تۇرمۇشىمىزمۇ ئازدۇر - كوپتۇر ياخشىلاندى. بۇ قېتىم كوللىكتىپ ئېلىپ بېرىلغان كۈرەش شىنجاڭ تۈرمىسىدا يېڭى رىكورت يارىتىپ، شۇ چاغدىكى سىياسى جىنايەتچىلەرگە، تۈرمىداشلارغا ناھايىتى ياخشى تەسىر بەردى.

1943 - يىلى 10 - ئايدىن 1944 - يىلى 9 - ئايغىچە بولغان ۋاقىت ئۈچىنچى باسقۇچ بولۇپ، بۇ مەزگىلدە شىڭ شىسەينىڭ بىزنى سوراق قىلىشى بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقتىن بىر يىلغىچە سوراق قىلمىدى. لېكىن، يەنە بىر تەرەپتىن تۇرمۇشىمىز ناچارلاپ كەتتى. شۇ يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شىڭ شىسەي تەختتىن چۈشتى. 11 - كۈنى ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلار 2 - تۈرمىنىڭ ئىچكى قوروسىغا يوتكەلدى. 1945 - يىلى 2 - ئايدا ئىچكى قورودىكى كامېرلارنىڭ ئىشىكى ئېچىۋېتىلدى. بۇ چاغدا كوپرەك تۇرمۇشتا مەسىلە يۈز بېرىپ، بىر قانچە كامېردىكىلەر بىر نەچچە كۈن تۇزلۇق سەي يېيىشنى رەت قىلدى ھەمدە ئاچلىق ئېلان قىلىشقا تەييارلىق كورۇپ، گېزىت كورۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇش، قورو ئىچىدە ئەركىن-

لىككە ئېرىشىش، تۇرمۇشنى ياخشىلاشنى ئاساسى نىشان قىلدى، ھەممەيلەننى گۇناسىز دەپ قويۇپ بېرىشنى جاكالاشنى تەلەپ قىلدى، لېكىن ئىككىلىسى ئەمەلگە ئاشمىدى. گومىنداڭ شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، كىشىلەرنى ئۆزگە تارتىش ئۈچۈن 2 - تۈرمىنىڭ تاشقارقى قوروسىدىكى كامېرلارنىڭ ئىشىگىنى ئېچىۋەتتى. بۇ چاغدا بىز ئاغزاكى، يازما ھالدا ۋە بىر قەدەر تونۇش بولغان تۈرمىگە قارىغۇچىلار ئارقىلىق كامېردىكىلەر بىلەن ئالاقە قىلىپ، كىچىك ئىشىكنى ئاچقۇزۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئاخىرى كامېرلارنىڭ ئىشىگىنى ئاچقۇزۇپ بىر قورودا بولۇش مەخسىدىگە يەتتۇق.

1944 - يىلى 9 - ئايدىن 1946 - يىلى 5 - ئايغىچە بولغان ۋاقىت تۇتۇنچى باسقۇچ بولۇپ، بۇمەزگىلدىكى ئالاھىدىلىك ئالدىنقى مەزگىللەردىكى ئالاھىدىلىكلەرگە كوپ ئوخشىماي كەتتى.

بۇ مەزگىلدە شىڭ شىسەي تەختتىن چۈشۈشكە مەجبۇر بولغان، گومىنداڭ ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان بولسىمۇ لېكىن ئەھۋال ياخشىلانمىدى. ئۇلار جىنايەتچىلەرنى شىڭ شىسەينىڭ زوراۋان ھاكىمىيىتىدىن قۇتقۇزۇش قىياپىتى بىلەن ئوتتۇرىغا چىققان بولسىمۇ، لېكىن بىزگە يەنىلا باشقىچە مۇئامىلە قىلدى. مەسىلەن، بىز تۇرغان كامېرلارنىڭ ئىشىگىنى ئەڭ ئاخىردا ئېچىپ بەردى. ھەممە بىر قانچە يىلدىن بۇيان كۆرۈپ كەلگەن كىتاپلىرىمىزنى مۇسادىرە قىلىپ، روھى جەھەتتىن قورالسىزلاندۇرماقچى بولدى. 3 - ئايدا سوتلاش ئومىگى چۆگچەكغا قايتماقچى بولۇپ، بىزنى يەرلىك ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. بۇ چاغدا تۇرمۇش جەھەتتە بىزنى تېخىمۇ قىسىپ، تويغۇدەك نان، سەي بەرمىدى، بىر قانچە قېتىم قانۇنسىز ھالدا سوراق قىلىپ، ئۇرۇپ قىيىندى. ئالدىنقى مەزگىلدىكىگە ئوخشىمايدىغىنى شۇكى، بۇ چاغدا تۈرمىدا تۇرغان ۋاقىتنى ھېساپقا ئالمىغاندا، ھەممە يولداش بىر يەردە بولۇپ، ئاياللار تۈرمىسىدىكى يولداش جاڭ زىيى بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ، سىياسى ۋە تەشكىلى كۆرەشتە قوللىنىدىغان تاكتىكا جەھەتتە پىكرىمىز بىرلىككە كەلدى. ئىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى تەشكىل قىلىپ، بۇرۇنقى تەجرىبە-ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىپ، سىياسى ھاياتىمىزغا تەھدىت سالمىغان چاغلاردا يېڭىكلىك بىلەن ئاچىلىق ئېلان قىلىش پىرىنسىپىنى قوللانماسلىق، سول كەيپىياتىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا دىققەت قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدۇق. لېكىن يەنە بىر جەھەتتىن، سول كەيپىيات تۈگىتىلمىگەنلىكتىن، ئاياللار قوروسىدىكىلەر شىنجاڭلىق ئاياللارنى بولۇۋېتىش سۈيىقەستىگە قارشى تۇرۇش يۈزىسىدىن بىر قېتىم چوڭ كۆرەش ئېلىپ بېرىپ، بولۇم باشلىقى، ساقچىلار بىلەن تىركىشىش، سوقۇشۇشتىن ئىبارەت ئالاھىدە كۆرەش ئۇسۇلىنى قوللاندى. نەتىجىدە ئىشپىيونلار باشلىقى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئۇلارنى باغلاپ 6 نەپەر شىنجاڭلىق ئاياللاردىن باشقىلارنى كامېرلارغا ئايرىپ قامىۋەتتى. ئۇلار باش ئەگمەي قارشىلىق بىلدۈرگەنلىكتىن، شىنجاڭلىق ئاياللاردىن باشقىلارنى ئەسلى ئورنىغا قايتۇردى. ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئاياللارنى خارلاشتەك زوراۋانلىق ھەركەتكە يازما قارشىلىق بىلدۈرۈپ، شىنجاڭلىق ئاياللارنى ئەسلى ئورنىغا قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلدۇق. شۇ كۈنى كەچتە قۇم ئارىلاشتۇرغان نان ئورنىغا بىر ۋاق گۈرۈچ تامىقى بەردى. شۇندىن كېيىن

نانغا قوم ئارىلاشتۇرمايدىغان بولدى. قارشىلىق كۆرسىتىش كۆرۈشنى يەنىلا داۋاملاشتۇردۇق. 8 ـ ئارمىيىنىڭ بارلىق خادىملىرىنى گۇناسىز دەپ قويۇپ بېرىپ يەنئەنگە قايتۇرۇش، قاتىللارنى قاتتىق جازالاپ بېرىش، تۇرمۇشنى ياخشىلاش، كىتاپ كۆرۈش ئەركىنلىكى بېرىش، كېسەللەرنىڭ دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈنۈشكە رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلىپ، كۆپ قېتىم يازما ۋە ئاغزاكى كۆرەش ئېلىپ باردۇق، 2 ـ تۇرما ئاياللار قوروسى جەنۇبى تۇرمىدىكىلەر يازما ياكى ئاغزاكى قارشىلىق بىلدۈرۈپ، كىتاپلارنى مۇسادىرە قىلىش، ئۇرۇپ قىيناش، بولىۋېتىشكە ۋە كامېرلارنىڭ ئىشىگىنى قايتىدىن ئېتىۋېتىشكە قارشى تۇردى. بۇ مەزگىلدە چوڭراق بىر قانچە قېتىم كۆرەش ئېلىپ بېرىلدى.

(1) 3 ـ ئايدا ئاچلىق ئېلان قىلىش كۆرۈشى ئېلىپ بېرىلدى. بۇ كۆرەش باشلىنىشتىن بۇرۇن، دۈشمەن كامېرلارنىڭ ئىشىگىنى قايتىدىن ئېتىۋەتمەكچى بولدى، ئاياللارنى ئۇرۇپ قىينىدى، تاماق بارغانسېرى ناچارلىشىپ كەتتى. 3 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى موما بەك ناچار بولغانلىقى ئۈچۈن، 3 ـ رەت كامېرىدىكىلەر ئۇنى يېگىلى ئۇنىمىدى. قارشى تەرەپ ئۇلارنىڭ 3 ۋەكىلىنى چاقىرتىپ ئاپىرىپلا ئەھۋال سورىماي ئۇرۇپ قىينىدى ۋە قاراڭغۇ كامېرغا بولۇپ سولىدى. بۇ چاغدا ھەممەيلەن تاقەت قىلىپ تۇرالماي ئاچلىق ئېلان قىلىپ، ئۇرۇپ قىيناشقا ۋە قانۇنسىز سوراق قىلىشقا قارشى تۇردۇق، ۋەكىلنى قايتۇرۇشنى، قاتىللارنى جازالاشنى، تۇرمۇشنى ياخشىلاپ بېرىشنى شىنجاڭدىكى بارلىق 8 ـ ئارمىيە خادىملىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە ـ تەۋەلىرىنى بىر يەرگە قويۇشنى، كامېرلارنىڭ

ئىشىگىنى قايتىدىن ئېچىشنى تەلەپ قىلدۇق. 3 ـ كۈنى ئىشپىيونلار باشلىقى خۇگوچېڭ بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئامانلىق قوغداش سىلىڭبۇسىنىڭ ۋەكىلى تۇرمىغا كېلىپ ۋەكىللىرىمىز بىلەن تەنپەن ئۆتكۈزدى. ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلىرىمىزگە ئاساسى جەھەتتىن ماقۇل بولدى. شۇندىن ئېتىۋارەن كىتاپ، گېزىت كۆرۈشىمىزگە يول قويىدىغان بولدى. بۇ قېتىمقى كۆرەش ناھايىتى زور تەسىر كۆرسەتتى. ئادەتتىكى جىنايەتچىلەر بىزنىڭ ئىتتىپاق، باتۇر، قەتئى روھىمىزغا ئاپىرىن ئوقۇپلا قالماستىن، بەلكى تۇرمىغا قارىغۇچىلارمۇ كېلىپ بىزنى تەبرىكلىدى. لېكىن كۆرەش غەلىبە قىلغانلىقتىن، ئاچلىق ئېلان قىلىش بىردىن بىر ياخشى چارە دەپ قاراپ، تاماق ناچارلىشىپ قالسىلا ئاچلىق ئېلان قىلىش كەيپىياتى كېلىپ چىقتى، بۇ چاغدا ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى بۇ خىل كەيپىياتقا دىققەت قىلىپ، يېنىكلىك قىلىپ ئاچلىق ئېلان قىلىش كۆرىشى ئېلىپ بارماسلىقنى، ئاچلىق ئېلان قىلىشتىن ساقلىنىشنى، بۇنى مەلۇم شارائىتتا ئاندىن قوللىنىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. لېكىن بۇ كەيپىياتنى تۈزۈتۈش ئۈزۈل ـ كېسىل بولمىغاچقا، ئايرىم يولداشلار، مەسىلەن، جىخالوپ قاتارلىق يولداشلار بۇنداق قىلىشقا زادى قوشۇلمىدى. ئۆزى ئاچلىق ئېلان قىلىپ، نېمە ئۈچۈن قامالغانلىقنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈشنى، تۇرمۇشنى ياخشىلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ چاغدا ئايرىم كىشىلەر ھەممەيلەن ئاچلىق ئېلان قىلىپ، ئۇنىڭ ھەركىتىنى قوللاشنى تەشەببۇس قىلدى. ئۆگىنىشنى باشقۇرغۇچىلار چۈشەنچە بېرىش ئارقىسىدا ئاچلىق ئېلان قىلىش يۈز بەرمىدى. لېكىن بارلىق يولداشلار باشقىچە قارشىلىق بىلدۈرۈش ئۇسۇلى

بىلەن تۇرمۇشنى ياخشىلاپ بېرىشنى، يولداش جىڭخالوپىنىڭ تەلىۋىگە دەرھال جاۋاپ قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئىش 6 كۈن داۋام قىلدى. شۇ سەۋەپتىن تۈرمە دائىرىلىرى ۋەكىل ئەۋەتىپ جىڭخالوپقا ئاغزاكى ماقۇل بولۇپ، تاماقنى ياخشىلاپ بېرىشكە قوشۇلدى. بۇ ئىش ئاياقلاشقاندىن كېيىن، ئۇگىنىش باشقۇرغۇچىلار ھەيئىتى بۇ ھەركەتنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى كورسەتتى. لېكىن يولداشلارنىڭ ئىدىيە مەسىلىسىنى ھەل قىلالمىدى. شۇ سەۋەپتىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئاۋغۇست كۈرىشى يۈز بەردى. بۇ كۈرەش يۈز بېرىشتىن بۇرۇن، بەزى يولداشلارنى ئېلىپ چىقىپ سوراق قىلغان ئىدى ھەمدە ئىچكى قورودىكى يولداشلارنى تاشقارقى قوروغا بىر - بىرلەپ يۆتكىگەن ئىدى، داۋاملىق يۆتكەش ئەلپازى بار ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ماجاڭنى مۇسادىرە قىلىش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، يولداشلىرىمىزنى ئۇرغان ئىدى. يولداشلار بۇنىڭدىن ئىنتايىن غەزەپلىنىپ، ئاخىرى ئاچلىق ئېلان قىلىشقا بىردەك قوشۇلۇپ، قانۇنسىز سوراق قىلىشقا قارشىلىق بىلدۈردى، ئېتىقات ئەركىنلىكىنى قوغداش، ئۇرۇپ قىستاپ سوراق قىلماسلىققا كاپالەتلىك قىلىش (بولىۋەتكەنلەرنى قايتۇرۇپ كېلىش)، تاماقنى ياخشىلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئاچلىق ئېلان قىلىپ ئىككىنچى كۈنى يۆتكىۋېتىلگەن ئىككى كىشى قايتىپ كەلدى، يەنە ئىككى كىشى قايتىپ كەلمىدى، قارشى تەرەپ يەنە ۋەكىل ئەۋەتىپ، بەزى مەسىلىلەرگە جاۋاپ بەردى. بىز بۇنىڭغا قانائەتلەنمەي داۋاملىق ئاچلىق ئېلان قىلدۇق. شۇنىڭدىن كېيىن قارشى تەرەپ كامېرلارنىڭ ئىشىگىنى مەھكەم ئېتىپ، ئىچىدىغان سۇنىمۇ بەرمەي سۈت ئوكۇلى ئۇرۇشقا مەجبۇرلىدى. ئاچلىق ئېلان قىلىشنى گېزىت كورۇشكە يول قويغانغا قەدەر، بىر كامېرغا بىر كىشى قاماشنى بىر كامېرغا كۆپ كىشى قاماشقا ئۆزگەرتكەنگە قەدەر داۋاملاشتۇردۇق. بۇ قېتىمقى ئاچلىق ئېلان قىلىش 7 كۈن داۋام قىلىپ، سالامەتلىكىمىز چوڭ زىيانغا ئۇچرىدى. بۇ پاكىت كۆپچىلىكنى تەربىيىلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق سول ھەركەت يۈز بەرمىدى.

2 - ئىشپىيونلارنىڭ سوراق قىلىشىغا قارشى تۇرۇش كۈرىشى.

شىنجاڭدا شىڭ شىسەي بىلەن جياڭ جيېشى تىل بىرىكتۈرۈپ ھوكۇمرانلىق قىلغان مەزگىل ۋە جياڭ جيېشى ئۇز ئالدىغا ھوكۇمرانلىق قىلغان مەزگىل بولدى. ئالدىنقى بىر مەزگىل 1942 - يىل 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىن 1944 - يىلى 9 - ئايدا شىڭ شىسەي تەختتىن چۈشكەنگە قەدەر داۋام قىلدى. شىڭ شىسەي ئىشپىيونلىرىنىڭ توپ مەقسىدى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى، كوممۇنىزمغا قارشى تۇرۇش يولىدا كەڭ كولەمدە ئەنزە، يەنى ”توپىلاڭ كوتۇرۇش سۇيىقەستى“ دىگەن ئەنزىنى ئويدۇرۇپ چىقىرىش ئىدى. شىڭ شىسەي ئىشپىيونلىرىنىڭ ئىزچىل قوللىنىپ كەلگەن ۋاستىسى مىڭلاپ، تۈمەنلەپ قولغا ئېلىش ۋە جازا بىلەن مەجبۇرلاپ ئىقرار قىلدۇرۇش ئىدى. ئۇلار 1942 - يىلى بىزنى تۈركۈمگە بولۇپ نەزەربەنت قىلدى. 1943 - يىلى 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئالدى بىلەن چېن تەنچۇ قاتارلىقلارنى، ئارقىدىن لىن ۋىلياڭ، كۇاڭ زۇڭچۇ، لى زۇڭلىن، خۇاڭ يىمىڭ، رېن لىيوكېي، لى يى، ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى شېنلىن، ليۇ لىنجېن، لى يېڭشى، جىڭخالوپلارنى سوراق قىلدى. چېن تەنچۇلار بىلەن بىر تۈركۈمدە تۈرمىغا تاشلانغان ليۇ شىپىڭ تۈرمىغا تاشلىنىش بىلەنلا ئاسىيلىق قىلدى. فەن تۇڭ سەل - پەل تەھدىت ئاستىدىلا ئاسىيلىق قىلدى، شۇ مىڭچۇمۇ ئىك-

كى قېتىم قاتتىق جازالانغاندىن كېيىن ئاسىيلىق قىلدى. ئۇلار ئاسىيلىق قىلغاندىن كېيىن، دەرھال سوراق قىلىشقا قاتناشتى. شۇ مىڭچۇ شىڭ شىسەي تەختىدىن چۈشكەندىن كېيىن كىشىلەرگە كۆرۈندى. (1944-يىلى 9-ئاينىڭ 1-كۈنى). ئۇلار ئاسىيلىق قىلغانلار ئىچىدىكى ئەڭ ئەسكىلەر بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. لىن ۋىلياڭ جازالانغاندىن كېيىنمۇ باش ئەگمەي مەيدانىدا چىڭ تۇردى. كۇاڭ زۇڭچۇ سوراق قىلىنغاندا، فەن تۇڭ كېلىپ ئارىلاشتى، سوراققا قاتناشقان ئىشپىيونلار كۇاڭ زۇڭچۇغا سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كوممۇنىزىمغا قارشى نۇرغۇن سوئاللار قويۇپ، تومۇر ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزغان ۋە ئېسىپ ئۇرغاندىن كېيىن ئۇ ئاچلىق ئېلان قىلىپ قارشىلىق بىلدۈردى. ئاخىرى ئۇنى قاراڭغۇ كامېرغا بىر يېرىم يىل قامىدى. لى زۇڭلىننى سوراق قىلغاندىمۇ فەن تۇڭ كېلىپ ئارىغا بولغۇنچىلىك سېلىپ، لى زۇڭلىننىڭ چىن تەنچۇغا قارىتا نارازىلىقىنى قوزغىماقچى بولدى. سوراققا قاتناشقان ئىشپىيونلار لى زۇڭلىنغىمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى، كوممۇنىزىمغا قارشى نۇرغۇن سوئاللارنى قويدى. لى زۇڭلىن فەن تۇڭنىڭ شەرمەندىلىگىنى پاش قىلدى ۋە ئىشپىيونلارنىڭ قويغان سوئاللىرىغا رەددىيە بەردى. ئىشپىيونلار لى زۇڭلىننى 3 قېتىم جازالىغاندىن كېيىن، شۇ مىڭچۇنىڭ تۆۋەنامىسىدىكى بىر قانچە قۇر خەتنى ۋە ئۇنىڭ ئىمزاسىنى كورسەتكەن بولسىمۇ، لى زۇڭلىن قىلچىمۇ تەۋرەنمىدى. ئۇنىڭ نېرۋىسى بۇزۇلغانلىقى ۋە يېرىم ئاچلىق ئېلان قىلىپ تۇرۋالغانلىقى ئۈچۈن، ئىشپىيونلار ئۇنى داۋاملىق سوراق قىلىشقا ئامالسىز قېلىپ، داۋالىنىش ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدى. كېيىن ئاسىيلىق قىلغان خۇاڭ يىمىڭ، رىن ليۇكېلار سوراق قىلىنغاندا، ليۇ شىپىڭ

يەنە ئوتتۇرىغا چىقىپ بولغۇنچىلىك سېلىپ، چىن تەنچۇ ياخشى ئادەم ئەمەس، دېدى. ليۇ لىنجېن، لېي يىڭشىلار سوراق قىلىنغاندىمۇ، ليۇ شىپىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇلارنىڭ سىياسى جەھەتتىكى نادانلىقىدىن پايدىلىنىپ، ليۇ لىنجېننى قىستاپ تۆۋەنامىگە قول قويدۇردى. لېي يىڭشىنى قىستاپ تۆۋەنامە يازدۇردى ھەمدە ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلارنى ئىنقىلاۋى مەيداندىن ۋاز كېچىشكە قىستىدى. جىڭ خالوپىڭنىڭ سوراق قىلىنغان ۋاقتى ئەڭ قىسقا بولۇپ، بىر سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىتتىن كېيىن كامېرغا قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، ئۇنىڭدىن ئاساسلىقى چىن تەنچۇ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسى ئوتتۇرىسىدا تەرجىمانلىق قىلغان-قىلمىغانلىقىنى سورىغان، ئۇ تەرجىمانلىق قىلمىدىم، دەپ جاۋاپ بەرگەن.

شىڭ شىسەي ئىشپىيونلىرىنىڭ بىزنى سوراق قىلىشتىكى ئالاھىدىلىكلىرى:

(1) پارتىيىدىن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈشكە قىستاش ۋە ئۈندەش. بۇنىڭدىكى ئاساسى مەقسىدى سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كوممۇنىزىمغا قارشى ئەنزە ئويدۇرۇپ چىقىرىش ئىدى. بۇ مەقسەتكە يەتسە، قالغان ئىشلار ئىككىنچى ئورۇندا قالاتتى.

(2) جازا بىلەن سوراق قىلىپلا قالماستىن، مۇھەممى خائىنلاردىن پايدىلىنىپ ئالداش.

(3) باندىت شىڭ شىسەي ئىشپىيونلىرى بىزنى ئوبدان بىلىدىغان ۋە بىزنىڭ ئىشلىرىمىزنى چۈشۈنىدىغان خائىنلارنى بىز بىلەن مۇناسىۋەتلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئارىمىزغا بولغۇنچىلىك سېلىش.

شىڭ شىسەي تەختىدىن چۈشكەندىن كېيىن، بىزنى بىرىن-

چى قېتىم سوراق قىلىش ئىشى گومىنداڭ مەركىزى سوتلاش ئۆمىكى شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن بولدى. (1944 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا)، بۇ، ئۆمەكنىڭ ئاساسى ۋەزىپىسى شىڭ شىسەي ئويدۇرۇپ چىقارغان ئەنزىنى قانۇنى رەسمىيەت بىلەن ئاغدۇرۋېتىش ئىدى. شىڭ شىسەي ئۆزى قوللىنىپ ئادەتلەنگەن، ”توپىلاڭ كوتۇرۇش قەستىدە بولدى“ دىگەن بەتنامىنى چاپلاپ، 8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى گومىنداڭ ئۆلكىلىك پىرقىسىنىڭ باشلىقى خۇاڭ رۇچىڭنى ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بىر نەچچە يۈز كىشىنى ھەممە نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى قولغا ئالغان. شىڭ شىسەي، گومىنداڭغا زىيانكەشلىك قىلىش ئەنزىسى بىلەن بۇرۇنقى ئىلغار زاتلارغا زىيانكەشلىك قىلىش ئەنزىسىنى بىرلەشتۈرۈپ، بىرچوڭ ئەنزە قىلغان ئىدى. شۇ سەۋەپتىن گومىنداڭ تەرەپتىن كەلگەن ئۆمەك گومىنداڭدىن باشقا كىشىلەرنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمىدى ھەممە كىشىلەرنى ئۆزىگە تارتىپ خەلقنى ئالداش ئۈچۈن، تۈرمىدا ئۆلمەي قېپقالغان كىشىلەرنى ”گومىنداڭغا ئەزا بولۇش، ئىشپىيونلۇق قىلىش، كېپىلگە بېرىپ قويۇپ بېرىش“ دىگەن شەرتلەر بىلەن قويۇپ بەردى. بۇ ئۆمەك شىڭ شىسەي بىلەن تىل بىرىكتۈرگەنلىگىنى بىزدىن كۈچىنىڭ بېرىچە يوشۇردى، تولدۇرىدىغان ئانكىتتا (تەرجىمە ھالى، ئېتىقاتى، تۈرمىدا ياتقانلىغى، تەسىراتى، 6 بۈيۈك سىياسەتكە قارىتا پىكرى) دىگەن مەزمۇنلارنى كىرگۈزدى، تەرجىمە ھالى قىسمىدا ”توپىلاڭ كوتۇرۇش سۇيىقەستى“گە قاتناشقانمۇ - يوق، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تەشكىللىك ھەركىتى بارمۇ - يوق؟ دىگەن سوئاللار قويۇلدى. سوراق قىلىش ئاشكارا بولغاچقا، بىزگە پارتىيىدىن

ئايرىلىش توغرىسىدا تەھدىت سېلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى، لېكىن ئىشپىيونلۇققا تايىنىپ جان بېقىپ كەلگەن بۇ ”مەركىزى كومىتېت ئەزالىرى“ بەزىدە ئاز ساندىكى يولداشلارنى قويۇپ بېرىش دىگەننى يەم قىلىپ ئالداپ كۆردى. بەزى يولداشلارنى ئۆلۈم جازاسى بېرىمىز دەپ تەھدىت سېلىپ پارتىيە مەيدانىدىن ۋاز كەچتۈرمەكچى بولدى. بۇ قېتىمقى سوراقتا ھەممىمىز بىرگە بولغانلىغىمىز، تاقابىل تۇرۇشقا تەشكىللىك ھالدا تەييارلىق كۆرگەنلىگىمىز ئۈچۈن، بىر كىشىمۇ ئالدام خالتىغا چۈشمىدى ھەممە بىزنى قانۇنسىز قولغا ئېلىپ قامىغانلىغى توغرىسىدا شىكايەت قىلدۇق ۋە گۇناسىز دەپ قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدۇق. نەتىجىدە سوتلاش ئۆمىكى بۇ ئەنزە مۇرەككەپ ئىكەن دىگەننى بانا قىلىپ، بىزنى يەنە تۈرمىگە ئاپىرىپ تاشلىدى. ئاياللار تۈرمىسىدىكى بىر قانچە پارتىيىسىز يولداشلارنى ساقچى باشقارمىسى بىر قېتىم چاقىرتىپ گەپ سوراپ، ئۇلارنىڭ ئەرلىرىنى ئۆلدى دەپ ئالداپ مەيدانىدىن ۋاز كەچتۈرمەكچى بولدى. لېكىن ئۇلارمۇ ئالدام خالتىغا چۈشمىدى.

ئىككىنچى قېتىم ئومۇمى يۈزلۈك سوراق قىلىش 1945 - يىلى 7 - ئايدىن 8 - ئايغىچە داۋام قىلدى. 7 - ئاينىڭ ئاخىرىدا بىرىنچى قېتىم سوراققا ئېلىپ چىققاندا، تۈرما باشلىغى قاتارلىق ئىشپىيونلار يولداشلارغا شەرمەندىلىك بىلەن ئاشكارە ھالدا پارتىيىدىن ئايرىلىش مەسىلىسىنى قويۇپ، پارتىيىدىن ئايرىلمىسا ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيدىغانلىغىنى ئۇقتۇردى. بىر قانچە يولداش مۇشۇ سەۋەپتىن كاچات ۋە تاياق يىدى. 8 - ئاينىڭ باشلىرىدا ئىشپىيونلار داغدۇغا بىلەن

سوراق قىلىش ھەيئىتى تەشكىل قىلىپ، كۈنىگە بىر كىشىنى يەنى جىخالوپ، گۆشەنىن، خۇدۇك، لى يىلارنى ئېلىپ چىقىپ سوراق قىلدى. بەشىنچى كىشىنى ئېلىپ چىققاندا ئاچلىق ئېلان قىلدۇق، ئاچلىق ئېلان قىلىپ 4 ـ 5 ـ كۈنلىرى ئىشپىيونلار يولداشلىرىمىزنى ئېلىپ چىقىپ سوراق قىلىش جەريانىدا 3 ـ 4 ئىشپىيون نۆۋەتلىشىپ سوراق قىلىنغۇچىغا ھەم قاتتىق، ھەم يۇمشاق گەپلەر بىلەن سىياسى، ئىقتىسادى، تارىخ، پەلسەپە جەھەتلەردىن سوئال قويدى. بۇ يەردىكى مەقسەت سوراق قىلىنغۇچىنى پارتىيىدىن ئايرىلىشقا قىستاش ئىدى. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، ئۇلار ئادەمنى يەپ تاشلايدىغان ئەلپازى بىلەن ھەم يۇمشاق گەپلەر (ئويلۇنۇپ كور)، ھەم قاتتىق گەپلەر (ئولتۇرىمىز) بىلەن نۇرغۇن سوئاللارنى قويۇپ سوراق قىلىپ، ئازاپلاپ باش ئەگدۈرمەكچى بولدى. ئاچلىق ئېلان قىلىشنى توختاتقاندىن كېيىن سوراققا ئېلىپ چىقمىغان يولداشلارنى سوراققا ئېلىپ چىقتى ھەممە "ئېتىقات" نى قوغداشقا ماقۇل بولدى. بۇ قېتىم ئومۇمى يۈزلۈك سوراققا ئېلىپ چىققاندا، مۇتلەق كوپ ساندىكى يولداشلار سالماق پوزىتسىيە تۇتۇپ، قارشى تەرەپنىڭ تېررورلىقى ۋە تەھدىتىگە تاقابىل تۇردى.

ئۈچىنچى قېتىم ئومۇمى يۈزلۈك سوراق قىلىش 1945 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا بولدى. بۇ قېتىم يا ئولۇم، يا كورۇمنى تاللا! دەيدىغان شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇپ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە، بىرلىككە، قاتناشقا بۇزغۇنچىلىك قىلدى، دەپ قارا چاپلىدى ھەممە جىنايەتچى ئىشچى قىلىمىز دەپ ئالدىدى. ۋەزىيەت يامانلىشۋاتقان بۇ پەيتتە قۇربان

بولۇشتەك ئىنقىلاۋى ئىرادىسى بولمىغان ۋە ئىستىقبالنى ئېنىق كورۈۋالالمىغان دۆەن جىڭچى خائىن ۋە قاچقۇن بولۇپ كەتتى. خوتۇنى جاڭ يۈيىڭمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتى. ۋاڭ مىڭلۇن جىنايەتچى ئىشچى بولدى. يۈتەنيۇ، پىڭ خاۋ، خۇشاۋبىڭلارمۇ شۇ چاغدا قاچقۇنغا ئايلاندى. لېكىن قالغان يولداشلار مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ، ئۇلىمۇ مەيدانىدىن تەۋرەنمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، جىنايەتچى ئىشچى بولۇشنى رەت قىلدى. بۇ قېتىممۇ بىر مۇنچە يولداشلار قىيىن ـ قىستاققا ئېلىندى. 12 ـ ئايدا جاڭ جىژ جۇڭ ۋەكىل ئېۋەتىپ قۇتقۇزۇش پۇلى تارقىتىپ بەردى. (12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن كېيىن)، دولەت ئىچىدىكى ئەھۋال داۋاملىق يامانلاشتى. لېكىن كېڭىشىش پۇرىتى چىقىشقا باشلىدى، بۇ چاغدا ئىشپىيونلار ھۇجۇمىنى جىددىلەشتۇرۇپ، كىشىلەرنى ئۆزىگە قانچىلىك تارتسا شۇنچە تارتماقچى بولۇپ، پايدىلىنىشقا بولىدۇ دەپ ھىساپلىغان يولداشلاردىن گەپ سوراق قىلدى ھەممە ئېنىق جاۋاپ بەرمىدى دەپ ھىساپلىغان بىر قىسىم يولداشلارنى سوراق قىلىپ، يەنىلا بۇرۇن سورىغانلىرىنى سورىدى. ئاساسى مەقسىدى ئىدىيە ۋە مەيدانىمىزدىن ۋاز كەچتۇرۇش ئىدى. نەتىجىدە خۇاڭ مىڭيىنى تارتىپ كەتتى (ئاڭلىشىمىزچە كېيىن ۋەزىيەت ياخشىلانغاندا بىنادىن ئۆزىنى تاشلاپ ئولىۋاپتۇ)، قالغان يولداشلار سوراق قىلىنغاندا، ئىشپىيونلارنىڭ خام خىيالىنى يەنە بىر قېتىم تارمار قىلدى. پەقەت خۇاڭ يۈكچىڭلا خوتۇنى چۇشۇمىينىڭ گېپىگە كىرىپ ئاسىيلىق قىلدى. بۇ بىر مۇشكۇل مەزگىلدە دۈشمەننىڭ سوراق قىلىشى ۋە ھۇجۇمىغا تەشكىللىك ۋە تەيى‑

يارلىق كۆرگەن ھالدا تاقابىل تۇردۇق.

ئەڭ ئاخىرقى سوراق 1946 - يىلى 2 - ئاينىڭ باشلىرىدا شەرقىي شىمال مەسىلىسى ئەڭ ئەۋج ئالغان ۋاقىتتا بولدى. تۈرمە دائىرىلىرى 7 نەپەر ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەن زىيالىيلارنى ئوبيېكىت قىلىپ، ئۇلارغا مەركەزلىك ھالدا مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدى: (1) سوۋېت ئىتتىپاقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ شەرقىي شىمالنى ئىشغال قىلىۋالدى، دەپ قارىلاش؛ (2) ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى چوقۇم پارتلايدۇ، ئاتوم بومبىسىنىڭ قۇدرىتى زور، دېگەننى تەرغىب قىلىش. دۈشمەننىڭ ئارىمىزغا بۆلگۈنچىلىك سالىدىغانلىقىنى ئالدىن مۆلچەرلەپ، تەييارلىق كۆرۈپ قويغانلىقىمىز ئۈچۈن، تەبىئىي يوسۇندا تاقابىل تۇردۇق. سوراق ئۈستىدە يولداشلار مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ ئالدانمىدى. گومىنداڭنىڭ 2 - ئومۇمىي يىغىنى چاقىرىلىپ، جياڭ جيېشىغا رەددىيە بېرىلگەن ماقالە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، تېخىمۇ ئەسەبىيلىك بىلەن سوراق قىلىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپ تەييارلىق كۆردۇق. كېيىن جاڭ جىجۇڭنىڭ شىنجاڭغا كەلگەنلىكى سەۋەب بولغان بولسا كېرەك، قايتا سوراق قىلىنمىدى.

3 - خائىنلارغا قارشى كۈرەش جەريانى

1942 - يىلى شىنجاڭدا تۈرمىگە تاشلىنىپ، تۈرمىدىن چىققانغا قەدەر بولغان 4 يىل ۋاقىت ئىچىدە، 3 قېتىم ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدۇق. بىرىنچى قېتىمدا ئىنقىلاب دەھشەتلىك دولقۇن ئىچىدە كېتىۋاتقاندا، بۇ دەھشەتلىك دولقۇندىن قورقۇپ چىڭ تۇرالمىغان كىشىلەر ئىنقىلاۋى قوشۇندىن ئايرىلدى. تۈرمىدە 3 قېتىم شەرمەندە خائىن چىقتى. بىرىنچى قېتىمى تۈرمىگە تاشلانغان دەسلەپكى مەزگىلدە، 1943 - يىلى ئەتىيازدا بولۇپ، ئەكسىيەتچىلەرنىڭ تەھدىت سېلىشى، ئازدۇرۇشى ئارقىسىدا، ۋىژدانى يوق توخۇ يۈرەك ھايۋان شۇمىڭچۇ، فەن تۇڭ، ليۇشىپىڭ ۋە شۇمىڭچۇنىڭ خوتۇنى لى يۈلەن قاتارلىقلار تىز پۈكۈپ تەسلىم بولۇپ دۈشمەننىڭ يالاقچىسى بولۇپ كەتتى. ئىككىنچى قېتىمى شىڭ شىسەي تەختىدىن چۈشۈپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى شىنجاڭغا كەلگەن ۋاقىتتا بولدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئىشپىيونلىرى شىڭ شىسەينىڭكىدىنمۇ زەھەرلىك، ھىلىگەر ئىدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا دىڭ مىڭ، شۈجۈ شياڭ، خۇاڭ يىمىڭ، رېن شياڭگىپ قاتارلىق خائىنلار ئىنقىلاۋى قوشۇندىن ئايرىلدى. ئۈچىنچى قېتىمى ياپون قاراقچىلىرى تەسلىم بولۇشنىڭ ئالدى - كەينىدە ئىچكى ئۇرۇش جىددىي داۋام قىلىۋاتقان چاغدا بولدى. بۇ چاغدا گومىنداڭ بىزگە تېخىمۇ پاجىئەلىك ھالدا ھۇجۇم قىلىپ، قاتتىق ئۇرۇپ قىيناش، ئۆلتۈرۈش ئۇسۇللىرى ئارقىلىق تەھدىت سالغان ھەمدە پۇل، سەتەڭلەر ئارقىلىق بىزنى ئازدۇرماقچى بولدى. مۇشۇ مەزگىلدە دۈەن جىڭچى، ۋاڭ مىڭساۋ، خۇاڭ يۈگۈچىڭ، خۇسۇگېبىن، يىڭ خۇ، خۇاڭ مىڭخۇاڭ، يۈتەنشى قاتارلىق ئۆلۈمدىن قورقىدىغانلار ئىنقىلاۋى قوشۇنىمىزدىن ئايرىلدى.

ھەر قېتىم خائىنلارنى سەزگەندە (ئاڭلىغان گەپ - سۆزلەرگە ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي دەلىل - ئىسپاتقا ئاساسەن)، ئۇنىڭ تارىخىي ئىدىيىسى ۋە قانداق ئاسىيلىق قىلغانلىقىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، بىر تەرەپتىن ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىش، يەنە

بىر تەرەپتىن ھوشيارلىقنى ئاشۇرۇپ، ھەر بىر خائىننى ئىمكان قەدەر تەپسىلى تەتقىق قىلدۇق ھەمدە تاقابىل تۇرۇش چارىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدۇق:

(1) پىرىنسىپنى ئېتىراپ قىلىش، ئادەمنى ئېتىراپ قىلماسلىق، مەيلى ئۇنىڭ ئۆتكەندىكى تارىخى قانچە شەرەپلىك، ئورنى قانچە يۇقۇرى بولسۇن بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرى پىرىنسىپال مەيداندىن چەتنىگەن ئىكەن، ئۇنى خائىن، ئەڭ ئەشەددى دۈشمەن، دەپ قارىدۇق.

(2) خائىنلاردىن بارلىق مۇناسىۋەتنى ئۈزۈش.

(3) ئەگەر خائىن سوتتا ئوتتۇرىغا چىقسا، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلۈشۈشنى رەت قىلىش، ياكى ئۇنى مىللى مۇناپىق دەپ تىللاپ، ئۇنىڭ ئىقرار قىلغانلىرىنى بىردەك ئىنكار قىلىش.

بىز خائىنلارغا قارشى كۈرەشتە ناھايىتى زور غەلىبەلەرنى قولغا كەلتۈردۇق ھەم نۇرغۇن قىممەتلىك تەجرىبە-ساۋاقلارغا ئىگە بولدۇق:

(1) ئىدىيىۋى ئېڭى ئارقىدا قالغان، شەخسى مەنپەئەت بىلەن ھېساپلىشىدىغان، ئۆزىنى ھەممىدىن ئۈستۈن قويىدىغان، تۇرمۇشتا چىرىكلەشكەن، خوتۇننى بىرىنچى ھېساپلايدىغان، پۇلنى جاندىنمۇ ئەزىز بىلىدىغان ئادەملەر جىددى پەيتتە جەزمەن خائىن بولۇپ كېتىدۇ.

(2) تەشكىلگە، يولداشلارغا قۇۋلۇق-شۇملۇق قىلىدىغان، تەشكىلگە نارازى بولغان، يولداشلاردىن يىراقلاشقانلار جىددى پەيتتە جەزمەن ئىنقىلاپتىن يۈز ئۆرۈيدۇ.

(3) سىياسى جەھەتتە ئارقىدا قالغان، ئاكتىپ ئۆگەنمەيدىغانلار جەزمەن چۈشكۈنلىشىپ چاكىنىلارغا ئايلىنىپ، ئىنقىلاۋى لاگىردىن ئايرىلىدۇ.

(4) ئۆزىدە ئېغىر خاتالىق بولۇپ، ۋاقتىدا تۈزەتمىگەنلەر ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىلىدىغان بولسا، جەزمەن ئىنقىلاپقا ئاسىيلىق قىلىش يولىغا ماڭىدۇ.

ئىچكى تۇرمۇش ۋە ئۆگىنىش

1. ئىچكى جەھەتتە ئىتتىپاقلىشىش، ھەمكارلىشىش ۋە ئاغمىچىلارغا قارشى كۈرەش قىلىش: كوممۇنىستلارنىڭ ئىتتىپاقلىق، دوستانە، ھەمكارلىق روھى تۇرمىدا ئىنتايىن زورۇر ۋە ئىنتايىن روشەن كورۇندى، بۇ روھنى جارى قىلدۇرۇشنىڭ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، قىيىن ئۆتكەللەردىن ئۆتۈپ، ئىدىيىۋى ئىشەنچىنى كۈچەيتىش ۋە ئىنقىلاۋى پەزىلەتنى ساقلاشتىكى رولى ئىنتايىن زور بولدى.

ئەرلەر تۇرمىسىدا:

ئەر يولداشلارنىڭ ھەممىسى «قاتتىق كامېر»دا بولۇپ، سىرت بىلەن ئالاقە قىلالمايلا قالماستىن، بەلكى كامېرلار ئارامۇ ئالاقە قىلالمايتتى. بۇنداق ئەھۋالدا ئىتتىپاق بولۇپ، ھەمكارلىشىپ، سىرتقا بىردەك تاقابىل تۇرۇش ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. لېكىن بىز بۇنى ئىشقا ئاشۇردۇق، بەلكى خېلى ياخشى ئىشقا ئاشۇردۇق.

كۈندۈلۈك تۇرمۇشتا، ئىش بولىدىكەن ھەممە تەڭ قىلىش، ئاماق بولىدىكەن ھەممەيلەن تەڭ يېيىش، شەخسىيەتچىلىككە قارشى تۇرۇش، ئومۇمىيەتچىل بولۇشنى تەشەببۇس قىلىش، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ، تۇرمۇشنى تەشكىللىك ئۆتكۈزۈش شۇئارىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇق. ئۇزاق مۇددەتلىك تەييارلىق كۆرۈپ ئەپلەپ - سەپلەپ كۈن ئۆتكۈزۈشكە قارشى تۇرۇپ، دۈشمەننىڭ بىزنى ئاستا - ئاستا كاردىن چىقىرىش مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرالماسلىقىنى تەشەببۇس قىلدۇق. مەسىلەن: بىر كامېردىكى يولداشلار بار پۇلىنى يىغىپ (ئاساسلىقى نەرسە-كېرەكلىرىنى ساتقان پۇل) ئوزۇقلىنىش، كۈندۈلۈك تۇرمۇشقا كېرەكلىك بويۇملارنى سېتىۋېلىش ۋە كىسەللەرگە ياردەم بېرىش راسخودى قىلىپ، ھەرقانداق كىشىنىڭ ئىسراپ قىلىۋېتىشىگە، ياكى بىر تىيىن ئارتۇق خەشلىشىگە يول قويمىدۇق. كامېرلار ئارا بىر - بىرىگە ياردەم بەردۇق.

نەرسە تەقسىم قىلغاندا، ئادەتتە مۇتلەق تەڭ تەخسىماتچىلىقنى يولغا قويۇپ، پۇشۇرغان بىر تۇخۇمنىمۇ بىر ئادەمگە بەرمەي، بىرقانچە پارچىگە بولۇپ، ھەربىر كىشىگە ئېغىز تەككۈزدۇق. ئاياللار تۇرمىسىدىكى ئاچا - سىڭىللار ئەۋەتكەن نەرسىنى كىمگە ئەۋەتكەنلىگىدىن قەتئىي نەزەر، تۇرمۇشقا مەسئۇل بولغان يولداشلار بىر يەردە ساقلاپ، تەڭ تەقسىم قىلىپ بەردى. سالامەتلىگى بەك ئاجىز ياكى كېسەل يولداشلارغا ئايرىم قوشۇمچە ياردەم بەردۇق. نۆۋەت بىلەن ئۇلاردىن خەۋەر ئالدۇق، ئۇلارنى تەرەت قاچىسىنى توكىدىغان، يەر سۈپۈرىدىغان ۋە ھەرقانداق باشقا ئىشقا سالمىدۇق، داۋالىنىش ئۈيىدە تۇرۇۋاتقان يولداشلارغا نۆۋەت بىلەن قارىدۇق، بۇنىڭغا تۇرمىغا قارايدىغانلارمۇ قايىل بولدى.

ئۆگىنىش جەھەتتە، كىتاپ بولىدىكەن ھەممەيلەن كۆرۈش، كامېرلار نۆۋەتلىشىپ كۆرۈش، بىلىمى بارلار بىلىم ئۆگىتىش شۇئارىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھېساپ، جۇغراپىيە، تارىخ قاتارلىقلارنى ئۆگەندۇق. ئۆگەتكۈچىلەر ئېسىدە قالغىنى بويىچە سۆزلەپ بەردى.

دۈشمەنگە قارشى كۆرەشتە، يولداشلار ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق ۋە ھەمكارلىق روھىنى ئىپادىلەشتى. تۇرمۇش جەھەتتە خارلاش ۋە يولسىزلىق بىلەن ئۇرۇپ تىللاشقا نۇرغۇن قېتىم قارشىلىق كۆرسەتكەندە، 9 قېتىم ئاچلىق ئېلان قىلغاندا باشتىن - ئاخىر بىردەك ھەركەت قىلدى. بىرىنچى قېتىم سوراققا ئېلىپ چىققاندىن كېيىن تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ، خاتالىقنى تۈزۈتۈپ، بىردەك تاقابىل تۇرۇش چارىلىرىنى بەلگىلىدۇق.

مۇشۇنداق قىلىپ، پىكىردە ۋە ھەركەتتە بىرلىككە كەلگەن، ئېغىر ئەھۋالدا بىرگە بولىدىغان چوڭ ئائىلىنى پەيدىن - پەي شەكىللەندۈردۇق.

ئوخشاش بولمىغان تەبىقىدىن كەلگەن 100 دىن ئارتۇق كىشىدە ئىدىيىۋى ئاڭ جەھەتتە پەرق ناھايىتى چوڭ بولۇپ، تۈرلۈك ناچار خاھىشلار مەۋجۇت ئىدى، بەلكى بەزى جەھەتلەردە خېلى ئېغىر ئىدى. شەخسىيەتچىلىك ۋە مەتپەئەتپەرەستلىكنىڭ ئىپادىسى بولغان ئىشلار، مەسىلەن: مېنىڭ ئىشىم ئۆزەمنىڭ ئىشى دەپ باشقىلارنىڭ قىيىنچىلىقلىرى بىلەن كارى بولماسلىق ئىشلىرى ئاز ساندىكى يولداشلاردا ناھايىتى ئېغىر ئىدى.

ئاز ساندىكى يولداشلار ئەھۋالدىن ئۆز ئارا خەۋەرلىشىپ

تۇرۇش، ئۆز ئارا پىكىر ئالماشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلمايتتى، لېكىن بۇلارنى تېز تۈزىتىۋالدۇق.

مۇتلەق دېموكراتىيىنى تەكىتلەش، كۆپچىلىكنى ھەممە ئىشتىن خەۋەردار قىلىش، ھەممە ئىشنى كۆپچىلىكنىڭ مۇزاكىرىسىدىن ئۆتكۈزۈشنى تەلەپ قىلىشتەك خاھىشىمۇ قىسقا ۋاقىت ساقلاندى.

سولچىل كەيپىياتنىڭ يولداشلاردىكى تەسىرى ناھايىتى چوڭ، ناھايىتى ئومۇمىي يۈزلۈك بولۇپ، ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىت ساقلاندى. سولچىل كەيپىيات مۇھىت ۋە شارائىت بىلەن ھېساپلاشماي، ھەممىلا ئىشتا چۇقان سېلىش، ھەممىلا يەردە كۆرەش قىلىش، كۆرەشنى قانچىكى ئاشۇرىۋەتسە، شۇنچە ياخشى دېيىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئىپادىلىنەتتى. تاماق مەسىلىسىدە ۋە يولسىزلىق بىلەن ئۇرۇپ ـ تىللاش، خارلاشقا قارشى تۇرۇش كۈرىشىدە كۆپرەك ئىپادىلىنەتتى. بۇ خاتا نۇقتىئى نەزەرلەرنى تۈگىتىش ۋە تۈزىتىشكە كۆپ كۈچ ۋە ۋاقىت سەرپ قىلدۇق.

ئاياللار تۈرمىسى جەھەتتە:

ناھايىتى ئۇزاق بىر مەزگىلگىچە مېيىپلار ۋە ئاياللار بىر يەرگە نەزەربەنت قىلىندى. ئۇ يەردە قارايدىغان بالىلار، خەۋەر ئالىدىغان قېرىلار، كېسەللەر بولغىنى ئۈچۈن، ناھايىتى چوڭ قىيىنچىلىق يۈز بەردى. لېكىن ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق ۋە ھەمكارلىق روھىمىزغا تايىنىپ ھەممە قىيىنچىلىقلارنى يەڭدۇق.

ئايال يولداشلار بالىلارغا قارايدىغان ئەھۋال ئاستىدا، بىر قىسىم ۋاقىت ئاجرىتىپ كېسەللەرگە ياردەم قىلدى. مەسىلەن: يولداش ۋۇماۋلىن كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنگە قەدەر باشقىلار خەۋەر ئالدى. تاماق ئېتىپ بېرىش، قانغا بويالغان كىيىملىرىنى يۇيۇپ تازىلاش، تاماق يېگۈزۈپ قويۇش، كىيىمىنى يەڭگۈشلەپ قويۇشقا ئوخشاش ئىشلارنى ياردەملىشىپ قىلدى. ئايال يولداشلار نەرسە ـ كېرەك ساتقان پۇلنىڭ بىر قىسمىنى تېجەپ ئومۇمغا تاپشۇردى، ئۇنى تەشكىل تەقسىم قىلىپ ئىشلەتتى، ياكى كېسەللەر، بالىسى كۆپ ئانىلار، قېرىلارغا ياردەم قىلدى، ياكى ئەرلەر تۈرمىسىگە نەرسە ـ كېرەك ئېلىپ ئومۇمنىڭ ئىشلىرىغا ئىشلەتتى. كېيىنكى بىر مەزگىلدە ئايال يولداشلار ئاساسلىقى ئۆزلىرىنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى سېتىپ، بالىلارنىڭ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدە ئوزۇقلىنىشىنى تەمىن ئەتتى.

ئاياللار تۈرمىسىدىكىلەر دائىم ئەرلەر تۈرمىسىگە سوغا ئېۋەتىپ، بىر تەرەپتىن مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئەر يولداشلارغا ناھايىتى زور مەدەت بەردى. ئايال يولداشلار ماددىي ـ مەنىۋى كۈچى، ۋاقتى چەكلىك بولغان ئەھۋال ئاستىدا بەزى خېلى مول يېمەكلىكلەرنى ئېتىپ، ئەر يولداشلارنى (10 نەچچە ئايال 80 كىشىگە نەرسە ـ كېرەك ئېۋەتتى) ئوزۇقلاندۇردى.

پۇتىدىن ئايرىلغان مېيىپ يولداشلار ئىككى قولى بىلەن ئايال يولداشلارغا كىيىم، ئاياق تىكىشىپ بېرىپ، ئانىلارنىڭ چوڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ بەردى، ئۇلار ئەرلەر تۈرمىسىگە مەجبۇرىي يۆتكەلگەندىن كېيىن، بالىلارغا

كۆپلەپ، ئاياق تىكىپ ئەۋەتىپ بەردى. ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش قۇروسىغا يۆتكۈلۈپ بارغاندىن كېيىنمۇ، تۇرمۇش ئىنتايىن قىيىن بولغان ئەھۋالدا، ئاياللار، بالىلارغا ناھايىتى چوڭ ياردەم قىلدى. تاشقى كۆرەشكە نىسبەتەن بىر قىسىم يولداشلار دەسلەپتە كۆڭۈل بولمىدى، ئايرىم يولداشلارغا قاراپ تۇرۇش پوزىتسىيىسىنى تۇتتى، لېكىن بۇنى ناھايىتى تېزلىكتە تۈزەتىۋالدۇق. ئاياللار تۈرمىسىدا يۈز بەرگەن بىر قانچە قېتىملىق تاماق مەسىلىسىدە، مەجبۇرى بولىۋېتىشكە قارشى تۇرۇش مەسىلىسىدە، ئامىۋى خاراكتېرلىك كۆرەش ئېلىپ باردۇق، بۇ كۆرەشتە ئىتتىپاقلىشىش روھى ئىپادىلەندى. يەنئەنگە قايتىش ئالدىدىكى بىر مەزگىلدە، ئاياللار تۈرمىسىدىكى ئىتتىپاقلىق مىسلىسىز بولدى.

ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش قۇروسى جەھەتتە: گومىنداڭ دائىرىلىرى بەزى مېيىپلار، قېرىلارنى ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش قۇروسى دەپ بىر يەرگە مەركەزلەشتۈردى، ئۇلار دىۋانىلار قاتارىدا تۇرمۇش كەچۈردى، ۋاقتى قىسقا بولسىمۇ (ئەڭ ئاخىرقى يېرىم يىلدا)، لېكىن ئەڭ كوپ قىيىنچىلىققا ئۇچرىدى، ئۇ يەرگە مەركەزلەشتۈرۈلگەن 17 يولداش ئىچىدە 5 مېيىپ، 6 بالا، 3 قېرى، 3 ئايال يولداش بولۇپ، قوناق ئۇنى يىدى (كوكۆرۈپ كەتكەن)، كوكتات كورمىدى. ئۆي كوپ بولمىغانلىقتىن، ئەرلەر بىلەن ئاياللار بىر يەردە ياتتى.

ئالدىمىزدىكى مەسىلە "قانداق ياشاش" ئىدى. بۇ مەسىلىگە "كوپچىلىك قول سېلىپ ئىشلەپ كوپچىلىكنى قامداش، كوللېكتىپنىڭ كۈچىگە تايىنىپ قىيىن ئۆتكەلدىن

ئۆتۈپ كېتىش" دەپ جاۋاپ بەردۇق.

ئالدى بىلەن بالىلارنى ھىساپقا ئالمىغاندا، ھەممەيلەن ھۈنەر قىلماقچى بولدۇق. ھۈنەر بىلمىدىغانلار ئاز بولغانلىقى ئۈچۈن مەسىلە ھەل بولماي "يېڭى ئىقتىسادى سىياسەت" يۈرگۈزۈپ، پايدىكەشلىك قىلىپ، ئومۇمنىڭ نەرسىلىرىنى سېتىپ پاي قىلىپ، شەخسلەردىن پاي قوبۇل قىلىپ، ھەر ئايدا ھىساپىنى بوغۇپ، پايدىنى تەقسىم قىلىپ بەردۇق، ئومۇمنىڭ پېيى ئۈچۈن قالدۇرۇلغان پايدىنى ھەر بىر يولداشلارغا ئالاھىدە ياردەم پۇلى قىلىپ بەردۇق. ئۇلارنىڭ ھالىدىن ئايال يولداشلار خەۋەر ئالدى، مۇشۇنداق قىيىن شارائىتتا ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش قۇروسىدىكى يولداشلار تۆۋەندىكى خىزمەتلەرنى ئىشلىدى:

1. دائىم ماددى نەرسىلەر بىلەن ئەرلەر تۈرمىسى ۋە ئاياللار تۈرمىسىدىكى كېسەل ۋە سالامەتلىكى ئاجىز يولداشلارغا ياردەم بەردى. (30 مىڭ كوي شىنجاڭ پۇلى)

2 . ئاياللار تۈرمىسىغا دائىم گېزىت يەتكۈزۈپ بەردى.

3 . تۈرمىدىكى يولداشلارنىڭ كىيىم ـ كېچەك سېتىشى ۋە نەرسە ـ كېرەك ئېلىشىغا ياردەملەشتى، جەمى بىر مىليون كويدىن ئارتۇق شىنجاڭ پۇلى.

4. شىنجاڭدىكى تەرەققىپەرۋەر ياشلارنىڭ يەنئەنگە بېرىشىغا ياردەملەشتى (ئۇلار بىزگە كوپ ياردەم قىلدى).

دۈشمەنگە قارشى كۆرەشتە ھەممىمىز بىردەك بولدۇق. ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش قۇروسىدىكى يولداشلار پۈتۈن كۈچىنى، ۋاقتىنى تۇرمۇش ئۈچۈن كۆرەش قىلىشقا قارىتىپ، تۆيىنىدەك

يېيەلمەي، تولۇق دەم ئالالماي، چارچاپ ئورۇغلاپ كېتەتتى، بالىلار قاتتىق كېسەل بولۇپ كەتتى، لېكىن كوللېكتىپنىڭ كۆچىگە تايىنىپ، يەنئەنگە قايتىش دېگەن ئاخىرقى مەقسەتكە يەتتۇق.

2 ـ ئۆگىنىش ئەھۋالى (1946 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى). بىز تۈرمىغا تاشلانغاندىن كېيىن، فاشىست ئۇنسۇرلار مەيلى قانداق شەكىلدىكى تۈرمىغا تاشلىسۇن، مەيلى شۇ ۋاقىتتىكى مۇھىت ۋە شارائىت قانچە قىيىن بولسۇن، ئۆگىنىشنى بوشاشتۇرۇپ قويمىدۇق ۋە توختۇتۇپ قويمىدۇق، تۈرمىغا تاشلانغاندىن كېيىن، تۈرمىنى مەكتەپكە ئايلاندۇردۇق. ھەممە بىر تەرەپتىن كۈرەش قىلىپ، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىش، ئۆگىنىش ئارقىلىق كۈرەش تاكتىكىسىنى ئىگەللەش، كۈرەش ئارقىلىق ئەمەلىي كۈرەش تەجرىبىسىنى ئۆگىنىش پرىنسىپىنى قوللاندۇق. 4 يىلدىن بۇيان، بارلىق يولداشلار مۇشۇ فاڭجېن ۋە پرىنسىپقا ئاساسەن تەشكىللەپ رەھبەرلىك قىلدى ۋە ئۆگىنىش ئېلىپ باردى.

1. 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى، باخۇلياڭدىن چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن قاتارلىق يولداشلارنى تۇتۇپ كەتتى، ئارقىدىنلا شىنجاڭغا خىزمەت قىلىشقا كەلگەن 13 يولداشنى تۇتۇپ كەتتى. شۇ چاغدا باخۇلياڭدا ئەر ـ ئايال، قېرى ـ ياش بولۇپ 100 دىن ئارتۇق كىشى بار ئىدى. ئۇلار ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قالغان بولسىمۇ، لېكىن نەزەربەنت خاراكتېرىدا بولغاچقا، ئۇلاردا نۇرغۇن كىتاب ـ گېزىتلەر بار ئىدى، بىر قەدەر خاتىرجەم مۇھىت ۋە نۇرغۇن ئەپلىك شارائىتقا ئىگە ئىدى. ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، يولداشلارنىڭ نەزىرىيە

سىياسى، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇپ ئىستىل تۈزىتىشنى باشلىدۇق، ئۇ چاغدا باش ئۆگىنىش ھەيئىتى ئومۇمى يۈزلۈك رەھبەرلىك قىلدى (بۇ تەشكىل ئىستىل تۈزىتىش ۋاقتىدا قۇرۇلدى، ئەسلى 7 ھەيئەت ئەزاسىدىن بۇ چاغدا 4 ھەيئەت ئەزاسى قالغان ئىدى)، ئۇنىڭ قارمىقىدا 3 ئۆگىنىش ھەيئىتى، ئۇنىڭ ئاستىدا ئۆگىنىش گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى، ئۆگىنىش گۇرۇپپىلىرىغا بارلىق پارتىيە ئەزالىرى ۋە پارتىيىسىز ئامما قاتناشتى. جۇڭگو تىلى گۇرۇپپىسى، روس تىلى گۇرۇپپىسى، پارتىيە قۇرۇش گۇرۇپپىسى، ۋ ك پ (ب) تارىخى گۇرۇپپىسى، جۇڭگو مەسىلىسى گۇرۇپپىسى، پەلسەپە گۇرۇپپىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. گۇرۇپپىلار ئوخشاش بولمىغان ئەھۋالغا ئاساسەن، ئۆگىنىش ۋە دەرس ئۆتۈش، مۇزاكىرە قىلىشنى قوشۇمچە قىلىش، خاتىرە يېزىش، ئىمتىھان ئېلىش، يات يازدۇرۇش، ئوقۇتۇش، ماقالە يازدۇرۇش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللاندى، ھەر قايسى گۇرۇپپىغا مەخسۇس ئادەم مەسئۇل بولدى ۋە يېتەكچىلىك قىلدى.

2. سەنجۇدىدە ۋە 4 ـ تۈرمىدا شىنجاڭغا خىزمەتكە كەلگەن بىر قىسىم يولداشلار ياتتى، 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى قولغا ئېلىنغان 13 يولداش بۇ يەرگە نەزەربەنت قىلىندى. ئۇلارنىڭ مۇھىتى ۋە شارائىتى باخۇلياڭدىكىدىن قېلىشمايتتى، لېكىن ئۆگىنىش تەشكىلى شۇ ئاندا قۇرۇلۇپ ۋ ك پ (ب) تارىخى، يېڭى دېموكراتىزم ھەققىدە ۋە ئىستىل تۈزىتىش ھوججەتلىرىنى داۋاملىق ئۆگەندى، بۇنىڭدىن مەقسەت يولداشلارنىڭ شۇ چاغدىكى تەشكىلى كوز قارىشىنى كۈچەيتىش ۋە ئىدىيىۋى ئېڭىنى تەرتىپكە سېلىش ئىدى. مەدەنىيەت

دەرسگە ناھايىتى ئاز ساندىكى كىشىلەر قاتناشتى. ئۆزى ئۆگىنىشىنى ئاساس قىلىش، مۇزاكىرە قىلىش، ئىمتىھان ئېلىش، سوھبەتلىشىشنى قوشۇمچە قىلىش ئۇسۇلى قوللۇنۇلدى. يېقىنقى زامان جۇڭگو ئىنقىلاۋى تارىخى، يېڭى دېموكراتىزىم بىلەن جۇڭگونىڭ قىبىلىنامىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ ئۆگىنىلدى. ئارىلىقتا بىر ئاينى زەربىدارلىق بىلەن ئۆگىنىش ئېيى قىلىپ، ئىستىل تۈزىتىش ھوججەتلىرىنى مۇھاكىمە قىلىش ئورۇندالدى. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، ھەر بىر كىشى تەرجىمە ھال يېزىشقا تەييارلىق كۆردى. (كېيىن شارائىتنىڭ چەكلىشى بىلەن يېزىپ چىقالمىدى). بۇ يولداشلار سەنجۇدىدە تەخمىنەن 4 ئاي تۇرغاندىن كېيىن، 4 - تۈرمىگە يۆتكەلدى. شۇندىن ئېتىۋارەن ئىشىكلەر كۈن بويى قۇلۇپ سېلىنىپ، ئۆز ئارا ئالاقىلىشىش ناھايىتى قىيىن بولۇپ قالدى. ئۆگىنىش كامېر ئىچىدىلا ئېلىپ بېرىلدى. مۇناسىۋەت ئورنۇتۇلغاندىن كېيىن، ئۆگىنىش يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، كامېر بىرلىك قىلىنغان ھالدا پارتىيە تارىخى ۋە ئىستىل تۈزىتىش ھوججەتلىرى داۋاملىق مۇھاكىمە قىلىندى. (ئاساسلىقى خىزمەت ۋە ئۆزىنى تەكشۈرۈشكە رەھبەرلىك قىلىندى). ئايرىم يولداشلار يېقىنقى زامان جۇڭگو ئىنقىلاۋى تارىخى، سىياسى ئىقتىسات، روس تىلى، ئېنگىلىز تىلى ئۆگەندى. كامېرلار ئوتتۇرىسىدا مۇناسىۋەت ئورنۇتۇلغاندىن كېيىن، ھەر قايسى كامېرلار ئۆزلىرىنىڭ مۇھاكىمە تېزىسىنى بەلگىلەپ، مۇھاكىمىنى ئۆزگەرتكەندىن كېيىن، مۇھاكىمە خۇلاسىسىنى يېزىپ چىقتى. ھەر قايسى كامېرلارغا كۆرسىتىپ، ھەركۈنى ئۆزىنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ خۇلاسە چىقىرىپ تۇردى.

3. دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ تەلىم - تەربىيە لىيەنى تۇرغان ئورۇن بىلەن لىيۇۋېنلوڭنىڭ قوروسى 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىن باشلاپ ئاۋئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلارنى نەزەربەنت قىلىدىغان ئورۇن بولۇپ قالدى. ئۇلارنى بىزدىن پۈتۈنلەي ئايرىۋېتىپ، قاتتىق قامال ۋە نازارەت قىلدى. ئۇلارنىڭ ئەھۋالى باخۇلياڭ، سەنجۇدىدىكى ئەھۋالغا ئاساسەن ئوخشاپ كېتەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشگە ئەسلىدىكى ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتى رەھبەرلىك قىلدى. شۇ چاغدىكى ئىچكى قىسىمدىكى شارائىت سەۋەۋىدىن خاتىرجەم بولالماسلىق كەيپىياتىنى تۈگىتىپ، ئىچكى جەھەتتە ئىتتىپاقلىق ۋە بىرلىكلىكنى كۈچەيتىشنى ئاساسى ئۆگىنىش مەزمۇنى قىلىندى ھەمدە يولداشلارنىڭ ئېھتىياجى ۋە تەلىۋىگە ئاساسەن، روس تىلى، فىزىكا، يېقىنقى زامان جۇڭگو ئىنقىلاۋى تارىخى، يېڭى دېموكراتىزىم ۋە كەسىپ ئۆگىنىش ئۇيۇشتۇرۇلدى. ئۇلار كۆپىنچە ئۆزى ئۆگىنىشنى ئاساس قىلدى، ئايرىم دەرسلەردە دەرس ئۆتۈش ئۇسۇلىنى قوللاندى، ئاندىن مۇزاكىرە ئېلىپ باردى ۋە ئىمتىھان ئالدى.

4. 4 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن كېيىن باخۇلياڭدىكى ئەرلەرنىڭ ھەممىسى دىگىدەك قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلاندى ھەمدە كامېرلارغا قامالدى. ئۇلار ئۆگىنىشنى كامېرلار بويىچە ئۇيۇشتۇردى. دەسلەپتە كىتاب بولمىغانلىقى ئۈچۈن، بەزى ئەسەرلەرنى، مەسىلەن: پارتىزانلىق ئۇرۇشى، پارتىيە ۋە ئاممىۋى خىزمەت. مىللى مەسىلە. ئارمىيە ئىچىدىكى سىياسى خىزمەت، تەبىئى پەن ساۋادى قاتارلىقلارغا ئالدىن تەييارلىق كۆرۈپ، سىستىمىلىق دوكلات بەردى. سوھبەت ئۆتكۈزۈپ رەتلەپ چىققاندىن كېيىن، كامېرلارنىڭ كۆرۈشىگە بېرىپ پىكىر ئالماش-

تۇردى. كىتاپقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ھەر قايسى كامېرلاردىن رەسمى پىلان تۈزەپ ئاساسەن ۋ ك پ (ب) تارىخى، يېقىنقى زامان جۇڭگو ئىنقىلاۋى تارىخى، سىياسى ئىقتىسات، لېنىنىزىم مەسىلىلىرى، پەلسەپە، جۇڭگو تىلى، روس تىلى، ماتېماتىكا قاتارلىقلارنى كىرگۈزدى. روس تىلىنى ھېساپقا ئالمىغاندا، ئاساسەن ئۆزى ئۆگىنىش، سۆھبەت، مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىش ئۇسۇلىنى قوللاندى.

5. شىڭ شىسەي تەختىدىن چۈشۈشتىن بۇرۇنقى ۋە گومىنداڭ تەختىگە چىققاندىن كېيىنكى ئەھۋالىمىز ۋە شۇ چاغدىكى ئۆگىنىش مەزمۇنى ۋە ئۇسۇلى (1944 - يىلدىن 1946 - يىلى تۈرمىدىن چىققانغا قەدەر)

بۇ مەزگىلدە شىنجاڭدىكى بارلىق خادىملار تەخمىنەن ئىككى چوڭ قىسىمغا بۆلۈندۇق ۋە تۆۋەندىكى ئىككى تۈرمىدا ياتتۇق.

(1) ئاياللار تۈرمىسى (شىخابادا تۇردى، كېيىن چىداۋانغا، ئەڭ ئاخىرىدا 4 - تۈرمىغا يۆتكەلدى. ئۇنىڭدا ئاياللار، بالىلار، مېيىپلار بار ئىدى) نىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى.

ئاياللار تۈرمىسىنىڭ ئەھۋالى، ئەرلەر تۈرمىسىنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشىمايتتى، ئۇلار شەكىل جەھەتتە يېرىم نەزەربەنت قىلىنغان ئىدى. كورۇنۇشتە بەزى جەھەتلەردە ئەركىنرەك ھەم بىر يەردە ئىدى (بەزىدە مەجبۇرى ئايرىپ قامايتتى). ئۇلارنى قامال ۋە نازارەت قىلىش ئەرلەر تۈرمىسى بىلەن ئوخشاش ئىدى. ئۇلارنىڭ كوپ قىسمى 1938 - يىلىدىن كېيىنكى ئوقۇغۇچىلار بولۇپ، يېڭى پارتىيە ئەزالىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا 5 نەپەر يەرلىك ئايال بار ئىدى. مېيىپلارنىڭ ھەممىسى پىشقەدەم كادىرلار بولۇپ، ئەسلىدىكى كىتاپلىرىدىن ساقلاپ كەلگەنلىرى بار ئىدى. ئۇلار بۇ كىتاپلارنى ئەركىن كورەلەيتتى ۋە يېزىش بىلەن شۇغۇللىناتتى. بۇنداق ئەھۋالدا بالىلارنى تەربىيىلىگەن، كېسەللەر، مېيىپلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغاندىن تاشقىرى، ئۆگىنىش قىلمىسا باشقا قىلىدىغان ئىشى يوق ئىدى. شۇڭا شۇ چاغدا ئۆگىنىشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش شۇئارىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ يېرىم ئاشكارا ھالدا ئۆگىنىش ھەيئىتى (3 كىشى) تەشكىل قىلىپ، يولداشلارنىڭ شۇ چاغدىكى سىياسى سەۋىيىسى ۋە ھەر بىر كىشىنىڭ قىزىقىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن، جۇڭگو مەسىلىسى، جۇڭگو تىلى، روس تىلى، سىياسى ئىقتىسات قاتارلىق گۇرۇپپىلارنى قۇردى. ئۆگىنىشتە ھەركىم ئۆزى ئۆگىنىشنى ئاساس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە سۆھبەت مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىش، خاتىرە يېزىش، ئىمتىھان ئېلىش قاتارلىقلارنى قوشۇمچە قىلدى، پەقەت جۇڭگو تىلى گۇرۇپپىسىلا دەرس ئوتۇشنى ئاساس قىلدى، بۇ 1945 - يىلدىن 1946 - يىلى تۈرمىدىن چىققانغا قەدەر داۋاملاشتۇرۇلدى. گومىنداڭ تەختكە چىقىپ بىزگە سىياسى جەھەتتىن جىددى ھۇجۇم قىلىشنىڭ ئالدى - كەينىدە دۈشمەنگە زەربە بېرىش ئۈچۈن تېخىمۇ تەييارلىق كورگەن ھالدا، دائىم ئېقىم مەسىلىلىرى ۋە ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلغاندىن تاشقىرى، ماركسىزم - لېنىنىزم نوقتىئىنەزىرى بىلەن سەنمىنجۇيىنى (مۇھاكىمە تېزىسى بار ئىدى) مۇھاكىمە قىلدۇق. ”ھەممەيلەن بىر نىيەتتە بولۇش“ ھەمدە ھازىرقى ۋەزىيەت ۋە تاكتىكىمىز دىگەن 3 ھوججەتنى مۇھاكىمە قىلدۇق. بۇ ھوججەتلەرنى مۇھاكىمە قىلغانلىقىمىز گومىنداڭ ئەكس-

يەتچىلىرىنى مەغلۇپ قىلىشتا ناھايىتى چوڭ رول ئوينىدى. كېيىن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىزنى پارچىلاشنى كۈچەيتىش، ئايالالارنىڭ قىيىنچىلىغىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مېيىپلارنى مەجبۇرى قاتتىق تۈرمىگە يوتكىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنى "ئازات قىلىش" دېگەن نام بىلەن ئىجتىمائىي قۇتقۇزۇش قوروسىغا مەجبۇرى يوتكىدى. (شەرت - شارائىتى نۇرغۇن جەھەتتە تۈرمىدىكىدىن ناچارلاشتى). لېكىن ئۇلار ئۆگىنىشنى ئۈزۈپ قويمىدى.

(2) ئەرلەر تۈرمىسىنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى (ئاساسەن 2 - تۈرمىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالى قوروسى ھەمدە ئىچكى قورو).

شىڭشىسەي كېيىنكى بىر مەزگىلدە پۈتكۈل تۈرمىنى باشقۇرۇش ۋە ئۇنىڭغا قاراشنى بىر ئاز بوشاشتۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۆز ئارا ئالاقىلىشىش ۋە سىرتتىكى ئەھۋاللارنى بىلىپ تۇرۇش بىر قەدەر ئاسان بولدى. باشقا تۈرمىدىكى يولداشلارمۇ بىز ياتقان تۈرمىگە مەركەزلەشتى. شۇ چاغدىن باشلاپ پۈتكۈل ئۆگىنىش مەزمۇنى، ئومۇمى پىلانىنى ۋە كوللېكتىپ مۇھاكىمە قىلىشنى يولغا قويدۇق، بۇ چاغدا ئاساسەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇشنى ئۆگىنىش مەزمۇنى قىلدۇق. (سوراق قىلىش، ئىقرار قىلدۇرۇش، باش ئەگدۈرۈش قاتارلىقلارغا تەييارلىق كورۇش). بۇرۇن تەييارلىق كورگەن بولساقمۇ، لېكىن گومىنداڭ تەختكە چىققاندىن كېيىن، بىرلىكنى ساقلاش ئۈچۈن، بەزى ئىقرارلارنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كەلدى. مۇشۇ مەقسەتتە يېڭى دېموكراتىزم ۋە سەنمىنجۇيى، ئېقىم مەسىلىلىرىنى مۇھاكىمە قىلدۇق.

بۇ بىزگە كۈندۈلۈك تىما بولۇپ قالغان ئىدى.

ئۆتمۈشنى ئەسلەش ۋە ھازىرقىنى مۆلچەرلەش، ھازىرقى ۋەزىيەت ۋە بىزنىڭ تاكتىكىمىز، "ھەممەيلەن بىر نىيەتتە بولۇش" دېگەن 3 ھۆججەتنى بىر قەدەر ئۇزاق ۋاقىت مۇھاكىمە ۋە مۇزاكىرە قىلدۇق. مەركىزىي سوتلاش ئومىگى سوراق قىلغاندىن كېيىن، ئۆگىنىشنى قايتىدىن سىياسى جەھەتكە قاراتتۇق (پارتىيە قۇرۇش، ئېقىم مەسىلىلىرى ۋە ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلارغا قارىتىلغان ئالاھىدە تەربىيىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى)، بارلىق يولداشلارنى تېخىمۇ پىلانلىق، تەشكىللىك ھالدا ئۆگىنىشكە قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن، ئىلگىرى ھەر قايسى كامىردا ئۆزلىكىدىن مەسئۇل بولغان بىر نەچچە يولداشتىن ۋاقىتلىق باش ھەيئەت تەشكىل قىلىپ (يېرىم مەخپى)، ئىستىل تۈزىتىش ئۆگىنىشى ۋە تۇرمۇشقا رەھبەرلىك قىلدۇق، بولۇپمۇ ئىشىك ئېچىۋېتىلگەندىن كېيىن (1945 - يىلى 3 - ئايلاردا)، ھۆججەت ئۆگىنىشكە تېخىمۇ ئاسانلىق تۇغۇلدى. شۇڭا، ئېقىم مەسىلىلىرى، جۇڭگو تىلى، روس تىلى ئۆگىنىشكە يېتەكچىلىك قىلىش، تۇرمۇشنى باشقۇرۇش، مەدەنى كۆڭۈل ئېچىش، سىياسى مۇھاكىمە، كەسىپ تەكرارلاش قاتارلىقلارغا مەخسۇس كىشى مەسئۇل بولدى . شۇنداق قىلىپ، ئۆگىنىشنى بىر تۇتاش پىلانلىق ئېلىپ باردۇق. بۇ جەرياندا ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىكى يولداشلارنىڭ مۇستەقىل كۈرەش قىلىشقا تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن (مەجبۇرى بولۇۋېتىلگەن) تەشكىلى جەھەتتە 7 يولداشنى مەخسۇس مەسئۇل قىلغاندىن تاشقىرى، ۋاقىت چىقىرىپ، مەخسۇس تەربىيە، يەنى كۈرەش تاكتىكىسى، رەھبەرلىك ئۇسۇلى، مەيدان، ۋىژدان، مەخپىيەتلىك خىزمىتى (ئالاقىلىشىشنى ئۆز ئىچىگە

ئالىدۇ) توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ باردۇق. 8 - ئايدىن كېيىن، كۆرەش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگەن بارلىق مەنپەئەتلىرىمىز (كۈندۈزى كامېرلارنىڭ ئىشىگىنى ئوچۇق قويۇش، گېزىت كورۇش، سىرتقا كېسەل كورۇنگىلى بېرىش) نى قارشى تەرەپ ئەمەلدىن قالدۇردى ھەمدە بارلىق كىتاپلارنى مۇسادىرە قىلىپ، يېڭىۋاشتىن قاتتىق قامال ۋە نازارەت قىلدى. مەيلى قانداق قىلمىسۇن كامېرلار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنى ھەرگىزمۇ ئۈزۈپ قويمىدۇق، پەقەت كەڭ تۈردىكى كوللىكتىپ ئۆگىنىشنى ئورۇنلار بويىچە كوللىكتىپ مۇھاكىمە قىلىشقا ئۆزگەرتتۇق. ھەر قايسى كامېرلار دائىم مۇھاكىمە سوھبەت ئېلىپ بارغاندىن باشقا (ئېقىم مەسىلىلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئايرىم كامېرلار يەنە دىئالىكتىكىلىق ماتېرىيالىزىم ئۈستىدە لېكسىيە سوزلەشنى ئېلىپ باردى. (سوزلەپ بولغاندىن كېيىن يېزىپ چىقىپ، كامېرلارنىڭ كورۇشىگە بەردى)، سىياسى ئۆگىنىش جەھەتتە دائىم سوھبەت يۈرگۈزۈپ سىياسى كېڭەش قارارى، شەرقىي شىمال مەسىلىسى ئۈستىدە كوپ قېتىم مۇزاكىرە ئېلىپ باردى ھەمدە خۇلاسە چىقاردى، مەدەنىيەت ئۆگىنىشنى ئۈزۈپ قويمىدى. تۈرمىدىن داۋالانغىلى بارىدىغان يولداشلار ناھايىتى ئاكتىپ ئۆگەندى. بولۇپمۇ ئېقىم مەسىلىلىرىنى ئاكتىپ مۇھاكىمە قىلدى. كوپچىلىكنى نۇرغۇن ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى.

تۈرمىدىكى 4 يىللىق ئۆگىنىشتە ھەقىقەتەن ناھايىتى زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، ھەر بىر يولداشنىڭ نەزەرىيە، سىياسى، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى زور دەرىجىدە يۇقۇرى كوتۈرۈپ، ھەر بىر يولداشنىڭ كېيىن داۋاملىق تۈردە ئۈزلىگىدىن ئۆگىنىشى ئۈچۈن ئاساس سالدۇق.

يەنئەنگە قايتىش جەريانى

شۇ يىلى 5 - ئاينىڭ 10 - كۈنى جاڭ جى جۇڭ تۈرمىگە ۋەكىل ئەۋەتىپ بىزنى كوزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، تۈرمىنىڭ ئىشىكلىرىنى ئېچىۋەتتى. تاماقنى ياخشىلىدى ھەمدە “سىياسى جىنايەتچىلەرنى قويۇپ بېرىش” نى جاكالايدىغانلىقىنى ئېيتتى، بۇ رەسمى خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تەشكىلدىن ئۆگىنىشنى توختىتىپ بەدەن چېنىقتۇرۇشنى كۈچەيتىش، سالامەتلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئۇزۇن سەپەرگە تەييارلىق كورۇشنى قارار قىلدى. ئېغىر كېسەللەرنى ھىساپقا ئالمىغاندا، ھەر كۈنى يېنىك تەنھەرىكەت قىلىپ، ئەتىگەندە، كەچتە ئىككى سائەت مېڭىپ بەردۇق. تەشكىل ياردەم قىلغان پۇلنى تاماقنى ياخشىلاشقا ئىشلەتتۇق، كېسەللەرگە يېرىم قاچا سۈت قوشۇپ بەردۇق، بۇنىڭدىن باشقا، نەرسە - كېرەكلەرنى سېتىپ ھەر بىر كىشىنىڭ ئوزۇقلىنىشىنى كۈچەيتتۇق. قىسقىغىنە 20 نەچچە كۈن ئىچىدە، سالامەتلىكىمىز ئومۇمەن تۈرمىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ قويۇلغان چاغدىكىگە قارىغاندا كوپ ياخشىلاندى.

يولغا چىقىشتىن بۇرۇن، جاڭ جى جۇڭغا تۆۋەندىكى تەلەپلەرنى قويدۇق:

1 - دەرھال ئەركىنلىكىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ھەمدە گېزىتتە ئېلان قىلىش؛

2 - ئىجتىمائى قۇتقۇزۇش قورۇسىدىكى ۋە ھەر قايسى تۈرمىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر يەرگە جەم قىلىش؛

3 - يول ئۈستىدە دىققەت قىلىنىدىغان ئىشلار توغرىسىدا جاڭ جى جۇڭ، ماۋجۇشى ۋە يولداش جۇئېنلەيگە تېلېگىرامما يوللاش؛

4 - ئۈرۈمچىدە بىر ئاي ياكى ئىككى ئاي دەم ئېلىش (بىر تەرەپتىن سالامەتلىكىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، يەنە بىر تەرەپتىن ئىچكى ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى كۆزىتىش)؛

5 - يەنئەنگە قايتقاندا يول ئۈستىدە بىخەتەرلىكىمىزگە ۋە توسقۇنلۇققا ئۇچرىماسلىقىمىزغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، جاڭ جۇجۇڭ بىزگە ئادەم قوشۇش؛

6 - يېتەرلىك ئاپتوموبىل (8 دىن 10 غىچە) بېرىش؛

7 - يېتەرلىك دورا تەييارلاپ بېرىش؛

8 - كېسەللەر، ئاياللار ۋە بالىلارنىڭ تامىقىغا دىققەت قىلىش؛

9 - ھەر بىر كىشىگە × × خىراجەت بېرىش.

بۇ تەلەپلەر ئۈستىدە جاڭ جۇجۇڭ 5 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ۋەكىللىرىمىز (ياڭ زىخۇا، جى گۇشىڭ، مى جالۇڭ، جاڭ فىڭيىن، لى يۇنياڭ، دۇلى) غا ئايرىم - ئايرىم ھالدا جاۋاپ بەردى ھەمدە 6 - ئاينىڭ 10 - كۈنى يولغا چىقىش قارار قىلىندى.

مولچەرلىشىمىزچە بىزنى قويۇپ بېرىش شۇ چاغدىكى ئەھۋالدا تامامەن مۇمكىن ئىدى. ئىچكى سىياسى ۋەزىيەت تازا ئوچۇق ئەمەس ئىدى. شەرقىي شىمال، شىمالىي جۇڭگو ۋە ئوتتۇرا جۇڭگودا ھەربى توقۇنۇش ناھايىتى جىددى بولغانلىقتىن، يول ئۈستىدە بىزنى توساپ قويۇش ئېھتىمالى بار ئىدى. مەسئۇل يولداشلار شۇ چاغدىكى سىياسى ئەھۋال توغرىسىدا دوكلات بەردى. روھى جەھەتتىن تەييارلىق كۆردۇق ھەمدە تۈرلۈك ئىنتىزامنى، ئەگەر كۈتۈلمىگەن ئەھۋال يۈز بەرسە، ھودۇقۇپ كەتمەسلىكنى بەلگىلىدۇق.

مېيىپلار، قېرىلار، تېنى ئاجىزلار، كېسەللەر ۋە ئاياللار، بالىلارغا ياردەم قىلىش ئەپلىك بولسۇن ئۈچۈن، بەلگىلەنگەن ئاپتوموبىل (7 ئاپتوموبىل) بويىچە ئۇلارنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇردۇق. ھەر بىر ئاپتوموبىلدا بىر مەسئۇل يولداش بولۇپ، يول ئۈستىدىكى ئىچكى - تاشقى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى باشقۇردى. قارشى تەرەپ ھەر بىر ئاپتوموبىلغا بىر فۇگۇەن، 5 مۇھاپىزەتچى ئەسكەر قوشۇپ قويدى، بىر باش مەسئۇل (غەربى شىمال مەمۇرى مەھكىمە قاتناش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ليۇ ياجى)، بىر ھەربى دوختۇر، بىر ھەربى تەمىنات ئەمەلدارى ۋە بىر پەي مۇھاپىزەتچى ئەسكەر بىر ئاپتوموبىل بىلەن بىزنى قوغداپ ماڭدى.

يولغا چىقىش ئالدىدا، تەشكىل بىزگە مۇنۇ يوليۇرۇقلارنى بەردى: يەنئەنگە قايتىش يولىدا بىخەتەرلىكنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئاۋارىچىلىقتىن ساقلىنىش، ئۆزىمىزگە ئورۇنسىز چاتاق تېپىۋېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بىرىنچى، ئىشپىيونلاردىن ھوشيار بولۇپ، ئارىمىزدىكى مەسئۇللارنى ئىمكان قەدەر يوشۇرۇش؛ ئىككىنچى، قارشى تەرەپنىڭ ئورۇنسىز ئۇقۇشماسلىقىنى كەلتۈرۈپ قويۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن يول ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارماسلىق؛ ئۈچىنچى، بىزنى قوغداپ ماڭغۇچى خادىملار بىلەن تۇرمۇش ئۈستىدىلا پاراڭلىشىش، سىياسى مەسىلە ئۈستىدە پاراڭلاشماسلىق؛ تۆتىنچى، يول ئۈستىدە بۇيرۇققا، قوماندىغا بويسۇنۇش، ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش؛ ئاپتوموبىلدا ئىتتىپاقلىق، ھەمكارلىق روھىنى يۇكسەك دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇش؛ بەشىنچى، ھەر بىر ئاپتوموبىلدىكى مەسئۇللار (قارشى تەرەپ گۇرۇپپا باشلىقى دەيتتى) يول ئۈستىدىكى مەسىلىلەرگە مەسئۇل بولۇش، بۇنىڭدىن باشقا قارشى تەرەپ ۋە تەشكىل بىلەن ئالاقە قىلىش ئۈچۈن سىرتقا قارىتا بىر

كۆك ئاسماندىكى قىزىل قەلب

(چېن شۇڭ ئاغزاكى بايان قىلغان)

پارتىيىمىز بۇرۇنلا ئىگىزدە تۇرۇپ، يىراقنى كۆرۈپ، ئاۋىئاتسىيە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خادىملارنى يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بەرگەن ئىدى. بىرىنچى ئىچكى ئۇرۇشنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە، ۋاڭ بەي، چاڭ جىكۇن قاتارلىق يولداشلارنى، 1934 - يىلى ليۇ فىڭ قاتارلىق 7 يولداشنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىنى ئۆگىنىشكە ئەۋەتتى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە بىر قىسىم قىزىل ئارمىيە كادىرلىرىنى ئاجرىتىپ شىنجاڭ ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدە تېخنىكا ئۆگىنىشكە ئەۋەتتى.

1936 - يىلى 2 - ، 4 - يونۇلۇش ئارمىيىسى بىرلەشكەندىن كېيىن، يەنە ئىككىنچى قېتىم شىمالغا يۈرۈش قىلىپ، گەنسۇنىڭ خۇيىنىڭ دىگەن يېرىدە بىرىنچى يونۇلۇش ئارمىيىسى بىلەن بىرلەشكەن ئىدى. لېكىن بۇ چاغدا جاڭ گوتاۋ قارا نىيىتىدىن يانماي داۋاملىق بۆلۈنۈش قەستىدە نىڭشا ئۇرۇشى پىلانىنى ئىجرا قىلىشنى بانا قىلىپ، مەركىزىي كومىتېتقا تۈيدۈرماي "خېشى بازىسى قۇرۇش"، "خەلقارا رايوننى ئېچىش" شۇئارىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن 4 - يونۇلۇش ئارمىيىسىگە غەربى يونۇلۇش قوشۇنى تەش-

كىللەپ غەرپتە خۇاڭخېدىن ئۆتۈش تۇغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. بىر قىسىم قوشۇن ئۆتۈپ بولغاندا، قوغلاپ كەلگەن خۇزۇڭنەن قوشۇنى ئېغىزنى تىزگىنلىۋالدى. نەتىجىدە غەرپكە يۈرۈش قىلغان قوشۇن گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ توساپ زەربە بېرىشىگە ئۇچرىدى. ئۇرۇش ناھايىتى دەھشەتلىك بولدى. قوشۇنىمىز گەرچە قەھرىمانلىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئاخىرى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى، قېپقالغان يەتتە - سەككىز يۈز ئادەم شىنجاڭغا چېكىندۇق، بۇ ئېچىنىشلىق كۆرەش مۇساپىسى پۈرسەتپەرەست جاڭ گوتاۋ لۇشيەنىنىڭ ئۇزۇل - كېسىل بەربات بولغانلىقىنى جاكالىدى.

بىز شىنجاڭغا يېتىپ كېلىشىمىز بىلەنلا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى يولداش چېن يۈن بىلەن يولداش تىڭ دەيىۋەننى ئالدىمىزغا ئەۋەتتى، ئۇلار شىنجاڭغا بىزدىن بۇرۇن يېتىپ كەلگەن ئىدى، ئۇلارنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى موسكۋادىن شىنجاڭغا كېلىپ غەرپكە يۈرۈش قىلىش قوشۇنىنى ئېلىپ كېتىشكە ئەۋەتكەن ئىدى، ئۇلار 5 كىشى ئىدى، يولداش چېن يۈن، تىڭ دەيىۋەنلەردىن باشقا، دۇەنزىجۈن، فىڭ شۈەن ۋە لى پامىلىنىڭ 3 نەپەر خىزمەتچى يولداشلارمۇ بار ئىدى. شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى دەسلەپتە بىزنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۆگىنىشكە ئەۋەتمەكچى بولغان ئىدى. كېيىن ياپون قاراقچىلىرىغا قارشى بىرلىكسەپ ئۇيۇشتۇرۇلغاندا، پارتىيە بىزنىڭ شىنجاڭدا قېلىپ ئۆگىنىشىمىزنى قارار قىلدى. شۇ چاغدىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ دۇبىنى شېڭ شىسەي يەرلىك مىلىتارىست بولۇپ، ئۆزىنىڭ كۈچ - تەسىرىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن، سىياسى جەھەتتە پۈرسەتپەرەسلىك

قىلىپ ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش سىياسىتىنى قوللانغان ھەممە پارتىيىمىز بىلەن بىرلىكسەپ قۇرغان ئىدى، پارتىيىمىز بۇ چاغدا يولداش چېن يۈننى بىرىنچى قېتىم پارتىيە ۋەكىلى قىلىپ ئەۋەتكەن.

يېڭى ۋەزىپە

يەتتە ـ سەككىز يۈز ئادەم شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن سىرتقا قارىتا يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرى دەپ ئاتىدى. لى ـ شيەنىيەن، چېڭ شىسەي، لى زورەن قاتارلىق يولداشلار مەسئۇل بولدى، يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىنىڭ قارمىقىدا كادىرلار ئەترىتىدىن باشقا يەنە تۆت ئەترەت قۇرۇلدى، 1 ـ ، 2 ـ چوڭ ئەترەت ئاپتوموبىل ھەيدەشنى ئۆگەندى، 3 ـ ئەترەتنىڭ بىر روتىسى بىرونېۋىك ھەيدەشنى ئۆگەندى، قالغانلار پىلىموت ئېتىشنى ئۆگەندى 4 ـ چوڭ ئەترەت توپ ئېتىشنى ئۆگەندى. 1937 ـ يىلى قىشتا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىر قىسىم كىشىنى شىنجاڭ ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىگە ئۆگىنىشكە ئەۋەتىشنى قارار قىلدى، يېڭى ئەسكەرلەر لاگېرىدىن ئاجراتقان 25 كىشى يەنئەندىن كەلگەن 18 كىشى جەمئىي 43 كىشى بولۇپ ئىككى سىنىپقا بۆلۈندۇق. بىر سىنىپ ئۇچقۇچىلىقنى، يەنە بىر سىنىپ ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىنى ئۆگەندى. يولداش لېي لىپىڭ ئۇچقۇچىلىق سىنىپىنىڭ باشلىقى بولدى، يولداش يەن جېنچۈ تېخنىكا سىنىپىنىڭ باشلىقى ئىدى. يولداش يەن جېنچۈ يۆتكىلىپ كەتكەندىن كېيىن ، يولداش جۇجاۋخۇا سىنىپ باشلىقى بولدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى 25 مىڭ يوللۇق مۇساپىنى ئۆز

بېشىدىن كەچۈرگەنلەر ئىدى. ئۇ چاغدا ياش، تېنى ساغلاملار تاللانغان ئىدى. بىرمۇنچە ئوقۇغۇچىلار يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار ئىدى. مەسىلەن، 30 ـ جۈن مۇھاپىزەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى يولداش لى ۋاڭخۇا، 4 ـ يونىلىش ئارمىيىسى ئۇرۇش قىلىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى يولداش لېي لىپىڭ قاتارلىقلارمۇ ئوقۇغۇچى ئىدى.

بىزنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىمىز ناھايىتى تۆۋەن ئىدى. مەن ئەسلىدە بىرونېۋىك ھەيدەشنى ئۆگىنىشكە بارغان ئىدىم، يولداش لى زورەن مېنى چاقىرىپ، ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىنى ئۆگىنىشىمىزنى تاپشۇردى. مەن ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن ئاسترونومىيىلىك ماتېماتىكا نەزەرىيىسىنى بىلىشىم كېرەك، سەۋىيەم تۆۋەن، بارمىسام دەپ تۇرىۋالدىم. يولداش لى زورەن كۈلۈپ تۇرۇپ، ئۇچقۇچىلىقنى ئۆگىنىپ ئايروپىلان ھەيدەپ جەڭگە قاتناشسىڭىز نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى. تېخنىكا ئۆگىنىپ مىخانىك بولۇپ، ئاسراش تېخنىكىسىنى ئىگەللەپ، جەڭگە قاتنىشىدىغان ئايروپىلانلارنى ئاسرىسىڭىز بۇمۇ ياخشىغۇ؟ دېدى. ئۇ يەنە ئۆزىمىزدە ئايروپىلان بولمىغاچقا ، جەڭدە كۆپ قىيىنچىلىققا ئۇچراۋاتقانلىقىمىزنى كۆردىڭىزغۇ؟ دېدى، بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىر كوممۇنىستنىڭ ۋە قىزىل ئارمىيە جەڭچىسىنىڭ مەسئۇلىيەتچانلىقى مەندىكى قىيىنچىلىقتىن قورقۇش روھى ھالىتىنى يەڭدى. شۇنىڭ بىلەن مەدەنىيەت ئۆگىنىش جېڭى ئېلىپ بېرىشقا بەل باغلىدىم.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى يىراقنى كۆزلەپ، شۇ چاغدىكى بارلىق شەرت ـ شارائىتتىن پايدىلىنىپ كادىر

يېتىشتۇردى، پارتىيە ۋەكىلى بۇنى يېقىندىن قۇرۇلغان لاگېرنىڭ ئاساسى ۋەزىپىسى قىلىپ، ھەربىر كىشىدىن بىر تۇرلۇك تېخنىكا ئۆگىنىۋېلىشىمىزنى تەلەپ قىلدى. سالامەتلىك تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەندىن كېيىن، 1938 - يىلى 2 - ئاينىڭ 28 - كۈنى شىنجاڭ ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىگە كېلىپ ئىككى سىنىپقا بولۇندۇق. سىنىپقا بولگەندە يولداش دۆن زىجۇن بىلەن يولداش فىڭ شۈەن بىز بىلەن ئايرىم سوزلۇشۇپ چىقىپ ئالدى. يولداش دۆن زىجۇن مەندىن، سىز نىمىنى ئۆگىنەي دەۋاتىسىز؟ دەپ سورىدى، مەن كوڭلۇمدە مەدىنىيەت سەۋىيەم توۋەن، قايسى ئاسان بولسا شۇنى ئۆگىنەي دەپ ئويلىغان ئىدىم، ئۇ چاغدا نۇرغۇن كىشىلەر ئۇچقۇچىلىقنى ئۆگىنىشنى ئويلايتتى، مەن تەشكىلنىڭ تەخسىماتىغا بويسۇناي، دەپ يولداش دۆن‌زىجۇنگە، نىمىنى ئۆگىنىشكە تەقسىم قىلسا شۇنى ئۆگىنەي، دىدىم. شۇنداق قىلىپ، ماشىنا ئاسراشنى ئۆگەندىم، لىن بياۋ، "4 كىشىلىك گۇرۇھ" مېنى تەكشۈرگەندە، "نىمە ئۈچۈن ئۇچقۇچىلىقنى ئۆگەنمىدىڭ، ئولۇمدىن قورقتۇڭمۇ؟" دەپ سورىدى، بۇ نىمە دىگەن كۆلكىلىك گەپ، ئۇلار بىز كوممۇنىستلارنىڭ پارتىيىنىڭ تەقسىماتىغا بويسۇندىغانلىقىمىزنىمۇ ئۇنتۇپ قالغان. مەن ئەينى يىللارنى ئويلىسام، ئۇ چاغلاردا تەشكىلگە بويسۇنۇش، پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا بويسۇنۇشنى ئوبدان بىلەتتۇق. بۇ دەل بىزنىڭ كۈرەش قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشىمىزنىڭ كۈچ مەنبەسى ئىدى.

1939 - يىلى 11 - ئايدا، بىزنىڭ سىنىپ ئوقۇش پۈتتۈردى، ئۇچقۇچىلىق سىنىپى تېخى ئوقۇش پۈتتۈرمىگەن ئىدى، تېخنىكا سىنىپى ئوقۇش تۈگەتسە ئۇلارغا ئىش بار ئىدى،

ئۇچقۇچىلار ئوقۇش تۈگەتسە، شىڭ شىسەي ئۇلارنىڭ ئۇچىشىغا يول قويمايتتى. ئۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇلۇغ ماركسىزمچى يولداش ستالىننىڭ رەھبەرلىكىدە دۇنيا خەلقىنىڭ ئىنقىلاۋى كۈرىشىنى قوللايتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى ئوقۇتقۇچىلىرى بىزنى قوللايتتى. شۇڭا ئۇلار ئۇچقۇچىلىق سىنىپىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرىشىگە قوشۇلمىدى. بۇنداق قىلغاندا، ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدە كۆپرەك ئۇچقۇچىلىق بىلىمىنى ئۆگىنىش مۇمكىنچىلىكى بولدى. تېخنىكا سىنىپى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدە مىخانىك بولدۇق.

پارتىيىنىڭ تاپشۇرىقىنى يەردە قويماسلىق

ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدە ئۆگەنگەندە ئوتۇلىدىغان دەرسلەر بىر قەدەر تولۇق ئىدى. ئۇچقۇچىلىق سىنىپىدا، ئۇچقۇچىلىق دەرسىنى ئۆگەندىن تاشقىرى يول باشلىغۇچى ۋە ئاتقۇچىلىق دەرسلىرىنىمۇ ئۆگىنەتتى. تېخنىكا سىنىپى ئايروپىلان، موتور قائىدىسى، تۈزۈلىشى ۋە مەشغۇلات تېخنىكىسىنى ئۆگەنگەندىن تاشقىرى خەۋەرلىشىش، يول باشلاش، ئېتىش، بومبىغا تۇتۇش، رەسىمگە ئېلىش قاتارلىق دەرسلەرنى، يەنە ياغاچچىلىق، كەپشەرلەش ۋە باشقا ئاساسى بىلىملەرنىمۇ ئۆگەنىدى. بىز گەرچە بەزى نەرسىلەرنى ئۆگەنگەن بولساقمۇ، لېكىن بۇلارنى ئۆگىنىش ناھايىتى قىيىنغا چۈشتى شىڭ شىسەي كورۇنۇشتە بىز بىلەن ھەمكارلىشىدىغاندەك كورۇنسىمۇ، ئەمىلىيەتتە بىزنى ھەر تەرەپتىن چەكلىدى. ئۈچ ئىشقا، يەنى كوممۇنىزمنى تەشۋىق قىلىشقا، يەرلىك تەشكىلاتنى كېڭەيتىشىمىزگە، سالاھىيىتىمىزنى ئاشكارىلاشقا يول قويمىدى. پارتىيىمىز ھەركەت قىلىشتا ناھايىتى قىينالدى.

پەقەت پارتىيە ۋەكىلى تۇرغان يەر (سىرتقا قارىتىلا مېھمانخانا) گە بېرىپ مەجلىس ئاچالمىدۇق.

ئۆگىنىش شارائىتىمىزمۇ ناھايىتى قىيىن ئىدى. كانىسپىلك بولمىغاچقا، دەرسنى ئۆزىمىز خاتىرلەشكە تايانىدۇق. مەدەنىيەت سەۋىيىمىز تۆۋەن بولغاچقا، دەرستىن كېيىن، خاتىرىنى ئۆز ئارا كۆرۈپ 4 ـ 5 قېتىم سېلىشتۇرۇپ ئاندىن رەتلەپ چىقاتتۇق. موتور توغرىسىدا دەرس ئۆتكەندە سىلىغلاش ماي يولىنى خاتىرلەپ ئالالمىدۇق. دەرستىن كېيىن، ئامال ئىزدەپ بىر تال تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ، بىر بېشىدىن پۈۋدەپ، يەنە بىر بېشىدىن ئىس چىقاردۇق، مۇشۇ چارە بىلەن ماي يولىنىڭ ئىشلەش ئەھۋالىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ ئالدۇق.

بىر قېتىم بىر ئورتا ئەترەت باشلىقى بىزگە دەرس بەرگىلى كېلىپ، يوقلىما قىلغاندا مەندىن "سەن قانچىلىك ئوقۇغان؟" دەپ سورىدى، مەن "ئوقۇمىغان" دەپ جاۋاپ بەرسەم، بۇ ئەبلەخ بۇرنىنى تاشلىۋېتىپ، دەرس ئۆتمەي كېتىپ قالدى، كېتىۋېتىپ ئاغزىنى بۇزۇپ "ئوقۇمىغان ئادەم ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسى ئۆگىنەرمىش، بۇ ئىشەك قولىغا غىجەك چالغانلىق" دېدى. بىزنىڭ سىنىپتىكى يولداشلار ناھايىتى نارازى بولۇپ، شۇ چاغدىكى پارتىيە ۋەكىلى يولداش دىڭ فاغا بېرىپ، بۇنداق سېسىق گەپنى ئاڭلىمايمىز، ئوقۇمايمىز، دېدۇق. يولداش دىڭ فا بىزگە سەۋرچانلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەپ "ئۇ (ئورتا ئەترەت باشلىقىنى دېمەكچى) كوممۇنىست ئەمەس، ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز بولمىسۇن. بىز ئاساسلىقى تېخنىكا ئۆگەنگىلى كەلدۇق، كەلگۈسىدە ئۆزىمىزنىڭ ھاۋا ئارمىيىسىنى قۇرىمىز. ئەگەر ھاۋا ئارمىيىسى

قۇرمىساق، ئۇرۇشتا زىيان تارتىمىز" دېدى. يولداش دىڭ فا بىزگە "ھەمكارلىق گۇرۇپپا قۇرۇڭلار، دەرس تەكرارلىغاندا ئۆزەڭلار ئۆگىنىڭلار" دېدى ھەمدە پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ قانداق قىلغاندا ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدىغانلىقىنى مۇزاكىرە قىلىپ كورۇشنى تاپشۇردى. پارتىيە ۋەكىلىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن، مەجلىس ئېچىپ مۇزاكىرە قىلىپ، ھەر بىر سىنىپ بىرقانچە ھەمكارلىق گۇرۇپپا قۇرۇپ، ھەر كۈنلۈك دەرسنىڭ مەزمۇنىنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشنى قارار قىلدۇق. يولداشلار دەرسخانىغا دەرس تەكرارلاشقا بارسا، ئۇلار دەرسخانىنى قۇلۇپلاپ قويىدى، ئامالسىز خاتىرە دەپتەرنى ئېلىپ تالاغا چىقىپ دەرەخ ئاستىدا مۇزاكىرە قىلدۇق ۋە ھەمكارلاشتۇق. تەتىل قويۇپ بەرگەندە، باشقا ئوقۇغۇچىلار كېتىشتى، بىز پارتىيە ۋەكىلى تۇرغان يەرگە بېرىپ، خاتىرە كۆچۈرۈپ، دەرس تەكرارلاپ، ئۆزئارا ئۆگەتتۇق. پارتىيە رەھبەرلىكىدە، كوللېكتىپنىڭ ئېقىل ـ پاراسىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئۆزىمىز جاپاغا چىداپ ئۆگىنىپ، خېلى زور دەرىجىدە ئىلگىرىلىدۇق. ئاۋىئاتسىيە ئەترىتى بىرىنچى قېتىم ئىمتىھان ئالغاندا، بىزنىڭ نەتىجىمىز شىڭ شىسەي ئۆزى يېتىشتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ نەتىجىسىدىن ئەلا بولۇپ چىقتى. ئۇلار ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بولسىمۇ، ياخشى ئۆگەنمىگەنلىكتىن نەتىجىسى بىزنىڭكىگە يەتمىدى! ئىمتىھان ئېغىر ئىمتىھانى ئىدى. ئادەتتە ھەتتا ئايروپىلان ۋە موتورنىڭ ئاساسى سان ـ سىفىرلىرىنى يادلاپ بېرەلەيتتۇق. لېكىن شىڭ شىسەي ئىگەللىۋالغان ئىمتىھان ئېلىش ھەيئىتى نەتىجىنىڭ بۇنداق بولۇشىغا قانداقمۇ يول قويسۇن؟ ئۇلار قايتىدىن نومۇر قويۇپ ئۆزلىرىنىڭ

ئوقۇغۇچىلىرىنى بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئۆتكۈزدى. بىز بۇنىڭغا ناھايىتى نارازى بولدۇق. پارتىيە ۋەكىلى بىزگە: بىز نومۇر ئېلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىنى ئۆگىنىپ ئىگەللەش ئۈچۈن كەلگەن، ئۇنى تالاشمىسلىق كېرەك، دېدى.

بىز ئۆگىنىشنى پارتىيىنىڭ تاپشۇرۇقى، پارتىيىنىڭ بىزگە تاپشۇرغان ۋەزىپىسى دەپ بىلىپ، جەڭگىۋار ۋەزىپە قاتارىدا ئورۇنلىدۇق. باشقىلار ئەجەپلىنىپ، بۇلار نېمە ئۈچۈن دەم ئېلىش كۈنلىرىمۇ دەم ئالمايدۇ، بۇلارنى قوغلاپمۇ چىقىرىۋېتەلمەيمىز؟ دېدى. بىز ئاساسەن پارتىيىنىڭ تاپشۇرۇغىنى يەردە قويماي ھەر قانچە قىيىنچىلىققا يولۇقساقمۇ، ئۇنى چوقۇم يېڭىپ كېتىمىز دەپ ئويلىدۇق. ئارىمىزدا بىرلا كىشى چۈشۈنەلمىسە ھەممىمىز چۈشىنىۋالاتتۇق. ئاۋىئاتسىيە ئەترىتى گەرچە بىزنىڭ بىرىنچى بولۇشىمىزغا يول قويمىسىمۇ لېكىن ئۇلار بىزگە ئىنتايىن قايىل بولدى.

تېخنىكا سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىگە تەقسىم قىلىندۇق. ھەربىر ئايروپىلاندا ئىككى مېخانىكنىڭ بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى شىڭ شىسەينىڭ ئادىمى، بىرى بىزنىڭ ئادىمىمىز ئىدى. نامدا ئۇلار ئاساسلىق ئىدى، ئەمەلىيەتتە ئاسراش ئىشىنىڭ تولىسىنى بىز قىلاتتۇق. بىزنىڭ خىزمەت ئىقتىدارىمىز ئۇلارنىڭكىدىن يۇقىرى ئىدى. ھەممىمىز ئوپىتسېر بولساقمۇ، تەمىناتىمىز ئوخشىمايتتى. ھەر ئايدا بىزگە ئاران 20 كوي تۇرمۇش خىراجىتى بېرەتتى، ئۇ چاغدا ئۆگىنىشتە پەقەت كەلگۈسىدە ئۆزىمىزنىڭ ئارمىيىسىنى قۇرۇشنى مەقسەت قىلغان ئىدۇق، تېخنىكىنى مۇكەممەل ئىگەللىشىمىز ھاۋا ئۇرۇشىغا كاپالەتلىك

قىلىش ئىدى. كەلگۈسىدە سىلىڭيۈەن، قۇرۇلۇش قىسىملارنىڭ باشلىقى ياكى ئىنژېنېر بولۇش ئەمەس ئىدى. 20 كوي تۇرمۇش خىراجىتى قارلىق تاغ، ساسلىق يەردىن ئۆتكەن چاغدىكىگە قارىغاندا كۆپ ياخشى ئىدى.

1939 - يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بۇرۇن سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسى ئۆگەنگەن ۋاڭ بەي، چاڭ چەنكۈن قاتارلىق يولداشلارنى شىنجاڭغا يۆتكىدى ھەمدە شىڭ شىسەي بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇلارنى شىنجاڭ ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىگە ئوقۇتقۇچى قىلماقچى بولدى. بۇنداق بولغاندا كادىرلىرىمىزنى تېخىمۇ ياخشى يېتىشتۈرگىلى بولاتتى. لېكىن شىڭ شىسەي دىگەن مۇناپىق بۇنىڭغا قەتئىي قارشى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشمىدى. ئۇلار پارتىيە ۋەكىلى تۇرغان يەردە تۇرۇپ، ھەر ھەپتە دەم ئېلىش كۈنى دەرس تولۇقلىشىمىزغا ياردەم بېرىپ، ئايروپىلان ۋە موتور قائىدىسى قاتارلىق دەرسلەرنى ئۆگەتتى. بۇنىڭ بىزگە ناھايىتى چوڭ ياردىمى بولدى. 1940 - يىلى ئاپتوموبىل ھەيدەش ۋە زەمبىرەك ئېتىش تېخنىكىسىنى ئۆگەنگەن يولداشلارنىڭ ھەممىسى يەنئەنگە قايتتى. ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسىنى ئۆگىنىۋاتقان، داۋالىنىۋاتقان ۋە شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان تەخمىنەن 100 دىن ئارتۇق كىشى قېپقالدۇق. يولداش ۋاڭ بەي، جاڭ چەنكۈنلەرمۇ 1941- يىلى يەنئەنگە قايتىپ كەتتى.

1941 - يىلى سوۋېت - گېرمان ئۇرۇشى باشلىنىپ موسكۋادا ئەھۋال ئېغىرلاشتى. بۇ چاغدا پۇرسەتپەرەست شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقى ئەسقاتمايدىغان بولدى، دەپ، جياڭ جيېشىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى.

يۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكارلىقى كىرىزىسقا ئۇچرىدى، شىڭ شىسەي جياڭ جيېشىنىڭ ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، كوممۇنىزىمغا قارشى تۇرۇشنى جىددىيلەشتۈرۈپ، 1942 - يىلى 6 - ئايدا بىزنى ئاۋىئاتسىيە ئەترىتىدىن ئايرىلىشقا قىستىدى، 9 - ئايدا شىنجاڭدىكى بارلىق يولداشلارنى قولغا ئالدى. ئۇ چاغدا پارتىيە ۋەكىلى يولداش چېن تەنچۇ ئىدى، يولداش چېن تەنچۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇلار قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، تۈرمىدا باتۇرانە كۈرەش قىلىپ، دۈشمەنگە قەتئىي باش ئەگمىدى، 1943 - يىلى ياۋۇز شىڭ شىسەي ئۇلارنى ئۆلتۈردى، ئۇلارنىڭ كوممۇنىستلارغا خاس شانلىق ئوبرازى ۋە ئىنقىلاۋى پەزىلىتى بىزنىڭ مەڭگۈ ئۆگىنىش ئۈلگىمىز.

«ئانا» قوينىغا قايتىش

1945 - يىلى 8 - ئايدا ماۋجۇشى جۇزۇڭلىنىڭ ھەمراھلىقىدا چۇڭچىڭغا تەنپەنگە باردى، ماۋجۇشى ۋە جۇزۇڭلىنىڭ قۇتقۇزۇشى ئارقىسىدا، 1946 - يىلى 6 - ئايدا، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ئۇرۇش توختىتىش تەنپەنى بولىۋاتقان مەزگىلدە، گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى بىزنى قويۇپ بەردى. ھەممە ئاپتوموبىل بىلەن قوراللىق خادىم قوشۇپ يولغا سالدى. 7 - ئاينىڭ باشلىرىدا يەنئەنگە يېتىپ باردۇق.

بىز يەنئەنگە يېتىپ بارغاندا، باش قوماندان جۇدې ۋە مەركىزىي كومىتېتتىكى باشقا باشلىقلار چىلىپوغا ئالدىمىزغا

كەلدى، خۇددى ئانا قوينىغا قايتىپ كەلگەندەك بولۇپ، كۆزىمىزدىن تارام - تارام ياش ئاقتى، باش قوماندان جۇدې ۋە مەركىزىي كومىتېتتىكى باشقا باشلىقلارنى كۆرۈپ يىغلاپ كەتتۇق، ماۋجۇشى بىزنى 3 قېتىم قوبۇل قىلدى، مەركىزىي كومىتېت زالىدا قارشى ئېلىش يىغىنى ئېچىلىپ، بىز بىلەن بىرگە سەنئەت نومۇرلىرى كۆردى. پىشقەدەم لىن بوچۇي چېگرا رايون ھۆكۈمىتى زالىدا شىنجاڭدىن قايتىپ بارغان يولداشلارغا زىياپەت بەردى، تۈرمىدا 3 يىلدىن ئارتۇق تۇرمۇش كەچۈرگەندىن كېيىن، پارتىيە قوينىغا قايتىپ كېلىپ ھەر بىر يولداش پارتىيىنىڭ مېھرىۋان ئانىدەك غەمخورلۇقىغا ئېرىشتۇق. باش قوماندان جۇدې مەركىزىي كومىتېت پارتىيە مەكتىۋىدە قوبۇل قىلىپ، بىز بىلەن سەمىمى سۆزلىشىپ، قانچىلىك كىشىنىڭ ئۇچقۇچىلىق ئۆگەنگەنلىكىنى، قانچىلىك كىشىنىڭ ئاۋىئاتسىيە تېخنىكىسى ئۆگەنگەنلىكىنى سوراپ، ”سىلەرنىڭ قايتىپ كەلگىنىڭلار ياخشى بولدى! ياپون قاراقچىلىرى تەسلىم بولغاندىن كېيىن، شەرقىي شىمالدا ئۇلارنىڭ بىر قىسىم ئايروپىلانىنى ئوتكۇزىۋالدۇق، چاڭ چەنكۈن، ۋاڭ بەيلەر ئۇ يەردە ئاۋىئاتسىيە مەكتىۋى قۇردى، (دۇڭئەن ئاۋىئاتسىيە مەكتىۋىنى دېمەكچى). سىلەر ھاردۇقۇڭلارنى چىقارغاندىن كېيىن، شەرقىي شىمال ئاۋىئاتسىيە مەكتىۋىگە بېرىڭلار“ دېدى.

بىز يەنئەنگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، مەركىزىي كومىتېت پارتىيە مەكتىۋىنىڭ ئىككىنچى بۆلۈمىدە تۇردۇق. ئۇ چاغدا يەنئەندىكى تۇرمۇش ناھايىتى جاپالىق بولسىمۇ، لېكىن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىزگە خۇددى ئۆز يۈرتىدىن ئاي-

رىلغان مۇساپىرلارغا قىلغان مۇئامىلىدەك غەمخورلۇق قىلىپ، تۇرمۇشىمىزغا ئالاھىدە ئېتىۋار بەردى، قارا ئاشلىق بەرمىدى، تامىغىمىز شۇ چاغدىكى كىچىك ئاشخانا تامىغىدىنمۇ كۆپ ياخشى بولدى.

بىز شەرقىي شىمالغا يۈرۈش ئالدىدا، باش قوماندان جۇدې بىزنى ئۆيىگە تاماققا تەكلىپ قىلدى، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيمۇ قاتناشتى. باش قوماندان جۇدې چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن: "كۆپرەك بىر مەزگىل دەم ئالساڭلار بولاتتى، لېكىن ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ئۈچۈن، تېزراق شەرقىي شىمالغا بېرىپ، ئاۋىئاتسىيە قوشۇنى تەشكىل قىلىپ ئازاتلىق ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىشىڭلار كېرەك" دېدى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇھىم تاپشۇرۇقى بىزنى ھاياجانلاندۇردى، بىز سادىق قەلبىمىزنى كۆك ئاسمانغا بېغىشلىدۇق.

قەلبىمىزنى كۆك ئاسمانغا بېغىشلاش

1946 - يىلى 9 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئاۋىئاتسىيە ئەترىتى تەشكىل قىلىندۇق. يولداش فاڭ زىيى ئەترەت باشلىقى، يولداش لى فاڭخۇا مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى، يولداش يەنجىنچۇ سىياسىي كومىسسار بولدى.

1946 - يىلى ھەقىقەتكە قايتقان لىيۇ شەنبىن، جاڭ شۈيى، تاڭ شىياۋ قاتارلىق يولداشلارمۇ بىرگە يولغا چىقتى.

مەركىزىي كومىتېت ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ، يول ئۈستىدە بىزنى قوغداشقا ئادەم قوشتى. بىز سەنشىدىكى مۇھاسىرە لىنىيىسىدىن ئۆتكەندە، پارتىيە قوشۇن ئەۋەتىپ بىزنى قوغدىدى، يەنتەيگە يېتىپ بېرىپ دېڭىزدىن **ئۆتىدىغان** چاغدا، شەرقىي سەندۇڭ ھەربىي رايونىنىڭ سىلىڭيۈەنى يولداش شۈي شىيۇ بىزنى قوبۇل قىلىپ قىزغىن كۈتۈۋالدى ھەمدە تۇرمۇش ياردەم پۇلى بەردى. بىز دېڭىز بىلەن دالىيەنگە قاراپ ماڭغاندا، يولداش شۈي شىيۇ 4 دانە كېمە بىر لىيەن ئادەم قوشۇپ قوغدىدى ھەمدە "ئەگەر دۈشمەننىڭ ھەربىي پاراخودى يولۇققان تەقدىردىمۇ ئۇلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش لازىم" دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. بىز دالىيەنگە يەتكەندىن كېيىن، كېمە بىلەن چاۋشەنگە بېرىپ، ئۇ يەردىن پويىزغا ئالمىشىپ، تۇمەنجاڭ دەرياسى ئارقىلىق، شەرقىي شىمال ئازات رايونىغا كەلدۇق.

1947 - يىلى 1 - ئايدا ئاخىرى پارتىيىمىز قۇرغان بىرىنچى ئاۋىئاتسىيە مەكتىۋى بار جاي ـــ ئەندۇڭغا يېتىپ باردۇق. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن رەئىس ماۋزېدۇڭ باشچىلىقىدىكى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ غەمخورلۇقىدا، خەلقىنىڭ ئۆز ھاۋا ئارمىيىسىنى قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ سەپەرنى باشلىدۇق.

(ماقالىنى 8 - ئارمىيىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئىش باشقۇرۇش ئورنى خاتىرە بولۇمى تەمىنلىدى)

خەۋپ ـ خەتەرلەرنى باشتىن كوچۇرۇپ يەنئەنگە قايتىش

ليۇ ياجى

كوممۇنىستلارنى شىنجاڭدىن مۇھاپىزەت قىلىپ يەنئەنگە ئاپىرىپ قويۇش جەريانى

سۇيۇملۇك جۇزۇڭلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى نامىدىن، مۇئاۋىن ۋىيۇەنجاڭ جاڭ جى جوڭغا شىڭ شىسەي تەرىپىدىن شىنجاڭدا قامالغان بىر تۈركۈم كوممۇنىستلارنى قويۇپ بېرىش ۋە ئۇلارنى يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويۇشنى ھاۋالە قىلىش ئىشى جۇڭگو تارىخىدا خاسىيەتلىك بىر ۋەقە ئىدى. كېيىن مەن ئۇلارنىڭ، بىر تۈركۈم 1937 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى دولقۇن كوتۇرۇلگەن چاغدا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ئۈچۈن، ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمال چېگرا رايونى شىنجاڭدا ۋەزىيەتتىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ ياتقان شىڭ شىسەي بىلەن بىرلىكسەپ ئورنىتىپ، 1938 ـ يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭدا خىزمەت ئىشلەش ئۈچۈن ئەۋەتكەن كادىرلار ئىكەنلىكىنى بىلدىم، بۇلار ئىچىدە

چېن تەنچيۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇ، مامىڭفاڭ، فاڭ جۈچۈن، جاڭ خەنيى، گاۋدىڭباڭ، جى خې، شى لياڭ، لۈيۈنجاڭ، فاڭ كۈي، شيۇڭ مىيىڭ، چېن يەن، يۇسۇڭ، لى يۇنياڭ، ۋۇخېيىن، ليۇميەن، ماجۇ، فاڭزىيى، يۇەن پىڭ، چېنچىكې، چېن گۈيىن، شيا بوشۈن، لۈي لىپىڭ، چېن شىڭ، جاڭيى، شى لياڭخوڭ، ۋاڭ شياۋچۈن، لى زۇڭلىن، جاڭ جىڭچۈن، جۇدەنخۇا، يەن يىجىڭ، لى ۋۇرۇ، جاڭ ليەنمۇ، ۋاڭ يۈنشۈي، شىن گۇنەن، چېن ۋېنلۇڭ، ياڭ خەنگۈي، ليۇ خۇبىڭ، قاتارلىقلار بار ئىدى. يۇقۇرىدىكىلەر ئىسمىنى بىلىدىغانلىرىم، بۇ بىر تۈركۈم ئىنقىلاۋى تايانچ كۈچلەر شىنجاڭغا كېلىپ، يېرى كەڭ، بايلىقى مول زېمىندا، ئىقتىسادىي، سىياسى، مەدەنىي ـ مائارىپ جەھەتلەردىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا ئاجايىپ تۆھپىلەرنى قوشتى. يەنە ئاۋئاتسىيە مەكتىۋىدە كوممۇنىستلارنىڭ بىر تۈركۈم ئاۋئاتسىيە خادىملىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى.

1942 ـ يىلى سوۋېت ـ گېرمان ئۇرۇش ۋەزىيىتىنىڭ ئۆزگۈرۈشى ۋە گومىنداڭنىڭ كوممۇنىستىك پارتىيىگە قارشى ئېقىمىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن بولغۇنچى مىلىتارىست شىڭ شىسەي ئۆزىگە يۆلەنچۈك تېپىش ئۈچۈن، جياڭ جيېشىگە تەسلىم بولۇپ، كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ئورناتقان بىرلىكسەپ مۇناسىۋىتىگە ئاسىيلىق قىلدى. كوممۇنىستلارنى ۋە ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنى غالجىرلارچە قولغا ئېلىپ قىرغىن قىلىپ، شىنجاڭنى دوزاققا ئايلاندۇردى.

1945 ـ يىلى 7 ـ ئايدا گومىنداڭ بىلەن گۇڭچەنداڭ ئىمزالىغان (20 ماددىلىق كېلىشىم) كېلىشىمدە گەرچە سىياسى

جىنايەتچىلەرنى قويۇپ بېرىش ماددىسى بار بولسىمۇ، لېكىن گومىنداڭ بۇ كېلىشىمنى ئىجرا قىلىشتىن باش تارتىپ، شىنجاڭدىكى تۈرمىدا ياتقان كوممۇنىستلار بىلەن زادىلا كارى بولمىدى.

1946 - يىلى 3 - ئايدا گېنېرال جاڭ جىجۇڭ، جياڭ جيېشىنىڭ غەربىي شىمال مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرى ۋە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئاپرۇپىلان بىلەن چۆگچەكدىن شىنجاڭغا ئۇچۇش ئارىپىسىدا، سۆيۈملۈك جۇزۇڭلى ۋە يولدىشى دېڭ يىڭچاۋ بىلەن گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن، تۈرمىدا قامىلىپ ياتقان كوممۇنىستلارنى يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويۇشنى ھاۋالە قىلغاندا ، گېنېرال جاڭ جىجۇڭ بۇنىڭغا ماقۇل بولغان ئىدى.

1946 - يىلى مەن شىنجاڭ گارنىزۇن شتابىدا قاتناش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ھەربىي قاتناش خىزمىتىگە مەسئۇل ئىدىم. 5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، بىر كۈنى باش قوماندان تاۋسىيۈ ماڭا: "مۇدىر جاڭ جىجۇڭ تۈرمىدىكى كوممۇنىستلارنى قويۇپ بەرمەكچى، ھەممە ئۇلارنى يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويماقچى بولۋاتىدۇ، سىز مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقىسىز" دېدى. مەن ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ قانچىلىك ئادەم، قانچىلىك يۈك - تاقى بارلىقىنى، نىمە ماددى ئەشيا تەييارلايدىغانلىق ئەھۋاللىرىنى ئىگەللەش ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ساقچى باشقارمىسىغا باردىم. مېنى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ليۇ خەندۇڭ بىلەن مۇدىر كاتىپ خويۇچيۇ كۈتۈۋالدى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك ساقچى باشقارمىسى

ئەمەلىيەتتە ھەربىي سىستېمىدىكى ئىشپىيونلۇق ئورگىنى ئىدى. مەن بۇ ئىشپىيونلارنىڭ ئىككى كاتتىۋېشىغا ئۆزەمنىڭ كېلىش مەقسىتىمنى چۈشەندۈردۈم. ليۇ خەندۇڭ: "پىلان تۈزۈپ نىمە قىلىدۇ، ئۇلارنى بىر نەچچە ماشىنىغا سېلىپ ئېلىپ ماڭسىلا بولىدى" دېدى. مەن دەرھاللا بۇ سۆزدىن، مۇدىر جاڭ جىجۇڭنىڭ كوممۇنىستلارنى قويۇپ بېرىشكە ئىشپىيونلۇق ئورگىنى قوشۇلمايدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت بارلىقىنى چۈشەندىم . ئەمما مېنىڭ پىلان تۈزۈش ۋەزىپەم بولغاچقا، ئۇلارنىڭ زىددىيىتى بىلەن چاتىقىم بولمىدى. مەن ليۇخەندۇڭغا: "قاتناش باشقارمىسى ۋەزىپە تاپشۇرۇپ ئالدى، پىلان تۈزمەكچى، ئادەم سانى بىلەن قانچىلىك يۈك - تاقى بارلىقىنى ئېيتىپ بەرسىڭىزلا بولىدى» دېدىم. خويۇچيۇ: "تەخمىنەن 120 - 130 دەك ئادەم بار. شۇڭلىمۇ ئاز ئەمەس، چۈنكى بالا - چاقىلىرىنى ئېلىپ ماڭىدىغانلار ناھايىتى كۆپ" دېدى.

پىلان تۈزۈش جەريانىدا مەن بۇرۇنقى ئىشلارنى شۇنىڭدەك بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىك سەرگۈزەشتىلىرىنى كوز ئالدىمغا كەلتۈردۈم ، ئەگەر شې جوزەي ماڭا: "ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش خىزمىتىنى يەنئەنگە بارمىسىمۇ ھەممە يەردە ئوخشاش ئىشلىگىلى بولىدۇ" دېگەن بولسا، مەن ئەگەردە ئۆزلىگىمدىن يەنئەنگە بارغان بولسام، بەلكى مەنمۇ شىنجاڭغا خىزمەت ئىشلەشكە كەلگەن بولاتتىم. ئۇنداقتا مەنمۇ مۇشۇ بىر تۈركۈم كىشىلەر بىلەن بىللە تۈرمە ھاياتىنى ئۆتكۈزگەن بولاتتىم. ئەھۋال مۇنداق بولغان ئىدى: 1939 - يىلى ئەتىيازدا، مەن لەنجۇ ھاۋا ئارمىيىسى قارمىقىدا سىياسىي كومىسسارلىق ۋەزـ

پىسىنى ئۆتەۋاتقاندا، كوممۇنىزىم جۇڭگونىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، جۇڭگودا چوڭ پومىشچىك، چوڭ كاپىتالىستلار يوق، پەقەت چوڭ كەمبەغەل بىلەن كىچىك كەمبەغەللەرلا بار، دېگەنلەر تەشۋىق قىلىنىپ، قانداق قىلغاندا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقازغىلى بولىدۇ دېگەن سوزلەر تىلغا ئېلىنمايتتى. مەن ياپون باسقۇنچىلىرىغا يالغان قارشى تۇرۇپ، گومىنداڭغا راستىن قارشى تۇرىدىغان مۇنداق چىرىك سىياسىي ۋەزىيەتنى كورۇپ كوڭلۇم ئىنتايىن بىئارام بولاتتى. ئۇ چاغدا 8 - ئارمىيىنىڭ لەنجۇدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسىدا، شې جوزەي، ۋۇشۇچۇەنلەر مەسئۇل ئىدى. مەن شې جوزەينى ئىزدەپ بېرىپ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش مەسىلىسى توغرىسىدا سوزلۇشىشنى ھەمدە يەنئەنگە بېرىش ئويۇمنىڭ بارلىغىنى ئېيتماقچى بولدۇم، يولدۇشۇم گاۋشۇچى، قېينانام مويوگۇاڭنىڭ ئويىدە تۇراتتى، قېينى ئاتام گاۋجىنچىڭ بولسا، خېشى كارىدورىدىكى جاڭيېدا دوختۇرخانا ئېچىپ، ئوزى دوختۇرخانىنىڭ باشلىغى بولغان ئىدى ۋە قېينانام بولسا، لەنجۇدا ئائىلە تۇغۇت دوختۇرخانىسى ئېچىپ، ئوزى تۇغۇت ئانىسى بولاتتى. ئۇ چاغدا قېيناتامغا چىڭخەيدىكى باندىت ماخۇڭكۇينىڭ ئەسكەرلىرى يوشۇرۇن زىيانكەشلىك قىلىپ، تىرىك كومۇۋەتتى، چۈنكى قېيناتام بىلەن قېينانام يەر ئاستى خىزمەت خادىملىرىدىن بولۇپ شې جوزەي، ۋۇشۇچۇەنلەرنىڭ رەھبەرلىگىدە ئىدى ھەم يولداش ۋاڭ دىڭگو بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەت قىلاتتى. شې جوزەينىڭ ئايالى يولداش ۋاڭ دىڭگو تۇنجى بالىسىنى قېينانامنىڭ تۇغۇتخانىسىدا تۇققاندا، قېينانام ئوزى ئانا بولغان ئىدى.

مېنىڭ يولدۇشۇم قېينانامنىڭ ئويىدە تۇرغاچقا، مەنمۇ ئەلۋەتتە بېرىپ تۇراتتىم.

بىر قېتىم مەن قېينانامنىڭ ئويىدە شې جوزەي بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇزۇن ۋاقىت پاراڭلاشتىم. شۇ نوۋەتتە مەن ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش مەسىلىسىنى سوزلەشكەندىن باشقا، ئوزەمنىڭ يەنئەنگە بېرىش ئويۇمنىڭ بارلىغىنىمۇ ئېيتقان ئىدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن، مەن داۋاملىق تۇردە يولداش ۋاڭ دىڭگو بىلەن ئۇچرىشىپ تۇردۇم، سوزلۇشۇش جەريانىدا شې جوزەينىڭ يولداش ۋاڭ دىڭگو ئارقىلىق ماڭا بەرگەن ئىنقىلاۋى ئىشلارغا ئالاقىدار تەلىم - تەربىيىلىرىنى ۋە ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇشقا دائىر سىياسىي مەسىلىلەر توغرىسىدىكى چۈشەنچىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، چوڭقۇر تەربىيىگە ئىگە بولدۇم. مەسىلەن: يولداش ۋاڭ دىڭگو: شې لاۋ سىزگە "ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش خىزمىتىنى يەنئەنگە بارمىسىڭمۇ ھەممە يەردە ئوخشاش ئىشلىگىلى بولىدۇ، يەنئەننىڭ ئىشىگى ئوچۇق، ئەگەر يەنئەنگە بارالمىغاندا، ئوزىڭنىڭ خىزمەت ئورنىدا چىڭ تۇرۇش لازىم. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش بىرلىكسەپى قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرمىساق جۇڭگو مۇنقەرىز بولىدۇ. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ھەرىكەتلەندۇرۇش لازىم، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ بورچى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشتىن باشقا يول يوق» دېگەن سوزلەرنى يەتكۈزۈپ قويۇشۇمنى ئېيتتى، دېدى.

يولداش ۋاڭ دىڭگو ماڭا يەنە: "ئىنقىلاۋى خىزمەت خەۋپ - خەتەرلىك، جاپا - مۇشەققەتلىك، بۇنىڭدا جۇرئەتلىك ۋە ئەقىل - پاراسەتلىك بولۇش كېرەك. ئۇرۇنسىز قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىش، زورۇر تېپىلغاندا قۇربان بېرىش ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇشقا پايدىلىق، بۇمۇ شەرەپلىك ھىساپلىنىدۇ" دىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن يولداش ۋاڭ دىڭگو بىلەن مەلۇم مۇناسىۋەت باغلىدىم، يولداش ۋاڭ دىڭگو ماڭا ماۋجۇشى ئەسەرلىرىدىن «10 چوڭ پىروگىرامما» بەردى. مەن بۇ كىتاپلارنى كۆپ قېتىم ئوقۇپ چىقتىم. مەن يەنە 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا بېرىپ، شى جوزەي بىلەن ۋۇشۇچۈەننىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش فاڭجېن - سىياسەتلىرى توغرىسىدا بەرگەن چۈشەنچىلىرىنى ئاڭلاپ تۇردۇم. ھەربى سېستىمىنىڭ ئىشپىيونلىرى بۇ ئەھۋالنى سېزىپ قېيناتامنىڭ تۇغۇت دوختۇرخانىسىنىڭ يېنىدىكى 5 - ئىشىكتە بىر ئىشپىيونلۇق ئورنى قۇرۇپ مەن ۋە يولدۇشۇم گاۋ شۇجېڭگە پايلاقچىلىق قىلدى. بىز ئىككىمىز ھەر قېتىم سىرتقا چىققاندا، ئىشپىيونلار كەينىمىزگە كىرىۋالاتتى، مەن بۇ ئەھۋالنى سەزگەندىن كېيىن، ئەلۋەتتە ھوشيارلىقنى ئۇستۇرۇپ تەدبىر قوللاندىم.

ئاخىرى مەسىلە يۈز بەردى. 8 - ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى، مەن ۋۇخەن ھاۋا ئارمىيىسى سىياسى بولۇمىنىڭ خىزمىتىمنى ۋۇخەنگە يۆتكىگەنلىكى توغرىسىدىكى بۇيرۇغىنى ئېلىپ يولدۇشۇم بىلەن بىللە ۋۇخەنگە كەتتىم. سىياسى بولۇمنىڭ مۇدىرى جيەنپو ماڭا: "سىزنىڭ ئەمىلىڭىز ئېلىپ تاشلاندى، سەۋىي بىلىمىڭىز تۆۋەن، خىزمەتنىڭ ھوددىسىدىن چىقالمىدىڭىز" دىدى. مەن ئۇلارنىڭ نىمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىغىنى بىلگەنلىگىمدىن، گەپ - سوز قىلمايلا ئەمىلىمنى ئېلىپ تاشلىغانلىق جازاسىنى قوبۇل قىلدىم.

مەن لەنجۇدىكى بۇ سەرگۈزەشتىلىرىمنى ئەسلەپ تەبىي ھالدا بۇ بىرتۈركۈم كىشىلەرنىڭ تەقدىرى بىلەن بىرلەشتۇردۇم، شۇنداقلا شۇ ۋاقىتتا يولداش شى جوزەي بىلەن ۋاڭ دىڭگونىڭ ماڭا بەرگەن ئىلھامى، تەربىيىسىنىڭ توغرىلىغى ئىسپاتلاندى. ھەقىقەتەنمۇ ئىنقىلاۋى خىزمەت، جاپالىق خىزمەت ئىكەن.

مەن بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ئىچىنىشلىق بەختسىزلىكىگە ئىچ ئاغرىتتىم، ئۇلار ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش خىزمىتى بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن، ئاخىرى ھەممىسى تۈرمىگە تاشلاندى. بەزىلىرى زىيانكەشلىك بىلەن ئۇلتۇرۇلدى. مەن پىلان تۈزۈش جەريانىدا، بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ غېمىنى يېيىشىم، ئۇلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىشىم كېرەك دەپ ھىسسىداشلىغىمنى پىلانىنىڭ ئىچىگە سىڭدۇردۇم.

شىنجاڭدىن يەنئەنگە بېرىش سەپىرىنى سەل چاغلىغىلى بولمايتتى، بۇ سەپەر ھەم جاپالىق، ھەم خەتەرلىك ئىدى، بولۇپمۇ شىنجاڭ رايونىدا كىشىنى تۇنجۇقتۇرغىدەك ئىسسىق بولىدىغان يالقۇنتاغدىن، بىپايان چول - جىزىرىلەردىن، تۈگىمەس قۇم - سەھرالاردىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ بىر تۈركۈم كوممۇنىستلار، نەچچە يىل تۈرمىدە يېتىپ ئاجىزلاپ كەتكەن، ئۇزۇن يولنى بېسىپ ئۆتۈشكە بەرداشلىق بېرەلمەسلىكى مۇمكىن ئىدى. سەللا ئەتراپلىق ئويلانمىسا ئۇلارنىڭ يەنئەنگە يېتىپ بېرىشى تەس بولاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ

كىشىلەرنى قانداقلا بولمىسۇن ماشىنىدا، ئازىراق كەڭتاشا ئولتۇرغۇزۇپ، ھېرىپ، يىقىلىپ قالمايدىغان قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇش لازىم، ھەرگىزمۇ ئىشپىيونلارنىڭ كاتتىۋېشى ليۇ خەندۇڭ ئېيتقاندەك: بىر نەچچە ئاپتوموبىلغا قاچىلاپلا يولغا سالغىلى بولمايتتى.

پىلاندا 10 دانە 10 چاقلىق ماشىنا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ھەر بىر ماشىنىغا تەخمىنەن 10 نەچچىدىن كىشى ئولتۇرىدۇ. ئورۇن كەڭتاشا بولۇپ، كەڭ-كۇشادا ئولتۇرۇشتا مەسىلە يوق. پىلاندا يەنە ھەربىي دوختۇر، ھەربىي لاۋازىمەتچى، خەۋەرچى ۋە ھەر بىر ئاپتوموبىلغا بىردىن كۈتكۈچى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بىخەتەرلىكنى ساقلاشقا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، بىر روتا قوراللىق ئەسكەر تەييارلاندى. بۇنىڭدىن باشقا مۇدىر جاڭ جژجۇڭنىڭ نامىدا يول ئۈستىدە ھەر قايسى ئۆلكە، شەھەر ھەربىي ھۆكۈمەت ساقچىلىرىنىڭ ئوبدان مۇھاپىزەت قىلىشى ئۇقتۇرۇلدى. پىلان تۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن باش قوماندان تاۋسىيۈي ئارقىلىق مۇدىر جاڭ جژجۇڭنىڭ كۆرۈپ تەستىقلىشىغا ئەۋەتىلدى.

ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىش

5-ئاينىڭ ئاخىرلىرى باش قوماندان تاۋسىيۈي ماڭا: مۇدىر جاڭ جژجۇڭ سىزنى بۇ بىر تۈركۈم كوممۇنىستلارنى ئېلىپ مېڭىشقا ئەۋەتمەكچى، پىلاننى سىز تۈزەپسىز، يولدىكى ئەھۋاللارنى سىز ياخشى بىلىسىز، ۋەقە يۈز بەرسە، سىز شۇ جايدىلا ھەل قىلالايسىز، دېدى. مەن باش قوماندان تاۋسىيۈينىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈمدە تەسادىپىيلىق ھېس قىلدىم. بۇ جاپالىق سەپەرگە مېنى ئەۋەتىسە بەكمۇ ئېغىر بولۇپ كېتەرمىكىن، پىلان تۈزۈش جەريانىدا گەرچە بۇ پىلاننى ئىجرا قىلىشقا قاتناش باشقارمىسىدىن ئادەم چىقىرىش مۇمكىن دەپ ئويلىغان بولساممۇ، لېكىن بىۋاستە ماڭا تاپشۇرۇلىدىغانلىقىنى زادىلا ئويلاپ كۆرمىگەن ئىدىم، راستىنى ئېيتقاندا، مەن بۇنداق جاپالىق خىزمەتنى خالىمايتتىم. مەن باش قوماندان تاۋسىيۈيغا: ”مېنىڭ سوقۇر ئۈچەي كېسىلىم بار، ئەگەر قاقاس چۆللەردە كېسىلىم قوزغىلىپ قالسا، قۇتقۇزۇش قىيىن، پەقەت ئۆلۈمنى كۈتۈشۈم كېرەك“ دېدىم. باش قوماندان تاۋسىيۈي: ”ئۇنداق دېسىڭىز بولامدۇ؟ مۇدىر جاڭ جژجۇڭ ئۆزى بىۋاستە سىزنىڭ بېرىشىڭىزنى بېكىتتى، مەن كورسەتكەن ئەمەس، پىلاندا ھەربىي دوختۇرمۇ بارغۇ؟ سىز تېخنىكىسى يۇقۇرىراق دوختۇردىن بىرنى تاللاپ ئېلىپ ماڭماسىز“ دېدى. مەن بۇ ۋەزىپىدىن باش تارتالمايدىغانلىقىمنى ھېس قىلدىمدە، دەرھال ماقۇل بولدۇم. ۋەزىپىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، مەن يەنە، بۇمۇ ياخشى بولدى، قوغداپ ئاپىرىش ئارقىلىق گۇڭچەنداڭغا ھەمداشلىق قىلىش روھى سىڭدۈرۈلگەن يەتكۈزۈش پىلانىنى ئۆز قولۇم بىلەن ئىجرا قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۈستىدە بىۋاستە ئەمەلىيلەشتۈرىدىغان بولدۇم، دەپ ئويلىدىم.

يولغا چىقىشقا تەييارلىق قىلىش

پىلاندا بەلگىلەنگەن مۇھاپىزەت قىلىپ يەتكۈزۈش بەنزىنى ئاللىقاچان تولۇقلاپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 6-ئاينىڭ 7-كۈنى، مۇشۇ ئاينىڭ 10-كۈنى يولغا چىقسۇن ۋە مېنى 9-كۈنى

چۈشتىن بۇرۇن سائەت 8 دە مۇدىر جاڭ جىجۇڭ بىلەن كۆرۈشسۈن دىگەن ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن مۇدىر جاڭجىجۇڭ بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇ بىر تەرەپتىن مەن بىلەن كۆرۈشۈۋېتىپ، يەنە بىر تەرەپتىن: "بۇ ۋەزىپە ناھايىتى مۇھىم، بۇ بىر سىياسى ۋەزىپە، سىز تىرىشىپ كۈچ چىقىرىڭ، شىنجاڭنىڭ ئىچى ئىنتايىن مۇرەككەپ، بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىش كېرەك، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا ياخشى ئېتىۋار بېرىش لازىم. سىز لەنجۇغا ئاپىرىپ قويۇپ قايتىپ كېلىڭ" دىدى. مەن مۇدىر جاڭ جىجۇڭنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ناھايىتى خوش بولدۇم، مېنىڭچە مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئۆزەمنىڭ بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرگە قارىتا ھېسداشلىغىمنى، كويۇنگەنلىگىمنى چەكسىز جارى قىلدۇرالايمەن دەپ ھېساپلىدىم.

مەن مۇدىر جاڭ جىجۇڭدىن: "قوغداپ ئاپىرىشىمۇ ياكى تۇتۇپ ئاپىرىشىمۇ؟" دەپ سورىدۇم. مۇدىر جاڭ جىجۇڭ: ئەلۋەتتە "قوغداپ ئاپىرىش" دىدى. مەن يەنە: "يول خىراجىتىنى قانداق قىلىمىز؟" دەپ سورىدۇم. قانچىلىك ئىشلىتىلسە شۇنچىلىك ھېساپ قىلىنىدۇ. قايتقاندىن كېيىن ماڭا تەستىقلىتىڭلار، دىدى.

6-ئاينىڭ 10-كۈنى تاڭ سەھەر ۋاقتىدا، مەن پەقەت كانسۋاي لى يۈشياڭنى باشلاپ 2-تۈرمىنىڭ ئىشىگىگە يېتىپ باردىم. مۇھاپىزەت قىلىپ بارىدىغانلارمۇ ئارقا-ئارقىدىن يېتىپ كەلدى. مەن ئادەم سانىنى تەكشۈرگەندە، پىلاندا بەلگىلەنگەن ھەربىر ئاپتوموبىلغا بىردىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان كۈتكۈچىلەرنىڭ ھەربى سىستېمىسى ئەۋەتكەن ئىشپىيونلار ئىكەنلىگىنى سېزىۋالدىم. كوڭلۇمدە قانداقتۇ ئىختىيارسىز ھالدا بىر دەم ئىككىلەن-

دىم: تۈرمىگە كىرگەندىن كېيىن، مەن خۇ فامىلىك تۈرما باشلىغىغا: "كۆپچىلىك يىغىلسۇن، مەن بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلىمەن" دىدىم ۋە بەگدىگىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ: «بۈگۈندىن باشلاپ سىلەرنىڭ تۈرمۈشۈڭلارغا مەن مەسئۇل، دەرھال يولغا چىقىمىز، جەمى 10 ئاپتوموبىل بار، سىلەر ئۆزەڭلەر تەقسىم قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇڭلار" دىدىم. ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئالدۇرلا تەقسىم قىلىپ بولغان ئىكەن. ناھايىتى تەرتىپلىك ھالدا ئىشلىرىنى قاچىلىدى. كۆپچىلىك ماشىنىغا چىقىپ، تۈرمىدىن ئايرىلدى. مەن، شۇ پەيتتە ئۇلارنىڭ كوڭلى قانچىلىك خوشال بولىۋاتقاندۇ، دەپ ئويلىدۇم، بۈگۈنكى كۈننىڭ كېلىشى، ھەقىقەتەنمۇ ئاسانغا توختىمىدى.

مەن ئۇلارغا سۆزلىگەندە، ئۇلارنىڭ تەن سالامەتلىكى، مەن ئويلىغاندەك ناچار ئەمەسلىگىنى سەزدىم.

مۇدىر جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭغا يېڭى كەلگەندىلا ئۇلارنىڭ تۈرمۈشىغا تەمىناتىنى ياخشىلاپ، ئەسكى گۈرۈچنى تېگىشىپ، تۈرمىنى بىرلەشتۈرۈپ، تۈرۈش شارائىتىنى ياخشىلىغىنىنى ۋە ھەر بىر كىشىگە ئاز بولسىمۇ خىراجەت پۇلى بېرىپ تۇرغانلىغىنى كېيىنچە بىلدىم.

تۈرپاندا قونۇش

ئۈرۈمچىدىن چىقىپ شۇ كۈندىكى قونالغۇ تۈرپان بولدى. 7 قۇدۇق 2-قونالغۇ ئىدى، بۇ ئەڭ خەتەرلىك، ئەڭ قىيىن بولغان يول ھېساپلىناتتى، تۈرپاندىن 7 قۇدۇققىچە بىر تالمۇ گىيا يوق چۆل ئىدى. ئىككى تەرىپى تۇتۇشۇپ كەتكەن ئىگىز

تاغلاردىن ئىبارەت بولۇپ، يول تاغنىڭ ئىچىدىن كېسىپ ئۆتەتتى. بۇ جايلاردا دائىم باندىتلار پەيدا بولۇپ ئاپتوموبىلنى توسايدىغان، ئىككى تەرەپتىكى تاغدىن بىرەر پارچە تاش دومىلاپ چۈشسىمۇ ئادەمنى بېسىپ ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان خەتەرلىكلەر بار ئىدى. بولۇپمۇ مېنىڭ ئەنسىرىگىنىم، ئىشپىيونلۇق ئورگىنى، گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ بۇ بىر تۈركۈم كوممۇنىستلارنى قويۇپ بەرگەنلىكىگە قوشۇلمىغانلىقى ئىدى. ئەگەر ئۇلار قوراللىق ئىشپىيونلارنى ئېۋەتىپ، يول ئۈستىدە توساپ ھۇجۇم قىلسا، بۇ يەر ئۇلار پايدىلىنىدىغان تەبىي شەرت - شارائىت بولۇپ، بىزدىكى بىر پەي ئەسكەر ھېچنېمىگە دال بولالمايتتى. ئەگەر، راستىنلا شۇنداق ۋەقە يۈز بەرسە، بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ھاياتىغا كاپالەتلىك قىلالمايلا قالماستىن، بەلكى ئۆزەمنىمۇ ساقلاپ قالالماسلىغىم مۇمكىن دەپ ئەنسىرەيتتىم.

بىخەتەرلىكنى ساقلاش ئۈچۈن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىلەرنىڭ مەسئۇللىرىنى ئىزدىدىم. شۇ جايدا تۇرۇشلۇق ھەربىلەرنىڭ مەسئۇلى مېنىڭ تونۇشۇم بولۇپ، دەرھال بىر لىيەن ئەسكەر كۈچى ئېۋەتىشكە ماقۇل بولدى. ئۇلار كېچىلەپ يولغا چىقىپ، يول ئۈستىدە پوستا تۇردى. ئىككىنچى كۈنى يولغا چىقىش ۋاقتىدا يەنە ئىككى ئاپتوموبىل ئەسكەر چىقىرىپ، ئالدى - كەينىمىزدىن مۇھاپىزەت قىلىپ، بۇ جايدا يول ئۈستىدىكى بىخەتەرلىكىمىزگە كاپالەتلىك قىلدى.

6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا يالقۇنتاغ، قاقاس چۆللۈكلەر ئوتتەك قىزىپ، ئىسسىققا چىدىغىلى بولمايتتى. كۈندۈزى گىرادۇس 50 ئەتراپىدا بولۇپ، بۇ ئەتراپتىكى ئاھالىلارنىڭ ھەممىسى گەمىدە ياتاتتى. كۈندۈزى يەنە ئىدىشتىكى سۇغا چۆمۈلەتتى. چۈش بولاي دېگەندە، ئاپتوموبىل دۆيى تاغ جىلغى-

سىدىن ئەمدىلا چىقاي دېيىشىگە بىر ئاپتوموبىلنىڭ چاقىدىن يەل قاچتى. ئاپتوموبىل دۆيى بىر سائەتتەك تۇرۇپ چاقنى يەڭگۈشلىدى. مەن ۋەقە چىقىشىدىن ئەنسىرەپ تۆت ئەتراپىمغا قاراپ تۇردۇم. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە ھەقىقەتەنمۇ ئەسكەرلەرنىڭ مۇھاپىزەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئاندىن خاتىرجەم بولدۇم.

ئانچە ئۇزاق ماڭمايلا يەنە ۋەقە يۈز بەردى. ئاپتوموبىلدا بىر قىز بالا ئىسسىقتىن ئۆلۈپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى كۆمدۇق، ئاندىن مېڭىشنى داۋاملاشتۇردۇق، ئاخىرى ئىككىنچى قونالغۇ 7 قۇدۇققا ئوڭۇشلۇق يېتىپ كەلدۇق.

7 قۇدۇق يىغىنى

يولدا بىر قىز بالا ئىسسىقتىن ئۆلۈپ قالغانلىقتىن، مەن بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ سالامەتلىك مەسىلىسى ۋە ئوزۇقلۇق مەسىلىسىنى ئويلىدۇم. ئوزۇقلۇق يېتىشمىسە تەندە قارشىلىق كۈچى بولمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلۈم ۋەقەسى يۈز بېرىدۇ، مەن 7 قۇدۇقتا يىغىن ئېچىپ تۇرمۇش ئۆلچىمى مەسىلىسىنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى بەلگىلىدىم.

بۇ بىر تۈركۈم كوممۇنىستلار 4 يىلدەك تۈرمىغا سولۇنۇپ، ياۋۇزلارچە قىيناش ۋە كەمسىتىشكە ئۇچرىدى. ئادەتتىكى كىشىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا تېنى ناھايىتى ئاجىز، يەنە كۆپلىگەن كىشىلەر ئۇزۇن سەپەر ۋاقتىدا ياردارلىنىپ مەجرۇھ بولۇپ، شىنجاڭدا خىزمەت ئىشلەشكە ئالماشتۇرۇپ كېلىنگەن. مەسىلەن، شى لاڭنىڭ پەقەت بىر پۇتى بار، لىيۇنچاڭنىڭ ئىككىلا پۇتى

يوق، ئۇلار ئاپتوموبىلدىن چۈشۈپ - چىققاندا باشقىلار كوتۇرۇپ ياردەم بېرىشكە توغرا كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئەھۋالى مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق، ئۇزۇن مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈشتە، يەنە ۋەقە تۇغۇلىشىدىن ساقلىنىش تەس، ئەگەر يەنە نەچچىسى ئۆلسە، مۇدىر جاڭ جىرجۇڭغا نېمە دەپ جاۋاپ قىلىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ ئەڭ ئەندىشە قىلىدىغىنىم مۇھاپىزەت قىلىپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەرنىڭ مەسىلىسى ئىدى. ئۇلارنى مەن تاللاپ بېكىتمىگەن. ھەر بىر ئاپتوموبىلدىكى كۈتكۈچىلەر ھەربىي سىستېمىنىڭ ئىشپىيونلىرى، ئەگەر ئۇلار ئاپتوموبىلدىكى ئەھۋالنى ئەينەن دوكلات قىلمىسا، بەزىلەرنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئۇخماي قېلىشىم مۇمكىن، شۇنىڭ بىلەن بۇ كىشىلەرنىڭ سالامەتلىك ئەھۋالىنى ئىگەللەشكە ئامالسىز قالىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مەجلىستە، كوممۇنىستلاردىن 3 كىشىنى يىغىنغا قاتناشتۇردۇم. ئېۋەتىلگەن مۇناسىۋەت باغلىغۇچىلار ياڭ زىخۇا (شۇ چاغدىكى ئىسمى دۇنىڭ)، جى شى خې (شۇ چاغدىكى ئىسمى جى گوشىڭ)، گاۋدېڭباڭ (ئىسمى يوق) لار ئىدى.

يىغىندا مەن تاماق ئۆلچىمىنى ئېلان قىلدىم. ھەر بىر تاماقتا 4 سەي بىر تاڭ بولۇشى، ئىككىسى گوشلۇك سەي ئىككىسى سۇسەي بولۇشى، 6 كىشى بىر جوزا بولۇشى كېرەك. ھەر كۈنى ئەتىگەندە ھەر ئادەمگە ئىككىدىن تۇخۇم تارقىتىلىدۇ. ھەربىي تەمىنات خادىملىرى بۇ ئۆلچەمگە قوشۇلمىدى، چۈنكى يول راسخودىدا بۇلارنىڭ كۈنلۈك ئۆلچىمى ھەر بىر كىشىگە 7 موچەندىن بەلگىلەنگەن بولۇپ، پەقەت قوناق مومىسى بىلەن قايناقسۇ ئىچىشكىلا يېتىدىكەن. مەن: ”ئالاھىدە ئەھۋالنى ئالاھىدە بىر تەرەپ قىلىش لازىم، بارلىق چىقىمنى مەن بولۇپ

باۋشاۋ قىلدۇرىمەن، ھەربىي تەمىنات خادىملىرى پۇلنى چىقىرىپ ھوججەتنى ساقلاشقىلا مەسئۇل بولىدۇ“ دېدىم. يىغىن تۈگەيدىغان چاغدا مەن ئۈچ مۇناسىۋەت باغلىغۇچىغا: ”سىلەر ئۈچىڭلار ۋاقتى - ۋاقتىدا مەن بىلەن مۇناسىۋەتلىشىپ تۇرالامسىلەر؟ ئاپتوموبىلدىكى ئەھۋالنى ئۆز ۋاقتىدا ماڭا ئىنكاس قىلالامسىلەر؟“ دېدىم. گاۋدېڭباڭ: ”پۈتۈنلەي مۇمكىن“ دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ياڭ زىخۇا، جى خې، گاۋدېڭباڭلار بىۋاستە مەن بىلەن مۇناسىۋەتلىشىپ تۇردى.

مەن يەنە يول ئۈستىدە دەم ئالغاندا، چۈشتە چاي - پاي ئىچكەندە ۋە كەچتە قونغاندا، دوختۇرلار دەم ئالمايدۇ، تاماق يېمەيدۇ، ئالدى بىلەن كېسەللەرنى تەكشۈرۈپ داۋالايدۇ دەپ بەلگىلىدىم.

بۇ كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا 20 نەچچە بالا بولۇپ، بەزىلىرى 4 ـ 5 ياشلىق بالىلار، ئومۇمەن ئوزۇقلۇق يېتىشمىگەنلىكتىن كۆپىنچىسى ئاغرىق ئىدى. بولۇپمۇ جاڭ ۋېنچيۇنىڭ 3 قىزى ليۇسۇگىلىن، شاۋخۇا، شاۋلىن (ليۇسۇگىلىن ماۋجۇشىنىڭ چوڭ كېلىنى، شاۋخۇا ماۋجۇشىنىڭ ئىككىنچى كېلىنى) لارغا ھەر كۈنى ئوكۇل سېلىپ دورا بېرىش كېرەك. گاۋدېڭباڭنىڭ سالامەتلىكى بىر ئاز ياخشى بولۇپ، ئۇيان - بۇيان مېڭىشقا شۇ ماڭىدۇ، جى خې بىلەن ياڭ زىخۇانىڭ سالامەتلىكى بىر ئاز ناچار بولغاچقا ئازراق ھەركەت قىلىدۇ، ھەر قېتىم يولدا دەم ئالغاندا، ياڭ زىخۇا مەن بىلەن ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىدۇ. بىز روس تىلىدا سوزلىشىمىز. ياڭ زىخۇا: ئۆزىنىڭ چۈي چۈبەينىڭ يولدىشى ئىكەنلىكىنى، دۇنىڭ دېگەن ئىسىم ئۇنىڭ تەخەللۇسى ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قىزىمۇ ئاپتو-

موبىلدا بولۇپ تەخەللۇسى دۆيى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. ياڭ زىخۋا بىلەن سۆزلۈشۈش جەريانىدا، گېنېرال جاڭ جۈ جۇڭ شىنجاڭغا كەلگەندىلا داڭ بىگاڭ، چۆيۋۇلارنى ئېۋەتىپ تۈرمىدىكىلەرنى يوقلاپ ئەھۋال ئىگەللىگەنلىكىنى تۇرمۇش شارائىتىنى ياخشىلىغانلىغىنى ۋە يەنە خەشلەشكە ئازراقتىن پۇل بەرگەنلىكىنى، ئەر - ئايال بىرگە تۇرۇشقا رۇخسەت قىلغانلىغىنى بىلدىم. بۇ قېتىم مېڭىش ئالدىدا گېنېرال جاڭ جۈ جۇڭ يەنە ئۇلارنى ئۇزۇتۇپ زىياپەت بەرگەن ئىكەن، زىياپەتكە 6 ۋەكىل قاتنىشىپتۇ. بىر قېتىم ياڭ زىخۋا ۋە جى خېلەر مەن بىلەن سۆزلەشكەندە ياڭ زىخۋا مەندىن: ”ليۇچۇجاڭ، سىز نىمە ئۈچۈن بىزگە مۇشۇنداق ياخشى مۇئامىلە قىلىسىز؟“ دەپ سورىدى. مەن كۈلۈپ قويۇپ: ”مەن سىلەرگە ھەمداشلىق بىلدۈرىمەن، مېنىڭ كېلىپ چىقىشىم كەمبەغەل ئائىلىسىدىن“ دېدىم. جى خې: ”بۇ سىنىپى مېھرىۋانلىق! سىز داڭ بىگاڭنى تونامسىز، ئۇ مېنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربى مەكتىۋىدىكى ساۋاقدىشىم“ دىدى. مەن سوھبىتىمنى داۋاملاشتۇرۇپ، ياڭ زىخۋاغا: ”مۇدىر جاڭ جۈجۇڭنىڭ سىلەرنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىشقا مېنى ئېۋەتىشىنىڭ سەۋەبى، مەن قاتناش باشقارمىسىنىڭ باشلىغى بولغانلىغىم ۋە بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىيالايدىغانلىغىمغا ئىشەنگەنلىكتىن بولدى“ دېدىم. 7 قۇدۇقتا مەجلىس ئېچىپ تۇرمۇش ئۆلچىمىنى ئورۇنلاشتۇرغان بىلەن بۇ چۆللۈكتە گۆش، تۇخۇم، سەي تېپىش مەندەك بىر باشلىقنىڭ قولىدىن كېلەتتى. 7 قۇدۇقتا مەجلىس ئاچقاندىن كېيىن، ھەر كۈنى بىر تۇرمۇش ماشىنىسىنى بىر كۈن ئەۋۋەل ماڭدۇراتتىم. ئۇلار قونالغۇ جايدا يېمەك - ئىچمەك سېتىۋېلىپ تاماق، ياتاق ھەممىنى تەق قىلاتتى.

مۇنداق بىر تال چۆپ ئۈنمەيدىغان چۆللۈكتە بەزى ئاپتوموبىللارنىڭ يېلى چىقىپ كەتسە، شوپىر ياسىيالماي شۇ جايدىلا توختاپ ياكى ئاچلىقتىن ئۆلگەن ئىشلار ناھايىتى كۆپ بولغان، ئىسسىقتىن ئۆلۈپ كەتكەنلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. بىزنىڭ ئاپتوموبىلىمىز ئىسسىقتا 6 چاقى يەل قويىۋەتسىمۇ بىر سائەتتىلا ئالماشتۇرۇپ، ئىلگىرىلەشكە تەسىر يەتكۈزمىدۇق.

يەنە بىر قېتىم ياڭ زىخۋا ماڭا: ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يەنئەنگە قايتىۋېتىپ ئۈرۈمچىدىن ئۆتكەندە شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قامالغانلىغىنى، تۈرمىدە بىر نەچچە يىلدىن بېرى سالامەتلىگى ئاجىزلىشىپ ئۆپكە تۇبېركىليوزى بىلەن ئاغرىغانلىغىنى ئېيتتى. مەن بۇ ئەھۋاللارنى ئۇققاندىن كېيىن، دەرھال كانىۋايغا، ھەر قېتىم دەم ئېلىش ۋاقتىدا ئۇنىڭغا ئايرىم قايناقسۇ تەييارلاپ بېرىشنى تاپشۇردۇم. يول ئۈستىدە دەم ئالغان چاغلاردا كانىۋاي ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئېتىۋار بىلەن قاراپ كەلدى.

لەنجۇغا يېتىپ بېرىپ ۋەزىپىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش

لەنجۇغا يېتىپ بېرىشنى 12 كۈن پىلانلىغان بولساقمۇ، نەچچە ئۆتەڭنى پىلاندىن بۇرۇن بېسىپ ئۆتۈپ 9 كۈندە، يەنى 6 - ئاينىڭ 19 - كۈنى لەنجۇغا يېتىپ كەلدۇق. مەن بىر تۈركۈم كىشىلەرگە، مۇھاپىزەت قىلىپ يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولغانلىغىمنى ھەمدە غەربىي شىمال ھەربىي - مەمۇرى مەھكىمىدىن ئېۋەتكەن گاۋسەننىڭ لەنجۇدىن داۋاملىق مۇھاپىزەت قىلىپ يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويىدىغانلىغىنى ئېيتقىنىمدا، ئۇلار بىر ئېغىزدىن ”بىز ئادەم ئالماشتۇرۇشقا قوشۇلمايمىز“ دېيىشتى. يەنە بەزىلەر: «نىمە ئۈچۈن ئارا يولدا ئادەم ئالماشتۇرىدۇ، بۇ نىمە قىلغىنى!“ دېيىشتى. مەن كۆپچە-

لىككە: "مېنىڭ ۋەزىپەم سىلەرنى لەنجۇغا يەتكۈزۈش ئىدى. ياخشى كۈتىۋالالمىدىم، ئەپۇ سورايمەن، خەير - خوش!" دېدىم. ئۇلار: بىز كۆپچىلىك نامىدىن مۇدىر جاڭ جىجۇڭغا تېلېگرامما يوللاپ لىيۇ جۇجاڭنىڭ بىزنى يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويۇشىنى تەلەپ قىلساق بولامدۇ - يوق؟ دەپ سورىدى. مەن: ئىختىيارىڭلار، دەپ جاۋاپ بەردىم.

بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا مېنىڭ لەنجۇدا گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ جاۋاپ تېلېگراممىسىنى كۈتۈپ تۇرۇشۇمغا توغرا كەلدى. 5 كۈندىن كېيىن مېنىڭ ئۇلارنى يەنئەنگە يەتكۈزۈپ قويۇشۇم توغرىسىدا جاۋاپ تېلېگرامما كەلدى.

بىز 6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى تاڭ سەھەردە لەنجۇدىن يولغا چىقىپ بىرىنچى قونالغۇ خۇاجيالىڭغا يېتىپ بېرىپ تاغ ئۈستىدىكى مېھمانخانىغا چۈشتۇق، شۇ كۈنى ئاخشىمى ياققان قاتتىق يامغۇر ئەتىسىمۇ توختىمىدى. يامغۇر توختىغاندىن كېيىن يولغا چىقىشقا مەجبۇر بولدۇق. ئاخشامدا مېھمانخانىنىڭ باشلىقى ماڭا: ئىچىدىغان سۇنى تاغ ئاستىدىن يۈدۈپ چىقىدىغان بولغاچقا ئەتىگە ئىچىدىغان سۇ قالمىدى، ھاۋانىڭ قانداق بولىشىدىن قەتئىينەزەر ئەتە چوقۇم بۇ يەردىن يۈرۈپ كەتسەڭلار دېدى . مەن ئۇنىڭغا بولىدۇ دەپ جاۋاپ بەردىم. بۇ ئەھۋالنى ياڭ زىخۇا، جى خې، گاۋدىڭباڭلار بىلەن مەسلىھەتلەشتىم.

ئاپتوموبىل بىلەن كۆۋرۈك ياساش

بىزنىڭ شۇ كۈندىكى قونالغۇمىز، خۇاجيالىڭدىن چىقىپ لىيۇپەنشەن تاغلىرى بويىدىكى چىڭنىڭ ناھىيىسى ئىدى. لېكىن ناھىيە بازىرىغا 10 نەچچە چاقىرىم كېلىدىغان جايدا كەڭلىگى نەچچە جاڭ كېلىدىغان كەلكۈن كەلسە سۇ كۆپىيىپ كېتىدىغان بىر ئېقىن بار ئىكەن. ئاپتوموبىللار مۇشۇ جايغا يېتىپ كەلگەندە قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتتى. ئالدىدا ماڭغان ئاپتوموبىل ئۆتمەكچى بولۇپ ئېقىننىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا، سۇدا ئوتى ئۆچۈپ قالدى. دەل شۇ چاغدا شىمالىي تەرەپتىن شاقىراپ كەلكۈن كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىم. كەلكۈن كېلىپ قالسا، ئېقىندا توختاپ قالغان ئاپتوموبىلنى قانداق قىلىش كېرەك. ناۋادا ئاپتوموبىلنى ئېقىتىپ كەتسە، ئۈستىدىكى ئادەملەرنىڭ ھاياتى تۈگۈمەمدۇ، دېگەن جىددىي تەشۋىش ئىچىدە بىر ئەقىل تاپتىم. بۇيانقى ئاپتوموبىللارنى ئېقىنغا ھەيدەپ چۈشۈپ ئاپتوموبىللارنى بىر - بىرىگە كۆۋرۈكتەك تۇتاشتۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدىم. ئېقىن ئوتتۇرىسىدا قېپقالغان ئادەملەر ئاپتوموبىل بىلەن ياسىغان كۆۋرۈك ئارقىلىق قىرغاققا چىقىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ھاياتى ساقلاپ قېلىندى. كەلكۈن ھېلىقى ئاپتوموبىلنى ئېقىتىپ كەتتى. مەن دەرھال گاۋدىڭباڭدىن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى قىرغاققا چىقىۋالدىمۇ دەپ سورىدۇم. ئۇ: بىر ئادەم كام تۇرىدۇ، دەپ جاۋاپ بەردى. مەن بۇنى ئاڭلاپ تېخىمۇ تىت - تىت بولدۇم. ئۇ: گەپ بۇ ئادەمنىڭ سۇ ئۈزەلىشىدە قالدى دېدى. مەنمۇ ئۈمىدنى شۇنىڭغا باغلىدىم. كەلكۈن بىلەن قاتتىق ئېلىشىۋاتقان پەيتتە، لەنجۇدىن شىئەنگە بېرىش ئۈچۈن ئاپتوموبىلغا چىقىۋالغان يولدۇشۇمنىڭ ئىنىسى گاۋيەننى ئۇستەڭگە سەكرەپ سۇنىڭ ئېقىش تېزلىگىنى ئۆلچەشكە، ئىستولبىغا چىقىپ تېلېفون ئارقىلىق ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتىن ئادەم ئەۋەتىپ كەلكۈن ئېقىتىپ كەتكەن ئاپتوموبىلنى

چىقىرىۋېلىشقا بۇيرۇدۇم. گاۋيەن بۇ ئىشلاردا ناھايىتى جاپا چېكىپ خىزمەت كۆرسەتتى، ئۇنى ماختاشقا ئەرزىيدۇ.

ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي كەلكۈن توختىدى. كەلكۈن ئېقىتىپ كەتكەن ھېلىقى ئاپتوموبىل نەچچە يۈز مېتىر يىراقلىقتا كۆرۈندى. ئاپتوموبىل ئۈستىدىكى يۈك - تاق، كىيىم - كېچەكلەر ئېقىپ كېتىپتۇ، بۇ چاغدا كوپچىلىكنىڭ ئۈستى - بېشى يامغۇردىن ھۆل بولۇپ كەتكەن ئىدى. گاۋدېباڭ باشقا ئاپتوموبىللاردىكى كىيىم ساندۇقلىرىنى ئېچىپ ھەر بىر ئادەمگە بىر قۇردىن كىيىم - كېچەك تارقىتىپ بەردى. مەنمۇ بىر قۇر كىيىم ئېلىپ ئالماشتۇرۇۋالدىم. ئاپتوموبىل ئەترىتى جىڭنىڭ ناھىيە بازىرىغا كېچىدە كىردى. ھېلىقى كەلكۈن ئېقىتىپ كەتكەن ئادەممۇ قايتىپ كەلدى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ سۇ ئۈزەلەيدىكەن. مېنىڭ ئۈمىدىم ئىشقا ئاشتى. كوپچىلىك بەكمۇ خوشاللاندۇق.

پىڭلياڭدا ئىشپىيونلارغا يولۇقۇش

جىڭنىڭدىن يولغا چىقىپ پىڭلياڭدا قونماقچى بولدۇق. بۇ جاي خۇزۇڭنەننىڭ تەسىر دائىرىسىدە ئىدى. بىز شەھەرگە يېقىنلاشقاندا، بىر تۈركۈم ئىشپىيون، ژاندارمىلار كېلىپ ئوبۇسكا قىلىمىز دەپ ۋاقىراشتى. مەن نېمىنى ئوبۇسكا قىلىسىلەر؟ دېسەم، ئۇلار: يۈك - تاقلارنى ئوبۇسكا قىلىمىز، دېدى. مەن پەيلىمنى بۇزۇپ قوپاللىق بىلەن: بۇ سودا ئاپتوموبىلى ئەمەس، ئاپتوموبىلدىكىلەر ئەتكەسچىلەرمۇ ئەمەس، ھەممىسى كوممۇنىستلار تۇرسا، بۇلارنى ئوبۇسكا قىلىشقا بولمايدۇ، — دېدىم. ئىشپىيونلار مېنىڭ ئەمەل دەرىجەمنى كۆرۈپ، قاراملىق قىلالماي قۇيرىغىنى تىكىۋەتتى.

شەھەرگە كىرىپ ياتاققا ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، مەن بۇ ئىشپىيونلارنى كۆڭلى تىنماي، ئەتە ئەتىگەندە يولغا چىققاندا ئاۋارىگەرچىلىك سالمىسۇن دەپ ئويلاپ، پىڭلياڭدا تۇرۇشلۇق ھەربى كورپۇسنىڭ باشلىقى جۇڭسۇڭنى توناتتىم. گومىنداڭ ھەربى قىسىملىرى بىلەن ئىشپىيون ژاندارمىلار ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت بار ئىدى. مەن جۇڭسۇڭنى ئىزدەپ ئۇنىڭغا تەكشۈرۈش پونكىتىنىڭ قايتا ئاۋارە قىلماسلىقى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش قىلدۇردۇم. بۇ چارىنىڭ ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى بولدى. ئەتىسى ئەتىگەنلىكى ئاپتوموبىل ئەترىتى ئوڭۇشلۇق پىڭلياڭدىن يۈرۈپ كەتتى.

شىئەن شەھەرگە تۈندە بۆسۈپ كىرىش

پىڭلياڭدىن يولغا چىقىپ بىنشەن ناھىيىسىدە قونۇپ ئەتىسى شىئەنگە يېتىپ بارغىلى بولاتتى. كوپچىلىك بىنشەن ناھىيىسىدە كەچكى تاماقتىن كېيىن يۈك - تاقلىرىنى يېشىپ ئارام ئېلىشتى. تۇساتتىن خۇزۇڭنەننىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. تېلېگراممىدا لىيۇ ياجېي چوجاڭغا: شىئەنگە بارماي، شەنياڭغا كېلىڭ، بۇ يەردە ”مېھمانخانا“ راسلاپ قويۇلدى - دەپ يېزىلغان. مەن بۇ تېلېگراممىنى كۆرۈپ، ھەي يامان بولدى، چاتاق چىقىدىغان بولدى دەپ ئويلىدىم، بېشىم گاڭگىراپ قالدى.

شەنياڭ ـ خۇزۇگىنەنىڭ ئىلغارلارنى قاماپ، ئىنقىلاۋى ياشلارغا زىيانكەشلىك قىلىپ، كوممۇنىستلارنى قىرىدىغان جەھەننەم ئىدى. خۇزۇگىنەنىڭ بىرمۇ كوممۇنىستنى قويۇۋەتمەيدىغانلىغى خەلقى ئالەمگە ئايان، مەن ئۇنىڭ قول ئاستىدا كوپ يىل ئىشلەپ، ئۇنىڭ باغرى قاتتىق رەھىمسىز ئادەم ئىكەنلىگىنى بىلەتتىم. ئەگەر بۇ بىر تۇركۇم كىشىلەر شەنياڭغا بېرىپ ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىدىغان بولسا، خەۋەرلەرنى قامال قىلىپ خالىغانچە ئىش كورىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇ چاغدا بۇلارنىڭ ھاياتىنى قوغداپ قېلىش قىيىن بولاتتى. بۇ خۇزۇگىنەنىڭ بىر چوڭ سۇيىقەستى ئىدى. خۇزۇگىنەنىڭ ماڭا تېلېگىرامما بەرگەنلىگى، مېنى ئۇ قول ئاستىدا ئىشلىگەن كونا ئادىمىم، بۇيرۇغىمنى چوقۇم ئاڭلايدۇ، دەپ قارىغان ئىدى.

بۇ بىر تۇركۇم كىشىلەرنى شەنياڭغا ئېلىپ بارماسلىغىم كېرەك. بىراق خۇزۇگىنەنى ئەپلەيدىغان چارىنى، شەنياڭغا بارماسلىقنىڭ سەۋەبىنى دەرھال تاپالمىدىم، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ مەن راسا باش قاتۇرۇۋاتقىنىمدا تۇساتتىن گاۋدىڭباڭ كەلدى. مەن گاۋدىڭباڭغا: ئەتە شىئەنگە بارماي شەنياڭغا بارىدىغان بولدۇق، دېدىم. بۇ ئەھۋالنى گاۋ دىڭباڭغا تەپسىلى سوزلەشكە بولمايتتى. بىر سائەتتىن كېيىن ياڭ زىخۇا كەلدى. مەن ياڭ زىخۇا بىلەن كورۇشكەندە روسچە تىل بىلەن سوزلەشتىم. بۇ قېتىم ئۇ ناھايىتى جىددى پوزىتسىيە بىلەن جىياڭسۇچە تاۋۇشتا: لىۋ چۇجاڭ، مېنىڭ سىزگە بىر تەلىۋىم بار، ئويلاپ كورسىڭىز، ئاپتوموبىلدا بىر كېسەل بار، ئۇنىڭ قىزىتمىسى 40 گىرادۇستىن ئېشىپ كەتتى. ئۇ كېزىك بولۇپ

قاپتۇ، ناھايىتى خەتەرلىك، بۈگۈن ئاخشاملا ئولۇپ قېلىشى مۇمكىن، لىۋ چۇجاڭدىن بۈگۈن ئاخشاملا يولغا چىقىپ، شىئەنگە بېرىپ بۇ كېسەلنى جىددى قۇتقۇزۇشنى تەلەپ قىلىمەن، چۈنكى بۇ ئادەم ئاۋىئاتسىيە خادىمى، كوممۇنىستىك پارتىيەمىزنىڭ بايلىغى، مۇشۇنداق ئىختىساسلىق خادىملاردىن ئاپتوموبىلدا 40 ـ 50 كىشى بار دېدى. (بۇ 40 ـ 50 نەپەر كىشىنىڭ كوپ قىسمى ھازىر ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، ئاۋىئاتسىيە مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى ۋە ئايرودوروم خىزمىتىنىڭ رەھبىرى كادىرلىرى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ).

مەن ياڭ زىخۇانىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، كوڭلۇم دەرھال يورۇپ كەتتى. بۇ ناھايىتى ياخشى پىكىر بولدى! چۈنكى بۇ شەنياڭدىكى «مېھمانخانا» دىن قۇتۇلۇشنىڭ ئوبدان پۇرسىتى، ئوبدان بانىسى ئىدى. مەن ياڭ زىخۇاغا: ـ سىز قايتىپ تۇرۇڭ، مەن بۇ مەسىلىنى ئويلاپ كورەي ـ دېدىم.

ياڭ زىخۇا قايتىپ كەتكەندىن كېيىن گاۋدىڭباڭنىڭ شىئەنگە بارماي، شەنياڭغا بارىدىغانلىق توغرىسىدىكى سوزىنى بۇ بىر تۇركۇم كىشىلەرنىڭ پارتىيە تەشكىلىگە ئېيتىپ قويغانلىغىنى سەزدىم، شۇ چاغدا گەرچە پارتىيە تەشكىلىنىڭ مەسئۇلى مامىڭفاڭ، فاڭ جۇ چۈن قاتارلىق كىشىلەر ئىكەنلىگىنى بىلمىسەممۇ، لېكىن پارتىيە ياچېيكا تەشكىلىنىڭ جەزمەن بارلىغىنى بىلەتتىم. ئۇلار شەنياڭدىكى قانداق جاي ئىكەنلىگىنى، خۇزۇگىنەنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىگىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتى.

مەن كېچىلەپ يۈرۈش قىلىپ، شىئەنگە كېلىپ كېسەلنى جىددى قۇتقۇلدۇرۇش نىيىتىگە قەتئى كەلدىم. لېكىن شىئەنگە

بوسۇپ كىرگەندىن كېيىن، ئىككىنچى قەدەمنى قانداق بېسىش كېرەك؟ مەن بىر پىلان ئويلاپ چىقتىم: شىئەن شەھرىگە كىرگەندىن كېيىن، بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنى 18 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسى (يەنى 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسى) غا تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئۇلار ئارقىلىق بۇ خەۋەرنى جەمئىيەتكە ئېلان قىلىش، بۇنىڭ بىلەن بۇ خەۋەرنى خەلققارا ۋە دولەت ئىچى ئاڭلىسا، بىرلىكسەپنىڭ كۈچى بولغاندىن كېيىن، خۇزۇڭنەننىڭ ياۋۇز سۇيىقەستى ئىشقا ئاشمايدۇ، ئۆز ۋەزىپەمدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، مەن ئۇلارنى 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا تاپشۇرۇپ بەرگەنلىكىم كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە تاپشۇرۇپ بەرگەن بىلەن باراۋەر، گېنېرال جاڭ جۈ جۇڭنىڭ ماڭا تاپشۇرغان ۋەزىپىسىنىمۇ ئورۇنلىغان بولىمەن.

كېچىلەپ يۈرۈپ شىئەن شەھرىگە كىرىش توغرىسىدىكى پىلاننى پىششىق ئويلاندىم. ئاندىن مۇھاپىزەت قىلىپ يەتكۈزۈش بەنزىسىدىكىلەرنىڭ مەجلىسىنى ئاچتىم. بۇنىڭغا گاۋدىڭباڭ، ياڭ زىخۇا، جى خېدىن ئىبارەت 3 ۋەكىلمۇ قاتناشتى، مەجلىستە كېچىدە يۈرۈش قىلىپ شىئەنگە بېرىپ كېسەلنى جىددى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ سەۋەپلىرىنى ئېلان قىلدىم. بىخەتەر يول يۈرۈش ئۈچۈن ئاپتوموبىللارنىڭ سۈرئىتىنى سائىتىگە 40 كىلومېتىردىن ئاشۇرماسلىقنى، ئەگەر كىمىكى ئاپتوموبىلدىن ھادىسە چىقارسا، ھەربى قانۇن بويىچە جازاغا تارتىلىدىغانلىقىنى جاكالىدىم. مەجلىس ئېچىشتىن بۇرۇن، خۇزۇڭنەنگە "شۇ بويىچە بېجىرىمەن" دېگەن مەزمۇندا جاۋاپ تېلېگىرامما يوللىدۇم، بۇ، خۇزۇڭنەننى تېچلاندۇرۇش چارىسى ئىدى.

ئاپتوموبىل ئەتىرىتى كېچە سائەت بىرلەر بىلەن شەنياڭغا يېتىپ كەلگەندە، ھەي، ئىشپىيونلارنىڭ تەكشۈرۈش پونكىتى بىزنى توسمىغىيتتى دەپ ناھايىتى تەشۋىشلەندىم. لېكىن بەختكە يارىشا تەكشۈرۈش پونكىتىدىكى ئىشپىيونلار بىخىرامان ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. ئاپتوموبىللار شەنياڭدىن ئۆتۈپ كوۋرۇك ئۈستىدىكى ئىستېھكامغا كەلگەندە، پوستتا تۇرغانلار: "بۇ نىمە ئاپتوموبىللار؟" دەپ توۋلىدى. مەن: "ھەربى ئاپتوموبىل" دەپ جاۋاپ بەردىم. بۇنىڭ بىلەن توسالغۇسىز قاتناپ شىئەنگە يېتىپ كەلدۇق.

كېچە سائەت 2 لەر بىلەن شىئەن شەھرىگە كىرگەندىن كېيىن، پىلان بويىچە ئالدى بىلەن ھەربى دوختۇرغا كېسەلنى ئۆلكىلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ جىددى قۇتقۇزۇپ داۋالاشقا بۇيرۇق بەردىم ھەمدە ئادەم ئېۋەتىپ يېقىن ئارىدىن مونچا تاپقۇزۇپ، بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنى ئالدى بىلەن ئارام ئالغۇزۇش ئۈچۈن مونچىخانىغا ئورۇنلاشتۇردۇم. مەن گاۋدىڭباڭدىن 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنىڭ ئادرىسىنى بىلەمسىز؟ دەپ سورىۋىدىم، ئۇ: بىلىمەن — دەپ جاۋاپ بەردى. مەن گاۋدىڭباڭ، جى خېنىڭ دەرھال ئىش بېجىرىش باشقارمىسى بىلەن ئالاقە باغلىشىنى، مۇنچىۋىلا ئادەملەرنى ئورۇنلاشتۇرالامدۇ — يوقلىغىنى بىلىپ كېلىشكە ئېۋەتتىم. گاۋدىڭباڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنىڭ باشلىغى جۇزىجەننى (ھازىر 1 - ماشىنىسازلىق مىنىستىرلىگىنىڭ مىنىستىرى) باشلاپ كەلدى. مەن جۇ چۈجاڭدىن ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا مۇشۇنچىۋالا ئادەمنى ئورۇنلاشتۇرغىلى بولارمۇ؟ دەپ سورىغىنىمدا، ئۇ، ئورۇنلاشتۇرغىلى بولىدۇ، - دېدى. ئاپتوموبىللار

ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا قاراپ ماڭدى. بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەر ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، پىلاننى ئورۇنلاپ مەقسەتنى ئىشقا ئاشۇرغانلىقىمدىن ناھايىتى خۇشاللاندىم.

ئىككىنچى كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 لاردا خۇزۇڭنەن بىلەن كۆرۈشۈش قارارىغا كەلدىم، چۈنكى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىسەم، يەنئەنگە يېتىپ بارالمايتتۇق. شۇڭ خۇيچۇەن ئارقىلىق خۇزۇڭنەن بىلەن كۆرۈشكىلى بولاتتى، چۈنكى ئۇ خۇزۇڭنەننىڭ مەسلىھەتچىسى ئىدى (ھازىر جۇڭگونىڭ مېكسىكىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى شۇڭ شاڭخۇي). شۇڭ خۇيچۇەن مېنى باشلاپ خۇزۇڭنەن بىلەن كۆرۈشتۈردى. خۇزۇڭنەن ناھايىتى خۇشاللىنىپ مەندىن: ئۇلارنى شەنياڭغا ئاپىرىپ قويدۇڭمۇ ؟ دەپ سورىدى. ئۆزەمنى بېسىۋېلىپ قورۇنماي تۇرۇپ: ياق، چۈنكى ئاپتوموبىلدا بىر كېسەل بىنشەن ناھىيىسىدە ئۆلۈپ قېلىشقا تاس - تاس قالغان ئىدى. مەن تېلېگرامما ئارقىلىق مۇدىر جاڭ جىجۇڭدىن كېچىلەپ يول يۈرۈپ شىئەنگە يەتكۈزۈپ جىددى قۇتقۇزۇش توغرىسىدا يوليورۇق سورىدۇم. ئۇنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن تۈن كېچىدە شىئەن شەھىرىگە يېتىپ كەلدۇق، باش شتابقا تېلېفون بېرىپ ئالالمىدىم. بۇ كوممۇنىستلار شەرقى چوڭ كوچىدا يېتىشتى. ئەگەر بىرەر ۋەقە يۈز بېرىپ قالسا، ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى ناھايىتى چوڭ بولىدۇ دەپ 18 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا ئاپىرىپ قويدۇم، دېدىم. خۇزۇڭنەن بۇ ئادەملەرنى 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا تاپشۇرۇپ بەرگەنلىكىمنى ئاڭلاپ ئاچچىقىدا گىلەم ئۈستىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ، ئەڭ ئاخىرىدا: ھو ئاناڭنى...... كېرەكسىز نان قېپىلار! — دەپ تىللىدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ مېنى تىللىغانلىقىنى، پەقەت نېمە ئۈچۈن بىزنى شەنياڭدا توسمىغانلىقى ئۈچۈن شەنياڭدىكى ئەشپىيونلارنى تىللاۋاتقانلىقىنى سەزدىم. مەن خۇزۇڭنەندىن قاچان يەنئەنگە بارىدىغانلىقىمىزنى سورىسام، ئۇ ناھايىتى غەزەپ بىلەن: ئۇقتۇرۇش كۈتۈپ تۇرۇپتۇر! — دېدى. مەن ئادرېسىمنى شۇڭ خۇيچۇەنگە قالدۇرۇپ مېھمانخانىغا قايتىپ كېلىپلا، گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا تېلېگرامما يوللاپ، بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنى 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا ئورۇنلاشتۇرغانلىقىمنى مەلۇم قىلدىم.

ئىككىنچى كۈنى شىئەندىكى ھەر قايسى گېزىتلەر دەرۋەقە بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ شىئەنگە يېتىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر تارقاتتى. خەۋەرلەردە، جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭدا قويۇپ بەرگەن كوممۇنىستلارنى گېنېرال مايور لىيۇياجې مۇھاپىزەت قىلىپ يەنئەنگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن تۈنۈگۈن ئاخشامدا شىئەنگە يېتىپ كەلدى. بۇ كوممۇنىستلار 18 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا چۈشتى دېيىلگەن.

گېزىتتىكى بۇ خەۋەرلەرنى كۆرۈپ ئىچىمدە ناھايىتى خۇشاللاندىم، چۈنكى بۇ ۋەقەنى دۆلەت ئىچى ۋە خەلقئارانىڭ ھەممىسى ئاڭلايتتى، بۇنىڭ بىلەن خۇزۇڭنەن ئىلاجىسىز قالاتتى.

مەن شىئەندە خۇزۇڭنەننىڭ يەنئەنگە بېرىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى كۈتۈپ ياتقان چېغىمدا، گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا كۈندە بىر - ئىككى قېتىم دېگىدەك ”تېخى يولغا چىقالمىدۇق“ دېگەن مەزمۇندا تېلېگرامما بېرىپ تۇردۇم.

خۇزۇڭنەننىڭ ئىككىنچى سىياسى سۈيىقەستى

6 ـ كۈنى شۇڭ خۇيچۈەن ماڭا خۇزۇڭنەن بىلەن كورۇشۇشنى ئۇقتۇردى. ئەمدى يەنئەنگە يولغا چىقالايدىغان بولدۇق دەپ پەرەز قىلىپ ناھايىتى خوشال باردىم. خۇزوڭنەن تەرىنى تورۇپ پەيلىنى بۇزغان ھالدا: "بۇ ئادەملەرنى ماڭدۇرۇۋېتىشقا بولمايدۇ، سىياسى بولۇمنىڭ پىكرى بار ئىكەن، ئۇلارنى قايتا تەكشۇرۇش كېرەك" دىدى. مەن: "ئۇلارنى شىنجاڭدا جاڭ جۇرېن تەكشۇرگەن. ھەممىسى كوممۇنىستلارغۇ" دىدىم. خۇزۇڭنەن: بۇلارنىڭ ئارىسىدا ياڭ زىخۇا دىگەن ئادەم بارمۇ؟ دەپ سورىدى. مەن بار دەپ جاۋاپ بەردىم. خۇزۇڭنەن: "ئۇ، چۇي چۈبەينىڭ خېنىمى ئىكەن، دەپ ئاڭلايمەن، سەن ئۇنى باشلاپ كېلىپ، مەن بىلەن كورۇشتۇرگىن" دىدى. مەن دۇدۇقلاپ: ئۇلارنى 8 ـ ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا تاپشۇرۇۋەتكەن تۇرساق دىدىم. ئۇ مېنىڭ سوزۇمنىڭ مەنىسىنى چۈشەندىدە سوزىنى داۋاملاشتۇرمىدى.

ئۇنىڭ تەكشۇرۇش دىگىنى، قاماپ قويۇش دىگەنلىك ئىدى. بۇ خۇزۇڭنەننىڭ ئىككىنچى سۈيىقەستى بولۇپ، بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار ئىدى. چۈنكى ئۇ جياڭ جېيشى ئومۇمى يۈزلۈك ئىچكى ئۇرۇش قوزغاپ، ئازات رايونلارغا ئومۇمى يۈزلۈك ھوجۇم قىلىش يولىيۇرۇقىنى چۈشۇرگەندە بۇ ئادەملەرنى ئاپىرىپ ئولۇمگە تۇتۇپ بېرىپ، جازىدۇڭدا 1 ـ قېتىم پاجىئەلىك ئەنزە پەيدا قىلماقچى ئىدى. مەن بۇ ئىشقا تولىمۇ دىققەت بولدۇم. ئادەملەرنىڭ كوڭلى تېخىمۇ ئەنسىز، شۇڭا مەن 8 ـ ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا بېرىپ ئۇلارغا تەسەللى بېرىشىم كېرەك، دىگەن ئويغا كەلدىمدە، دەرھال ئۇ يەرگە بېرىپ جۇزىجەن، گاۋدىڭباڭلارنى تېپىپ، ئۇلارغا كوپچىلىكنى يىغساڭلار، بىر قانچە ئېغىز سوز قىلاي دىدىم. كوپچىلىك يىغىلغاندىن كېيىن ئۇلارغا: "6 كۈن ئوتۇپ كەتتى، يەنىلا يولغا چىقالمايۋاتىمىز، بۇ سىياسى مەسىلە ئەمەس، پەقەت رەسمىيەت مەسىلىسى، كوپچىلىك خاتىرجەم بولۇڭلار، مەن رەسمىيەت مەسىلىسىنى ھەل قىلىۋاتىمەن" دىدىم. بۇ ئەمىلىيەتتە سىياسى مەسىلە ئىدى. بۇلارغا تەسەللى بېرىش ئۈچۈن مۇشۇنداق دىمەي بولمايتتى.

شىئەندىكى مەزگىلدە قارىماققا ھېچ ئىش يوقتەك كورۇنسەممۇ، ئەمما يەنئەنگە مېڭىش ئۇقتۇرۇشىنىڭ كېلىشىنى توت كوز بىلەن كۈتەتتىم.

مەن گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ بېقىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا: "بۇ ئادەملەر يەنئەنگە زادى يولغا چىقالمايۋاتىدۇ، مېنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ كېتىشىمگە رۇخسەت قىلىشىڭىزنى سورايمەن» دىگەن مەزمۇندا تېلېگىرامما بەردىم. ئەمما جاڭ جۇرېندىن جاۋاپ كەلمىدى. مەن كوڭلۇمدە، گېنېرال جاڭ جىجۇڭ چوقۇم ئامال قىلىپ، خۇزۇڭنەننى قايىل قىلىپ ئۇلارنىڭ مېڭىشىغا رۇخسەت قىلدۇرىدۇ دەپ ئويلايتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ چاغدا قەدىردان جۇزۇڭلى دەل نەنجىڭدە ئىدى، ئۇ كىشى چوقۇم جياڭ جېيشى بىلەن بۇ توغرۇلۇق سوزلۇشۇشى مۇمكىنلىگىنى، گېنېرال جاڭ جىجۇڭمۇ، جياڭ جېيشىگە ئېيتىپ خۇزۇڭنەننىڭ بۇ ئادەملەرنى مېڭىشقا يول بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگۈزىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن باشقا، 8 ـ ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى جۇدېمۇ جياڭ جېيشىگە بۇ ئادەملەرنىڭ يەنئەنگە

مېڭىشقا رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلىپ بىۋاستە تېلېگىرامما بېرىدىغانلىغىنى چۈشىنەتتىم.

كېيىن ئاڭلىسام گېنېرال جاڭ جىجۇڭ، ئەگەر بۇ بىر تۈركۈم ئادەملەر شىئەندە تۇتۇپ قېلىنسا، خەلقارا ۋە دولەت ئىچىدە يامان تەسىر قوزغايدىغانلىغىنى، بۇنداق بولغاندا گومىنداڭ بىلەن گۇڭچەنداڭ دوستانە ئەمەس ئىكەنلىگىنى، مەركەزنىڭ (گومىنداڭنىڭ مەركىزىنى دېمەكچى) تېچلىققا سەممىيەت كورسەتمىگەنلىگىنى چۈشەندۈردى، دېگەن مەزمۇندا تېلېگىرامما بەرگەن ئىكەن.

7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى بولسا كېرەك، مېنى خۇزۇڭنەن چاقىرتىپتۇ. بۇ قېتىم مەن خۇزۇڭنەن بىلەن كورۇشكىنىمدە يۈرۈگۈم بەكمۇ پوكۇلداپ كەتتى، ئەگەردە خۇزۇڭنەن ماڭغۇزمىسا سورالغان ئىش بۇزۇلماي قالمايدۇ، بۇنداق بولغاندا بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەر خەۋپلىك ئەھۋالدا قالىدۇ، دېگەنلەرنى كوپ ئويلىدىم. لېكىن ئويلىغىنىمنىڭ ئەكسىچە بولدى. خۇزۇڭنەن ماڭا: بۇ ئادەملەر ماڭسا بولىدۇ، سەن سەنمۇچۇغا بېرىپ رەسمىيەت ئالغىن، لېكىن يەنئەنگە بارمىغىن، ـ دېدى.

مەن سەنمۇچۇغا بېرىپ خۇزۇڭنەننىڭ ماڭا بەرگەن تېلېگىراممىسىنى ئالدىم. تېلېگىراممىدا: "دەي 0 0 نومۇرلۇق بۇيرۇققا ئاساسەن باشقارما باشلىقى ليۇ ياجېنى شىنجاڭدىن قويۇپ بېرىلگەن كوممۇنىستلارنى مۇھاپىزەت قىلىپ چېگرا رايون جېجالىڭغا ئاپىرىپ قويۇشقا ئىۋەتىلدى. يېقىندا يولغا چىقىدۇ، — خۇزۇڭنەن دەپ يېزىلغان.

تېلېگىراممىنى ئالغاندىن كېيىن، بۇ جياڭ جېيشىنىڭ خۇزۇڭنەنگە چۈشۈرگەن بۇيرۇغى ئىكەنلىگىنى بىلدىم. چۈنكى دەي دېگەن نومۇر جياڭ جېيشى ئىشخانىسىنىڭ ۋاكالەت نومۇرى ئىدى.

كوڭلۇم ئارام تېپىپ خوشاللىقتىن 8 ـ ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا ئۇچقاندەك يېتىپ بېرىپ، خوشاللىققا چومگەن هالدا كوپچىلىككە: ئەتە تاڭ يورۇشى بىلەنلا شىمالغا قاراپ سەپەر قىلىدىغان بولدۇق، دەپ ئېلان قىلىۋىدىم، كوپچىلىك ئىنتايىن خوشال بولۇپ كەتتى.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەن سەھەردە يولغا چىقىدىغان چاغدا ياڭ زىخۇا، گاۋدىڭباڭ، جاڭ ۋىنچۇلار ماڭا: جۇزىجەننىڭ بالا ـ چاقىلىرى ئاپتوموبىلغا چۈشۈپ يەنئەنگە بېرىۋېلىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، چۈشۈۋېلىشقا بولامدۇ؟ دەپ سورىدى. مەن: چۈشۈۋالسا بولىدۇ ـ دەپ جاۋاپ بەردىم. جاڭ ۋىنچۇ مەندىن يەنە: بىر قىز بالا يۇقۇملۇق كېسەل بولۇپ قاپتۇ، ئازات رايونغا تەسىر يەتكۈزەرمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىۋاتىمىز، مۇمكىن بولسا ئىش بېجىرىش باشقارمىسىدا قالدۇرۇپ كەتسەك قانداق؟ ـ دەپ سورىۋىدى، مەن: ۋەزىيەت جىددى، كېيىنكە قالسا بارالمايدۇ دەپ ئويلاپ قالدۇرۇپ كېتىشكە قوشۇلمىدىم.

شىئەندىن يولغا چىقتۇق، سەپەر ئۈستىدە ياڭ زىخۇا، جى خىيلار بىلەن پاراڭلاشتىم. ياڭ زىخۇاغا: بۇ قېتىم شەنياڭ مېھمانخانىسىدا قونمىغانلىغىمىزنىڭ نەتىجىسى سىزگە مەنسۇپ بولىشى لازىم. ئەگەر بىنشەن ناھىيىسىدە سىز كېچىلەپ مېڭىپ شىئەنگە بېرىپ كېسەلنى جىددى قۇتقۇزدۇرۇش تەلىۋىنى قويمىغان بولسىڭىز، مەن تېخى شەنياڭ مېھمانخانىسىدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى تاپالمىغان بولاتتىم، ـ دېدىم. ياڭ زىخۇا: خۇزۇڭنەننىڭ ئۇتكىلىدىن ئۆتۈشنىڭ قىيىن ئىكەنلىگى ھەممىمىزگە مەلۇم ئىدى. شۇڭا يولداشلار يا قايتىدىن تۇرمىغا

كىرىش، يا قۇربان بېرىشنى ئىدىيىدە تەييارلىق كۆرۈپ قويغان، ـ دېدى. جى خې ماڭا: سىز يەنئەنگە بارغاندا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى داشۇيىدە ھەربى قاتناش مەسىلىسى ئۈستىدە، لېكسىيە ئوتىسىڭىز، بىللە ئىشلەپ قالساق قانداق؟ ـ دېدى. مەن بۇنىڭغا بىر نەرسە دېمىدىم، چۈنكى بۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇنداق بولغاندا گېنېرال جاڭ جژ جۇڭنى قېيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بالا ـ چاقىلىرىم تېخى لەنجۇدا ـ دە.

لۇچۇندە ئۈچ كۈن تۇرۇپ قېلىش

لۇچۇەندە نېمە ئۈچۈن 3 كۈن تۇرۇپ قالدۇق؟ چۈنكى ناھىيە بازىرىدىن ئازات رايوننى قامال قىلغان لىنىيىگە پەقەت بىر قانچە چاقىرىملا، شۇڭا شۇ يەردە قونۇپ ئەتىسى ئازات رايونغا قاراپ مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. لۇچۇەنگە يېتىپ كەلگەن كۈننىڭ ئاخشىمى ماشىنىلاردا مۇھاپىزەتچىلىك ئۆتەۋاتقان جۇڭتۇڭ ئىشپىيونلىرى ماڭا دوكىلات قىلىپ: ليۇچۇجاڭ، بىز ئازات رايونغا بارالمايمىز ـ دېدى. نېمە ئۈچۈن دەپ سورىسام ئۇلار قورقىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. مەن دەرھاللا ئىككى ئىشنى بايقىدىم. بىرسى قامال لىنىيىسىگە بارغاندا ئۇلار قۇراللىق ئىشپىيونلارنىڭ يوشۇرۇن زەربە بېرىشىگە ئۇچراپ ھاياتىدىن ئايرىلىپ قېلىشىدىن قورققان بولسا، يەنە بىرسى مېنى ئازات رايونغا ماڭدۇرۇۋېتىپ مېنىڭ ئۈستۈمدىن پىتنە ـ پاسات ئىغۋا تارقىتىپ تۆھمەت قىلماقچى. ئىشپىيونلارنىڭ تۆھمەت چاپلىشى خۇددى ئوغرى چىشلەپ تارتقانغا ئوخشاش ئوڭاي چاپلىشىپ قالىدۇ ـ دە، ئۇنداق ئەھۋالدا مەن ئۆزەمنى ئاقلاپمۇ ـ ئاقلاپ كېتەلمەسلىكىم مۇمكىن. شۇڭا مەن بۇ ئىشپىيونلارغا: "بولمايدۇ، بىرلىكتە بارىمىز" دېدىم. ئۇلار بېرىشقا زادى ئۇنىمىدى، ئۇنداق بولسا مەن شىنجاڭغا تېلېگرامما بېرىپ، جاڭ جۇرېندىن يول يورۇق سوراي دېدىم. تېلېگراممىنىڭ جاۋابىنى كۈتۈش جەريانىدا مەن يەنە نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئويلاندىم، ئىشپىيونلارنىڭ تۆھمەت چاپلىشى كىچىك ئىش، ئەمما نەچچە قېتىم ئۆلۈم ئاغزىدىن قۇتۇلغان بۇ كىشىلەر ئەمدى ئازات رايوننىڭ چېگرىسىغا يېتىپ كەلگەندە ئەگەر قۇراللىق ئىشپىيونلار يوشۇرۇن قەست قىلسا، خۇزۇڭنەن مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئالمايدۇ، جياڭجيېشى بىلمەسكە سېلىۋالىدۇ. ئەھۋال بۇ دەرىجىگە يەتكەندە، جۇزۇڭلىننىڭ گېنېرال جاڭ جژ جۇڭغا ھاۋالە قىلىپ بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنى قويۇۋېتىش توغرىسىدا سىڭدۇرگەن ئەجرى بىكارغا كەتمەمدۇ، گېنېرال جاڭ جژ جۇڭنىڭ نەتىجىسى يوققا چىقمامدۇ، مەنمۇ ساق قالمايمەندە، بۇنىڭ بىلەن ھەممە ئىش تۈگەيدۇ، شۇڭا 100 دىن ئارتۇق كوممۇنىستلارنىڭ ھالاكەتكە ئۇچراپ، قىلغان ئەجىرلىرىمىز بىكارغا كەتمەسلىكى ئۈچۈن، غۇلىچىغا چىداپ، غېرىچى قالغاندا ئەڭ ئاخىرقى تىرىشچانلىقىمنى كۆرسىتىشىم كېرەك، پەقەت بىرلىكسەپنىڭ تەسىرىنى كېڭەيتكەندىلا ئاندىن ئۈمىت باغلىغىلى بولىدۇ، دېگەن چارىنى ئويلاپ چىقتىم.

مەن گاۋدىڭباڭغا: "ئازات رايونغا كېلىپ قالدۇق، سىلەرنى مېھمان قىلاي دەيمەن" دېدىم. بازىرى كىچىك لۇچۇەن ناھىيىسىدە ئاران بىر نەچچىلا ئاشخانا بار ئىدى. بېلىق، گۆش، كوكتاتلارمۇ كام ئىدى. مەن يەرلىك ئۇرۇندىكىلەرگە

كوپچىلىكىنى سەپەرۋەر قىلىپ، زىياپەت تەييارلاپ كوممۇنىستلارنى كۈتىۋېلىشقا ئۇقتۇرۇش قىلدىم. (بۇنىڭ چىقىمى ئەلۋەتتە مەندىن بولدى). بۇنداق قىلىشتىكى مەقسەت كوممۇنىستلارنىڭ لۈچۈەن ناھىيىسىدىن ئۆتكەن ئەھۋالىدىن خەلقنى خەۋەردار قىلىش ئىدى.

مېنىڭچە بۇ تېخى يېتەرلىك بولمىدى دەپ قاراپ، يەنە لۈچۈەننىڭ ھاكىملىرى بىلەن كۆرۈشتۈم، چۈنكى مەن يۈيجىڭدۈڭ ۋالى بىلەن جۇجىڭلۇڭ ھاكىمنى تونايتتىم، ئۇلارغا بىرلەشمە كوڭۇل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ، كوممۇنىستلارنى چېگرىدىن ئۆزۈتۈپ قويۇشنى ئېيتتىم. بۇنىڭغا ئۇلار قوشۇلۇپ، بىرلەشمە كوڭۇل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزدۇق، مەن گاۋدىڭباڭغا نومۇر تەييارلاپ ئويۇن كۆرسىتىشنى ئېيتقاندا ئۇلار ماقۇل كەلدى. ئېسىمدە قېلىشىچە، ياڭ زىخۇانىڭ قىزى دۈيى ئۇسۇلنى ئەپلىك ئوينايدىكەن. بۇ ئولتۇرۇش كۆڭۈللۈك بولدى.

3 - كۈنى كەچتە، شىنجاڭدىن تېلېگرامما كەلدى. ئىشپىيونلارنىڭ كاتتىۋېشى لىۋخەندۇڭنىڭ مەن ئارقىلىق ئۆز ئادەملىرىگە (10 ئىشپىيونغا) ئېۋەتكەن تېلېگراممىسى ئىكەن. لىۋچۇجاڭ ئارقىلىق دۇەن ×× گە تېگىدۇ (دۇەن ×× دېگىنى 10 ئىشپىيوننىڭ باشلىقى) دېگەن تېلېگراممىسىدا: سىلەر لىۋچۇجاڭنىڭ قوماندانلىقىغا بوي سۇنۇشۇڭلار كېرەك، خىلاپلىق قىلغۇچىلار بولسا، ئىنتىزام جازاسى بېرىلىدۇ - لىۋخەندۇڭ، دەپ يېزىلغان. بۇ 10 ئىشپىيون تېلېگراممىنى كۆرگەندىن كېيىن غىڭ - پىڭ قىلماي، مەن بىلەن ئازات رايونغا بىرگە باردى.

جىجا كەنتىدە تاپشۇرۇپ بېرىش ۋە ئۆتكۈزۈۋېلىش

جىجا كەنتى يەنئەننىڭ جەنۇبى تەرىپىگە جايلاشقان بىر كەنت ئىدى. بىز يېقىنلاشقانسېرى داقا - دۇمباق سادالىرىنى ئاڭلىدۇق، بۇ تاپشۇرۇپ بېرىش ۋە ئۆتكۈزۈۋېلىش ئورنى ئىدى. بىزنى ناھايىتى داغ - دۇغا بىلەن قارشى ئالدى. مەن بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ئىسىملىكىنى ياڭ زىخۇاغا بەردىم. ئۇ مېنى باش قوماندان جۇدې ئېۋەتكەن ئۆتكۈزۈۋېلىشقا مەسئۇل كىشى بىلەن كۆرۈشتۈردى. ياڭ زىخۇا ئىسىملىكنى بۇ كىشىگە تاپشۇردى. ئۇ كىشى بىزگە: سىلەرنى كۈتكىلى نەچچە كۈن بولدى، ئەمدى يېتىپ كەلدىڭلارمۇ؟ نېمە بولدى؟ سىلەرگە ئاتاپ تەييارلىغان گۆشلىرىمىز سېسىپ كەتتى - دېدى. ھەقىقەتەن لۈچۈەندە 3 كۈن تۇرۇپ قېلىشنىڭ سەۋەبىنى ھېچكىممۇ بىلمەيتتى. بۇ كۈنى 7 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدەك ئېسىمدە قاپتۇ.

مەن داغدۇغىلىق قارشى ئېلىشقا سازاۋەر بولۇپ، قىزغىن كۈتىۋېلىنغاندىن كېيىن، قايتىش ۋاقتىمدا ماڭا باش قوماندان جۇدېنىڭ ئۆز قەلىمى بىلەن گېنېرال جاڭ جىژجۇڭغا تەشەككۈر بىلدۈرۈپ يازغان خېتىنى بەردى. بۇ خەتكە باش قوماندان جۇدې بىلەن جۇۋۇڭلى ئىمزا قويغان ئىكەن ھەمدە گېنېرال جاڭ جىژجۇڭغا ئەلتىرە، يۇڭ ئەدىيال، يىپ قاتارلىق نەرسىلەرنى سوغا قىلدى. ماڭىمۇ بىر كىشىلىك سوغا بەردى.

يولغا چىقىدىغان چاغدا، مەن مۇھاپىزەت قىلىپ ئېلىپ كەلگەن 10 بالا رەتلىك تىزىلىپ، تۈرمىدا ئۆگەنگەن ئىنقىلاۋى ناخشىلىرىنى ئېيتىپ، لىۋ تاغا: خەير - خوش دەپ توۋلۇشۇپ

ىنقىلاپىنىڭ بۇ ئىزباسارلىرىنىڭ مېنى ئۇزاتقان للىرىنى كۆرۈپ، كۆزۈمگە لىق ياش ئېلىپ، باللار بىلەن بىر - بىرلەپ قول ئېلىشىپ خوشلاشتىم.

3 كۈندىلا شىئەنگە قايتىپ كېلىپ، شىئەننىڭ سىياسى ۋەزىيىتىنىڭ ئۆزگۈرۈپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدىم. جياڭ جېشى ئازات رايونلارغا ئومۇمى يۈزلۈك ھۇجۇم قىلىش بۇيرىقىنى چۈشۈرگەن، باش سەنمۇجاڭ چېن چېڭ 3 ئاي ئىچىدە كوممۇنىستلارنى يوقۇتۇپ بولىمىز! دەپ جار سېلىۋاتقان ئىكەن. بۇ چاغدا، مەن بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ شىئەندە توسۇلۇپ قالغان ئەھۋاللىرىنى ئويلاپ، ئەگەر شىئەندىن يەنە 5 كۈن كېچىكىپ يولغا چىققان بولساق بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ھاياتىنى تەساۋۇر قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم.

شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ دوكلات قىلىش

مەن شىنجاڭغا قايتىپ كەلگىنىمدە 9 - ئاي كىرىپ قالغان ئىدى. مۇدىر جاڭ جىجۇڭ بىلەن كۆرۈشكىنىمدە ئۇ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. مەن بىلەن بىر سائەتتىن كۆپرەك سوزلەشتى. ئۇ: يەنئەن تەرەپتىن خېلى بۇرۇن تېلېگرامما كېلىپ سىزنىڭ بۇ قېتىمقى مۇھاپىزەت قىلىپ يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى ناھايىتى ياخشى ئورۇنلىغانلىقىڭىزغا تەشەككۈر بىلدۈرۈپتۇ، دېدى.

سوزلۈشۈش جەريانىدا مەن جاڭ جىجۇڭغا خۇزۇڭنەننىڭ ماڭا كىشىلەرنى شەنياڭغا ئاپىرىپ تاپشۇرۇپ بېرىش توغرىسىدا تېلېگرامما بەرگەنلىك ئەھۋاللىرىنى، قانداق قىلىپ كېچىلەپ يۈرۈپ شىئەنگە كىرىپ، ئۇلارنى 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا يەتكۈزۈپ بەرگەنلىك جەريانلىرىمنى ئېيتىماستىن قاتتىق سىر ساقلىدىم.

مەن پەقەت گېنېرال جاڭ جىجۇڭغا يەنئەندىن قايتىپ كېلىدىغان چېغىمدىكى بىر توپ باللارنىڭ ناخشا ئېيتىپ مېنى ئۇزاتقانلىقىنى كۆرۈپ كۆزۈمگە لىق ياش ئالغانلىقىمنى، بۇنىڭ قانداق ھېسسىيات ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلىكىم ئۈستىدە سوزلەپ بەرسەم، جاڭ جىجۇڭ: ”بۇ ھەقىقى ھېسسىيات“ دېدى.

ئازاتلىقتىن كېيىن، گېنېرال جاڭ جىجۇڭنى ماۋجۇشى، جۇزۇڭلى ۋە باش قوماندان جۇدېلار ناھايىتى غەمخورلۇق قىلىپ كۈتىۋالدى. ئۇ پرولېتارىيات رەھبەرلىكىدىكى يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاپقا زور تۆھپە قوشقان، ئازاتلىق ئۇرۇش ۋە پۈتۈن مەملىكەتنى ئازات قىلىشتىمۇ مەلۇم رول ئوينىغان، بۇ ھەممىلەنگە ئايان. ئازات بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بېيجىڭدا گۈزەل سېلىنغان قورودا ئولتۇرغان جاڭ جىجۇڭنى ماۋجۇشى، جۇزۇڭلى، باش قوماندان جۇدېلەر ئايرىم - ئايرىم ھالدا بېرىپ يوقلىغان. بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋىرىم بار. بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا، بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ خۇزۇڭنەننىڭ قامال ئۆتكىلىدىن قاندا ئۆتكەن، قانداق قىلىپ 8 - ئارمىيىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا ئورۇنلاشقان ئەھۋاللىرى توغرىسىدا جاڭ جىجۇڭ بىلەن توھپە تالاشتى دېگەن گۇمانغا كەلتۈرۈپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ لام - جىم دېمىگەن ئىدىم.

ئاخىرقى سوز

”مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى“ باشلانغاندىن كېيىن، لىن بياۋ، ”4 كىشىلىك گۇرۇھ“ ھەدىسە ”خائىن“، ”ئىشپىيون“، ”كاپىتا-

ھا ماڭغان ھوقۇقدار“ دەپ پېشقەدەم كادىرلارغا ەشلىك قىلدى. شىنجاڭ تۈرمىسىدىن يەنئەنگە قايتىپ بارغان بۇ قەيسەر پېشقەدەم كادىرلارغا ”خائىن“، ”ئىشپىيون“ دېگەن قالپاقنى كەيگۈزۈپ ۋەھشىيانە مۇئامىلە قىلدى. ئۇلارغا: ”بۇ بىر تۈركۈم ئادەملەرنىڭ يەنئەنگە قايتىپ بېرىشى جاڭ جژجۇڭنىڭ ئىشلەتكەن ھىلە - مىكرى“. ”كوممۇنىستىك پارتىيە ئىچىگە يوشۇرۇنۇۋېلىپ پارتىيىگە قارشى تۇرۇشنى پىلانلىغۇچى ئۇنسۇر، بەلگىلىك مۇددەتتە پارتلىنىدىغان بومبا“ دەپ بوھتان چاپلىدى. بۇ قەدىردان جۇزۇڭلىغا قارا چاپلاپ، تىغ ئۇچىنى قاراتقانلىق! بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەرنى مۇھاپىزەت قىلىپ يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان مېنىمۇ بۇلارغا رەھبەرلىك قىلغۇچى ئىشپىيونلارنىڭ كاتتىۋېشى دەپ بوش قويۇۋەتمەسلىكى تۇرغان گەپ ئىدى.

ئاشۇ قارا بۇلۇت قاپلىغان، ئاق تېررورلۇق كۈنلەردە شىنجاڭنىڭ تۈرمىسىدىن چىققان نۇرغۇن پېشقەدەم يولداشلار، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قولىدىن ساق چىققان بولسىمۇ، لېكىن لىن بياۋ، ”4 كىشىلىك گۇرۇھ“ دىن ئىبارەت ياۋۇز يىرتقۇچلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلدى. بۇ، كىشىنى بەكمۇ ئېچىندۇرىدۇ! زىيانكەشلىككە ئۇچراپ تۆھمەت بىلەن ئۆلتۈرۈلگەنلەر ئىچىدە مېنىڭ بىلىدىغانلىرىم مامىڭفاڭ، ياڭ زىخۇا، شىن گولار بار.

مۇشۇنداق ئەڭ مۈشكۈل چاغلاردا قەدىردان جۇزۇڭلىسى: شىنجاڭدىكى بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەر ياخشى كادىرلار، ئۇلاردا مەسىلە يوق، دەپ كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقتى ھەمدە ئۆزى ئىگەللىگەنلىكتىن كىشىلەرنىڭ نۇرغۇنلىرى زىيانكەشلىككە ئۇچراشتىن ساقلىنىپ قالدى.

مەن ”مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى“ جەريانىدا سىرتتىن تەكشۈرۈپ كەلگەن نەچچە يۈز پارچە ماتېرىياللارغا ”بۇ بىر تۈركۈم كىشىلەر خائىن ئەمەس ھەم ئىشپىيونمۇ ئەمەس، بەلكى ئۇلار قەيسەر تىز پۈكمەس كوممۇنىستلار“ دەپ ئىسپات يېزىپ بەردىم. ئەگەردە ئۇلار ”خائىن“، ”ئىشپىيون“ بولغان بولسا، خۇزۇڭنەن تۈرلۈك ئاماللارنى ئىزدەپ ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشكە قەستلىمىگەن بولاتتى. ئۇلار ”ئىشپىيون“، ”يوشۇرۇنغان ئۇنسۇر“ لار بولغان بولسا، شىئەندىن ئۆتكەندە خۇزۇڭنەن ئەلۋەتتە خۇشاللىق بىلەن ئازات رايونغا بېرىش ئۈچۈن يېشىل چىراق يورۇتۇپ بەرگەن بولاتتى. بۇ ئەھۋاللارنى مەن بەش قولدەك بىلىمەن.

دانا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ”4 كىشىلىك گۇرۇھ“ نى بىر يولىلا تار - مار قىلىپ، قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشىدى، ناھەق ئەنزىلەر ئاقلاندى، خاتا ئەنزىلەر تۈزىتىلدى، يالغان ئەنزىلەر پىڭپەن قىلىندى، بۇ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە بەكمۇ ياقتى، ۋەزىيەت بارغانسېرى ياخشىلىنىپ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ كۆڭلى ئازادىلىككە ئېرىشتى.

گېزىت - ژورناللاردا جۇزۇڭلىنىڭ نۇرغۇن پېشقەدەم كادىرلار ۋە پېشقەدەم ئىنقىلابچىلارنى قوغدىغانلىقى ۋە قۇتقۇلدۇرۇپ قالغانلىقى توغرىسىدىكى ماقالىلارنى ھەمدە شى جوزەينىڭ يولدىشى ۋاڭ بىڭگونىڭ جۇزۇڭلىنى سېغىنىپ، جۇزۇڭلىنىڭ ئۇنى ۋە شى جوزەينى قۇتۇلدۇرۇپ قالغانلىقى توغرىسىدا يازغان ماقالىسىنى كۆردۈم. بۇ ماقالىلار مېنىڭ جۇزۇڭلىنىڭ ئازاتلىقتىن بۇرۇنلا ئىنقىلاۋى كادىرلارغا غەمخورلۇق

قىلىش ۋە قۇتۇلدۇرۇش يولىدىكى ئۇلۇغ ئىش - ئىزلىرىنى ئەسلىشىمگە تۈرتكە بولدى.

مېنىڭ بۇ ئەسلىمەمدە قەدىردان جۇزۇڭلىنى سىغىنىپ، ئۇنىڭ ئازاتلىقتىن بۇرۇنلا جاڭ جۇرىنغا شىنجاڭدىكى كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ كادىرلىرىنى قويۇپ بېرىش ۋە ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇشنى ھاۋالە قىلغانلىقى ۋە ئۇنىڭ ئورۇنلىنىش جەريانىنى بايان قىلدىم.

ئىنقىلاۋى تارىخى ماتېرىياللار سۇپىتىدە پايدىلانسا بولىدۇ.

1979 - يىلى 7 - ئاي